

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09670

A SHTOT OYF DER VOLGE

Ephraim Kaganowski

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אפרים קאנאווסקי

א שפאט אויף דער וואלגע

ווארשע

פארלאג

1961

E. KAGANOWSKI
★
MIASTO NAD WOLGĄ

Redaktor: D. SFARD

רעד: ד. ספארד

Okladkę projektował: R. Chwoles

הילע געצייכנט: ר. כוואלעס

Printed in Poland

WYDAWNICTWO „IDISZ BUCH“

WARSZAWA, NOWOGRODZKA 5

Nr. zam. 1695. Nakład 3.500 egz. Papier druk mat. V kl. 61x86 70 g.
Ark. druk. 18,5. Ark. wydawn. 15. Druk ukończono w lutym 1961 r.
Druk. RSW „Prasa“, Warszawa, Tarczyńska 8. S-72

1.

אין די שווערע, טונקעלע מעג, אין טיפן האַרבסט טויזנט ניין הונדערט איין און פערציק, איז ער, נאָך לאַנגע חדשים אַרומוואַנדלען, מעג און נעכט, אָנגעקומען אין דער אַלטער רוסישער וואַלאַג-שמאַט.

די אַלטע, ברייטבייניקע, רוסישע שמאַט האָט זיך אין דעם אָסיעג-דיקן מאָג באַלד פאַר אים געעפנט ווי איינס פון די הונדערטער רוסישע ביכער, וואָס ער האָט פאַר זיין לעבן דורכגעלייענט, נאָך דאָרט, אין דער היים, אין פּוילן.

עס האָט באַלד אין אים אויפגעלעבט דאָס געמיט, וואָס ער האָט פון די ביכער אַרויסגעזויגן אין יענע ווייטע נעכט, ווען ער איז נאָך געווען אַ יונגל אין דעם טאַפנס שטוב, מיט דעם געוועלכל, ווו ס'איז געווען ענג. און אין דער ענגשאַפט האָבן זיך געריבן: דעם טאַפנס אַ ביסל פרומקייט, צוזאַמען מיט זיין וועלט פון „שטורעם און דראַנג“, וואָס ער האָט אַרײַג-געבראַכט אין דער אַרעמער, יידישער שטוב פון דער נייער צעשמורעמטער גאַס. ער האָט נישט געקאָנט קלאָר מאַכן, צי איז דאָס געווען אַ ריח, צי אַ פאַרב, צי בייַדע צוזאַמען. ער האָט נאָר געפילט ווי עס גיסט זיך אין אים אַרײַן אַ פריידיקער אומעם, וואָס האָט אים שמענדיק אָנגעפילט, ווען ער האָט אין זיין פארשמעלונג אַרויסגערופן פאַר זיך: ר ו ס ל א ג ד.

ער האָט איצט, שפאַצירנדיק און בלאַנדזשענדיק איבער די ברייטע, האַלב-דאָרפישע גאַסן, מיט דעם וואַנדער-זעקל אויף דער פלייצע, פאַרגעסן אַ סך יאָרן, זינט יענע מעג, וואָס זענען אים אויפגעשטיגן אין זיין זיגען. ער האָט כמעט פאַרגעסן אין זיין שווערער זאָרג פון זיין היימלאַזיקייט און עלנט, אין וועלכער נאָר אַ פּוילישער ייד האָט זיך געקאָנט געפינען אין יענע מעג.

א שווערער פראַסטיקער ווינט האָט געיאָגט און געשמיסן די פייכטע בלעטער, וואָס זענען איינגעקנאָטן געוואָרן אין דער גליטשיקער ליימיקער ערד. אַ ביטערלעך-זיסער טעם פון דער שמאַרבנדיקער נאַמור, ווי דער ריח פון צעלייגונג האָט זיך אָפגעזעצט אויף די ליפן. שווערע, קילע וואַלקנס האָבן געצויגן איבער די אַלמע, גרינע דעכער. די שמאַט איז געלעגן ברייט צעוואָרפן באַרג-אַראָפּ, מיט שטיקער וועלדער, פלעצער, מיט סעדרער, גערט גער, און אַלמע, זאַפטיקע פלויםן, גאַסן און געסלעך האָבן זיך געקניפט און געקנוילט, ווי אַלמע שטריק, אַראָפּ צו די פאַרגעפלטע ברעגן פון דער וואַלגאַ.

דאָ איז נאָך געלעגן דער דרימל פון דער אַלמער רוסישער פראָווינג-שמאַט מיט האַלב-דאָרפישע גאַסן. די פון גרויען האַלץ געשניטענע, ביזאַנטישע און כאַנישע טויערלעך, די אַלמע, הילצערנע „אַסאַבניאַקן“, ווי פאַר געסן אין אַ טיפער אַלמפרענקישקייט, איינגעגראַבענע אין דעם טיפן האַרב-סטיקן גרינס, האָבן אָנגעהיצט ביי דעם פוילישן ייד אַ גליענדיקן נייגיר צו דער אַלמ-באַזעסנקייט פון די געסן, פון די גרינע דעכער, וואָס האָבן ווי אַלמע שמות דערציילט פון ווייטע, פאַרלאַפּענע צייטן. די געשניצטע הענער אויף די קווימענס און די צירונגען אויף די פענצטער-ראַמען זענען ענלעך געווען צו די אַלמע מעשיות, פון וועלכע עס האָבן אַרויסגעליוערט די געשטאַלמ, וועלכע ער האָט געקענט פון די רוסישע ביכער.

אָט דאָ האָבן געשפּאַנט די גוטמוטיקע, פשוטע ריזן מיט זייער פּיין און אַמפּערניש. ער האָט טיף איינגעאַטעמט אין זיך די פייכטע, געפלידיקע לופט, וואָס האָט ווי איינגעהילט אין אַ שליער די גרויסע, הורזשענדיקע שמאַט, וואָס איז געלעגן העכער, אַרויף באַרג. פון דאָרט האָט זיך דער-טראָגן דאָס אייזערנע קלימפערן פון דעם טראַמוויי און די רייסנדיקע סי-רענעס פון די אויטאָמאָבילן.

אויבן אין דער וואַלגאַ-שמאַט האָבן שוין די גאַסן און די טעג גע-לעבט מיט דער פיכעהאַפטיקייט. און נישט ווייט, אויף די וועגן צו מאָס-קווע, האָט זיך שוין געקייקלט דער פייערדיקער ראָד פון דער מלחמה.

דעם מלחמה-פיכער האָט ער שוין געזען אויפן וועג. ער האָט נישט געהאַט קיין קלאָרן באַגריף פון דער צייט, ווי לאַנג, וויפל טעג און וויפל נעכט ער האָט געוואַנדערט ביז אַהער פון די ברענענדיקע, ווייסרוסישע שמעט, ווהיז דער שונא האָט זיך פלוצלונג אַריינגעריסן. און עס האָט זיך אַ דריי געטאַן פאַר אים אַ בלענדנדיק ראָד פון פייער און משוגהדיקן טויט-געלויף. די צייט האָט אויפגעהערט זיך טיילן אויף טאָג און נאַכט. ווי

א ווינט איז געלאָפֿן די צייט און אומגעוואָרפֿן יעדע אָרדענונג. צענדליקער משונהדיקע צופאַלן האָבן זיך צוגויפֿגעלייגט דערויף, ער זאָל קאָנען אַרויס פֿון דער פייערדיקער געז. נאָך וואַנדלען צופֿום און אין לאַנגזאַמע, צופֿע־ליקע באַנען, נאָך טעג און נעכט וואַלען אויף די ווייטע, פֿאַרשמוטע און פֿאַרנעפֿלטע ווייטן, האָט ער איצט, אָטעמענדיק מיט דער פֿייכטקייט פֿון דער נאָענטער, אַלמער וואַלגאָ, אָפֿגעשטעלט אין זיך דעם טויט־געלויף. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף איינער פֿון די בענק, געבן אַן אַלט, געשיניצט טויערל, וווּ עס איז געלעגן פֿאַר אים אַ פֿרעמדע, זעלמוואַמע וו פֿון פֿרידלעכן, זיכערן ווויגען, וואָס האָט איצט פֿאַר דעם פֿוילישן יידן אַזוי פֿרעמד און ווילד אויסגעזען.

* * *

דער אַוונט האָט זיך אַריינגעקליבן אין די הויפֿן־סעדרער, וואָס זענען פֿאַרהילט געווען אינעם שפֿעט־האַרבֿסט־מיקו, לעצטן, גרויען, און רויט־גרוי־נעם געביש און אָנגעדראַלענער, ליל־גרוינער, פֿייכטער ערד.

דער וואַנדערער האָט נאָך געהאַט אַ סך צו פֿרעגן ביי די דורכגייער וועגן גאַסן און הייף, פֿון וואַנען עס האָט פֿאַר אים אַרויסגעשלומערט אַ שוואַכע האַפֿענונג אויף אַ נאַכטלענער. ער האָט געהאַט אַ פֿאַרשריבע־נעם אַדרעס, וואָס האָט געגעבן אַ צווייפֿלהאַפֿטע רעכט צו פֿאַרנעמען אַ ווינקל אין עפעס אַ שטובֿ.

מיט אַזעלכע צעטלען זענען די היימלאַזע באַזאָרגט געוואָרן אויף דעם עוואַקואַציע־פֿונקט, וווּ אַ בלייד, גישט־אויסגעשלאָפֿן מיידל האָט אויף אַ פֿאַפֿירל אויפֿגעשריבן עפעס אַ גאַס און אַ נאָמען.

דער נאָמען פֿון דער גאַס האָט פֿאַר אים געקלונגען ווי דער נאָמען פֿון אַ פֿעקל ביליקע פֿאַפֿיראַסן, וואָס ער האָט אַמאָל געקויפט, ווען ער איז נאָך געווען אַ קליין יינגל און ערשט אָנגעהויבן בנגבה רויכערן. דער נאָמען פֿון דער גאַס האָט געהאַט אַ לייכטן, פֿאַרביקן קלאַנג: „ציגאַנקאַ“. דאָס האָט באַדאַרפט זיין אַ שטאַט־טייל, וואָס האָט אָנגעזאָגט פֿון איר הפֿרדיקער רעפּוטאַציע.

דערפֿאַר אָבער דער נאָמען פֿון דעם מענטש, ביי וועמען ער האָט באַדאַרפט געפֿינען אַן אַרט, האָט אים געקלונגען פֿרעמד און שטירענג. „סטעפֿאַנידאַ אוואַנאָוונאַ“. ביים קלאַנג פֿון דעם נאָמען האָט פֿאַר אים אַ שימער געטאָן די גרינע און נאָלדענע קופֿאָלן פֿון די צערקוועס, וואָס

הָאָבִן זִיד אַרױסגעשױלט פֿון דעם געפֿל, און געװאַכט איבער דער אַלטער, רױסישער שטאַט. אָבער די איבערמענטשלעכע מידקייט, האָט אים געמאַכט גלױבנלוסיק צו דעם עול פֿון הױמלאַזקױט, און צו דעם, װאָס מיט אים װײַט געשען װײַטער. פֿאַרקערט, דער שטײגער פֿון די פֿרעמדע, רױסישע שטובֿן האָט אין אים אױפֿגעהױבן אַ רײצנדיקן נײַגור. ער האָט אין פֿאַר- פֿראַגנױט געפֿרוװט אַרױסרופֿן פֿאַר זײַד דאָס געשטאַלט, װאָס האָט גע- טראָגן דעם שטרענגן נאָמען. און פֿאַרמאַכנדיק די אױגן פֿון מידקױט, האָט ער שױף, פֿאַר זײַד, איבערגעזערט: „סמעפֿאַנידאַ“...

* * *

אין מערבֿ האָט זײַד דער געפֿל איבערגעריסן מיט אַ לאַנגן, דינעם פֿאַס, װי אַ רײזיקער, זײַלבערנער פֿיש. באַלד האָט ער זײַד װי אַ פֿאַרהאַנג פֿאַרגומען אױפֿן האַרױאַנט. דער לאַנגער זײַלבער-פֿאַס האָט זײַד געשפֿאַלטן אין בלײַכע, ראָזע, גאַלדיקע שמרױפֿן.

אין אײַן רגע האָט די גאַנצע געגנט אױפֿגעשפֿילט מיט אַ גאַלדענעם שטױב פֿון דער זון. דער װאַנדערער האָט געקוקט, װי אין דעם ליכט-שטױב האָבן זײַד אַ כּאָפֿמע קינדער געשפֿילט. ער האָט זײַד פֿאַרקוקט, װײַל דאָס האָט אים אײַצט אַזױ װונדערלעך אױסגעזען, נאָך דער לאַנגער קױט ברע- גענדיקע און לױפֿנדיקע מענטשלעכע געסמ, פֿון װעלכע ער איז אָנגעקומען. ער איז געזעסן אױף דער האַרטער באַנק, װאָס איז אײַצט פֿאַר אים מיט אַ װײַכער רױ אונטערגעבעט געװען.

לױפֿנדיק דורך די פֿלױמן פֿון אײַן פֿורטקע אין דער צװײטער, האָבן זײַד די ייִנגלעך געשפֿילט. זײַערע קרעפֿטיקע קולות האָבן פֿאַרײַאָגט זײַן מידן דרימל, װאָס האָט אים שױן מיט אַ קראַנקהאַפֿטער װאַרעמקױט אַרומגע- נומען.

אױף אַ גידעריק, גרױן דעכל פֿון אַ פֿעדער-הײַזל האָט אַצען-יעריקער „באַמבאַרדירט“ פֿון אַן אַערפֿלאַן. ער האָט אַראָפֿגעלאָזט שװערע שטױ- גער און דערבײַ געהודזשעט װי אַ מאַטאַר. די שטײגער זענען געפֿאַלן מיט אַ פֿיף. די איבעריקע האָבן אָנגעבױגן זײַערע פֿלאַקסענע קעפֿ, זײַד געגנכעט מיט זײַערע הילצערנע בױסן, געפֿאַלן צו דער ערד, אױפֿגעהױבן זײַד און איבערגעלאָפֿן מיליטעריש. און אײַנער, אַ קלױנער, אַן אָפֿנעריסענער, מיט אַ זײַט פֿנים פֿין אַ גאַר-װאַס געבױרענעם און גרױנע, שניידנדיקע אױגן, װי שאַרפע גלעזלעך, האָט מיט אַ קרום-אױפֿגעריסן מױל געשריגן.

— שלאָנט די דייטשן... די פאַשיסטן... אויף=ר=ראָ....

די חברה האָט זיך אַ שאַט געמאַן פון אַלע זייטן. זיי זענען געשפרונגן גען און געלאָפן מיט אַ ווילדן אימפעט. נישט געקוקט אויף די באַמבע=שטייגער, וואָס דער „אַעראַפּלאַן“ אָן אויפהער האָט געוואָרפן, האָבן זיי זיך ווי די קעץ אָנגעכאַפט אין דעם גרינגעם דעכל. דער „אַעראַפּלאַן“ האָט שוין איצט געאַרבעט מיט די הענט און מיט די פיס, אָבער נאָר אַ מינוט האָט געדויערט די אַמפּערגיש און שוין איז דער „באַמבאַרדירער“ גע=קראַכן אויף די קני, געשלעפט פון די זיגער.

— זאָל ער „באַלטייען“ אויף דייטש... — האָט איינער געשריגן. און דער „געפאַנגענער“ האָט אויסגעגלאַצט די אויגן, זיך געמאַכט פאַר אַ נאָר און ציטערנדיק פאַר שרעק, גענומען אויסשרייען עפעס משוגהדיקע ווער=טער, וואָס האָט באַדאַרפט הייסן: דייטש.

2.

מיטאַמאָל האָט דאָס קליינעוואַרג איבערגעריסן די מלחמה=שפיל און זייערע פאַרמירזשעמע בליקן האָבן זיך אַריינגעשטאַכן אין דעם פרעמדן מיטן זעקל, אויף זיין קאַפּעליוש און אין דעם העלן, פאַרשטייבט און פאַר=ברודיקטן זומער=מאַנטל, וואָס האָט נאָר געהאַט דעם שניט און דעם פאַסאָן פון וואַרשע. זיין פרעמדער הולך און אויסזען האָט מיטאַמאָל צוגעצויגן זייער אויפמערקזאַמקייט און זיי האָבן זיך ווי אַ סטאַיע אָנפאַלע=אַרומ=געשמעלט אַרום אים, שטיל זיך איבערגעוואָרפן מיט האַלבע ווערטער און סינגעס.

דער פּוילישער ייד איז שוין דערמיט אויך געפרוּווט געוואָרן אין די מעג פון זיין וואַנערלען. נישט איין מאָל, פאַר די לעצטע וואָכן, אין יעדן דאָרף, אין יעדער קליינער שטאַט און אויף די וואַקזאַלן האָט זיין פּרעמדער אויסזען אַרויסגערוּפן אַן אוימוצטרילעמן בליק. די פשוטע רוסישע גאַס האָט — אין די מעג — אין אַלעס, וואָס האָט אויסגעזען פּרעמד, געזען עפעס ופון דעם דייטש, פון דעם שרעקלעכן שונא, וואָס האָט זיך גערוקט אויפן לאַנג. דער פּרעמדער האָט שוין געוויסט פון דעם אומהיימלעכן געפיל פון פאַרלוירנקייט, וואָס כאַפט אַרום ווען מען דער=הערט נאָר דעם ברום פון דעם דערצערנטן פאַלק — אין יענע מעג. ער האָט אָבער אויך געוויסט די ברייטהאַרציקייט און גוטמוטיקייט, וואָס מען באַגעגנט דאָ יעדעס מאָל, און ער האָט מיר געשמייכלט. ער האָט געוויסט,

אז דאָס דראָענדיקע אַרומינגלען אים וועט זיך ענדיקן מיט אַ געבראַכטן פון ערגעץ לאַנגזאַמען מיליציאַנער, וואָס וועט מיט אַ געמאַכטן ערנסט אַדורכשטודירן זיינע פאַפירן.

אַבער די פנימער ביי די יינגלעך זענען געוואָרן וואָס אַמאָל ערנסטער און אַנגעשרענגטער. און מיטאַמאָל האָט דער דערוואַקסענער פון זיי, דער זעלבער, וואָס האָט נאָר-וואָס געשפּילט דעם דייטשישן פּליער, זיך דערנע-געטערט צו אים און שטרענג אַ פרעג געמאַן:

— עי, „דיאָיאַ“... ווער אַזעלכער וועסטו זיין? ... נאָך וואָס ביסטו אַהערגעקומען? ...

דער פּרעפּרעט האָט מיט דעם זעלבן שמייכל געענטפּערט:

— איד... איד בין אַ „ביעזשעניעץ“...

די יינגלעך האָבן זיך כיטרע איבערגעקומט:

— וואָס רעדט ער דאָרט... זאָל ער זאָגן... — האָט איינער געשטופּט דעם צווייטן.

— ער איז אפשר אַ שפּיאָן... אַ גערמאַנסקי... — האָט געשריגן דער קליינער, מיטן רוטן פנים, איבערשמעלגנדיק די הילצערנע בינס און שפּיי-גענדיק ווי אַן אמתער זעלנער.

אַ צווייטער, וואָס איז אינגאַנצן באַשיט געווען מיט זומער-שפרענקע-לעד, האָט אַ זאָג געמאַן:

— אָט איז ער אין אונדזערע הענט... אַ „גערמאַנסקי“ שפּיאָן אַרייַג-געפאַלן...

און ער האָט אַרויסגעשמעלט זיינע גרויסע, געלע ציין.

דער פּוילישער ייד האָט נאָך אַלץ געפרוּווט שמייכלען. אַבער נישט געקומט דערויף, וואָס ער האָט געהאַט אַרום זיך קינדער מיט הילצערנע בינסן, האָט ער דאָך דערפילט אַן אוממעכטיקייט, ווען פון זיי האָט מיט אַמאָל אַ קלאַפּ געטאָן אַן איינגעשפּאַרטער כוח. ער האָט דערפילט אַרום זיך אַ פאַרמאַכטע וועלט, נישט צום אָפּווענדן, ווי אים וואָלט אויף אים געאַטעמט. ער האָט זיך אומבאַהאַלפן אַרומגעקומט און דערזען, אַז אַרום אים פאַרגרעסערט זיך דאָס ראָד. עס האָבן זיך שוין איצט אויך פאַר-האַלטן דערוואַקסענע, עטלעכע ווייבער און מענער האָבן שוין איבערגעהזרט דאָס דראָענדיקע וואָרט: „שפּיאָן“. ער האָט געוואָלט עפעס קלאַר מאַכן און האָט מיטאַמאָל דערפילט, אַז אים פעלט שפּראַך, און די רוסישע ווער-טער, וואָס ער האָט געברויכט, ווערן ביי אים מאַדנע צערוגען און דער-

גיינען נישט צו די אַרומיקע. דעמלט האָט ער זיך אויפגעשטעלט און מיט
אַ געמאַכטער רואיקייט, האָט ער אַ געשריי געמאַן:

— רופט אַ מיליציאָנער!...

ער האָט געפרוווט זיך צוריק אַוועקזעצן, אָבער די קינדער זענען שוין
געווען אין מאַנס. דער גאַנצער האַזאַרד פון דער מלחמה שפילט אין אַרײַם
בער אויף אים.

— דאַוואי נאַ מיליציו... — האָט שוין געשריגן דער געוועזענער
„אַערפּלאַן“ און צענער הענט האָבן אים גענומען אונטערשטופן.

אַרום זענען שוין געשטאַנען רעדלעך. און עפעס אַ באַבע מיט לאַנגע,
טרונקענע, פאַרביילטע הענט און טיפע, צעריסענע קאַלאַשן האָט דער-
ציילט גרויליקע מעשיות פון געכאַפּטע דייטשע שפּיאָנען, וואָס אלע האָבן
געטראָגן „שלאַפּעס“ און אויסגעזען אַט אַזוי ווי דער „דיאָיאַ“. אַן על-
טערער מאַן מיט דראַטענע ברילן, אין אַ גרינגעם, האַלב-זעלנערנישן מאַנטל,
האַט געמענהט, אַז מען האַרף „פּראָווייערען“. ער האָט גערעדט רואיק, מיט
די הענט אין די קעשענעס. דער פּרעמדער האָט מיטאַמאָל דערזיגן די
ווייכע גוטסקייט, וואָס האָט אַרויסגעבליקט פון זיינע בלויע אויגן און זיך
אַ לאַך געמאַן צו אים:

— אַט וועל איך אייך, „פּאַוואַרישטיש“, קלאַר מאַכן... אַט זענען מיי-
נע דאָקומענטן... איך בין פון פּוילן... ביי אונדז איז דער דייטש... איך בין
גאַנטלאַפן...

דער עלטערער מאַן האָט אַרויסגענומען די הענט פון די קעשענעס:

— וואָס זאָל מען טאָן, טייערינקער... מיר מוזן הייבן... קיינער וויל
דיך נישט „אַבידען“....

און קוקנדיק אויף די יינגלעך, וואָס האָבן זיך וועלפּיש גערוקט און
מיט זייערע פאַרברודיקטע, קליינע, קרעפטיקע הענט שוין געהאַלטן די
ברעגן פון דעם פּרעמדנס זומער-מאַנטל, האָט ער מיט זיין וואַרעמער, גיל-
דעריקער ברוסט-שטימע גערעדט:

— בעסער וואָלט איר „רעביאַטאַ“ אַזאַ מענטשן... אַ „ביעזשעגליען“...
אַ שטיקל ברויט... אַ ביסל „קיפּיאַטאַק“ געברענגט... אַ מענטש איז מיר
פון וואַגנערן... אד, צייטן... „קאַניעטשאַנאַ“ דאַרף מען קוקן... היטן... אַ, גער-
מאַניאַ האָט נישט איין שפּיאָן צו אונדז אַריבערגעוואָרפן... אָבער דאָס
דאַרף מען „פּראָווייעראַיען“... אַט...

און אין מיטן דעם גאַנצן רעש, האָט מען פון ערגעץ אַראָפּגעבראַכט
אַ קליינעם מיליציאָנער מיט לאַנגע אַרבל. ער האָט זיך אָפּגעיאָגט פון די
יינגלעך און פון די באַבעס:

— גוי, „לאַהנאַ“... „לאַהנאַ“... און אַ קוק טוענדיק אויף דעם יידישן

יונגמאַן מיט דעם פּעקל, האָט ער אַ זאָג געשאָן:

— „דאָקומענטי“...

אַלץ אַרום איז שטיל געבליבן און מיט פאַרכאַפונג אַריינגערוקט די
קעפּ אין די עטלעכע פאַפירלעך, וואָס דער מיליציאָנער האָט געהאַלטן אין
די הענט און געפאַרשט. עס האָט לאַנג געדויערט. דער מיליציאָנער האָט
צומאָל פאַרמאַכט די אויגן, עפעס געפרעגט, אויף וואָס דער פרעמדער
האָט שנעל געענטפערט:

— צו וואָס זענט איר אַהערגעקומען?...

— איר בין עוואַקואירט, אָט איז דאָס צעטל פון דעם עוואַקואַציע=

פונקט... איר דאַרף אויף „ציגאַנקאַ“...

— אויף „ציגאַנקע“ גייט מען גישט דאָ... נאָר אַרויף... — האָט דער

מיליציאָנער אַ ווייז געשאָן מיט דעם צו לאַנגן אַרבל. אָפּגעגעבן דעם פרעמ=

דן זיינע פאַפירן, האָט ער אַ זאָג געשאָן צו די אַרומיקע:

— גוי, וואָס „רעביאַטאַ“... אַלץ אין אַרדענונג... „עוואַקואיראַוואַני“...

דער עולם האָט אויפגעכאַפּט דאָס נייע, משונהדיקע וואָרט און עס
איבערגעחזרט אויף פאַרשידענע אופנים. איינער, פון די קליינע „סאַל=

דאַשן“, האָט אַ גלעט געשאָן דעם פרעמדן איבער דער פלייצע און מיט
אַנטציקונג אַ זאָג געשאָן:

— ער, טי, „עוואַקואיראַוואַני“...

און די ברייטבייניקע אַלטע פאַרגעפלטע שטאַט האָט זיך מיטאַמאָל
פאַר דעם פרעמדן געעפנט מיט אַ האַרציקער אָפּגיקייט.

* *

*

דער געפּל האָט זיך צוריק געשמעלט. די בלייכע שטראַלן פון דער
זון זענען פאַרשווונדן. ביי די זייטן זענען געשטאַנען אלטע קלאַנען=ביימע=,
וואָס האָבן מיט זייערע נאַקעטע צווייגן איבער אים געאַטעמט מיט פרי=

שער קילקייט.

די שטאַט איז צוליב די מעגלעכע אָנפליען פונעם שונא גישט באַ=

לויכטן געוואָרן. דערפאַר האָבן פון אַלע זייטן מענטשן געווימלט מיט

א באזונדער געאיייל. מיט א שווער געקלימפער האָט זיך דורכגעטראָגן א טראַמוויי, באַלויבטן מיט אַ קליין, בלוי לעמפל. דער טראַמוויי איז געווען פול אָנגעפאַקט מיט מענטשן, און דעם פרעמדן האָט זיך מיטאַמאַל אויסגעוויזן, אַז די בלויע, בליצנדיקע ליכט פונעם טראַמוויי פירט ערגעץ צו אַ היים. און קוקנדיק אין דער ווייט, וווּ די גראַקייט האָט גיך געטונקלט, האָט ער פאַרשנעלערט זיגע טריט. פלוצלונג האָט עפעס אַ האַרמע האַנט אים אַ כאַפּ געמאַן פאַרן אַרבל, אַן אומהיימלעכער ראַץ איז אים אַריבער איבערן האַרצן, ווען ער האָט דערזען געבן זיך דאָס בלייבע, גרינגלעכע פנים פון דער באַבע, וועלכע האָט דערציילט וועגן די דייטשע שפּיאַנען, וואָס האָבן אַלע געטראָגן „שליאַפעס“.

אָבער איידער ער האָט צייט געהאַט צו דערהערן וואָס זי האָט אים געזאָגט, האָט זי אים אַ רוק געמאַן אין דער האַנט אַריין אַ שטיק וואַרעם, טונקל ברויט, און אַריינלאָזנדיק דעם קאַפּ אין די אַקסלען, וואָס זענען געווען אַרומגעבאַבלט מיט אַ גראַב שוּד, איז זי מיט גיכע, ווייכע טריט פון אירע צעריסענע קאַלפּאַשן פאַרשוונדן אין דעם געפּלדיקן טונקל...

3.

דער הינטערשאַטמישער טייל „ציגאַנקאַ“ איז געלעגן נידעריק אין מאַל פון דער שטאַט, פון וואָנען עס האָבן זיך אין אַלע זייטן אויפגעווייבן געסלעך, באַרג-אַרויף צום צענטער. אין דער טיפער אָונט-טונקלקייט האָט די „ציגאַנקאַ“ אויסגעזען ווי אַן אַלט בילד פון אַ ווייטער, פאַרגאַנגענער צייט. לאַנגע, שמאַלע, נידעריקע הייזער, פאַרפינטלעכע מיט שורות פענצ-טערלעך ווי תּפּיסות אָדער שפּייכלער; אַנדערע הייזער האָבן אויסגעזען ווי נדויסע טויבן-שלאַקן, האָבן געקוקט שטאר און סודותפול, מיט אייזערנע, שווערע, געהעמערטע מירן. אַ קיילעכדיקער מאַרק מיט הילצערנע בוידן, באַמאַלמע מיט קינדערישע, גרעלע קאַלירן, רויטע, בלויע און געלע, און אין דער סאַמע מיט: אַן אַלמער, הויכער, אייזערנער כּרונעם מיט אַ לאַנגן, געדרייטן פּלומפּ.

אין דער טונקלקייט פונעם אָונט האָט ער קוים דערכאַפט דעם אָפּ-געריבענעם נומער פונעם הויז, און אַריבערגעשפּאַנגט דעם נידעריקן, קרומען מויער. דער הויף איז געווען אַ לאַנגער, ווי אַ גאַס. פון ביידע זייטן טונקעלע נידעריקע הייזער. אין די פענצמער איז קיין ליכט נישט געוועזן, דען זיי זענען געדיכט געווען פאַרהאַנגען. שאַטנס פון מענטשן האָבן געווימלט

פון אלע זייטן, פון אלע טונקעלע טירן, פונעם גאנצן לאנגן און שמאלן הויף האָט זיך געטראָגן ווי אַ צוגעשטיקטער רעש.
 דעם פרעמדן האָט אַרומגענומען דאָס אומהיימלעכע געפיל, וואָס באַ-
 הערשט אַ יידן צווישן בלוין נישט-יידן. ער האָט אָבער קיין צייט נישט
 געהאַט זיך אָפּצוגעבן דעם געפיל, ווייל דער אָונט האָט גיך געטונקלט,
 און די מירקייט האָט אים אונטערגעיאָגט ווי מיט אַ בייטש. ער האָט גע-
 וואַלט נאָר אָפּשטעלן דאָס באַוועגן מיט די פיס, אויפהערן טראָגן די איי-
 גענע וואָג און לאָזן אָפּשטראָמען די מירקייט פון די ביינער. עס האָט אים
 אויך געשראָקן דער אומבאַקאַנטער דרויסן און די נאַכטיקע פינצטערניש
 אָן אַ ברעג.

ער איז אַריין אין דער ערשטער, אָפּגענער הויז-טיר, אויף עמלעכע
 האַלב-צעשטערטע, שטיינערנע טרעפּ. דאָ איז שוין אינגאַנצן פינצטער גע-
 ווען. אַ בלייבע ליכט-מראה האָט זיך קוים דורכגעשלאָגן פון אַ קליין פּענצ-
 טערל, אויסגעשינטן אין דער קאָרידאָר-וואַנט. ער האָט אַריינגעקוקט אינעם
 לאַנגן קאָרידאָר, מיט טירן פון ביידע זייטן. אין דער מינוט האָט זיך איין
 טיר געעפנט און ער האָט דערזען דעם פּלעק פון אַ פּרויע-געשטאַלט. זי
 האָט אים דערזען אין דער טונקל, זיך אַ וואַקל געמאַן פון דער פּלוצלונגער
 באַגעגעניש, און זיך פאַרהאַלטן, ווען ער האָט זיך געווענדעט צו איר,
 האַלטנדיק דאָס צעמל אין דער האַנט.

— סטעפּאַנידאַ איוואַנאָוואַ?... — האָט זי איבערגעפרעגט, ווי צו-
 גויפּעמענדיק זיינע צעשיטע ווערטער, וואָס האָבן איר נישט פול געקלונגען,
 צוליב זיין אַקצענט: — סטעפּאַנידאַ איוואַנאָוואַ... יאָ, דאָס איז דאָ... די
 צווייטע טיר...

זיין האַרץ האָט געקלאָפּט. אויב מען וועט אים דאָ נישט אַריינלאָזן,
 וואַלט ער כאַטש געבליבן דאָ איבער נאַכט, אין קאָרידאָר. ער האָט נאָר
 באַוויזן אויפצוכאַפּן דעם בליק פון אירע אויגן, דאָס איז געווען אַ יונג
 מיידל.

— סטעפּאַנידאַ איוואַנאָוואַ... אָט, דאָ...

זי האָט אים געפירט פאַר זיך, ער האָט געפילט די וואַרעמקייט פון
 איר פּולן, געוונטן אָמעס. זי איז געווען זייער אַ יונגע, אַ הויכע און
 אַ שלאַנקע.

ער האָט איר נאָר באַוויזן צו דאַנקען, ווען זי האָט אַ קלאָפּ געמאַן
 אין איינער פון די טירן און איז פאַרשוונדן אין דער פינצטערניש פינעם
 קאָרידאָר.

פאר אים האָט זיך געעפנט אַ טיר און די ליכט פון אַן עלעקטריש לעמפל, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ לאַנגן שטור, האָט אים אַ קלאַפּ געטאַן אין די אויגן. ער האָט געמוזט מיט דער האַנט פאַרשטעלן די שאַרפע, נאַקעטע ליכט, ערשט איצט האָט ער דערזען פאַר זיך אַ הויכע עלטערע פרוי. זי איז געווען גרויס און האָט פאַרשטעלט מיט זיך כמעט אַ העלפט פון דעם צימער.

„אַט דאָס איז סטעפּאַנידאַ איזאַנאַוואַ“ — האָט אים ווי אַ זאָג גע־טאַן אין מוה. אזוי האָט ער זי געזען אין זיין פאַרשטעלונג.

איר ברייט, געבלעד, עלטערלעך-געקנייטשט פנים, די טאַרבעלדע אונטער אירע קליינע, גראַע, קינדערישע אויגן האָבן ביים ערשטן בליק אַלץ געזאגט — און זיין שטים האָט מיטאַמאָל באַקומען אַ היימישן און זיכערן קלאַנג:

— אַ גוטן אָונט.

— אַ גוטן אָונט... טייערינקער...

זי איז געשטאַנען פאַר אים אין איר מעכטיקער, גלייכער וואָס, די הענט ציגנויפגעלייגט אין אַ שיפעלע אויפן האַרץ, ווי בעתן דאַוונען. פון אירע מאַטע, פאַרוואַלקנטע ליפן האָבן אַרויסגעשטייכלט אירע יוגנטלעכע, שטאַרקע ציין.

— איר בײַן געקומען צו אייך... וועגן אַ ווייגונג....

ער האָט איר דערלאַנגט דאָס צעמל, אָבער עס איז געבליבן ביי אים אין דער האַנט...

— גוט, טייערינקער... ווויזן געווגטעהייט...

ער האָט באַדאַרפט נאָך עפעס זאָגן וועגן דעם אָפיציעלן פאַפּירל מיט דער רעכט צו באַקומען די ווייגונג.

— צו וואָס... ליבינקער?... אַט האָסטו אַ האַלבע שטוב... אַפילו

אַ ווענטל אַוועקגעשטעלט... אַליין געבליבן... די זין... די איירעמס... אַלע דאָרט... אויפן פּראָגט... וואָס זשע דאַרף איר, אַלמע... ווהיין. טייערינקער...

אַ וואַרעמער וואַלקן האָט זיך אויפגעהויבן און שטיין געבליבן ביי אים אין האַלדז, זיינע אויגן זענען פאַרטונקלט געוואָרן פון אַ בריענדיקער פייכטקייט. ער האָט נישט געקאָנט אַרויסברענגען קיין קלאַנג. ער האָט אַראָפּגעוואָרפן פון דער פלייצע דאָס וואַנדער-זעקל און זיך שווער אַראָפּגעלאָזן אויף אַ הילצערן בענקל, וואָס איז געשטאַנען געבן טישל. אים האָט זיך פאַרוואַלט אזוי זיצן אָן אַ סוף.

זי איז נאך אלץ געשמאנען. אירע הענט האָט זי פאַרלייגט אויף די זייטן און דער בליק פון אירע קליינע, גראַע, קינדעריש-ריינע אויגן האָט געקומט אויף אים רואיק און צוטרוילעך. אָבער זי זיך בליק האָט פּי-כערהאַפט געזוכט אין אַלע ווינקעלעך פון דעם שטיבל. אים איז געווען שווער צו גלויבן, אַז איז דער וועלט פון פייער און טויט איז צוגעגרייט פאַר אים דאָס רואיקע, פרידלעכע ווינקל. ער האָט געקומט אויף די פשוטע ברעמער פון דער פּאָדלענגע, וואָס האָבן געהאַט די פריידיקייט פון גוט-געוואָרן האַלץ, און ער האָט אין א זיסער פאַרשטאַרבונג פון האַרץ גע-קלערט וועגן אויסציען די פּים, אָט אַזוי, אויף פרידלעכע ברעמער, מיט דעם זעקל אונטערן קאַפּ.

מיטאַמאָל האָט זי זיך אַוועקגעזעצט מיט גלייך-פאַרלייגטע הענט. איר רע שטרענג-אויסגעשניטענע, בולמע ליפן האָבן זיך באַוועגט, ווי זי וואָלט אַרויסגעשטופט פון מויל ווערטער, וואָס האָבן נישט געוואָלט אַראַפּגיין:

— פון וואַנען, פון וואַנען, מיין טייעריגקער? ...

ער האָט טיף אַרײַנגעאַטעמט אין זיך די לופט פון דער שטוב. ער האָט געוואָלט מיט זיין אַמעם אַרײַנדרײַנגען אין אַלע ווינקעלעך פון דעם ווייטן און פרעמדן לעבן. ער האָט נישט געקאָנט פאַרגעסן, אַז ער געפינט זיך אין אַן אַלמער רוישער שטוב, אין איינער פון די, וואָס איז דורך דורות נישט באַטרעטן געוואָרן דורך די מענטשן, מיט וועלכע ער איז געווען פאַרבונדן מיט בלוט און מיט גורל: אַז די געוויינלעכע שטוב און די אַרענע פּון די גרויסע רעמענישן, וואָס ער האָט נאָר פון די בייכער גע-קענט. ער האָט דערפילט די אור-פרעמדקייט, וואָס ליגט צווישן מענטשן, ער האָט געוואָלט עפעס זאָגן, עפעס אַרײַנברענגען אַזוינס, וואָס זאָל דאָ ווערן פאַרשמענדלעך. און ער האָט נישט געקאָנט אַזעלכעס געפינען, נישט אין זיין זינען, נישט אין זיין שפּראַך.

4.

דער פּוילישער ייד האָט געפילט, אַז ער דאַרף עפעס זאָגן, עפעס וועגנאַלעכט, וואָס דאַרף צורעכט מאַכן, אונטערשפּאַרן זיין רעכט אויף דער רוב. זיין מוח האָט גיך געאַרבעט. ער האָט געוואָלט איר עפעס קלאַר מאַכן, אָבער פון וואַנען ער איז געקומען האָט זי נאָך אַלץ נישט פאַר-שמאַנען.

זיין שפראך איז געווען צו אַרעם איר אַליז מיטאַמאַל קלאַר צו מאַכן.
און אים האָט זיך אָנגעהויבן דוכטן, אַז דאָס, וואָס ער קאָן נישט געפינען
די פשוטע ווערטער, דערוועקט אין איר אַ השר. אין אירע קליינע, גראַע,
קינדערישע אויגן האָט אַ צאַפּל געמאַן ווי אַ שרעק. זי האָט געזאָגט:

— דו רעדסט נישט ווי אונדזערע...

— האָט איר געהערט... באַלעבאַסטעלע... פון אַ לאַנד... פּוילן?...

— יאָ... דאָרט איז דער דייטש,,, „גיסטשאַסניע“...

און עס איז אים גרינגער געוואָרן איר צו דערציילן. ער האָט מיט
אַמאָל געפונען ווערטער איר פאַרשמענדלעך צו מאַכן, ווי לאַנג עס דויערט
שוין זיין וועג.

— פון דאָרט בין איר געלאָפּן צו אייר אין לאַנד... מאַטושקאַ. גע-
פונען ביי אייר אַ היים... פון שונאַ געלאָפּן...

אירע קליינע, גראַע אויגן האָבן צוריקבאַקומען דעם קינדערישן גלאַנץ.
און ער האָט מיטאַמאַל דערזען אין זיי קליינע, גלאַנציקע מראַפּן, ווי זיי
וואַלטן אויפגעזאַטן און זיך צעלאָפּן איבער די קניישטן פונעם פנים אַרום,
ווי ריטשקעלעך.

— יאָ, יאָ... — האָט זי אַ מיפן זיפּע געמאַן און דער שמייכל פון
אירע ווייסע ציין האָט זיך ווידער באַוווּזן.

— איות... אויף וואָס קשע וועסטו שלאָפּן, קרויבל..., דו מוזט דאָך
האָבן אויף וואָס צו שלאָפּן.

דאָס ריינע שטיקל פּאָדלאָגע, געבן טיש, ביי דער וואַנט, האָט אים
אויסגעזען צו זיין גענוג, גאָך פיל געכט אויף די וואַקזאַלן, אין שיערן,
אַדער אויף דער פייכטער ערד. די אַלמע סמעפּאַנדאָ איוואַנאָוואַ האָט
אַבער אַנדערש געמיינט:

— עס איז דאָך אַסיען, ליבינקער... ביינאַכט איז שוין ביי אונדז
קאַלט... אַ מענטש קאָן נישט אַזוי...

אירע אויגן האָבן זיך פאַרטראָגן אינעם פונקעלן ווינקל, פון וואַנען
עס האָט אַרויסגעשימערט אין פונקל גאָלד אַ קליינע אימאַגע.

— דאָרט... ליגן אונדזערע... טויערע אויף דער ערד... אַבער דאָ...
כל-זמן מען איז גאָך אין שטוב....

דעם פּוילישן ייד איז זים געוואָרן, ער האָט נישט געפונען וואָס צו
זאָגן און האָט געשמייכלט אין פאַרלענגנהייט.

זי האָט ווידר און שווער אַ שפּאַן געטאָן אינעם צווייטן שטיבל אַרײַן דורך דער טיר פונעם דינעם וועגמל. איר גרויסער, ברייטער שאָטן אויף דער וואַנט איז איר גאַכגעגאַנגען.

ער איז געבליבן אַלײַן אינעם צימער מיטן נאַקעטן, צו-ליכטיקן לעמפל, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ לאַנגן דראָט. די ליכט האָט שאַרף באַלויכטן דעם מיט פון דעם פּראָסטן, הילצערנעם טישל. ער האָט אָנגע-שרענגט זײַן מידן בליק און געוואַלט מיטאַמאָל באַקענען אַלץ, וואָס האָט זיך דאָ געפונען; אָבער דאָס צימער איז כמעט לײדיק געווען. עס איז גאָר בײַ דער זײט געשטאַנען אַן אַלטער קאַסטן, איבערגעדעקט מיט טאָ שטיקל גרינעם טוך. ער איז אַריבער אין דעם צווייטן טײל צימער, וווּ דאָס ליכט איז נישט דערגאַנגען. דאָס פענצטער איז געווען מאַדנע הויך און טיף אײנגעמויערט אין דער וואַנט, פאַרדעקט און פאַרהילט אין שוואַרצן געוואַנט. ער האָט פאַרהויבן אַ ברעג פון דעם געוואַנט און ער האָט גאָר געזען די גלאַנציקע שטייגער פונעם הויף אין דעם ליכט, וואָס האָט זיך פון דעם פענצטער אַרויסגעריסן. ער האָט גיך צוריק פאַרדעקט דאָס פענצטער און ערשט דערפילט די שווערע קעלט, וואָס האָט גע-צויגן פון דער גאַס. די קעלט האָט אים דערמאַנט אין דעם שווערן גאַנג. זײַן געדאַנק האָט אים גיך פאַרטראָגן צו די וועגן, פון וואַנען ער איז געקומען. דאָרט אַהין זענען געגאַנגען די, וועמענס אָרט ער פאַרגעמט נאָר איצט דאָ. דאָס איז אים איצט מיטאַמאָל קלאָר געוואָרן און אַ גרויסער עול האָט זיך אַ לײג געטאָן אויף אים.

ער האָט געוואוסט, אַז אין די טעג האָבן פיל פרויען, וואָס זייערע זין און מענער זענען אַוועק אין פײער, מיט אָנגעווייטיקטע בליקן געקומט אויף אים, אַ גאַנצן און געזונטן יונגמאַן, וואָס איז נישט קײן זעלנער, כאָטש קײנער האָט עס אים נישט געזאָגט. ער האָט פאַרשטאַנען זייער פאַרדרוק, זייער ווייטיק. און נישט אײנמאָל איז אים געקומען דער גע-דאַנק, אַז ער האָט נישט קײן רעכט דאָ צו זײַן; אַמײנסטן, ווען ער האָט זיך געפונען אין דער ענגשאַפט פון אַ שטאַטישן ברויט-מאַנאַזין, וווּ מען האָט פאַרקויפט גרויסע, ווייסע, זיסע רוסישע, „פלושקעס“, ווייסע בול-קעס, וואָס זענען גאָר דאָ, אין דעם וואַלגאַ-קאַנט, געווען צו באַקומען.

ער האָט מיטאַמאָל דערזען, אַז ער געפינט זיך צווישן בלוז פרויען און קינדער. און צום ערשטן מאל האָט ער געהאַט דאָס געפיל, אַז ער נעמט עפעס בײַ עמעצן צו.

ער האָט זיך צוריק אַוועקגעזעצט און נישט געוואָלט וועגן גאַרנישט קלערן. כאָטש בײַז מאַרגן, ווען עס וועט קומען אַ נײַער מאַג.

ער איז געזעסן און זיך צוגעהערט צו דער באַוועגונג, וואָס האָט זיך געטראָגן הינטער דער טיר אין קאָרידאָר. פון מאַל צו מאַל האָט זיך געעפנט אַ טיר און עס האָבן זיך געהערט שטימען, דער עיקר פון פרויען. עס האָט זיך אויך געהערט אַ ברייטע און טיפע באַריטאָן-שטימע פון אַ מאַן. ער האָט גערעדט הויך און זיכער, מיט אַ רוסישן צווינג. און בײַ דעם פרעמדן האָט געקלאַפט דאָס האַרץ. אים האָט זיך געדאַכט, אַז זײַן קומען צו דער אַלמער סטעפּאַנידאַ אײוואַנאַוואַ האָט אַרויסגערופן דעם גערודער אין דעם קאָרידאָר. אַמײנסטן האָט זיך אים געדאַכט, הערט ער די טריט פון דעם הויכן יוגן מיידל, וואָס האָט אים די ערשמע געזען, און זײַן האַרץ האָט געצאַפּלט פון עפעס אַ מאַדנער רעגונג. די שטים פון דעם מאַן איז צומאָל געוואָרן דאָ געענטער און דאָ — ווייטער. יערעס וואָרט פון דעם מאַן האָט אַרויסגערופן אַ הייטערקייט צווישן די פרויען. און דעם פּוילישן ייד האָט די שטים פון דעם מאַן, צוליב עפעס אַ גישט קלאָרן זײַן, נישט געלאָזט געניסן פון דער רח.

אין זײַן מידן מוח איז גענאַנגען אַ פיבערהאַפטע, קרענקלעכע אַר-בעט. דאָס, וואָס איז דאָ נאָך אַ מאַן אין דעם הויז, אַ מאַן, וואָס איז נישט דאָרט, אויפן פּראָגנאַט, האָט שײלווייז באַדאַרפט באַרעכטיקן אויך זײַן אַנוועזנהייט דאָ. און ווער איז ער, דער מאַן? אַט רעדט ער זיך אַזוי זיכער און פּרײלעך איבער מיט די פרויען. ער איז געוויס הויך און שטאַרק און מיליטעריש געקליידט; און זײַן דאָס הויכע מיידל מיט די שטרענגע ברעמען און הויכע פיס, איז געבן אים. ער איז אפשר צו איר געקומען... זײַן דערצײלט אים... אַז אַהער איז געקומען אַ פרעמדער, מיט אַ וואַנדער-זעקל אויף די פּלייצעס...

ער הערט כסדר אירע טריט אינעם טונקעלן קאָרידאָר. און ווען עס ווערט שטיל, דערפּילט ער מוטאַמאָל אַ בײַסנדיקע אײפּערזוכט צו דעם גישט-געזעענעם מאַנצביל.

נאָר אַט האָט ער דערהערט אינעם צווייטן צימער דורכן ווענטל די שווערע, ווייכע טריט. דאָס זענען אירע טריט: בײַ יעדן שאָרף אין דעם אומבאַקאַנטן הויז, פול מיט סודות פאַר אים, טוט זײַן האַרץ אַ צאַפּל ווי בײַ אַ פּויגל. ער הערט סטעפּאַנידאַ אײוואַנאַוואַס טריט. אַט באַלד וועט זײַן מיט אירע ברייטע, ווייכע הענט אים אַנווייזן אויף דער טיר.

„טײערִיגקײט — וועט זי זאָגן — גײ... אײך ווייס דײך נישט... אײך קען
דײך נישט“...

און אָט האָט זי זיך באַוווּזן אויף דער שוועל. ער האָט ערשט איצט
דערזען ווי ברייט און מעכטיק זי איז. זי פאַרגעמט מיט זיך די גאַנצע
ברייט און הויך פון דער טיר. זי שמייכלט און ווייזט אירע יוגנטלעכע,
געזונטע, טונקעלע צײן. אויף דער האַנט האַלט זי אַ גראַע, האַריקע
קאַלדרע.

— אָט האָסטו... — זאָגט זי — „ראַדנאַי“... וועסט דײך אײנדעקן...
מאָרגן וועל אײך נאָך עפעס געפינען פאַר דיר אונטערצולײגן...
זי האָט צוריק פאַרלייגט אירע הענט ווי צום געבעט אין אַ געזונטע,
קילע רײנקײט אין געזאַנגען פון איר.

דער פּוילישער ייד האָט נישט געזאָגט קײן דאַנק. ער האָט געפילט,
אַז קײנער וואָרט נישט דערױף. ער איז נאָר צוגעגאַנגען גאַענט צו דעם
גרויסן, שטאַרקן, פּרעמדן מענטשן־געשטאַלט און דערפילט דעם אײביקן
ריח פון איר גאַנצקײט. און ער האָט אַלײן נישט וויסנדיק וואָס ער וויל
זאָגן, נישט מיט זײן קול און מיט עפעס אַ נײער שפּראַך, וועלכע ער
האַט ביז איצט נישט געקענט, האָט ער הויך און דײמלעך געזאָגט:
— עס זועט זײן גוט... „מאַטושקאַ“... עס וועט זײן גוט...

5.

נאָך דעם קורצן, פאַרטראַגענעם שלאָף האָט דער פּוילישער ייד אויפֿ־
געוואַכט, און דאָס גוטע געפיל, אַז דאָס שטיקל אָרט אויף די ברעטער
פון דער פּאַדלאָגע איז זײנס, וווּ ער האָט דאָס רעכט צו ליגן, האָט זיך
אַ וואַקל געטאָן, צוליב די פּעדעס בלייכע טאַג־ליכט, וואָס האָבן זיך דורכ־
געריסן דורך דעם מיט שוואַרצן פאַרהאַנגענעם פּענצלער. ער האָט דער־
פילט ווי אַ פאַרדראָם אויף דער קורצקײט פון דער נאַכט — וואָס איז
אזוי לאַנג, ווען מען שלאָפט נישט — ווי עמעצער וואַלט אים אָפּגע־
נאַרט.

ער האָט זיך אײנגעהערט, און מיט דער נײער שאַרפּקײט פון זײן
געהער, וואָס ער האָט דערוואָרבן מיט דער צײט פון זײן וואַנדערן, האָט
ער אויפגענומען די וועלט אַרום זיך. ער האָט מיט צענדליקער סיכונים,
וואָס זענען אים אַלײן נישט געווען באַקאַנט, דערפילט, אַז עס איז נאָך
זײער פּרײ. ער האָט מיט אַ פּאַנישן געאײל, ווי ער וואַלט מורא געהאַט

צו פארשפעטיקן, מיט דעם באזוגערדן תענוג פון א פארשווערער זינד זיך אויסגעצויגן אין זיין גאנצער לענג, מאַס און וואָג, ווי ער וואָלט אָפּ-געמאַסטן די פאַרבליבענע כוחות. זיין פנים האָט זיך פאַרקרימט אין אַן אומעטיקן שטייכל צו דעם געפּלדיקן, אומבאוויסנן, וואָס די בלייבע ליכט פון דעם נייעם, אומבאַקאַנטן מאַג האָט געברענגט.

אַרום איז געווען נאָך גאַכטיק שטיל. פון די שכנותדיקע דירות און פון דעם לאַנגן קאַרידאָר האָט זיך צומאָל געהערט אַ ווייטער קלאַנג פון אַ טיר. פונעם הויף הויף האָט זיך דערמראַנגן דאָס הייזערדיקע פּלומפּן פון וואָס-סער, און יעדע באַוועגונג פון דעם אויפּוואַכנדיקן מאַג האָט זיך אָפּגע-שלאָגן מיט אומרוי אין דעם זינגן פון דעם וואַנדערער און אויפגעוועקט דעם דרימלענדיקן עול, וואָס איז אַנגעוואַקסן אין אים. צוזאַמען מיט אים האָט אויך אויפגעוואַכט עפעס אַ דינער אַנגעווייטיקטער פּאַדעם, וועלכער האָט אים פאַרבונדן מיט דעם מלחמה-פייער, וואָס איז געלאָפּן נאָך אים, און דאָס געפיל, אַז דער שמה ווערט אַלץ קלענער, האָט אים נישט געלאָזט בלייבן אויף אַן אָרט. אַ וואַכזאַמקייט האָט געשטעקט אין אים ווי אַ דינע שפיץ, און עס האָט זיך געוואָלט אייגנמאָל פאַר אַלעמאָל אַרויסרייסן דעם גליענדיקן שפּליטער פון האַרץ און מוח, געפינען עפעס אַן אָרדענונג, אַ צילמעסיקן גאַנג, אַ קלאָרן און געפלאַנטן. און ווידער האָט ער דערפילט ווי אַ קנאה צו די פול-געפאַקטע וואַנגען זעלנער, וואָס ער האָט באַגעגנט אויף די וועגן צום פּראָגמ, קעגן שונא, מיט זייער גע-אָרדנטן, רואיקן גאַנג צו דער געפאַר און צום טויט.

עס האָט זיך אים, לינגדיק אויף דער קאַלדרע, פון וועלכער ער האָט געפילט דעם ריח פון אַ פרעמדער, געוונטער רואיקייט — דער ריח, וואָס האָט זיך געמראַנגן פון דער גאַנצער אַלמער רוישער שמאַט — דערמאַנט דאָס שטייכלענדיקע פנים פון דעם יונגן רוישישן זעלנער, וואָס ער האָט באַ-געגנט אויפן וועג אין דעם פענצטער פון אַ צוג, וואָס איז געפאַרן צום פּראָגמ. דאָס איז געווען בעת אַז אַמפּלי פון רייטישישע באַמבאָרדירער אין מיטן וועג, אין די ערשטע מלחמה-מעג, ווען דער פּוילישער ייד איז נאָך געפאַרן מיט אַ צוג עוואַקואירטע. דער צוג איז געווען איבערגעפולט פון ציווילע; מענער, פרויען און קינדער, אַנטלאָפּענע פון די אַרומיקע שמעט. מען איז געפאַרן מאַג און נאַכט, זיך פאַרהאַלפּן אויף לאַנגע שעהן אינע-מיטן וועג, דורכלאָזנדיק הונדערטער צוגן מיט זעלנער, וואָס זענען גע-פאַרן אַהין, פון וואַגען מען איז געלאָפּן; צום פּראָגמ, צום פייער. די מיליטערישע צוגן זענען אָפט געקומען שוין געלעכערטע פון

קוילן און באַמבעס, וואָס די דייטשן האָבן געוואָרפן פון דער הויך, אָבער די זעלנער זענען געשטאַנען אין די פענצטער און מירן פון די וואַנאַנען, געזונגען און געשפילט אויף האַרמאָנישקעס. זיי זענען אייליק געפאַרן אַהין, פון וואַנען ער איז געלאָפן. זיי זענען געפאַרן אין פייער און ער, דער פּוילישער ייד, האָט אויסגעמיטן צו קוקן זיי אין די אויגן.

בעת אַ דייטשן אָנפלי זענען ביידע צוגן געשטאַנען איינער קעגן אַנאָ- דערן. ווי עס האָט זיך דערהערט דאָס וואָיען פון די דייטשע מאַמאַרן האָט זיך אויסגעהויבן אַ יללה. די עוואַקואירטע זענען אַרויס פון צוג, וואָס האָט צליאַרמירט מיט אַ וויסט פייפעריי פונעם לאַקאָמאָטיוו. עס זענען געלאָפן אַלט און יונג אונטער דער געדיכטער קנאַקעריי פון קוילן. די מענטשן האָבן זיך געלאָזן אין דעם ליידיקן פעלד, זוכנדיק אַ שוין אונטער אַ בוים, אָדער אַ בערגל, פאַטערס און מוטערס האָבן אַרונטער גענומען אונטער זיך זייערע קינדער, כדי זיי צו שיצן פון די דייטשע קוילן. די דייטשע פליער האָבן זיך אַראָפגעלאָזן נידעריק, כדי בעסער צו ציילן אין די שוואַלעזע מענטשן.

דעמלט האָט דער פּוילישער ייד אין דעם פענצטער פון דעם קעגנ- איבערדיקן מיליטער-צוג דערזען דאָס פשוטע פנים פון דעם יונגן רוסישן זעלנער, וואָס האָט געקוקט אויף אים מיט אַ מילדן שמייכל פון זיינע הע- לע, בלויע אויגן. ערשט איצט האָט דער פּוילישער ייד דערזען, אַז קיינער פון די זעלנער איז נישט אַרויס פון די וואַנאַנען.

זייערע בליקן האָבן זיך באַנענט דורך די נאָענטע וואַנאַנען-פענצטער. ביידע האָבן זיך אָנגעקוקט. דער פּוילישער ייד האָט דערפילט, אַז ער איז אונטער דער מאַכט פון דעם מענטשלעכן פנים מיט די בלויע, מילדע, שמייכלענדיקע אויגן, און איז פאַרבליבן אויפן אָרט.

ער האָט איצט, דאָ ליגנדיק, זיך דערמאַנט דעם לעצטן בליק פון דעם פרעמדן זעלנער, ווען דער צוג האָט גערירט צום פּראָנט.

ער האָט זיך מיטאַמאָל דערמאַנט אין דער גרויסער נאָענטקייט, וואָס ער האָט דעמלט דערפילט צו דעם זעלנער אין דער מינוט פון מויט- געפאַר, וואָס פאַר אַן אומבאַקאַנט געפיל פון שטאַלץ עס האָט דעמלט גע- קלאַפט אין זיין האַרץ.

ער האָט זיך אויך איצט דערמאַנט וויפל פשוטע, מענטשלעכע גוטס- קייט עס איז געווען אין דעם בליק פון דעם זעלנער, ווען זיין צוג האָט גערירט אַהין, אין דער פייערדיקער ווייט, מיט וואָס פאַר אַ בלויער וואַ- דעמקייט אין די אויגן ער האָט אַ געשריי געמאַן פונעם וואַנאַנען-פענצטער:

— „פּראָשטשיי“...

דעמלע האָט דער פּוילישער ייד אָן מורא ארויסגעשטעקט דעם קאָפּ פּון זיין וואַנאַן צו זען נאָך אַמאָל דעם אומבאַקאַנטן און אַזוי נאָענט געװאָרענעם מענטש, און דאָ האָט ער נאָך דערבאַפּט זיין שטימ, וואָס האָט זיך דערטראָגן צו אים דורך דעם אייזערנעם רויש פון די רעדער:

— מיר וועלן נקמה נעמען... פאַר אייד...

איצט איז אים איינגעפאַלן אַ מאָדנער געדאַנק. פון דעם געדאַנק איז אים מיטאַמאָל הייס געוואָרן. ער האָט זיך אויפגעזעצט און צוגעדריקט די האַרטיקע קאָלדרע צום האַרץ. עס איז אים, געמלעד, איינגעפאַלן, אַז די קאָלדרע, וואָס וואַרעמט אים, איז אפשר יענעם רוסישן זעלנערס, וואָס ליגט איצט אונטערן פייער אויף דער קאַלטער ערד.

מיטאַמאָל האָט זיך דערהערט אַ ראציק גרענערן, וואָס האָט דעם פּוילישן ייד דערשראָקן, ווי יעדער קלאַנג אַרום אים, ווי אַ מעטאַלענע פליג וואָלט זיך אַריינגעריסן אין דער שטילקייט פון פאַרטאַג. עס האָט געדויערט אַ מינוט איידער ער האָט זיך געכאַפּט, אַז דאָס רעדט דער ראַדיאָ, וואָס איז געהאַנגען הינטערן ווענטל. דאָס איז געווען אַ שוואַרץ בלעכן מעלערל, וואָס האָט זיך צו יענער צייט געפונען אין כמעט יעדער רוסישער שטוב. באַלד איז דער רעש פאַרשווונדן און דעם ספיקערס שטים איז אַריין אין אַן אומעטיקן, פאַרבלאָזן שטייגער, וואָס איז שוין אַזוי באַקאַנט געווען אין די טעג. באַלד די ערשטע ווערטער האָט דער ספיקער געמאַלדן, אַז „אונטער דעם דרוק פון דעם שונאס איבערוויגנעדיקע כוהות... האָבן מיר פאַרלאָזן די שטעט“...

יעדע שטאַט, וואָס דער ספיקער האָט אָנגערופן, האָט ווי איבערגעװאָלט אַ שוואַרצן שאַפּן אין דעם בלייבן ליכט פון דער שטוב. דער פּוילישער ייד איז אויפגעשפרונגען פון זיין געלעגער, האָט אַרויפגעכאַפּט אויף זיך דאָס אָנשון און איז געווען גרויס צו פאַרלאָזן די שטוב, ווי ער וואָלט געווען שולדיק פאַר די פאַרלוירענע שטעט.

איצט איז ער שוין געווען אָנגעטאַן און גרויס צו וואַנדערן. ער האָט מיט אַ באַזונדערער זאָרנפעליקייט צוגויפגעלייגט די קאָלדרע, ווי ער וואָלט דערמיט געוואָלט עפעס גוט מאַכן.

ער האָט שוין גישט געהערט די באַקאַנטע און אומבאַקאַנטע נעמען פון די פאַרלאָזענע שטעט. ער האָט נאָך געוויסט, אַז יעדע שטאַט, וואָס דער שונא געמט צו, איז נאָענטער צו אים, אַז דער דייטש יאָגט זיך נאָך אים. די פייערדיקע מאַפע געפלאַכטן פון ברענענדיקע אַדערלעך, וואָס

דער פוילישער ייד האָט דעמאלט געטרעגן אויף זיין מוח, האָט זיך אָנגע-
 רופן מיט אַ טיפן שטאַך ביי יעדן וואָרט פון ספיקער. און דער שטח
 צווישן אים און די דייטשן איז יעדע רגע געוואָרן קירצער און ענגער, ווי
 עס וואָלטן שוין פאַרשמעלט געוואָרן אַלע וועגן. עס איז אים איינגעפאַלן,
 אז ער דאַרף איצט שטיל עפענען די טיר און אַוועקגיין, ער האָט אָפּילו
 אַ שפּאַן געמאַן צו זיין וואַנדער-זעקל. און דאָ האָט ער, ביי דעם ווענטל
 אויף דער שוועל דערזען די הויכע, ברייטע געשמאַלט פון דער אַלמער
 פרוי. סטעפאַנידאַ איוואַנאָוואַ איז געשמאַנען מיט די הענט פאַרלייגט, ווי
 פאַרגליווערט. ביי יעדן וואָרט פונעם ספיקער האָבן זיך אירע אויגן פאַר-
 מאַכט און איר קאָפּ האָט זיך אַ נויג געטאָן, ווי זי וואָלט אויפגענומען
 אַ קלאַפּ פון אַ האַמער:

— גאָט... — האָט זי שטיל געפליסמערט — גאָט... ווי לאַנג?...
 ווי לאַנג גאָך?

דער פוילישער ייד איז געשמאַנען קעגן איר מיט זיין זעקל אין דער
 האַנט. זי איז געשמאַנען אין דער טונקלקייט פון איר טייל שמוב, פון וואָ-
 גען עס האָט אַרויסגעבלינגלט אַ בלוי פלעמל איבער דער איקאָנע און גע-
 צאַפלט אויף דעם גאָלדענעם רעם. אויך זי אַליין האָט אויסגעזען ווי
 אַ הייליקע אין איר פאַרצערטער שמרענגקייט.

דער ראדיאָ איז שטיל געוואָרן, און סטעפאַנידאַ איוואַנאָוואַ איז נאָך
 אַלץ געשמאַנען מיט פאַרמאַכטע אויגן, ווי זי וואָלט זיך איינגעהערט אין
 דער ווייט. מיטאַמאָל האָט זי געעפנט די אויגן און די מילדע, קינדערישע
 בלויקייט האָט זיך גלייך באַווזן אין זיי:

— גוט מאַרגן, באַלעבאַסמעלע... — האָט דער וואַנדערער שטיל
 געזאָגט.

— גיין, ליבינקער... נישט קיין גומער מאַרגן איז ביי אונדז היינט...
 האַסט געהערט ווי דער שונא... רייסט און פאַרוויסט אונדזערע שמעט?...
 נישט קיין גומער מאַרגן... וואָס זשע האַלסטו שוין דאָס זעקל אין דער
 האַנט?... עס איז דאָך גאָך גאָך פרי... ליבינקער... וווּ וועסטו גיין?...

דער פוילישער ייד האָט נישט געוואוסט וואָס צו טאָן. ער האָט זיך
 אַרומגעקוקט און דערזען ביי דער טיר אַ הילצערנעם עמער, וואָס איז
 געווען איבערגעדעקט מיט אַ ברעמל. ער האָט זיך דערביי דערמאַנט אין
 דעם הייזעריקן פלומפ, וואָס ער האָט געזען אין אַ ווינקל פון דעם לאַנג
 הויף. ער האָט אַ כאַפּ געטאָן דעם עמער.

אָבער סטעפּאָנידאָ איוואַנאָוואַ איז שוין געשטאַנען נעבן אים. ער האָט געפילט דעם ריינעם, קעלטלעכען ריח פון איר גרויס געשמאַלט און דערהערט איר בריימע, זינגענדיקע שטים. זי האָט אַ מאַד געמאַן מיט איר ווייטער האַנט און פשוט געזאָגט:

— לָאָן, טייעריגקער... נישט צו טראָגן וואַסער... זענען איצט אונז דזערע יונגע... דאָס טוען אונדזערע ווייבער... און אַלמע לייט... פאַר זיי איז עס...

דער פּוילישער ייד איז געבליבן שטיין ביי דער טיר. ער האָט געזוכט עפעס וואָס צו טאָן, ער האָט געוואָלט צוגיין צו דער אַלמער פּרוי און איר עפעס פּייערלעך צוואַנגן, עפעס וואָס זאָל אים געבן די רעכט דאָ צו זיין אַ נאַענטער, אָן אייגענער.

— איך וועל גיין... באַלעבאַסטע... — האָט ער געזאָגט, כדי נישט צו לָאָזן הערשן די שטיילקייט — אפשר וועל איך אויך געפינען... עפעס צו טאָן... עפעס צו העלפן...

זי האָט לָאָנג פאַרהאַלטן אירע קליינע, בלויע אויגן אויף אים. די אויגן האָבן זיך לָאָנגזאַם אָנגעפילט מיט אַ וואַרעמער פּייכטקייט:

— ביסט אפשר אַן אָרנטלעכער מענטש, ליבינקער... אַ „געסטשאַס גע“... פאַרשידענע מענטשן גייען איצט אַרום ביי אונדז... אָבער אַזוי וועל איך דיר דאָך נישט לָאָזן... אָן אַ ביסל וואַרעמס... וואַרט, ליבינקער... אָט וועל איך אויפפאַכן טיי... און אַ שטיקל צוקער וועט זיך נאָך געפינען... זי האָט זיך אַריינגעלאָזן אין דער טונקלקייט פון איר טייל שטוב, ווי עס איז נאָך געווען נאַכט. אַ מינוט איז זי שטיל געשטאַנען מיט אַ געזונקענעם קאָפּ פאַר דער איקאָנע.

דער וואַנדערער האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אויף אַ בענקל מיט דעם זעקל אין דער האַנט און געפילט ווי אַ וואַרעמער דרימל געמט אים אַרום.

6

דער פּוילישער ייד איז אַזוי אין דעם דרימל געבליבן זיען אויפן בענקל. ער האָט ערשט איצט דערהפילט די ראַציקע שווערקייט פון זיינע קליידער, דורכגענומענע פון דער פּייכטער קעלט. צו דער אויסגעקילטקייט אין די ביינער, צו דעם שטענדיק נאָנגריקן באַגער זיך צו דערוואַרעמען, איז ער שוין געווען געוויינט פון פיל מעג און נעכט; אויך איצט, נאָך דעם קורצן שלאָף, איז איבער זיין לייב בסדר אַרומגעלאָפּן אַ ציטער, ווי קאַלמע,

נאָסע געגל וואָלטן געבלאָנדזשעט איבער זיין הויט... אין דעם האַלבן
טונקל, פאַר די פאַרמאַכטע אויגן, האָט זיך באַלד גענומען דרייען פאַר
אים דער הלומדיקער קנויל פון זעונגען, וואָס האַבן כסדר געלויערט אויף
אים. און איבער אַלעם האָט געוואַכט דער שטענדיקער אומרו, וואָס האָט
באַפוילן צו גיין אַלץ ווייטער און ווייטער.

ווי יעדעס מאָל, ווי נאָך די וואַג פון זיין קערפער האָט דערפילט אַן
אַנשפאַר, האַבן זיך זיינע אויגן פאַרמאַכט אין אַ דרימל, און צוזאַמען
מיט דעם דרימל האָט גלייך אויפגעטויכט דאָס שרעק-בילד, וואָס האָט
אים פאַרפאַלגט אומעטום. דאָס בילד פון דעם דייטש מיט דעם הונט,
וואָס ער האָט פון דער ווייטנס געזען, ערגעץ אויף אַ וועג, אין די ערשטע
טעג פון זיין וואַנדערן, ערגעץ ביי אַ פאַרברענטער פּוילישער שטאָט. עס
איז אים פאַרבליבן מיט אַ שטעכיקער שאַרפּקייט דער שפיציקער גלאַנץ
פון דעם דייטשן שפּיוויל און די לאַנגע, שפיציקע גאַנץ פון דעם הונט.
אַ בהלהדיק געלויף ערגעץ איבער אַ פעלד, וווּ מענטשן האַבן זיך געוואַל-
גערט און די צעיושעטע, שפּרינגענדיקע הינט איבער זיי. ער האָט נישט
געדענקט דעם וועג און נישט דעם פאַל, אָבער דאָס בילד פון דעם דייטש
מיט דעם הונט איז פאַרבליבן פאַר אים ווי די איינציקע זענונג פון געפאַר
און טויט. דאָס בילד האָט פאַרמאַכט אַלע זענען און אויסגעלאָשן די זעלע
אַרום אים.

באַדעקט מיט אַ קאַלטן שווייס און אַ שטעכיקן צאַפּל איבערן לייב,
האָט ער איצט אויפגעוואַכט און דערזען די גרויע ליכט פונעם טאָג. די
שוואַרצע פאַרטיגלונג פונעם פענצמער איז געווען פאַרהויבן, און אין
דער קילער, גרויער ליכט האָט ער דערזען די אַלמע פרוי, וואָס איז גע-
שטאַנען נעבן אים.

זי האָט אים, זעט אויס, געוועקט, ווייל איר האַנט איז נאָך געווען
אויסגעשמרעקט צו אים:

— ביסט פאַרמוטשעט, געבעד... מיד... — האָט זי געזאָגט — וואָס
זשע וועט זיין מיט דיר?...

ער איז אויפגעשפרונגען פונעם בענקל, אָבער זי האָט מיט אַ לייכ-
טער באַרירונג אים צוריק אַוועקגעזעצט.

דאָס ווינקל פון דער שטוב האָט איצט אויסגעזען אַנדערש. ער האָט
ערשט דערזען, אַז אַחוץ דעם ווענטל, וואָס איז געשטאַנען, איז נאָך גע-
ווען אַ מיר, וואָס האָט געפירט אין דער ווייטערדיקער דירה, וואָס איז
געווען גערעכט באַשטעלעט מיט טונקעלן אַלטן מעבל און מיט בילדער אויף

די ווענט. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָס שטיבל איז אָפּגעגעבן געוואָרן פאַר אים, עס האָט אים אויסגעוויזן צופיל, אַז ער האָט נישט קיין רעכט דאָס צו פאַרנעמען.

מיטאַמאָל האָט ער אויף דעם גאַקעטן שישל, געבן זיך, דערזען אַ בלווי טעפל, פון וועלכן עס איז געגאַנגען אַ פאַרע, נעבן דעם טעפל איז געלעגן אַ שטיקל שוואַרץ ברויט, און אויף אַ שטיקל ציימינגס-פאַפיר זען גען געלעגן עמלעכע קליינע שטיקלעך צוקער: פון דעם אַלעם איז געגאַנגען אַ וואַרעמער ריח, וואָס האָט באַלד אויפגעוועקט דעם דרימלענדיקן הונגער. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז פאַר אים און ער האָט נישט געוויסט וואָס צו טאָן. אָבער איידער ער האָט באַוווּזן צו קלערן, האָט סטעפאַניאַ איוואַנאָוואַ אַ רוק געטאָן דאָס שישל, זי האָט פאַרלייגט די הענט אויפן האַרץ און האָט פשוט געזאָגט:

— האָב נישט קיין פאַרזיבל, קרובל... געם, פרייג אַ ביסל וואַרעמס... מיר זענען איצט נישט רייך... שווערע צייטן, ליבינקער...

זי איז געשטאַנען מיט די הענט אויפן האַרץ און ווי אַליין צו זיך האָט זי גערעדט וועגן דער שטאַט, וואָס האָט געהאַט דאָס שענסמע און דאָס ווייסמע ברויט אינעם לאַנד, די בעסטע מיכל און דאָס בעסטע פלייש, מיט אַלעם גוטן האָט זיך די שטאַט אויף דער „וואַלגאַ מאַטושקאַ“ גע-רימט:

— גייסט אַרויס אויפן מאַרק... און דאָס אויג ווייסט זיך נישט אויף וואָס פריער צו פאַרהאַלטן... פון פרוכט און פון גרינס... אַ פאַרשיטענע נישט... די דייטשן... אַרום דער שטאַט... אונדזערע דייטשן פון די קאַלאָנאַ יעס... דאָס בעסטע אַרויסגעברענגט... איצט זענען זיי קעגן אונדז... העלפן זייערע... „ער, האָספּאַדי“...

דער וואַנדערער האָט נישט געפונען וואָס צו זאָגן, ער האָט נאָך אַרומגענומען דאָס טעפל און דורך די פינגער דערפילט די וואַרעמקייט, וואָס האָט זיך אַריינגעגאַסן אין זיינע ביינער. ער האָט זיך דערמאַנט, אַז ער האָט נאָך אין זיין זעקל אַ שטיקל ברויט, ער האָט געוואַלט עפעס זאָגן דער אַלטער פרוי, אַז ער האָט נישט קיין רעכט ביי איר עפעס צו נעמען. אָבער ער האָט געפילט, אַז נישט דאָס איז דאָס וויכטיקסטע.

זי איז אַלץ געשטאַנען פאַר אים. זי האָט איצט אויסגעזען ווי קלע-נער און עלטער ווי נעכטן; זי האָט געטראָגן אַ פאַר קורצע, ווי מענערע-שע שמייל מיט אַ ברייט פאַרמעד; זי האָט, זעט אויס, זיך ערגעץ גע-קליבן גיין און אים איז איינגעפאַלן, אַז דאָס וואַרט זי, ער זאָל אַוועקגיין,

זי זאל קאנען פארשליסן די שטוב. דער פוילישער ייד האָט אייליק גע-
טרונקען דאָס הייסע געטראַנק, ער האָט נישט גערירט דאָס ברויט.
— איר גיי באַלד... באַלעבאַסטעלע... — האָט ער געזאָגט. ער האָט
געוואָלט זי אַנרופן ביים נאָמען, אָבער איר נאָמען: „סטעפאַנידא אַלואַ-
נאָוואַ“ האָט זיך נישט איינגעלייגט אין זיין מויל.
— איר דאַרפט גיין אין גאַס... איר דאַרפט פאַרשליסן די שטוב.
איר גיי שוין...

— וואָס רעדסטו, ליבינקער... קיינער זאָגט דיך נישט... איר האָב
מיר מיין שלאַס... מיין טיר... דו קאָנסט זיך זיין וויפל דו ווילסט. דאָס
איז דיין ווינקל... האָסט דערויף רעכט...

אירע קליינע, בלויע אויגן האָבן זיך אָנגעגאַסן מיט זאָגן:
— אָבער וואָס וועסטו טאָן... דו מוזט דאָך זיך... ווי עס איז איינ-
אַרדענען... זאָרגן וועגן ברויט... מען זאָגט, אַז מען וועט שוין ביי אונדז
אויך דאַרפן „קאַרפאַטשקעס“... דאַרפסט זיך באַזאָרגן מיט אַ ביסל גע-
קעכטן... אַ מענטש מוז דאָך לעבן... דו וועסט שוואַך ווערן...

זי האָט זיך אַראָפּגעזעצט און שטיל צוגעגעבן:
— און אין דער „באַניע“ וואָלסטו, באַדאַרפט אַראָפּגיין... דאָ, נישט
ווייט... זיך אויספאַרען... מען טאָר זיך נישט פאַרלאָזן... קראַנק ווערן...
זי האָט מיט איר ווייסער, פּוילער האַנט צוגעשטאַרט דאָס ברויט צו
אײַם:

— עס... עס, אַרעמער... דערווייל איז נאָך דאָס שטיקל ברויט ביי
אונדז... נאָט פאַרלאָזט נישט... אָבער ווי עס וועט זיין... ווייסט מען
נישט... דער שונא רייסט זיך צו אונדז... וויפל שטעט... יעדן טאָג... ער
קריכט צום האַלדז... מען זאָגט... צו סאַמע מאַסקווע... אַ, „האַספּאַדי“...
אירע קליינע אויגן האָבן אויפגעלאָנצט מיט בלויע פייערלעך. זי איז
אין דער מינוט צוריק גרויס געוואָרן, און איר פנים האָט אָנגענומען
אַ האַרטקייט פון שטיין.

דער פוילישער ייד האָט געוואָלט איר עפעס זאָגן, מיט עפעס פאַר-
זיכערן, עפעס וואָס זאל פאַר איר זיין נישט באַווסט, אָבער ער האָט גע-
פּוילט, אַז די אַלמע פרוי ווייסט אַליין, אַז זי איז פאַרבגורן מיט יעדן צאַפּל
פון דעם לאַנד און מען קאָן זי מיט גאַרנישט טרייסטן.
ביסלעכווייז איז איר פנים צוריק באַהויכט געוואָרן מיט אַ ווייכער
וואַרעמקייט. זי האָט אויף אײַם אַ קוק געמאַן מיט אירע קליינע, בלויע ריי-
נע אויגן און אירע הענט האָבן זיך צונויפגעלייגט ווי צום געבעט:

— און דיינע.. אַרימענקער... האָסטו פאַרלוירן... איבערגעלאָזן.
אַ מאַמע... אַ שוועסטער... אַ?...

— איר האָב שוין נישט קיינעם... מאַטושקאַ... מיינע זענען שוין
אַלע... דאָרט, בייט דייטש... געוויס אומגעקומען... מיט וואָס פאַר אַ טויט...
ווייס איר נישט... איר וועל שוין קיינעם נישט ראַטעווען...

דער פּוילישער ייד האָט גערעדט דאָס, וואָס ער האָט יעדן מאָג גע-
הערט פון די טויזנטער וואַנדערער יידן, איבער די וועגן, אַין די איבער-
פּולטע וואַנגען, „עוואַקאַפּונקטן“. ער האָט גערעדט, זעענדיק פאַר זיך
דעם חורבן, וואָס האָט גישט געגעבן קיין האַפּענגונג צו זען וועמען פון די,
וואָס מען האָט איבערגעלאָזן דאָרט.

אַבער מיטאַמאָל האָט ער דערזען דאָס פנים פון סטעפּאַנידאַ איונאַ-
נאַוואַ גאַנצט געבן זיך, איר פנים איז איצט געווען ווי פון שמאַץ. ער
האַט זיך דערשראָקן פאַר איר, און האָט זיך אויפגעהויבן פון בענקל.
זי האָט גערעדט שטיק, אַבער די וואַג פון אירע ווערטער האָט זיך
געלייגט אויף אים מיט אַן אומבאַקאַנטער שוועריקייט, פון עפעס
אַ פּרעמדן מעכאַל, וואָס ער האָט קיינמאַל נישט באַגעגנט.

— נישט „בראַווילנאַ“ רעדסטו, ליבנקער... א ו נ ד ז ע ר ע
רעדן נישט אַזוי... אַזוי רעדט נישט קיין „מוזשטינאַ“... מען מאַך נישט
זאָגן, אַז מען קאָן נישט ראַטעווען... אָט דו, „ראַססווישאַיעסט“... און זיי
דאָרט... אפּער שרייען... אין זייערע ווייטיקן. אָט דאָרט, בייט דייטש...
אַ מאַן... אַ זון, דאָרף איילן... אפּער וועסטו, „אוספּעיען“... העלפּן... אין
דער לעצטער מינוט... אָט... ווי אונדזערע... אַזוי רעדן טאָר מען נישט...
אָט, ווי דו וואַלסט געזאַגט... ביי אַ שרפּה... אַ קינד איז געבליבן. וועסטו
זאָגן — עמ, נישטאַ וואָס צו לויפּן אין פייער... שוין פאַרברענט... גיין...
ערשט דעמאָל דאָרף מען איילן... יעדע מינוט איז טייער...

זי האָט לאַנג געזוכט ביישפּילן. עס איז אים קלאָר געוואָרן, אַז די
אַלמע פרוי ווייסט פון אַזוי פיל פיין און געפאַרן, ווי זי וואַלט געלעבט
הונדערטער יאָרן. עס איז נישט געבליבן קיין אָרט זיך צו פאַרהוילן פון
אירע פּשוטע רייד. דער פּוילישער פאַריאַנטער ייד האָט געקוקט אויף דער
אַלמער רוסישער פרוי, וואָס איז, דאַכט זיך, געוואָרן וואָס אַמאָל גרעסער
און מעכטיקער און אים איז קלאָר געוואָרן, אַז זי וועט פאַר קיין שום
שונא נישט אַפּטרעטן.

ער האָט זיך איצט דערמאַנט, ווי איר קאָפּ האָט זיך געבויגן ביי יע-
דער פאַרלוירענער שמאַט, וואָס דער ספיקער האָט דורכן ראַדיאָ געמאַלדן,

און אים איז געוואָרן שווער אויסצוהאַלטן די קראַפֿט און די וואָג, וואָס איז געגאַנגען פֿון איר. ער האָט זיך איצט אויך דערמאָנט אין דעם פֿשומן פֿנים פֿון דעם זעלנער, וואָס איז געפֿאַרן אויפֿן פֿראַנט און זיין צוואַנג נקמה צו נעמען.

אויך אים האָט זיך איצט געוואָלט עפעס צוואַנג, אַראָפּוואַרפֿן פֿון זיך די פֿייכטע שמאַמעס, גיין אַ באַרעכטיקטער איבער דער ערד מיט שטאַרקע, גלייכע, פֿשוטע מענטשן, ער האָט געוואָלט, אַז ער דאַרף איצט גיין אויף דעם „עוואַקאַפֿונקט“, אין דעם אַלטן הויז אין ברעג שטאַט, באַגעגענען די הונדערטער וואַנדערער, אַזוי ווי ער, געוויקלטע אין שמאַטעס, מענער און ווייבער, וואָס האָבן שוין פֿאַר די פֿיל חדשים פֿון זייער וואַלען, צוזאַמען מיט דעם קראַנקן ריח פֿון נישטגעוואַשענעם לייב, הונגער און נויט, איינגעזאַפֿט אין זיך אַ געפֿאַלנקייט און זאָרגלעזיקייט פֿון הפּקד־מענטשן און בעמלער, וואָס האָבן שוין אַלץ פֿאַרלוירן.

די ווערטער פֿון סמעפֿאַנידאַ איוואַנאָוואַ, אַז: „מען דאַרף אײַלן, אפֿשר וואַרטן זיי דאָרטן... אין פֿייער... אין דער לעצטער מינוט“... זענען געשטאַנען פֿאַר אים ווי אַ וואַרענגוג. ווען ער קאָן אָפּגעבן דעם חוב, וואָס ער פֿילט זיך שולדיק, ווען ער קאָן זיך באַווייזן פֿאַר דער אַלטער רוסישער פֿרוי, יונג און שטאַרק ווי אַ זעלנער, וואָס שיצט זיינע נאָעמען.

די אַלטע איז שוין איצט געבן אים נישט געווען, אָבער אירע ווער=טער זענען געבן אים פֿאַרבליבן און נישט געוואָלט אַוועקגיין. ער האָט געהערט פֿון איר צווייטער שטוב ווי זי האָט עפעס שטיף ווי צו עמעצן גערעדט. ער איז צוגעגאַנגען צו דער פֿיר און דערזען ווי זי שטייט פֿאַר דער איקאָנע. באַלד האָט זי זיך צוריק באַווייזן אויף דער שוועל. זי האָט אויף אים אַ מינוט געקוקט, ווי זי וואָלט נאָכגעדענקט, און מיטאַמאַל שטיף געזאָגט:

— געמיינט... שוין... צו לעבן די לעצטע יאָר אין דו... אָבער... זעט אױם — נאָט וויל נישט... וויפֿל איד האָב שוין אין מיין לעבן איבערגע=פֿראַנגן... קום... גיי אַרױן... וועסטו זיי זען... מיינע... „צאַרסטוואָג נייעביעס=נאָיע“...

און זי האָט אים אַ רוף געטאָן.

ער האָט אַ שפּאַן געטאָן און זיך פֿאַרהאַלטן. אַ מויטלעכע רייניקייט האָט אַרויסגעשלומערט פֿון דער ענג=פֿאַרשמעלטער שטוב. עפעס אַ ריח פֿון אַ געדריכטן וואַלד האָט זיך געפֿראַנגן פֿון פֿאַרמדיקטע צווייגן און בלע=טער, שענק און טישלער, באַדעקטע מיט אַלטע רוסישע געוואַנטן; און די

זענט, געדיכט באהאנגענע מיט בילדער, אלטע, אויסגעבלייכטע, זענען געווען באשלאגן מיט דעם געדעמפטן ליכט פון געדיכט-פארשלייערמע פענצטער.

דער פוילישער ייד האָט אַ שפּאַן געמאַן אויף די שפיין פון די טריט, די אלטע איז אויך געווען פול מיט פייערלעכקייט:
— קום וועל איך דיר ווייזן...

זי האָט אים באַרירט דעם אַקסל און אים אַ פיר געמאַן איבער די קלאַרע גלימשיקע ברעטער פון דער פּאַדלאַגע.

— אָט זענען זיי, מיינע צוויי זין. ביידע נאָך אין אָנהייב פון דער רעוואָלוציע... דערנאָך דער יינגערער... פון אייגענע אומגעקומען... אָט איז ער... דער מאַן. נאָך אין יענע מלחמה... נישט צוריקגעקומען... ביי די דייטשן אין „פּלען“ פאַרמאַטערט... איצט זענען ווידער אַלע דאָרטן... אויפן פּראָנט. אַלע... איידעם און אייניקלעך. ווידער געבליבן אַליין און ביידע טעכטער... אויך אַליין... „אַ, האָספּאַדי“...

זי האָט מיט אַן אָנגעצונדענעם בליק אַ קוק געמאַן צו דער איקאָנע. דער פוילישער ייד איז אַרויס פון דעם האַלב-טונקעלן צימער, וווּ עס איז געלעגן אַ ריזיקע גאַנצקייט און נישט גערירטקייט פון הונדערטער יאָרן. אַן אָטעם פון אייביקייט האָט דאָ געשלאָגן פון יעדן ווינקל. די אלטע פרוי איז איצט געשטאַנען אַ רואיקע אויף דער שוועל. אירע קליינע בלויע אויגן האָבן זיך אָנגעפילט מיט אַ ווייכער מילדקייט און אַ שמיכל האָט זיך באַוויזן איבער איר מויל, ווי זי וואָלט געפונען אַ טרייסט.

דעם פוילישן ייד האָט זיך נישט געוואָלט אַזוי אַוועקגיין פון דער שטוב. ער האָט געפילט, אַז דערמיט וואָס זי האָט אים גערופן אַריבער- צושפּאַנען די שוועל פון איר שטוב, האָט ער זיך באַהאַפּטן מיט דעם גרויסן און אייביקן כוח, וואָס זאָל אים מעגלעך מאַכן דאָס צוריק קומען אַהער אין דעם ווינקל. ער האָט זיך אין געדאַנק פאַרמאַסט מיט אירע זין, וואָס ער האָט געזען אויף די בילדער, און זיי זענען אויסגעוואַקסן פאַר אים ווייט און פרעמד. ער האָט לאַנג געקוקט מיט אַ פאַרטראַגענעם בליק פאַר זיך און מיטאַמאָל דערזען זיין היים, איינגעהילט אין רויכיקן, טריבן געפּל, ער האָט דערזען זיין שוועסטער שרה, דאָס שוואַכע, יידישע ווייבל מיט די הייסע, אָנגעגליטע אויגן פון פאַרלוירנקייט. ער האָט דערזען איר קראַנק קינד, מיט וועלכן זי איז פאַרבליבן ערגעץ אויף אַ וועג, ער האָט דערזען זיין טאַטן מיט דעם ווייסן פאַרמעטן פנים מיט דער באַרד, מיט

די אָנגעצויגענע אָדערן אויפן שמערן, און די דערשראָקענע אויגן, וואָס
האָט מורא געהאַט פאַר אַ פּרעמדער גאַס, פאַר גוים, די מאַמע, נאָענטע,
יונגע און אַלמע, פון זיין שטוב, פון זיין גאַס, אַלע זיי, האָט ער איצט גע-
זען מיט אָפּענע מיילער פון ווייטיק און געשרי, פאַרשמיקמע אין אַ מויט-
ענגשאַפט, אין פּייער און רויך מיט אויסגעצויגענע הענט צו אים.

7.

די ידיעות וועגן די פאַרלירענע שמעט, וואָס דער ראַדיאָ האָט כסדר
איבערגעגעבן, האָבן זיך געלייגט מיט אַ בלייערנער שוועריקייט. דער שו-
גא האָט זיך געריסן צו דער הויפטשטאָט און אויך באַדראַט די שטאָט
אויף דער וואַלגא, כאַטש זי איז געלעגן אין אַ זייט. דער שינא האָט זיך
אַריינגעביסן אַלץ טיפּער און געענטער צו די וועגן פון דער וואַלגא, צו
דעם טייר, וואָס האָט ווי אַ האַרץ באַזאָרגט מיט לעבן גרויסע טיילן פון
דעם ריזיקן לאַנד.

די גרויסע, צעוואַרפענע שטאָט, מיט דער אַלמער רוסישער רחבות,
האָט אַ צימער געטאָן. ווי אַ קרעכץ האָט זיך אַ טראַג געטאָן פון אַ ריזיק
לייב, וואָס איז קראַנק געוואָרן. איבער די ברייטע, האַלב-דאָרפישע גאַסן
און סקווערן, וווּ הונדערט-יאָריקע נאָקעטע ביימער, אָנגעפוישטע מיט דער
קאַלמער, גראָער אַסיען-לופט האָבן גערוישט אויפן ווינט און געווינט די
קראַען, וואָס האָבן זיך געטראָגן מיט אַן אומעטיק קראַקעריי. ביי די
אַלמע רוסישע הייזער מיט די געשניצטע לאַדן און גרוי-גרינע דעכער
האָבן זיך געזאַמלט רעדער מענטשן, אָנגעבאלטע אין שווערע קליידער
קעגן דעם פּייכטן ווינט. צומיינסט ווייבער אין שווערע, מענערישע שטיינער,
וואָס האָבן איינגעגראָבן זייערע הענט אין די באַקן, זיך געצלמט מיט
פאַרקומע, שטרענגע בליקן אין דער קאַלמער, געפּלדיקער ווייט.

מען האָט זיך איבערגעגעבן די דראַענדיקע ידיעות און מיט זאָרג
געקוקט אינעם גראָען הימל. עס זענען כסדר געוואַקסן שרעקיקע דער-
ציילונגען וועגן דייטשע אַעראַפּלאַנען, וואָס מען האָט געזען אויפן הימל,
וועגן געהיימע פּייערן און סיגנאַלן איבער דער וואַלגא. מען האָט גע-
וועגן פאַרדאָלירטע שפּיאַנען און דיווערסאָנטן-וואַנדערער, וואָס מען האָט
געכאַפט מיט כאַמבעס ביי די פאַבריקן און זאָוואַדן, און וועגן די היימי-
שע דייטשן פון די אַרומיקע קאַלאָניעס, וואָס האָבן אין דער נאַכט גע-
פרוויט אַריבערגיין צום שונא.

היינט אין דער פרי האָט זיך באַשמעטיקט די ידיעה, אַז די צענער
טויזנטער דייטשן פון די קאָלאָניעס אַרום דער שמאָט ווערן אַרויסגעשיקט.
די דייטשן זענען געווען דאָ-געבוירענע, באַזיצער פון די רייכסטע דערפער,
וואָס האָבן געשפּייזט די גאַנצע געגנט. פיל האָבן זיך אַרויסגעוויזן פאַר
שונאים און זיך געגרייט באַגעגענען און העלפן דעם שונא.

אין מערק און געדעקטע באַזאָרן האָט זיך גערויעט אַן ענגשאַפט
פון טויזנטער מענטשן. עס איז נאָך דאָ געווען צו זען די גרויסע רחבות
פון גרינס און פרוכטן. די קרעפטיקע ריהות פון געזייערטע קרויט, עפל
און אַרבוזן האָבן גערייצט מיט קעלטלעכער אייביקייט פון לעבן און גע-
זונט. טויזנטער קאָלירן האָבן אַרשפּגעשפּילט פון די ריזיקע מיטן, פע-
סער און „לאַרעס“. מאַרק-זינגער און הייליקע משוגעים האָבן געזינגען,
געשפּילט אויף „לירעס“ און געדרשנט „גביאות“ מיט אומהיימלעכן גוסת,
דערציילט פון „סוממעס“ און העלדן, „באָנאַמירן“.

אומעטום, ביי יעדע דאָך מענטשן, האָט מען גערעדט וועגן די דיי-
טשע שכנים פון הונדערטער יאָרן אויף דער ערד, אַרום דער „מושער-
וואָלאַ“, וואָס האָבן פאַראַפּן. אַן אַלמער, מיט אַ גרויסער באָרד און לאַג-
גע האָר, אָנגעטאָן אין אַ צעפליקטער סומאַנע פון אַ געוועזענעם גלח,
אַרומגעבונדן מיט אַ לעדערנעם רימען, האָט מיט אַ שניידדיקער שטייט,
ווי מיט אַ בייטש, אַריינגעשריגן אין דער ענגשאַפט. ער האָט אייפגע-
הויבן די הענט מיט אַ בהלהדיקן יאָמער:

— ברודערלעך... די שלאַנג האָט אויפגעהויבן. דעם קאָפּ... מיר האָבן
זי געוואַרעמט אויף אונדזער ברוסט...

עפעס אַן אַלמע פרוי, אָנגעטאָן אין אַ זעלנעריש פעלצל, מיט שווע-
רע, גלייכע האָר, וואָס האָבן זיך אַפּערהערסן פון דער „קאָסינקע“, מיט
אַ רויט, אויסגעקרימט פנים און לויסע אויגן, האָט געשריגן:

— אַרויסיאָגן די „ניעמטשורעס“... גענוג האָבן זיי ביי אונדז גע-
געסן ברויט... רייך געוואָרן... שונאים...

זי איז געשפרונגען אויף אירע שווערע, זעלנערישע שיד און עמעצן
געדראַט מיט אַ רויטער, געביילטער האַנט.
אַנדערע האָבן שפּיל, באַדויערנדיק געמורמלט:

— וואָס וועט זיין... מען וועט אַרויספירן די דייטשן... מיר וועלן
שמאַרבן פון הונגער. ס'וועט נישט זיין... נישט קיין מילך... נישט קיין
פוטער... אַזאַ רייכטום וועט צו נישט ווערן...

אויף א פלאץ, אַרומגערינגלט מיט אַ וואַנט מענטשן, זענען געזעסן אויסגעזעצט די וואַלאַנד־דייטשן מיט זייערע ווייבער און קינדער. דאָ האָבן זיי אויסגעשמעלט צו פאַרקויפן זייער האָב און גוטס. עס זענען געשטאַנען שווערע שענק, בעטן, קיך־געשיר, פאַנען און טעפּ. זיי האָבן פאַרקויפט אַלט־פרענקישע, געבלומטע מישמעכער, געהאַפטענע בילדער, מיט מלאכים שפּילנדיקע אויף פּילען, בעטגעוואַנט און קליידער, געהאַפטענע האַנטע־בער מיט דייטשע אויפּשריפטן, בילדער פון הייליקע, גיי־מאַשינען, ווייסע חופּה־קליידער און גרויסע צילינדערס פונעם גיינצנען יאָרהונדערט, דאָס אַלץ איז געלעגן אין אַ שטרענגער ריינקייט און אָרדענונג. די דייטשן זענען געזעסן שטילע און פאַרקושטע. אויפן ערשטן בליק זענען דאָס געווען רוסישע פּויערים, פאַלקס־מענטשן, אָבער פון דער נאַענט האָט מיט אַמאָל פון זיי אַ קלאַפּ געטאָן עפעס אַ האַרטער און פּרעמדער מעמאַל. צומערסטן די ווייבער האָבן געקומט פרעמד. מיט זייערע קליינע, טרוקענע, בלויע אויגן, ווי שאַרפע מעסערלעך, און האַרטע פּנימער, ווי באַצויגענע מיט פּאָדעשווע־לעדער, האָבן זיי געקומט פאַר זיך מיט טעמפּער רוגז. דער פּשוטער עולם פון מאַרק האָט זיי טיילווייז באַדויערט, טיילווייז געשטראָפּט:

— וואָס פאַראַ דייטשן זענען דאָס?... זייערע זיידעס זענען שוין דאָ געבליבן... גוטע באַלעבאַטים... קאָנען אַרבעטן... אַ, נאָט... וואָס פאַראַ צייטן... נישטאָ אַזאַ מילכוואַרג ווי ביי זיי... קאַרגע, אָבער נישט קיין אָפּנאַרער... זייערע הייזער... זייערע פעלדער... אַלץ „פּראַוילנאַ“, אזוי ווי אַ מאַשין... נאָר קיין נשמה האָבן זיי נישט... אַנדערע האָבן זיך אָנגערופן מיט פאַרדראָס:

— מיר רוסישע, זענען לייכטגלויביקע... אַ „גידרא“... פונדערווייטנס מיינסטו... אַ פּרידלעכער הונט... אָבער ווען עס קומט זיין צייט... וואַרפט ער זיך צום גאַנגל...

— זיי לעבן מיט אונדז הונדערטער יאָרן... זענען אַליין באַלעבאַטים איבער זייער גוטס... און דער חשק צו רויבן... איז פאַרבליבן... אהא... גיט זיי גאָר די געלעגנהייט... און זיי זענען די זעלבע ווי די... וואָס זענען אויף אונדז אָנגעפאלן... דאָס איז אַ „ניעפּריאַמיעל“... מען דאַרף זיי האַלטן וואָס ווייטער...

אַ קליינע דאַרע פּרוי מיט אַרויסגעזעצטע אויגן, האָט מיט אַ געוויין שטיל אַרויסגעזונגען:
— „האַספּאָד“... אָן זיי... וועלן מיר אפשר שטאַרבן פאַר הונגער...

דאָס ראָד מענטשן איז געשטאַנען. טייל האָבן באַזונדערט די אַרויס-
געשטעלטע זאַכן, אָבער קיינער האָט זיך נישט דערוועגט צוגיין עפעס
קויפן ביי די דייטשן, קיינער האָט אויך צו זיי נישט גערעדט קיין
שלעכטס, נאָר אַז אַלמער, אָנגעשפּאַרט אויף אַ שמעקן, מיט אַ זעקל אויף
די פּלייצעס, האָט כסדר כליפּענדיק גערעדט:
— אַרעמע... וואָס פּעלט אייך דאָ? ... איר האָט דאָ מיט אונדז...
געקאַנט לעבן ווי ברודער... איצט וועט איר גיין ווייט... אויף סיביר...
אַרעמע...

* * *

*

דעם פּוילישן יוד האָט זיך נישט געוואָלט פּאַרבלייבן אַליין, ווען די
אַלמע סטעפּאַנידאַ אינוואַנאַוואַ האָט זיך געגרייט אַרויסצוגיין פון שטוב.
אין דער פּריער שעה האָט שוין דער לאַנגער הויף הינטערן פענצטער
גערודערט מיט אַ פיבערהאַפט לעבן, עס האָבן זיך אָנגערופן קולות. מען
האַט געשלעפט און געמראָגן. מען האָט געהאַקט האַלץ, געזעגט, געפּלומפּט
וואַסער, זיך איבערגעשריגן, עס זענען אַריינגעפאַרן ווענענער, און דעם
פרעמדן האָט זיך געדאַכט, אַז די אַלע קלאַנגען זענען נישט קיין געוויינ-
לעבע, אַז עס קומט פאַר עפעס, וואָס דראָט אים; אַז די געפאַרן האָבן
אים דעריאָגט און ער וועט שוין נישט אַרויס.
אויך פון דעם לאַנגן קאָרידאָר, הינטער דער טיר, האָט זיך געמראָגן
אַ רעש. עס האָבן געקלאַפט טירן, עס האָבן געזשומעט פּרימוס-מאַשינען
קעס און פּרויען-שטימען האָבן זיך איבערהערערט. דער פּוילישער יוד
האַט זיך איינגעהערט און יעדעס פּשוטע וואָרט האָט אים געקלונגען ווי
עפעס אַ דראָגנ. אַלץ איז דאָ נאָך דער נאַכט פאַר אים געווען פּאַרהוילן
און נישט זיכער, ווי עמעץ וואָלט געלויערט אויף אים. ער האָט געוואָלט
דערכאַפּן די שמייס פון דעם נעכטיקן מיידל, וואָס האָט אים אָנגעוויזן די
טיר. אָבער אַלע שטימען זענען געווען ענלעך מיט דעם באַזונדערן קלאַנג
פון דער אַרטיקער רוסישער שפּראַך, וואָס ער האָט קיינמאַל נישט גע-
הערט. דאָס איז געווען עפעס אַ ברייטער, צעוויגטער קלאַנג, מיט אַ נאָכ-
קלאַנג, וואָס האָט פאַר אים געמאַכט אומפאַרשטענדלעך די פּשוטע רו-
סישע ווערטער.

געהערט האָט מען נאָר די שטימען פון פּרויען און דאָס האָט דעם
פּוילישן יוד געגעבן אַ געפיל פון געדריקטקייט ביי דעם געדאַנק, אַז אַלע
זייערע מענער זענען אַוועק אין דער מלחמה. צוליב דעם האָט ער נאָכ-

מער געוואָלט זיך באַווייזן אינעם קאַרדאָר צוזאַמען מיט סטעפּאַנדיאַ
איוואַנאָוואַ, געבן וועלכער ער האָט זיך באַדאַרפט פּילן זיכערער. און ווען
זי האָט זיך באַוויזן, אָנגעטאָן אין אַן אַלטמאָדישן פּלושענעם מאַנטל, מיט
אַ טיכל אויפן קאַפּ, האָט דער וואַנדערער גענומען זיין זעקל:

— איך וועל אויך גיין... באַלעבאַסטעלע.. איך דאַרף מיר באַזאָרגן...
דאַקומענטן באַקומען... — האָט ער צוגעגעבן, גלויבנדיק, אַז דאָס וועט
אים מאַכן חשובער. און כדי זיך נאָך היימישער צו מאַכן, האָט ער גע-
זאָגט:

— און אין דער „באַניע“, ווי איר האָט געזאָגט... וועל איך צו-
גיין...

זי האָט אויף אים אַ קוק געטאָן:

— אָט דאָס... וועסטו טאָן אַ גוטע זאַך... וועסטו זיך אויסוואַשן...
וועסטו אָנגעמען כוח... אָבער ... וווּ וועסטו נעמען זייה? ... עס איז דאָך
שווער איצט... ביי אונדו, ליבינקער... וועגן זייה...

זי האָט זיך אַ מינוט פאַרקלערט, און אַוועקשטעלנדיק דעם קויש,
איז זי פאַרשוונדן אין אַ זייט שטוב. דער פּוילישער ייד איז געשטאַנען
ביי דער טיר און זיך צוגעהערט צו יעדן קלאַנג. אים האָט זיך געדאַכט,
אַז די דינע טיר טיילט אים איצט אַפּ פּון אַ ים, וווּ ער וועט באַלד ווי
אַ פּלעווע געמראָנגן ווערן איבער די פּרעמדע וועגן, אָן אַ ציל. אַ גרויסע
מידקייט איז אויף אים מיטאַמאָל אָנגעפאַלן. ער האָט געוויסט, אַז די רוג-
טישע פּרויען אין דעם קאַרדאָר, דורך וועלכן ער דאַרף פאַרבייגיין, די
ווייבער און מאַמעס, וועלן קוקן אויף אים און קלערן וועגן זייערע מענער
און זין, וואָס געפינען זיך איצט אין פייער. זיי וועלן קוקן אויף אים, און
זייערע בליקן, וואָס זענען פאַר אים אַזוי נישט קלאָר, וועלן אים מרייבן
אַן אַ וועג, דערנאָך וועט ער גיין איבער די גאַסן, באַגעגענען אַזעלכע ווי
ער, הפּקע, בלאַנדזשענדיקע, אָן אַ ציל.

8.

מיטאַמאָל האָט זיך איבערן קאַרדאָר דורכגעמראָנגן אַן איינגעהאַלטע-
נער גערודער. עס האָבן זיך דערהערט האַרמע און שווערע טריט, וואָס
זענען געוואָרן אַלץ געענטער. די טירן האָבן זיך געעפנט און די שטימען
פּון די פּרויען האָבן זיך אויסגעמישט, אָבער איבער אַלע שטימען האָט
זיך דערהערט מיטאַמאָל אַ ברייטע און טיפע מענער-שטים, וואָס האָט
מיט אַ האַרציקער הייטערקייט ווי אויסגעזונגען:

— „זדראווסמוווימיע“... א גוט=מאָרגן... מאַמעלעד...
— א גוט=מאָרגן... א גוט=מאָרגן... — האָבן די וויבער געענטפערט
פון אלע זיימן. און די האַרמע און שווערע מריט האָבן ווייטער געשפּאַנט
אַלץ געענטפער.

דער פּוילישער ייד האָט דערפילט ווי זיין האַרץ האָט זיך רייסנדיק
אַ וויג געמאַן. עס האָט אים אויסגעוויזן, אַז ער געפינט זיך אין אַ שטייג,
וואו עס קאָן באַלד מיט אים עפעס געשען. ער האָט זיך נישט געקאָנט פאַר=
שמעלן וואָס ער האָט אין דער מינוט פאַרגעסן אין אלע געפאַרן, וואָס ער
האַט איבערגעלעבט. און לוי יעדעס מאָל, ווען עס האָט אים עפעס גע=
דראָט, האָט ער אין איין רגע זיך אַ טראַג געמאַן צוריק, וואו ער האָט אי=
בערגעלאָזן זיינע גאַענטע, און האָט זיך באַהאַפּטן מיט ווייער גורל.

איצט איז ער געשטאַנען הינטער דער טיר, און די שווערע, מענערשע
מריט האָבן לוי געשפּאַנט איבער זיין מוח, און דאָ האָט ער דערהערט
אַ בריימן און זיכערן קלאַפּ אין דער טיר.

אין דער מינוט איז די אַלמע אַרײַנגעלאָפּן פון איר שטוב. אירע
אויגן האָבן געלויכטן, זי האָט מיט אַ פאַרשטיקטער שמים אַ געשרוי
געמאַן:

— אַ בריוו, אַ בריוו... אַ, „האַספּאַדי“...
זי האָט פרום פאַרהויבן אירע קליינע אויגן אַרויף, מיט פרייד און
שרעק.

אויף דער שוועל איז געשטאַנען אַ קליינער, ברייטער מענטש, מיט
אַ טונקל פנים און לאַנגע, ווייסע וואָנסן. ער האָט געשמייכלט מיט אַ סך
קניימשן אַרום זיינע גראַע, ווייכע, גוטע אויגן. ער איז געווען אַרומגע=
נומען מיט אַ בריימן פאַס, אויף וועלכן עס איז געהאַנגען אַ טאַרבע. אין
דער האַנט האָט ער געמראָגן אַ קורצן, רוינען שטעקן, געמאַכט פון
אַ צווייג:

„זדראווסמוווי“, סטעפּאַנידאַ אינאָנאָונאַ... באַבושקאַ... דיר אַ בריוו,
אַ גוטער בריוו...
— פון וואָגען ווייסטו... „באַטיושקאַ“?...

— אַ... מיר ווייסן שוין... שלעכטע ידיעות זענען, באַבושקאַ, די
קאָנווערסן אַנדערע... זאָל נאָט היסן... פונעם „שטאַב“. נישט איינעם
אַזעלכען... שוין אַפּגעגעבן...
די אַלמע איז געשטאַנען מיט דעם בריוו אין דער האַנט, און פון
אירע אויגן האָבן געפלאָסן קליינע, פינקלדיקע טרערן. אינעם קאָרדאָר

איז געוואָרן שטייל. הינטער דער טיר זענען געשמאַנען די שכנות. זיי האָבן שטייל און פייערלעך געוואָרט.

די אַלטע האָט אַ לויף געמאַן. זי האָט אַראָפּגענומען פון דער שאַנק אַ גרויס אַלט בוך מיט אַן אָפּגעפרעגטן צלם און אַן אויפשריפט „ביבל־יא“ פון וועלכן זי האָט אַרויסגענומען אַ פּאָר אַלטמאָדישע, דראַממענע בריקן; זי איז אַוועק צום פענצטער פון איר צימער, פאַרהויבן דעם גע־דיכטן פּאַרהאַנג, און ווישנדיק די טרערן, גענומען לייענען דעם בריוו. דער אַלטער בריוו־טרעגער האָט אַ קוק געטאָן אויף דעם פּוילישן ייד. זיין לעב־האַפּט, יוגנטלעך מויל הינטער די ווייסע, שמייכלענדיקע וואַנסן איז פול געווען מיט ווערטער. ער האָט געקוקט אויף דעם פרעמדן מיט גוט־מוטיקן גייר, אָבער די ווייבער האָבן אים פאַרוואָרפן מיט פראַגעס. ער האָט זיך געווישט דעם שמערן הינטער דעם שווערן, פומערנעם הימל, און גערעדט צו אַלע:

— עך, מאַמעלעך... ווידער מלחמה... ווידער אַ שונא אויף אונדז אָנגעפאַלן. געמיינט... עם וועט שוין זיין רו ביי אונדז... עך, עך... דער־לעבט.

עס איז געאַנאַנען אַ שטייל געשפּרעך, מיט קרעכצן און דערמאַנונג־גען וועגן גוטע און שלעכטע בריוו, וואָס דער אַלטער האָט געברענגט נאָך ביי יענער מלחמה:

— איר בין נאָר אַ שליח... איר דאַרף נאָר איבערגעבן... ויאסער ידיעה... אַ גוטע, צי אַ שלעכטע... דאָס איז שוין גאַמט זאָר... דאָס ערגסטע איז... מיט די מאַמעס. אָט...

די טיר איז געבליבן אָפּגעשפּאַרט און דער פּוילישער ייד האָט מיט אַ צאַפּלדיקן נייגער געקוקט אין דעם טונקעלן קאָרידאָר און געהערט ווי דער אַלטער פּאַסט־טרעגער האָט שוין איצט געשטימט מיט די ווייבער. זיי האָבן אים געפרעגט, ווען ער קלויבט זיך צו גיין אויפן פּראָנט. ער וויינטערט, אַז ער וועט נאָך גיין, און גענומען שפּאַנען מיט ריט־מישע טרייט, ווי אַ זעלנער. די ווייבער האָבן געלאַכט. דער פרעמדער האָט געקוקט אויף דעם שטיקל קאָרידאָר, וואָס ער האָט געזען דורך דער אָפּגעשפּאַרטער טיר. ער האָט געוואָלט עפעס רעדזען. ער האָט געוואָלט זען די יונגע שכנע, דאָס הויכע מיידל מיט די שטרענג־גע ברעמען, מיט די הויכע פיס, אָבער זי האָט זיך נישט געוויזן.

* * *

איצט האָט דער פּוילישער ייד געוואָרט מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ, ווען די אַלמע האָט געלייענט דעם בריוו. אים האָט זיך געדאַכט, אַז דער בריוו האָט אים אויך עפעס צוגעזאָגט. פון דער אלטערס שטייב האָט זיך גע- הערט אַ פלייסטערן, ווי פון אַ געבעט. ער האָט אַ קוק געטאָן דורך דער שפּאַרע פון דער טיר און דערזען סטעפּאַנדיאַ איוואַנגעלונג, ווי זי שטייט אויף די קני פאַר דער „איסקאַנע“ און צלמט זיך מיט אַ געבויגענעם קאָפּ. ער האָט זיך פאַררוקט טיף, געבן דעם פענצטער פון זיין טייל צימער און לאַנג געוואָרט. אויך אים האָט זיך געוואַלט אַראָפּלאָזן די מידע פיס, פאַר- זינקען אין עפעס אַ געבעט, וואָס זאָל לייטערן און לינדערן דעם גליעג- דיין אומרו, וואָס האָט געשמעקט אין אים. ענדלעך האָט ער דערהערט אירע טריט, ער איז צוגעגאַנגען צו איר טיר און האָט געפרעגט:

— גוטע ידיעות, באַלעבאַסטעלע... האָט איר באַקומען?...

— „סלאַוואַ באַגו“, טייערינקער... פון מיין אייניקל... פון פּראָגט. אויך זאָל גישט זאָרגן... „גיע טוּזשי, באַבושקאַ“... אזוי שרייבט ער. איר בליק איז מיטאַמאָל געוואָרן שטרענג, ווי זי וואַלט דאָס געזאָגט געמעצן, אַ גישט געזעענעם.

— „גיע טוּזשי, באַבושקאַ“... מיר וועלן פאַרטרייבן דעם שונא פון אונדזער לאַנד... אזוי שרייבט ער, „ראָדניענקו“... דריי און צוואַנציק יאָר אים. שוין אַ „סטאַרשי“... אַ ליאַטניק“. אַ פליער. „קראַסאוועז“...

איר פנים איז מיטאַמאָל געוואָרן יוגנטלעך שיין. זי האָט גיך אַ גיי געטאָן, גלייך דער בריוו וואַלט זי יונגער געמאַכט. זי איז אַרײַן צו זיך איז צימער, האָט ווידער אָנגעטאָן דעם פּלושענעם זשאַקעט, פון זועלכן עס האָט געקלאַפּט דער שטרענגער, עסנדיקער ריה פון גאַפּטאַלין. זי האָט פאַרבונדן דאָס טיכל אונטערן האַלדז. דער פּוילישער ייד האָט אויף איר געוואָרט מיט זיין וואַנדער-זעקל אין דער האַנט.

מיטאַמאָל, ווי זי וואַלט זיך אין עפעס דערמאַנט, האָט זי אַ לויף געטאָן, זיך אַ מינוט געפאַרעט אין אַ ווינקל פון איר צימער און אַרײַנגע- קומען מיט דער פריערדיקער, לאַנגזאַמער רואיקייט. אין דער האַנט האָט זיך געהאַלטן אַ ווייסע זאַר:

— נאַ... ליבינקער... — האָט זי געזאָגט מיט אַ מיידלשער פאַר- שטעמקייט. — האָסטו אַ העמד... אַ געלאַטעט, אָבער אַ ריינס... נאָך פון מיין... „צאַרסטוואַ געבעסנאַיע“... אַ שטיקל זיף האָב איר דיר דאָ

אַרײַנגעלײַגט... „פּאַקאַ“ עס איז נאָך דאָ... האָב גישט קיין פּאַרײַבל...
ליבינקער...

זײ זענען געגאַנגען דורך דעם לאַנגן קאַרדאָר. פון די אָפּענע טירן
האַבן אַרױסגעקוקט די צעשױבערטע קעפּ פון די פּרױען, װאָס האָבן גע-
קאַכט, געװאַשן און גערױמט. זײ האָבן באַגריסט די אַלמע מיטן באַקומען
דעם ברױו, געקרעכצט און זיך געװוגטשן אױך צו באַקומען ברױו פון
זײערע.

דער פּױלישער ייד האָט זיך געהאַלטן װײַטער. דעם ברױמן, שפּאַ-
גענדקין געשטאַלט פון זײן באַלעראַסמע. זי איז, זעט אױס, געװען זײער
געאכטעט אין דעם הױז. זי האָט פּרום, מיט אַ שטײלער און װאַרעמער
שטים געװוגטשן און געטרייסט.

אַבער דער פּױלישער ייד האָט בײַ דעם אַלעם געפילט די פּאַרוווג-
דערמע און גײגערױקע בליקן פון די פּרױען. זײ האָבן געקוקט, זײ זײ
װאַלטן געװאַלט עפעס פּרעגן. מיטאַמאָל האָט אײנע, אַ בלאַנדע, מיט
אַ װײס פנים און גרױסע, צעשפּילטע, גרױע, פּרײלעכע אױגן, אַ זאָג
געטאָן:

— געפונען זיך... אַ „דרױזשאַק“... אַ פּרײַנדל... אױף די עלטערע
יאָרן... סטעפּאַנידאַ אױוואַנגאַװנאַ...
און אַלע האָבן זיך צעלאַכט.

אױך סטעפּאַנידאַ אױוואַנגאַװנאַ האָט אַ שװײכל געטאָן און שטײל גע-
ענטפּערט:

— „זשערטװעס“ פון דער מלחמה.... טײערײַנקע... פּאַרײַאָגטע...
מענטשן... העלפן דאַרף מען אַזעלכע... אפשר װעט אונדזערע... אױך ער-
געץ העלפן... אין אַ נױט... אַ, „האַספּאַדי“...
עס איז געװאָרן שטײל.

אױף דער שװעל פונעם לאַנגן קאַרדאָר איז פונעם הױף, מיט אַן
עמער װאַסער, זײ אַנטקעגנגעקומען אַ הױך, יונג מײדל מיט הױך-פאַר-
קעממע, בלאַנדע האָר. אירע ברעמען האָבן זיך פּאַרהױבן, װען זי האָט
אַ קוק געטאָן אױף דעם פּױלישן ייד, און ער האָט דערקענט די, װאָס
האַט אים אין דער פינגער געװיזן סטעפּאַנידאַ אױוואַנגאַװנאַס טיר.
דאָס מײדל האָט באַגריסט די אַלמע און מיט אַ מאַדנער, טיפּער און
טונקלער שטים געזאָגט:

— מיט פּולן... אױך באַגעגנט... סטעפּאַנידאַ אױוואַנגאַװנאַ...

דער פוילישער ייד האָט נאָך באַוווּזן צו דערכאַפּן מיט זיין בליק די קרעפטיקע געשניצטקייט פון אירע הויכע פוס, ווען זי איז פאַרשווונדן אין דעם קאַרדנאַר.

9.

אַ גרויע, נעפלדיקע קעלט האָט איינגעהילט די שטאַט. דער פוילישער ייד האָט זיך געלאָזן באַרג-אַרויף פון דעם גידעריקן טייל שטאַט, וווּ די וואָלגא האָט זיך ווי אַ זיבֿערגער שלייה פאַרבראַנגן אין דער ווייט. ער איז געגאַנגען מיט דער גאַס, וווּ סטעפאַנידאַ אַיוואַגאַוונאַ האָט אים אָנגעוויזן, כדי צו קומען אין צענטער שטאַט:

— אָט מיט דער גאַס אַרויף גוי, טייעריגקער... וועסט שוין קומען...
גוי מיט גאַט...

אַליין איז זי אַוועק אין אַ צווייטער זייט, באַרג-אַרפּ, וווּ מען האָט פּונדערצוויינגס געזען אַ ריזיק ראָד אָנגעשטעלמע ביידלעך און אַן ענגשאַפּט פון ווימלענדיקע מענטשן. דאָס איז, זעט אויס, געווען דער מאַרק.

דער פוילישער ייד האָט איר נאָכגעקוקט. דאָ, אויף דער אַלטער, האַלב-דאָרפֿישער גאַס, האָט זי אויסגעזען אַזוי ווי אַלע אין דעם טייל שטאַט. זי איז געגאַנגען מיט אַ שווערן, עלטערלעכן טרויט אין איר אַלמ-מאַדישן פּלושענעם זשאַקעט, אין גראַבע, ווי מענערישע שיד. און עס איז געווען שווער זיך פּאַרצושטעלן, אַז אויך אַנדערע, פּשוטע, האַלב-שטאַמישע פאַרבאבלמע אין די שווערע מיכער און גראַבע פעלענע פעלצלעך, זאָלן טראָגן אין זיך אַזוויפיל מאַיעסטעמישע ווירדע, מענטשלעכע גומסקייט און איידלקייט.

ווי נאָר דער פוילישער ייד איז געבליבן אַליין, האָט אין אים אויפגע-וואַכט דאָס געפיל פון פאַרלירנקייט, גלייך ער וואָלט געוואָרפן געוואָרן פון אַ ליידיקער הויך און נישט געוויסט וווּ ער וועט פּאַלן. באַלד האָט אים אַרומגענומען דער גרויזאַמער ים פון פרעמדקייט, ווי ער וואָלט זיך גע-האַלטן אין אַ שווימענדיקן ברוד פון אַ צעשמעטערטער שיד. ער איז גע-גאַנגען פאַרויס, צונעבנדיק זיין גאַנג אַ זאַבלעכקייט, וועלכע איז אים אַליין נישט געווען קלאָר.

אַרום די קליינע, אַלמע הייזער און פאַר די קליינע, מינקלעע טויערן האָבן וויד אַ סך מענטשן בעהלדיק געמראָנגן, געשלעפּט פעק, זעק און גע-קאַלערט פעסער. קליינע, גידעריקע, רוסישע פּערד, געשפּאַנט צו קליינע, ווי

קינדערישע וועגענער, זענען געלאָפֿן אַרָפֿ — און אַרויף=באַרג. אין מיטן רע" ענדער גאָס האָבן זיך צומאָל אַרוינגעשניטן טיילן גייע זעלנער, יוגע און עלטערע, האָלב=זעלנערש אָנגעטאַענע. זיי זענען געגאַנגען אין נישט געאַרדנטע רייען, געפירט פֿון אַ זעלנער אין אַ צוגרויסער פֿוטערנער קומש=מע. די נייע זעלנער זענען געגאַנגען ווי אַ סטאַדע, אונטערגעלאָפֿן און אָפֿ=געשמאַנען, און צוריקגעלאָפֿן אין דער ריי נאָך דעם פֿירנדיקן זעלנער. דער פֿוילישער ייד האָט געקוקט אויף דער מהנה און אים האָט אַ ברי געטאָן אַ געפיל פֿון קנאה צו די מענטשן, וואָס גייען צוזאַמען געפירטע דורך וועמען צו אַ ציל.

די גאָס האָט זיך געהויבן באַרג=אַרויף און וואָס העכער, אַלץ ענגער איז געוואָרן פֿון מענטשן, וואָס זענען געשמאַנען אין רעדער. מען האָט גע=רעדט, געפרעגט און געקוקט מיט ווייטע בליקן צו דער פֿאַרנעפֿלעכער פֿאַ=נאַראַמע פֿון די וואָלאַג=ברעגן, מען האָט געקוקט אַרויף צו דער געדיכטער גרויקייט פֿונעם הימל, ווי מען וואָלט דאָרט באַדאַרפט עפעס דערזען. דעם וואַנדערער איז געווען באַקאַנט דאָס פֿאַרצווייפֿלטע קוקן אין דער הויך, וווּ עס באַווייזן זיך פינטעלעך פֿון די דייטשע אַעראַפֿלאַנען. ער האָט פֿאַר=שטאַנען, אַז אויך די אַלמע גרויסע שטאָט אויף דער וואָלאַג גייט אַרויף אין דער גרויזאַמער קלעם, פֿון וועלכער ער איז געלאָפֿן.

פֿאַר אַלמע, גרויסע, ליידיקע געוועלכער מיט אָפֿגעבליאַקעוועמע אַמאָ=ליקע שילדן, וווּ עס האָבן זיך געבלייבט די אָפֿגעשטאַסענע, גאָלדענע אויפֿ=שריפטן „כליעב“, זענען געשמאַנען רייען מענטשן. אים האָט זיך געדאַכט, אַז דאָ גייט נאָך אַרום אַ וואַרעמער שטויב מיט דעם ריח פֿון פֿריש=גע=באַקן ברויט. דאָס זענען געשמאַנען צומיינסט פֿרויען פֿאַרהילמע אין שווע=רע סיכער, אָנגעפֿעלצטע אין שטיקער רויע פעל. די מענטשן זענען געשמאַ=גען. טייל האָבן זיך צוגעזעצט אויף טרעפֿלעך ביים הויז, זיך איבערגע=וואַרפֿן מיט ווערטער, ווי מען וואָלט זיך איבערגעגעבֿן אומהיימלעכע בשו=רות פֿון געשעענישן פֿון דער גרויער, געפֿלדיקער ווייט.

די שווערע ידיעות פֿונעם פֿראַנט האָבן זיך שוין אַהער דערטראַגן מיט דער צערודערונג, וואָס איז דעם וואַנדערער געווען גוט באַקאַנט. זיין פֿאַר=שאַרפטער חוש האָט געוואַכט מיט אַז אַנגעגליטער דינקייט און אונטערגע=כאַפט דעם צעוויגטן אומרו, וואָס האָט זיך באַלד געקאַנט אַרויסרייסן פֿון די ברעגעס און פֿאַרגיסן די אָפֿענע, ברייטע, געפֿלדיקע ווייט אַרום. היינט האָט שוין קיינער נישט געקוקט אויף אים מיט דעם פרעמדן, אומפֿריינדלעכן אומרו און גיינער. זעט אויס, אַז די וואָלאַג=שטאָט האָט

שוין געווסט פון אזעלכע ווי ער. אָבער פון צייט צו צייט האָט נאָך אַ מאַן
אָדער אַ פּרוי פאַרהאַלטן אויף אים אַ לאַנגן, פּרענגדיקן בליק, ווי ער
וואָלט געוואָלט עפעס זאָגן. דער פּוילישער ייד האָט מיטאַמאָל דערפילט,
אַז זיין פּרעמד אויסזען האָט שוין איצט באַקומען אַ באַרעכטיקונג און ער
האָט יטוין מער נישט געהאַט דעם באַגער זיין פּרעמדקייט צי פאַרהיילן.

ער האָט זיך אַפילו ביי אַ טייל געוועלכער, וווּ עס זענען געשטאַנען
מענטשן אין אַ לאַנגער ריי, אויך פאַרהאַלטן. דאָ האָט מען געוואַרט צו
באַקומען קאַרטאָפּל, נאַפט, צוקער און זויער-קרויט. יעדער פון די פּראָ-
דוקטן, וועגן וועלכע ער האָט קיינמאָל נישט געקלערט, האָבן זיך איצט פאַר
אים אַנטפּלעקט אין אַ זעלמענער ליכט מיט דעם שימער פון איידלשטיי-
נער, ווי אַן עקספּראַקט פון לעבן און גליק. ער האָט זיך נישט געקאָנט
פאַרשטעלן, ער זאָל דאָס גוען קאָנען באַזיצן, און ווען ער האָט זיך ביי
איינעם אַזאַ געוועלכע אַוועקגעשטעלט אין דער ריי, האָט זיך אים געדאַכט,
אי ער האָט זיך געלאָזט אויף אַ פאַרבּרעכן. ווי ער וואָלט באַנאַנגען אַ גנבה.

פאַר אים איז געשטאַנען אַ פּרוי, פון וועלכער עס איז גענאַנגען אַ גע-
זונטע און ערדישע וואַרעמקייט. אירע גראַבע קליידער זענען געווען אַנגע-
פילט מיט דער פייכטקייט פון קעלט. זי האָט געטראַגן אַ שווער פּוך אי-
בערן קאָפּ, און דער פּוילישער ייד הינטער איר האָט נישט געקאָנט דער-
כאַפּן צי זי איז יונג אָדער אַלט. ער האָט נאָך געפילט, אַז יעדע איר באַ-
וועגונג איז אַנגעפילט מיט שטייפער קרעפטיקייט. ער האָט אַ קוק געמאַן
אויף אירע פיס און דערזענדיק אַ פאַר גראַבע בלויע געפרעס, אַריינגע-
טוענע איז טיפע קאַלאַשאַן, האָט ער מער נישט געזוכט צי פּרעפן איר
עלמער.

נאָך אַ פאַר מינוט שטיין, איז געוואָרן קאַלט, ער האָט געוואָלט אין
דעם קורצן מאָג נאָך עמוואָס באַווייזן. אָבער דער רייץ עפעס צו באַקומען
האָט אַריבערגעוויגן. דערווייל איז די ריי הינטער אים געוואקסן. אַן אַל-
טער מאַן מיט אַ גרויער באַרד האָט זיך געשמעלט הינטער אים. ער האָט
געהאַט פאַרבונדענע אויערן. זיין פנים איז געווען געל און גערונצלט אין
זיינע אַנגעווייפטיקטע אויגן זענען געווען פאַרשמעלט מיט טונקעלע בריילן.
דער אַלטער האָט געקרקצט און טיף געאַטעמט. ער האָט גערעדט צו זיך
אַליין און אַלץ נישט געקאָנט כאַפּן דעם אָטעם, ווי ער וואָלט לאַנג געלאָפּן.
דער פּוילישער ייד האָט דערפילט אַ טיילווייזע פאַרגיטיקונג דערפון, וואָס
געבן אים שטייט אַ מאַן, כאַטש אַן אַלטער, אַ קראַנקער, אָבער אַ פאַר-
געמפּערונג פאַר אים, וואָס שטייט דאָ, ווען אַנדערע שלאַגן זיך מיטן שונא.

די ריי אין געוואָרן וואָס אַמאָל לענגער און אַרום האָט זיך געפראָגן אַ רעש, כאָטש ביי דעם געוועלב איז נאָך די טיר געווען פאַרמאַכט. יעדעס מאָל האָט זיך אָנגעטראַגן אַן אַנדער סברה וועגן דעם, וואָס מען וועט באַקומען. מען האָט גערעדט וועגן צוקער, וועגן האָניק, וועגן ווייסע בול-קעס, און ביי יעדער אָנזאָג האָט זיך אויפגעהויבן אַ רעש און די ריי האָט זיך שמרענגער אויסגעצויגן, ווי זי וואָלט זיך געגרייט צו אַ שלאַכט.

אויך די פרוי, וואָס איז געשטאַנען פאַר דעם פּוילישן ייד, האָט זיך מיטאַמאָל אָנגעבויגן און האָט פון אַ קוישל, וואָס זי האָט געהאַט געבן זיך, אַרויסגענומען אַ בוך און שטייענדיק גענומען לעזן. דער פּוילישער ייד האָט דערבאַפּט די יוגנטלעכע עלאַסטישקייט פון איר באַוועגונג, וואָס האָט זיך נישט געפאַסט צו איר שווערן מוך אויפן קאַפּ אין די טיפע קאַלאָשן. ער האָט אַ קוק געטאָן איבער איר נאַסל און האָט דערבליקט דעם גאַמען פון בוך. דאָס איז געווען „דער שטילער דאָן“ פון שאַלאַכאָוו. ער האָט אַ צאַפּל געמאַן און אין אים האָט זיך אַ ריר געמאַן אַ גאַנצער פּלאַנצער פון שבורה מיט דערמאָנונגען.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע רוסישע בוך, וואָס דער פּוילישער ייד האָט געלייענט אין די ערשטע נעכט נאָכדעם, ווי ער איז אָנגעלאָפּן פון די דייטשן אין דער ערשטער ווייסרוסישער שטאַט; אויף דער ערד, וווּ ער האָט דערזען אַ ווייטערדיק לעבן און דערוואָרבן פריינד. אויך די פרוי איז אים צוליב דעם בוך געוואָרן געענטער. ער האָט מיטאַמאָל דערזען אירע הענט, וואָס האָבן דאָס בוך געהאַלטן און אים איז קלאָר געוואָרן, אַז אונז-מער אירע גראַבע און פשוטע קליידער געפינט זיך אַ יונג געשטאַלט. אים האָט זיך געדאַכט, אַז צוזאַמען מיט איר גייט ער איבער די שורות פון דעם ווונדערלעכן בוך. צוזאַמען דערמיט האָט ער זיך אויך דערמאָנט וויפיל הויכע רוב און כּשופּדיקע זענגען דאָס בוך האָט אים געגעבן אין יענע ער-שטע מעג און נעכט פון זיינע ערשטע וואַנדלונגען, ווען זיין האַרץ איז נאָך געווען אַזוי געבוגדן מיט זיין קינדהייט, מיט דער שטאַט פון זיין געבוירן און מיט זיינע גאַענטסטע, וואָס ער האָט פאַרלוירן.

די העלרן פון דעם בוך צוזאַמען מיט דער לעזערין זענען אים איצט געוואָרן גייע פריינד, צו וועלכע ער דערנענטערט זיך איצט מיט יעדן גאַנג אַלץ ווייטער און ווייטער אין דעם אומענדלעכן לאַנד. אין יענע ערשטע טעג, ווען ער האָט דאָס בוך געלייענט, האָט ער נאָך געהאַט האָפענונגען זיך צו באַגעגענען מיט זיינע בלוט-אייגענע, וואָס

זענען פארבליבן דאָרט, אין פייער. ער איז נאָך געווען גאַענט צו זיי. איצט זעט ער זיי שוין נישט מער אין דעם פייערדיקן נעפל.

דער פּוילישער ייד האָט זיך איצט ווייט פאַרטראָגן צוריק. איבער די וועגן, פון וואָס ער איז געקומען אַהער. דער רעש פון דער גרויסער, צע= וואָרפענער, אַלמער רוסישער שמאַט האָט זיך דערטראָגן צו אים, ווי פון דער ווייט. ווי מיט פאַרשטאַפּטע אויערן האָט ער געהערט דעם רעש אַרום זיך. ער האָט איצט ווי געלייענט דאָס בוך פון זיין אייגן לעבן. און קוקנדיק אויף די יונגע, קרעפטיקע הענט פון דער פרוי, וואָס האָט געמישט די זייטלעך פון דעם בוך, האָט זיך אים פּלוצלונג פאַרוואַלט, אַז זי זאָל אױך וועגן אים עפעס וויסן. ער האָט טיף אַרײַנגעאַטעמט דעם ריח פון איר נאָ= ענטקײט. דאָס איז געווען אַ געזונטער פּשוטער ריח פון אירע גראַבע קלײ= דער. אין זיין מידיקייט פון דורות, האָט ער געוואַלט אַרײַנגאַטעמען דורך איר דעם לעבנס=כוח פון דעם גרויסן פּאַלק, וואָס האָט אים פון זיין פּריס= טער יוגנט גערייצט און גערופן.

אים האָט זיך פאַרוואַלט הערן איר שטים, איר וואָרט, גלייך ווי די וועגן פון דעם „שטיין דאָן“ וואַלטן געווען זייערע געמיינזאַמע וועגן. ער האָט ווי אַלעמאַל אָנגעהויבן קלויבן ווערטער, פון דעם קלײנעם פאַרמעגן שפּראַך, וואָס ער האָט פאַרמאַנט. ער האָט זיי געפאַרעמט אין אַ גאַנצ= קײט און זיי געפרוּווט אַרויסשיקן פון דער קעל. ער האָט געוואַלט געווי= נען איר צופּרוי אויף אַמאָל, דורך דעם בוך. אָבער אַלע די ווערטער האָבן אים אויסגעזען פרעמד, ווי פון אַן אַנדער שפּראַך.

טיטאַמאַל האָט אים אַרומגענומען אַ מאָדנע אומרואַקײט, ווי ער וואַלט פאַרבאַטאַנזשעט אין אַ געפּלדיקן לאַבירינט. אַ פּלוצלונגע מיט= קײט האָט אים פאַרנאָסן, ווי ער וואַלט פאַרלוירן דעם פּאַדעם פון געדאַנק. אים איז געוואָרן ווילד און נישט פאַרשמענדלעך, וואָס ער שטייט דאָ. „ווי בין איר?“ — האָט עפעס געזאָגט אין אים. עס האָט זיך פאַר אים אַ דריי געמאַן אַ ראָד פון פאַרלאָפּענע טעג און געכט מיט משונהדיקע פאַרוואַנד= לונגען. ער האָט זיך אַ וואַקל געמאַן. ער האָט זיך שיר נישט איינגעקלאָ= מערט אין דער פּלייצע פון דער פרוי, וואָס איז געשטאַנען פאַר אים.

ער האָט זיך אויסגעגלייכט און צונויפגענומען די כוחות און יוגנט, וואָס ער האָט געהאַט אין זיך, און אים האָט זיך פאַרוואַלט זיין אַזוי אייביק און פּשוט ווי די מענטשן אַרום אים, שפּאַנען מיט דער מעכטיקער אייביקייט פון דעם פּאַלק.

ער האָט זיך אַרומגעקוקט. אויף דעם גרויען הימל האָט זיך באַוווּזן אַ רעדל ווייסלעכע ליכט, וואָס האָט באַשלאָגן די שטיקער צעוואָרפענע שמאָט אין דער ווייט.

די וואָלגא האָט אויפגעשפּילט מיט אַ בלויער, איידעלער ליכטיקייט, וואָס האָט געצויגן אין דער ווייט.

ווי זיינע אויערן וואָלטן אויפגעשמאָפט געוואָרן, האָט ער ווידער דער-הערט דעם רעש אַרום זיך. די ריי האָט זיך אַ רוק געמאָן.

אין דער מינוט האָט די פרוי פאַר אים איבערגעריסן דאָס לייגען און האָט זיך אַרומגעקוקט. אַ בלייכע זון האָט זיך אַ וויקל געמאָן איבער דער ריי, די פרוי האָט אַראָפּגערוקט דאָס שווערע מוּד פינעם קאָפּ און דער פּוילישער ייד האָט מיטאַמאָל דערפּילט אַ גיך און רייסנדיק קלאַפּן פון זיין האַרץ.

זי האָט געקוקט אויף אים מיט גרויסע, גרויע, שטרענגע אויגן, ווי זיי וואָלטן ביי אים עפעס געמאָגט. אירע ברעמען האָבן זיך פאַרהויבן און אַ בלאַנדע פאַסמע האָר האָט זיך אַראָפּגעלאָזן איבער איר שמערן. זי האָט געקוקט אויף אים, און די שטרענגקייט פון איר בליק איז מילדער געוואָרן. דער פּוילישער ייד האָט פאַרנעסן אַלע ווערטער, ער האָט נאָר גע-פּילט, אַז ער פאַרלירט עפעס, וואָס ער האָט לאַנג געזוכט.

מיטאַמאָל האָט זי אַ שמייכל געמאָן און פשוט געזאָגט:

— אָט אַ שכן... דערקענט נישט...

און ערשט איצט איז אים קלאָר געוואָרן צוליב וואָס ער האָט זיך דאָ פאַרהאַלטן.

אַ בלייכע זון, ווי פון ווייסן גאַלד האָט אויפגעשפּילט און פאַרטראָגן אַ וואַרעמען ריח פון די וואָלגא-וואסערן און דעם פּוילישן ייד האָט זיך געדאַכט, אַז צום וויפּלטן מאָל האָט ער געפונען דאָס לעבן.

10.

דער פּוילישער ייד האָט שוין איצט געווסט, אַז זיין שכנע, דאָס מיידל מיט די שטרענגע, פאַרהויבענע ברעמען, וואָס האָט אים דעם ערשטן אָונט אין דעם פינצערן קאָרידאָר אָנגעוווּזן סטעפּאַנידאַ אוואָ-גאַונאַס מיר, הייסט לידאַ פעטראָוואַ, אַז דער „געראַ“ פון דעם בוך „מיכי דאָן“ איז נאָך „נישט קלאָר“. זי דאַרף אויך וויסן זיין נאָמען, און דעם נאָמען פון זיין פאַטער „פּאַטשעסמווו“, ווי זי זאָל אים רופן. און

ווען דער נאָמען פון דעם פּוילישן ייִדנס טאַטן, יוסף, האָט אַ קלונג געמאַן אין איר מויל, „יאָספּאָוויטש“, האָט זיך אים געדאַכט, אַז ערשט איצט האָט זיך די שטאָט פאַר אים געעפּנט, וווּ ער וואָלט פון צעשמורעמטע וואַסערן אויפגעטרעטן אויף אַ זיכערער ערד. ער האָט געקוקט אויף דעם מיידל, וואָס האָט איצט, אונטער דער בלייכער זון, וואָס האָט זיך פּלוצ־לונג באַוווּזן, ווי זיך ארויסגעשיילט פון אירע גראַבע קליידער, און ער האָט ווידער דערזען די אויסערגעוויינלעך־האַרמאַנישע שלאַנקייט פון איר גע־בוי. איר פנים איז געווען קינדעריש־בלייד, מיט אַ פּוכיקער ווייכקייט אַרום דעם מויל און די אויגן, וואָס האָבן צוטריטלעך געקוקט מיט אַ גרוי־לעכער בלויקייט און פשוטן ערנסט, וואָס האָט אונטערגעשטראַכן איר טי־פע רוסישקייט. אירע האַר האָבן זיך אַראָפּגעלאָזן מיט אַ דינער, בלייכער גאָלדיקייט איבער איר איידעלן שמערן מיט די פּאַרהויבענע דינע ברעמען.

ער האָט געקוקט אין אירע אויגן, שוין איצט מיט זיכערקייט און רעכט פון זיין יוגנט, וואָס דאַס מיידל האָט ווי צוריקגעגעבן נאָך דער גאַנצער צייט פון זיין וואַנדערן. ער האָט שוין איצט נישט געזוכט קיין ווערטער אין דער פרעמדער שפּראַך און געוואָלט איר וואָס מער זאָגן. ער האָט איר דערציילט אַרויסגעמעגדיק פון זיין לעבן דאַס, וואָס האָט געקאָנט זיין פאַר איר פאַרשטענדלעך. ער האָט איר דערציילט וועגן זיין לעבן אין דעם לאַנד, וווּ ער איז געבוירן, וועגן זיין שטאָט וואַרשע, וווּ ער האָט געהאַט חברים, מיט וועלכע ער האָט געאַרבעט, געלייענט ביכער און געגלויבט, אַז עס וועט קומען אַ גיי, גליקלעך לעבן.

— פון אַזוי ווייט? ... — האָט זי אויפגעריסן די אויגן.

— עס איז נישט אַזוי ווייט, נאָר ... אַנדערש ... אַנדערש ווי ביי אייד ...

— און אַ מאַמע ... איבערגעלאָזן ... — האָט זי געזאָגט מיט אַן אַנגעווייטיקטן בליק אין אירע גרוי־בלוי־לעכע אויגן. זי האָט טיף אַן אַטעם געמאַן און שפּיל געזאָגט:

— און אַ ווייב ... אפשר ... אַ קינד ...

זי האָט אַרויפגעלייגט איר האַנט אויפן פנים, ווי זי וואָלט געוואָלט פאַרהאַלטן די ווערטער. איר האַנט איז געווען אַ קרעפטיקע, אַ גרויסע, אַ יוגנטלעכע, מיט לאַנגע פיין געבוניגענע פינגער, אַ לייכטער שמויכל האָט אַ שלאַמער געמאַן אַרום איר מויל:

— „פּראַסמישע“ ... זייט מוהל ... איך פרעג מיר אַזוי אויס ...

דער פוילישער ייד האָט נישט געקאָנט כאַפּן, צי דער שמייכל איז צוֹג־
ליב דעם פרעגן, צי צוליב דעם, וואָס ער האָט נישט קיין ווייב און קיין
קינד.

— ביי אונדז... — האָט זי שטיק, מיט דעם זעלבן שמייכל גע־
זאָגט — ביי אונדז... איז אזוי... אז די יונגע „פאַרשרייבן“ זיך... האָבן
חתונה... אָט איצט... וויפל מיינע חברטעס געבליבן מיט קינדער... די
מענער אַוועק... אויפן פּראָגנאָט...

די ריי האָט זיך געדריקט. אַרום האָט מען זיך געאַמפּערט, פון די
טירן האָבן זיך אַרויסגעפאַקט ווייבער, צעפלאַממע און פאַרמראָגענע, מיט
פולע געשמייקטע זעקלעך פּראָדוקטן, דערנעבן האָט מען זיך געאַמפּערט
וועגן עמעצן, וואָס איז „נישט געשמאַנען“. עס איז מיטאַמאָל ענג גע־
וואָרן, מען האָט זיך איבערגעוואָרפן מיט ווערטלעך, זיך געיאַדעט און
געלאַכט.

מיטאַמאָל האָט זיך די ריי צוגויפגעדריקט. דער שלאָנג מענטשן האָט
אַ לויף געמאַן, זיך געשפּאַלטן, און איין טייל איז אַרײַן אין די טירן פּוֹג־
געם געוועלב, די טירן האָבן זיך מיט אַ קלימפּעריי פון די שויבן פאַר־
האַקט. עמעצער האָט געשריגן, דער פוילישער ייד איז געשמאַנען אַרויס־
געשטופּט פון דער ריי. ער האָט געוואָלט אַוועק פון דער צערדערטער ענג־
שאַפט, אָבער עמעצער האָט אים געהאַלטן פאַר דער האַנט און אים גע־
שלעפט נאָך זיך. דאָס איז געווען דאָס מיידל ליראַ פעטראָוונאַ. איר קאָפּ
איז געווען פאַרריסן מיט דעם צעפלאַסענעם טונקעלן נאָלד פון אירע האָר.
איר פנים איז געווען צעשמייכלט, ווי אין אַ שטיפּערישער שפּיל. זי האָט
אים מיט כּוּה געהאַלטן פאַר אַ האַנט, און ער האָט געפילט די פולע
קרעפטיקע וואַרעמקייט, וואָס האָט געשלאָגן פון איר. איר האַלדז איז
איצט געווען אויפגעדעקט. דאָס טוד האָט זיך אַראָפּגעגלייטשט פון איר
קאָפּ:

— גיבער... נאָך מיר... גיבער... — האָט זי, אַ צעשמייכלטע, גע־
שריגן — גיבער... אָ, ווי נישט קיין „לאָווקער“...

זי האָט אים אַ שלעפּ געמאַן, זיך אָפּגעריסן פון אים און איז פאַר־
שוונדן הינטער דער פאַרהאַקטער טיר פונעם געוועלב.

עס האָט געדויערט, איידער דער פוילישער ייד האָט פאַרשמאַנען
וואָס עס איז געשען. עס איז גלייך געוואָרן שטיק און ליידיק אַרום דעם
געוועלב. ער האָט פאַרשמאַנען, אז עס האָט זיך געענדיקט די ריי. דער
אַלמער מאַן מיט דער גרויער באָרד און פאַרבונדענע אויערן, איז אייך

געבליבן געבן אים. ער האָט געקוקט אויף דעם פרעמדן דורך זיינע בלויע גלעזער און מיטאַמאָל אים גענומען טרייסטן:

— באַלד וועט מען צופירן נאָך... מען וועט עפענען... נישט וואָזש גע... מען קאָן לעבן אָן די „פלושקעס“... די ווייסע זעמעלעך... אָך, אַ צייט געקומען... אָט אזוי איז ביי אונדז געוואָרן... זייט דער פאַרשטאַלמענער מלחמה... פריער האָט מען נישט געוואוסט פון קיין „אַמשערעד“... ביסט אַריינגעגאַנגען און געקויפט... „פאַזשלאָויסטאַ“...

ער האָט אַראָפּגענומען זיינע טונקעלע בריִלן און געקוקט אויף דעם פּוילישן ייד. מיטאַמאָל האָט ער געזאָגט:

— נישט קיין היגער... ביסטו... יונגער מענטש... פון ווייט...

— ניין, נישט קיין היגער... פון די דייטשן אַנטלאָפּן... פון פּוילן...

— „וואָס קאַס“... אַ פּוילישער... ביסט געלאָפּן... אַזש ביז אַהער... וואָס זשע וועסטו טאָן, אַרעמער?...

זיינע אָנגעווייטיקטע אויגן האָבן געקוקט אויף דעם ייד און זיין גע־רונצלט פנים האָט זיך פאַררויסן מיט דער גרויער באַרד, ווי ער וואָלט געזוכט מיט עפעס צו העלפּן. ער איז צוגעגאַנגען געענטער, זיך אָנגע־שפּאַרט מיט ביידע הענט אויף זיין שמעקן און מיט טיפּער זאָרג גערעדט: — וואָס זשע איזו... דער דייטש אזוי שמאַרק?... אַז מען לויפט פון אים...

ער האָט אַ קרעכץ געטאָן:

— יאָ... אונדזערע טרעטן אויך אָפּ... אַ גרויסן כוח, זעט אויס...

צוגויפּגענומען... אַ „וורעדנע“, דער דייטש... אמת... ביי יענער מלחמה — זיך מיט אים געשלאָגן, אַ סאָלדאַט נאָך געווען אין „זאַפּאַס“... היינט אַז אַלסער שוין... אָט... שוין אייניקלעך אויפן פּראָגסט...

ער האָט לאָנג געקרעכצט און גערעדט צו זיך אַליין. אַנדערע האָבן זיך פאַרהאַלטן געבן אים. דער פּוילישער ייד האָט באַדאַרפט אַוועקגיין. ער האָט ווידער דערפילט, אַז די זיכערקייט אונטער זיינע פּיס וואַקלט זיך, אָבער דער ווילן צו זען נאָך אַמאָל דאָס מיידל, האָט אים פאַרהאַלטן. ער האָט געמאַכט אַ פּאָר טריט און איז צוריקגעקומען אויפן זעלבן אָרט געבן דער קלייט.

מיטאַמאָל האָט זיך געעפנט אַ זייטיקע טיר, פון וועלכער עס האָבן זיך אַרויסגעפאַקט אַ קנויל מענטשן, צומיינסט פרויען, איינע איז געלאָפּן בלייך צו אים און זיין האַרץ האָט פּריידיק אָנגעהויבן צאַפלען. ער האָט

דערזען לידא פעטרָאָוואָ. זי איז צו אים צוגעלאָפן אזוי נאָענט, אָן איר
אַמעס האָט זיך אָנגעשלאָגן אין זיין פנים:

— אָט גוט, וואָס איר זענט דאָ... אָד, וואָס איר זענט... נישט קיין
ענערגישער אַזעלכער... באַדאַרפט זיך אַרײַנשטופן... אָבער נאָרגישט...
איר האָב פאַר אײך געברענגט. אָט...

און זי האָט אַרױסגעכאַפט פון איר קוישל צוויי ווייסע בולקעס:

— דאָס איז פאַר אײך...

זי האָט זיך מיטאַמאַל ווי פאַרשעמט.

דער אַלטער איז געשטאַנען נעבן זיי. ער האָט געקוקט מיט אַ שמויז־

כל און געזאָגט:

— אָט האָסטו שוין „דײַנע“... אַז מען איז יונג... ווערט מען נישט

פאַרפאַלן... אהא... ווען איר בין געווען יונג... האָב איר איר אומעטום

מײַנס געפונען... אין דײַן „פאַלשאַ“ אײך געווען... אהא... „וואַרשאַוואַ“...

מײַדלעך אײך שײַנע... בײ אײך...

לידא פעטרָאָוואָ האָט געקוקט אויפן אַלמן. איר איז קלאַר געוואָרן,

אַז דער אַלטער ווייסט שוין עפעס וועגן דעם שכן און זי האָט זיך צע-

לאַכט:

— דאָס איז אַ שכן... „דײַרושקאַ“... — האָט זי שפּילעוואַדיק גע-

זאָגט.

— אַ גוטער שכן... איז בעסער פון אַ שלעכטן מאַן... — האָט דער

אַלטער אויפן רוסישן אופן, מיט אַ ווערטל געענטפערט.

אַלע האָבן זיך צעלאַכט.

דאָס מײַדל האָט אַלץ געהאַלטן די צוויי קײלעכדיקע בולקעס. דאָס

זענען געווען ווייסע זעמל, באַשיט מיט צוקער. זי האָט זיי געפרווט אַרײַנג-

לייגן דעם פּוילישן יוד אינעם זעקל:

— „ביעריטע“... נעמט... — האָט זי געזאָגט — דאָס איז פאַר

אײך...

דער אַלטער האָט קוק געמאַן אויף די בולקעלעך, און שמויז, פאַר

זיך געזאָגט:

— „פּלױשקױ“... רופט מען זיי בײ אונדז... פּרײער... אויף יעדן

טריט... פּול געווען... אונדזער ווייסע זעמל איז באַוויסט אויף גאַנץ

„ראַסעיאַ“... הײנט דאַרף מען שמויז אין „אַמשיערעד“... שלאָגן זיך... אײ-

דער מען באַקומט... אד, אד... און צו וואָס איז די מלחמה?...

דער פוילישער ייד האָט גענומען אַ בולקע, אָפגעבראַכן אַ האַלבע אין דערלאַנגט דעם אַלמן:

— נעמט... „דיעדושקא“...

דאָס מיידל האָט געקוקט מיט לויכטנדיקע אויגן.

— גיין... אַ דאַנק... — האָט דער אַלטער געזאָגט מיט אַ ציטערדיק קול — דאָס איז פאַר אייך... פאַר קינדער... פאַר אַן אַלמן... איז שוואַרץ ברויט. אויך גענוג...

— נעמט, „דיעדושקא“... אַן אַלטער איז אויך אַ קינד... — האָט דער פוילישער ייד געזאָגט.

— אָט... „וועהנט“... גוט געזאָגט... — האָט לידא פּעטראָוואַ מיט לויכטנדיקע אויגן אויסגעשריגן.

דער אַלטער האָט געשאַקלט מיט דער ווייסער באַרד. ער האָט פּאַ- מעלעד אַרויסגענומען אַ צעקנייטשט מיכל פון דער קעשענע און מיט צו- טערנדיקע הענט אַריינגעלייגט די האַלבע בולקע. ער האָט שמיל, מיט נע- דירטקייט, גרעדט:

— פאַר דער קליינער... פאַר דעם יינגסטן אייניקל... אַ שוואַכניקע... עס וועט זיין גוט פאַר איר געזונט... אַ דאַנק „פּאַוואַריטשי“...

ער איז צוגעגאַנגען נאָענט צום פוילישן ייד, האָט זיך אויסגעגלייכט, מיט אַ פאַרריסענעם קאָפּ, האָט אים דערלאַנגט די האַנט:

— ביי אונדז וועסטו גישט פאַרפאַלן ווערן... אונדזער לאַנד... איז גרויס...

ער האָט אויפגעהויבן זיין שמעקן און געוויזן אין דער ווייט?

— אָ... גרויס... אָן אַ סוף... און מענטשן... אַ סך... עס איז גישט אַזאַ שונא... וואָס זאָל קאָנען אונדז צעברעכן... אונדזער לאַנד איז פאַר אַלע פעלקער... פאַר אַלע גוטע מענטשן... וועסט נעמען אַ ביקס... וועסט גיין מיט אונדזערע זין... ביסט יונג... וועסט זיין אַ „געראַי“... העלפן טרייבן דעם שונא... און אפשר וועסטו בלייבן ביי אונדז... מיט דיין חברטע...

ער האָט אַ וויי געטאָן אויף לידא פּעטראָוואַ.

— אַ שיינע איז זי... און אַ... גוטע...

דאָס מיידל האָט געקוקט אויפן אַלמן, ווי אַ פאַרכישופטע. טרערן האָבן זיך באַוויזן אין אירע אויגן. זי האָט געהאַלטן אין איין האַנט איר קוישל, אונטערן אַרעם האָט זי געהאַלטן דאָס בוך; און די צווייטע האַנט האָט זי אַרויפגעלייגט אויף דער ברוסט. אירע גאָלדיקע האָר האָבן זיך

אומראויק געווינט אויף איר שטערן. זי האָט געקוקט אויף דעם אַלטן, וואָס האָט זיך דערווייטערט מיט אַלטע, געבראַכענע טריט, אָנגעשפּאַרט אויפן שטעקן. אירע גרוי־בלויע אויגן זענען געווען אויפגעריסן, ווי ביי אַ פאַרווונדערט קינד. זי האָט פאַרטראָגן גערעדט:

— „קאַקוי“... וואָס פאַר אַ „דיעד“... אַזוי ווי אַ „פּראָראָק“... אַ גביא...
דער פּוילישער ייד האָט געקוקט אויף דעם פּרעמדן רוסישן מיידל,

אויף איר קרעפטיק, צעוואַקסן געשטאַלט, וואָס האָט זיך געריסן פון די גראַבע פּויערישע קליידער, ער האָט געפילט דעם כּוח און די ריינע קינאַ דערישע גלויביקייט, וואָס האָט געשלאָגן פון איר. און אין אים האָט זיך אײַנגעהויבן אַ הייסער פאַרלאַנג צו גיין מיט איר אין דער ווייטער אומגעדלעכקייט פון דעם לאַנד, וועלכער דער אַלטער האָט אָנגעוויזן מיט זײַן שטעקן.

ער האָט איצט פאַרגעסן אין די גרויליקע וועגן, וואָס האָבן זיך ערשט אָנגעהויבן פאַר אים.

.11

זײ זענען גענאַנגען צוזאַמען און ער האָט מיטאַמאָל דערפילט, ווי עפעס האָט זיך געענדערט אין זײַן גאַנג. עס איז אים ווי צוריקגעגעבן געוואָרן אַ יונגער, קרעפטיקער שפּאַן, און ער האָט צוריקגעפונען די וואָג פון זײַן קערפּער, וואָס ער האָט ווי פאַרלוירן פאַר דער גאַנצער צײַט פון זײַן וואַנדערן.

ער האָט דאָס דערפילט גלייך ביי די ערשטע טריט, ווען ער האָט זיך מיט איר אַראָפּגעלאָזן פון דער באַרגיקער גאַס צוריק צו דער געגנט פון דער „צינאַקאַ“, ווי זיי האָבן געווינט. פון דאָנען האָט זיך ווידער געעפנט און אויסגעשפּרייט די ווייט פון דער אַרום שטאַט מיט די וואַלאַגאַ-ברעגן, וואָס האָבן אויפגעבאַנקט מיט אַ זילבערנעם שלייער. אַ לינדער ווינט האָט זיך פון דאָרט אָנגעטראָגן מיט אַ דערפרישנדיקער הייטערקייט. דער ווינט האָט זיך געשטאַרקט מיט אַ פייכטער פּרישקייט פון וואַסער. אַראָפּ-באַרג האָבן געפירט טרעפּ, שטייגענע טרעפּ פון דורות געפּרעטענע זענען מיט געבויגענעם אײַזן געווען אַרײַנגעוואַקסן אין די אַלע טע, צעקרישטע שטייגענע וועגט פון די פאַרצײטישע הייזער. אָבער ווי האָבן צוליב עפעס אויסגעמיטן די טרעפּ און זיך אַראָפּגעלאָזן מיט דעם

צעפארענעם ברוק, ווו די פייכטע און גלייטיקע שטייגער האָבן זיי גע-
נויט צו לויפן. אַליין גישט פילגריק, האָבן זיי זיך אָנגעכאַפט פאַר די
הענט. פון איר האַנט אין זיינער האַנט געשטרעמט אַ וואַרעמער כוח און
ער האַט דערפילט מיטאַמאָל, אַז דאָס שטאַרקע, צעוואַקסענע געשטאַלט
איז אַ קינד, וואָס באַנערט זיך צו שפּילן, און דער שמאַמיקער כוח פון
איר האַנט האַט אים געשיכורט. מיטאַמאָל האַט ער דערקאַנט די געגנט
און זיך פאַרהאַלטן. ער האַט דערקאַנט די „ציגאַנקאַ“, און דאָס געשטאַלט
פון סטעפאַנידאַ איוואַנגאָונאַ האַט אויפגעטויכט. ביי דעם געדאַנק, אַז ער
קאָן דאָ באַלד רערעזן דעם לאַנגן יהויה, וווּ זיי וווינען, די ווייבער, די
שכנות פון דעם קאַרידאָר און אויך זיין באַלעבאַסטע, די אַלמע סטעפאַ-
נידאַ איוואַנגאָונאַ, האַט ער זיך ווי דערשראָקן, גלייך ער וואָלט באַגאַנגען
אַ פאַרברעכן.

ער האַט אַ קוק געטאָן אויף דעם מיידל. איר שווערער מאַנטל איז
געווען געעפנט, פונעם לויפן האַט זיך איר ברוסט געהויבן ראַשיק. דאָס
מוך איז איר אַראָפּגעפאלן פונעם קאָפּ און עס האַט זיך אַנטבלויזט איר
הויכער, קרעפטיקער האַלדז. די האָר זענען געווען צעבלאָזן פונעם ווינט.
זי האַט גיך געאַטעמט, האַלט פאַרמאַכט די אויגן, און מיט אַ שטיין
קרעכץ פון תענוג האַט זי אויסגעשריגן:

— אד, ווי גוט!...

אים האַט זיך פאַרוואָלט נאָך אַמאָל פילן איר האַנט, אָנרופן איר
נאָמען, וואָס איז אים מיטאַמאָל געוואָרן אזוי אייגן. ער האַט פאַמעלעך
אָנגערירט איר האַנט:
לידאַ פעטראָוונאַ...

איר האַנט האַט זי אים געגעבן מיט אַ קינדערישער צוטרוילעכקייט,
וואָס האַט אים מיטאַמאָל קלאָר געמאַכט, אַז איר האַרץ איז אָפּן פאַר
דער גאַנצער וועלט, אַז אין דעם אַלעם, וואָס עס איז צווישן זיי, איז גיש-
טאָ וואָס צו באַהאַלטן. זי האַט אַ קוק געטאָן אין דער ווייט און מיט
אַ שמאַלגרידיקן בליק שטיי געזאָגט:

— איר געדענקט דאָס בילד... ביי ריעפינען... „קאַקאָ פראַסטאַר“...

וואָס פאַר אַ ברייטקייט...

דער פוילישער ייד האַט גוט געקאַנט דאָס ריעפין=בילד, פון דעם יונגן
סטודענט און דעם מיידל, וואָס שפאַנען אין דער ווייט, געטראָגענע פון
די ים=כוואַלעם פונעם לעבן. ער האַט געקאַנט דאָס בילד נאָך פון די
יינגסטע יאָרן, ווען ער איז נאָך כמעט געווען אַ קינד, ווען ער האַט צום

ערשט אין דער אויפגעברויזטער, יידישער הינטער-גאס דערפילט דעם באגער צו א שעפעריש לעבן, ווען ער האָט, באַהאַלטענערהייט פאַר דעם פרום מען טאַט, באַקומען די ערשטע לעקציע ביים אָרעמען „רוסישן סמוע דענט“, וואָס האָט געווינט אין אַ בוידעם-שטיבל, אין דעם גרויסן, רע-שיקן יידישן הויף. אויף דער מונקעלער וואַנט, אונטער דעם קאַרנן ליכט פון דער פּאַמפּ מיט דעם גרינעם אַכאַזשור האָט ער אין די אַוונטן גע-קוקט אויף דעם בילד אין אַ קליינער רעפּראָדוקציע פון דער „ניווא“.

צוזאַמען מיט דער דערמאָנונג האָט זיך פאַר אים אַ טראַג געטאַן דאָס גאַנצע לעבן פון יענע ערשטע יאָרן אָן. עס האָט זיך אַ דריי געטאַן אַ ריזיק ראַד פון צייט, געשעענישן, וואָס זענען פּלוצלונג דאָ, אויף דער פּרעמדער רוסישער גאַס, אַרויסגעטראַטן פאַר אים מיט אַזאַ גאַנעמקייט. ער האָט ווי דערפילט די ריחות פון פאַרלאַפּענע שטיקער לעבן, וואָס זע-נען ווי פאַרשטויבטע און פאַרטרדיקטע געלעגן אין אים און וואָס האָבן איצט, אונטער דעם פּרישן, ברייטן, פייכטן ווינט, אויפגעלעבט.

אַ סך ווערטער און ביכער, אין דער שפּראַך פון דעם פּאַנז, זענען אים אויפסגיי פאַרשטענדלעך און קלאַר געוואָרן. זייער באַשייד אין גע-לעגן אין דעם לויכטנדיקן בליק פון דעם פשוטן מיידל, אין דער איידע-לער ריינקייט פון איר בליק, מיט וועלכן זי האָט געקוקט אין דער ווייט.

נאָך דער מינוט, וואָס ער איז געווען פאַרטאַן אין זיינע געדאַנקען, האָט ער זי שוין דערזען אַן אַנדערע. זי האָט איצט פאַרריכט אירע קלוי-דער, צוריק פאַרוואָרפן דאָס טוד איבערן קאַפּ, פאַרקעמט די האַר, גע-ברענגט אין אַרדענונג די זאַכן אין איר געפלאַכטן קיישל, וואָס האָבן זיך צעשאַקלט ביים לויפן. אויך פון איר פנים איז מיטאַמאָל אַראַפּ די קינ-דערישע צעשפּילטקייט. מיט אַ פּלוצלונגען ערנסט און שטרענגקייט האָט זי געזאָגט:

— אד... אַ שלעכט, נאַריש מיידל איך בין... פאַרהוילעט זיך... נישט אַזעלכע צייטן... מען דאַרף איילן... אַהיים...

דאָס וואָרט „אַהיים“ האָט זיך מאַדנע אָפּגעשלאָגן אין דעם פּוילישן ייך, ווי אַ האַרטע האַנט וואַלט זיי צעטיילט.

— איר גייט... אַהיים?... — האָט ער שטיל געזאָגט.

— און איר...

— איר...

ער האָט נישט געוואַלט זאָגן, אַז ער האָט נישט קיין היים:

— איד... איד דארף נאך גיין... פיל פארזאָהגן... איד בין דאָך אַ פרעמדער...

— גו... אַ וווינונג האָט איר דאָך... ביי אונדזער סטעפאָנידאָ איוואָ= נאָוואַ... ביי איר וועט איר זיין גוט... זי איז ביי אונדז אַ שמרענגע... אָבער אַ גוטע... אַ מענטשלעכע... מיר אַכטן זי אַלע... מיטאַמאָל האָט זי פשוט געזאָגט: — מיט איר... מיט מיר...

ער האָט זיך ווי דערשראָקן פאַר אירע ווערטער. זיך אומגעקומט, און מיטאַמאָל האָט זיך אויף אים אַ לייג געטאָן אַ ווילדע דראָענדיקע פרעמדיקייט. ער האָט דערזען דעם קנופ פון גאַסן, וווּ מענטשן האָבן זיך געטראָגן און געווימלט אין אַלע זייטן. עס האָט אים מיטאַמאָל אויסגע= וויזן, אַז די פינטלענדיקע מענטשן זענען אַרײַנגעפאַלן אין אַ רײזיקן גרוב, וווּ זיי פאַרען זיך דאָ מיט זייער אָפגעריסן לעבן; אַז באַלד וועט זיך אָג= מראַגן אַ ופּײער־וואַלקן, וועלכן ער האָט געזען אויף זיינע וועגן. ער האָט געקומט אויף דער פאַנגאַהאַמע פון די שטיקער שמאַט, מיט די טראַמווײ= ען, וואָס האָבן זיך געגליטשט ווי גרינע ווערים; אויף די פערד, וואָס האָבן זיך לאַנגזאַם באַוועגט. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער איז אײנער דאָ, וואָס ווייסט, וואָס עס דראָט פון די געפּלדיקע ווייסן.

אין דער מינוט האָבן זיך מיט אַ רײסנדיקער ושעלקייט דורכגעטראָגן עטלעכע אויטאָמאָבילן. דאָס זענען געווען גרינע, געפאַנצערטע וועגענער. פון וועלכע עס האָבן מיט דראָענדיקער שמרענדיקייט זיך פאַרריסן די לאַג= גע העלדזער פון די זעניט=האַהמאַטן. די זעלנער, אין גרויע, פוטערנע הימלען, זענען געזעסן געבן זיי. דער פּוילישער ייד האָט געקומט אויף דעם געווער, ער האָט געקומט אויף די אַלמע, קליינע, נאַיווע הייזער פון דער שמאַט, און זיינע טרייט האָבן זיך אונטערגעבראַכן.

ווי לידא פערטראָוונאַ וואַלט געזען זיינע געדאַנקען, האָט זי מיט אַ קינדערישער לייכטקייט געזאָגט:

— מיר ריכטן זיך אויף „נאַליאַטן“ פון די פאַשיסמן... און ווי אַ סוד האָט זי צוגעגעבן:

— מיר האָבן שוין דאָ געהאַט... נישט לאַנג... אונדזערע האָבן זיי פאַרײגט... איד בין געשטאַנען אויפן דאַך פון אונדזער הויז... אין דער „לופט=אַבאַרנאַט“... איד האָב זיי געזען... „בעזשאַוועסטיע“... זיי האָבן געברענגט דעם טויט פאַר אונדז... פאַרוואָס... פאַרוואָס זענען זיי געקו= מען אונדז הרגענען?... וואָס האָבן מיר זיי געטאָן?...

זי האָט געקוקט מיט אַ פאַרריסענעם בליק אין הימל אַרױן, און אױ־
רע אױגן האָבן זיך אָנגעגאַסן מיט אַ האַרמער גרוי־קײט פֿון שטאַל:
— באַלד זענען אָנגעפֿלױגן... אונדזערע אָדלערס... אײנעם האָבן מיר
אַרפֿאַנגעשטאַנגן... מיר זענען געלאָפֿן הינטערן שטאַט... קוק... צױי זענען
זײ געווען... אונדזערע האָבן זײ געפירט אין „פֿלײען“... יונגע... „מאַל־
טשיקעס“ נאָך... אַ רחמנות געווען... אָבער... מען פֿאַר זײ נישט „זשאַ־
לעווען“... פֿאַשיסטן...

עס איז געוואָרן שטײל. זײ האָבן געשפּאַנט שױנגנדיק. דער פּױלי־
שער זיך האָט געקלערט, אַז ער דאַרף זיך צעשײדן מיט דעם מײדל. צױשן
זײ איז געלעגן אַ גלײענדיקע װעלט מיט טױזנטער געפֿאַרן, װעגן װעלכער
זי האָט נישט געװוסט.

— איר װײסט, װוּ מיר װױנען... — האָט זי פשוט געזאָגט.
זײן בליק האָט אַ װאַנדער געמאַן:
— נישט װײסט...

— אָט דאַרט... איז אונדזער גאַס... פאַרבֿלאָנדזשעט נישט...
זײ האָבן זיך אָפֿגעשטעלט געבן אַז אַלסן, הילצערנעם טױער פֿון נײַ־
דעריקן הױז, דאָ איז געווען גרוי און לײדיק.
— נון... אײך מוז לױפֿן... — האָט זי געזאָגט, און מיט אַ מײדלש
חנדל צוגעגעבן:

— אײך האָב זיך הײנט... גאַריש אױפֿגעפירט... װי אַ „דײַװוסשאַג־
קאַ“...
— פּאַרוואָס... לײדאַ פּעמראָונאַ? ... איר האָט געמאַן אַ גוטע זאַך...
איר האָב געבן אײך פאַרגעסן... אַלע גרויזאַמקײטן... װאַס אײך האָב גע־
זען...

— מיר האָט געפֿאַלן... איר זענט אַ גוטער... אַז אײדעלער... איר
האָט דעם אַלסן געגעבן אַ „פֿלױשקע“... פאַרוואָס האָב איר דאָס נישט
געמאַן?...

— דאָס האָבן מיר... בײדע... דאָס איז דאָך פֿון אײך...
— נײן. דאָס האָב איר פאַר אײך געקױפֿט...
— דאַרף איר דאָך אײך באַצאָלן...
ער האָט אַרױסגענומען געלט:
— װײפל בין איר אײך שולדיק? ...
זי האָט זיך דערשראַקן...
— גאַרישקײטן... מיר זענען דאָך שכנים...

ער האָט געזוכט איר בליק:
 — גישט מער...
 — אך, וואסערע... איר זענט... נו... הברים...
 ער האָט אַליין גישט וויסנדיק צוליב וואָס אויסגעשמרעקט די האַנט.
 — אויף שמענדיק...
 — זי האָט זיך אַ וואַקל געטאָן און לאַנגזאַם אַרײַנגעלייגט איר פולע,
 קרעפטיקע האַנט אין זײנער. ער האָט שטיל, ווי צו זיך, געזאָגט:
 — אויף אייביק...
 זי האָט אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ; און פון הינטער אירע אַראָפּגעלאָזע
 גע אויגן האָט זי אַ לאַנגן בליק געטאָן אויף אים:
 — רעדט גישט אַזוי... אַזעלכע ווערטער...
 זי האָט זיך אַ רײס געטאָן פונעם אַרט און זיך געלאָזן איבער די שפּײַ
 ציקע שפּײַגער מיט אַ קינדערישן שפּרינגענדיקן טראַם.
 דער פּוילישער ייד האָט איר נאָכגעקוקט, ווי זי האָט אייליק גע-
 שפּאַנט. די טיפּע קאַלאַשן און דאָס צוּלאַנגע, שווערע קלייד האָבן גישט
 געקאַנט פאַרדעקן די רײטמישקייט און קרעפטיקע גראַציע פון איר שפּאַן.
 ער האָט אַ קוק געטאָן אַרום אויף די אַלמע, פּרילעכע הייזער, אויף
 די שטיקער שטאָט און אויף די אין דער בלויער ווייט פאַרטראַגענע ברעגן.
 איבער די ברוינע, נאַקעטע צווייגן פון די ביימער האָבן זיך געטראָגן און
 געווינט גרויע, אָנגעפּעלצטע ווינטער־פּײַגל.
 דער פּוילישער ייד האָט זיך געלאָזן אין זײן ווייטערדיקן וועג. זײנע
 טריט זענען שוין גישט געווען קיין בלאַנדזשענדיקע. ערגעץ אין דעם קנול
 גרויען שטיין און גרינע דעכער, אין די לאַבירינאָן פון די אַלמע הייזער,
 איז אָנגעקניפּט געווען אַ דינער, וואַרעמער פּאַדעם צו אַ האַרץ. ער האָט
 זיך אין זײן עלנט פאַרכונדן מיט דעם גורל פון דער שטאָט און פון די
 מענטשן.
 באַלד איז ער אַרײַן אין אַ ברייטער שטאָמישער גאַס. דאָ איז גע-
 ווען ענג פון מענטשן, וואָס האָבן זיך שטראַמיק געטראָגן איבערן אַלמן,
 אויסגעריבענעם שטיין פונעם טראַמװאַר.
 בײַ אַ גרין, גידעריק הויז מיט ווייסע, ברייטע טירן האָט ער דערזען
 אַ רײ מענטשן, וואָס האָבן זיך לאַנגזאַם גערוקט אין דער טיר אַרײַן. דאָ
 זענען צומײסט געווען זעלנער מיט הויכע פּומערנע היפלען, אַלמע און
 יונגע, האַלב־מיליטעריש געקליידטע מענער האָבן מיט אַ פּרײַלעכן ערנסט
 געצויגן צו די ברייטע באַגלאָזטע טירן.

מיטאמאָל האָט ער דערזען, ביי דער זייט פון דער טיר אַ גרויסן אויפשריפט מיט אַלטער, אָפּגעריבענער געלער פאַרבי. ער האָט זיך פּלוצלונג דערמאָנט אין דעם שטיקל זיף, וואָס סטעפּאַניאַ איז אַוואָנוואַ האָט אים געגעבן, ווען ער האָט איבערגעלייענט דעם אויפשריפט: „באַניאַ“.

און ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין דער ריי.

12.

אין די טעג פון טיפּן האַרבס האָט זיך צו דער שטאַט אויף דער וואַלנאַ געמראָגן אַ נייע, מעכטיקע כּוואַליע יידישע וואַנדערער, וואָס האָט זיך דורכגעריסן פון ווייסרוסלאַנד, ליטע און גאַליציע. דאָס איז געווען אין די טעג, ווען די דייטשן האָבן זיך געוואָרפן איבער די רוסישע גרענעצן.

די שטאַט אויף דער וואַלנאַ איז געוואָרן דער טויער צום ריזיקן הינגען פּערלאַנד, איבערן אוראַל, וווּ עס זענען געלעגן די רחבותדיקע לענדער קאַזאַכסטאַן און אוזבעקיסטאַן, וואָס האָבן געלאָקט די מידע וואַנדערער מיט רו, זאַמקייט און וואַרעמקייט. הונדערטער, טיזנטער האָבן זיי זיך געזאַמלט צו דער ערשטער, אַלטער רוסישער שטאַט סמאָלענסק, וווּ זיי האָבן צום ערשטן מאל דערזען די גרויסע רוסישע ערד.

פאַרשטעלטע דייטשע אַגענטן, שפּיאָנען און דייווערסאַנטן האָבן געזייעט פּאַנישע וואַרענישן, אַז די רוסן וועלן גישיט אַריינגלאָזן די פרעמדע, אַז די וואַנדערער וועלן דערשאַסן ווערן ביי די רוסישע גרענעצן. אין דער בהלהדיקער פאַרבליענדעניש זענען טויזנטער צוריקגעלאָנגען צו די דייטשן אין זייערע ברעגענדיקע שטעט, וווּ עס האָט געוואַרט אויף זיי פּיין און טויט. אָבער דאָ האָט זיי קיינער גאַרנישט געפרעגט. עס איז גענוג געווען צו זיין אַ ייד, כּדי צו געפינען זאָרג און שוין. און גישיט געקומט אויף די דייטשע אַוויאָנען, וואָס האָבן זיך שוין דאָ באַוויזן אין געלאַקערט אויף די וועגן, זענען טויזנטער עשאַלאָנגען מיט היימלאָזע אַרויסגעפירט געוואָרן אַלץ ווייטער און ווייטער פון דער געפאַר.

די היימלאָזע אין די עשאַלאָנגען זענען געפאַרן לאַנגע וואַכן, געשאַטענען אויף די וועגן, דורכלאָזנדיק די מיליטערישע צוגן, וואָס האָבן אָן אויפּהער געצויגן צו די פּראָנטן. טייל פון די וואַנדערער האָבן זיך אָפּגעריסן פון די עשאַלאָנגען און זיך פאַרהאַלטן אין די שטעט, וווּ עס איז נאָך געלעגן דער שימער פון אַ רואיק לעבן. נאָך וואַכן פאַרן אין די עשאַלאָנגען.

אין ענגשאפט, שמוץ און פארלוירנקייט, טייל מיט קראנקע קינדער, און דערע, וואָס האָבן אין געלויב פארלוירן זייערע נאָענטע, האָבן זיך צועל-כע אָפגעטיילט, געלאַשטשעמע פון דער וואַרעמער זוניקייט אין די פענצ-טער פון אַ מענטשלעכער געסט. אָבער גיך האָט דער רוסישער האַרבסט אַ בלאַז געמאַן מיט פרעמדער, נישטגעוויינטער קעלט און אָנגעזאָגט די נישטבאַזאָרגטע היימלאָזע דעם גרויזאַמען ווינטער. אויך האָט זיך דער פראַנט גיך דערנענטערט, און נאָך אַן ערשטן לופט-אָנגריף אויף אַזאַ שטאַט, האָט מען זיך געלאָזן ווייטער איבער די אומענדעלכע שטחים פון געם ריזן-לאַנד.

אין די טעג האָבן טויזנטער יודישע היימלאָזע זיך באַוויזן איבער די גאַסן פון דער שטאַט אויף דער וואַלאַגא.

* * *

דער פּוילישער ייד איז אַרויס פון דער רוסישער „באַניאַ“ שוין נאָך האַלבן טאָג. צום ערשטן מאָל, נאָך לאַנגע חדשים, האָט ער דערפילט דאָס ריטמישע קלאַפן פון בלוט אין זיין לייב; און נאָך דער אַראַפגעוואַרפענער מירקייט, האָבן זיך זייגע פיס געהויבן מיט אַ נייעם צופלוס פון פריש-קייט. דער ווינט פון דער וואַלאַגא האָט באַרירט זיין הויט מיט אַ גלעטנדי-קער אייזלעך און אים איז פאַרשטענדלעך געוואָרן די באַזונדערע מיס-טעריעזע ערנסטקייט, וואָס דער פשוטער רוסישער מענטש טיילט צו דעם טרייסטפולן גענוס פון דער „באַניאַ“.

אַחוץ דעם איז דער פּוילישער ייד אויך געווען אויפגעברויזט פון די נייע געשעענישן. ער איז שוין איצט נישט געגאַנגען אַליין. געבן אים איז איצט געגאַנגען זיינער אַ וואַנדער-חבר, מיט וועלכן ער האָט זיך צופעליק דאָ, אין דעם מומטעם ליכט פון דעם אַלטן, געלן הויז באַגעגנט. די ענלעכקייט פון זייער הילוך, די וואַנדער-זעקלעך אין זייערע הענט, האָבן זיי נאָך אין דער ענגשאַפט פון דער ריי ביים אַריינגאַנג אין דער באַך צונויפגעפירט. ביידע האָבן זיי געהאַט דאָס געפיל, ווי זיי וואַלטן זיך ערשט האָ גישט לאַנג געהאַט באַגעגנט. און שוין ביי דעם ערשטן וואַרט האָט זיך פאַר דעם פּוילישן ייד געעפנט אַ שטיק פאַרנעפלטע וועלט, פון וועלכער ער איז געווען ווי אָפגעשניטן מיט אַן אָנגעווייטיקטער ווונד. דער פּוילישער ייד האָט שוין געוואוסט, אַז יענער ווייסט פון אים, און קאָן אים:

— איר זענט... כ... פון ווארשע?

— יא... איר בין עס...

און דער פוילישער ייד האָט מיטאַמאָל דערפילט זיין פולע וואָג. עס איז אים נאָך דורכגעגאַנגען איבער דער הויט אָן אומהיימלעכער שמראָם פון אַ האַציק געפיל דערפון, וואָס ער איז געווען נאַקעט. אָבער זיין וואָג-דער-חבר האָט דאָס דאַכט זיך ווי נישט געזען. ער האָט געקוקט ערגעץ ווייט און מיט אַ באַזונדערער וואָגיקייט אַרויסגעזאָגט:

— איר זענט...

דער יונגערמאַן האָט איצט באַדאַרפֿט אַרויסזאָגן דאָס, וואָס האָט דעם פוילישן ייד צוריקגעגעבן די באַזונדערע וואָג פון אויסדערוויילטקייט. זיין האַרץ האָט אַ צאַפֿל געמאַן, ווי שוין לאַנג נישט, ווען ער האָט דער-הערט זיין נאָמען אַרויסגעזאָגט מיט יענעם ווייטן קלאַנג פון זיין פריער-דיק לעבן, ווען זיין נאָמען איז געווען ווי איינגערעמט אין אַ ראָם, וואָס האָט אים אויסגעשטיילט אומעטום, וווּ ער האָט זיך געפונען.

— איר זענט דאָך דער שרייבער ברין... איר קאָן איר... איר וואָלט מיר אויך באַדאַרפֿט קאָנען... אָבער... שוין לאַנג... איר וועט זיך אפּשר דערמאָנען...

ווי אַ פאַרהאַנג וואָלט זיך פאַרהויבן, האָט דער פוילישער ייד זיך אַליין דערזען אין זיין ווייטער, געוועזענער, ווי קליין-געוואָרענער וועלט. וואָס איז איצט פאַר אים געשטאַנען אזוי נאַקעט ווי ער אַליין.

ער האָט זיך איינגעקוקט אין דעם פנים פון דעם מענטש, וואָס איז איצט אויך אַ נאַקעטער געזעסן געבן אים אויף דער גליטשיקער באַנק פון דער רוסישער „באניא“. איצט, אַ דערוואָרעמער, איז ער אויך ענלעך געווען צו עמעצן, וואָס ברין האָט זיכער נישט איינמאַל אין לעבן באַ-גענט.

דאָס איז געווען נאָך גאָר אַ יונגער מענטש, אָבער שוין מיט אַ בולט-אויסגעפרעגטער דערוואָקסנקייט אין די שמריכן פון זיין מעגלעכן קאַפּ, וואָס מען באַקומט צומיינסט ביי די דרייסיקער יאָרן. ער האָט מיט אַ ריכ-טיקער שפראַך פון אַ נעשולטער קולטור ביי אַ טייל יודישער אינמעליגענץ געפרוווט דערמאָנען מענטשן פון אַ קרייז, אין וועלכן דער שרייבער ברין איז אין אַ געוויסער צייט געקומען און פאַר בריגען איז גלייך קלאָר גע-וואָרן וועמען ער האָט פאַר זיך.

אַלץ, וואָס ער האָט געקאָנט וויסן ופון זיין נייעם פריינד, איז געווען געבונדן מיט אַ צייט פון עטלעכע יאָר פאַרן אויסברוד פון דער מלחמה.

— ווען זענט איר אַרויס פון וואַרשע? ... — האָט ברין געפרעגט.
— איר בין געזעסן... נישט אין וואַרשע... די מלחמה האָט אונדז
באַפרייט...

בריינען איז מיטאַמאָל פאַרשטענדלעך געוואָרן די פאַרהאַרטעוועטע,
סענקעוואַטע אָפגעצערטקייט און די באַזונדערע, געפרוואַטע, זעלנערישע
אויסגעמאַסנקייט פון אַ לאַנגער, געצווונגענער איינזאַמקייט, וואָס עסט
זיך איין אין מענטשן, וואָס זענען לאַנגע יאָרן געזעסן אין אַ תּפּיסה. ברין
האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז אַייגער פון די, וואָס זענען אויף יאָרן פאַר-
שוואַנדן פון דער יודישער גאַס אין פּוילן, און אַז נישט בלויז דער בלינד-
דער צופאַל האָט אים געברענגט אַהער.

ווי עס וואָלט צענאַנגען אַ געדיכטער געפּל, האָבן זיך פאַר זיי אַרויס-
געשיילט אַלץ נייע שטיקער פאַרלאָפּן לעבן. איינער האָט געזוכט ביים אַג-
דערן די פעלגדיקע שטיקער, ווי צעוואַרפענע שמות, וואָס זיי האָבן פאַר-
לוירן אין דער וואַנדערונג. ביידע האָבן זיך אָנגעשלאָגן אין נאַענטע און
באַקאַנטע, וואָס זענען געווען געבונדן מיט איין שמאַט, איין לאַנד און איין
יונגט. מען האָט זיך איבערהגעגעבן וועגן אויסטערלישע באַגעגענישן אין
דעם געלויף. מען האָט זיך דערוואַסט וועגן דעם אומקום פון אַנדערע, און
וועגן אַנדערע, וואָס זענען נישט דערגאַנגען, פאַרבליבן אויף די וועגן.
ביידע פּוילישע יידן האָבן זיך דאָ, אין דער שונקעלער, געפּלדיקער
וואַרעמקייט פון דער אַלמער, רוסישער באָד צונעשטוליעט צו דעם גרויסן,
געזונטן ריטם פון אייביקייט, וואָס האָט געקלאַפט פון די נאַקעטע לייבער
אַרום. ביידע האָבן זיי געהאַט אַ סך צו דערציילן וועגן דער פּשוטער
מענטשלעכער גומסקייט, וואָס זיי האָבן באַגענגט אויף דער ערד.
ביידע האָבן זיי געוואַסט, וווּ זיי געפינען זיך, און ביידע האָבן זיי געפילט,
אַז זייער וועג איז נאָך אַ ווייטער און אַ שווערער.

* * *

פאַר די עטלעכע שעה, וואָס דער שרייבער ברין מיט זיין נייעם פריינד
האָבן פאַרברענגט אין דער באָד, האָט זיך אין דער שמאַט אויף דער
וואָלגאַ פעסע געענדערט. דאָס האָבן זיי דערפילט גלייך ווי נאָך זיי האָבן
זיך אַרויסגעקליבן פון די עטלעכע זייטיקע גאַסן און זיך דערגעגענטערט
צום צענטער פון דער שמאַט.

אין דער שעה האָט זיך שוין דער קורצער האַרבעטס־טאַג גענומען לעשן און אַ געפֿלדיקער שמראַל פֿון דעם טאַג־ליכט, וואָס האָט זיך ערגעץ געזעצט, האָט געבלאָנדזשעט איבער די אַלמע פֿריבע הייזער. זיי האָבן זיך נאָך געהאַט פֿיל צו זאָגן, ווען זיי האָבן מיטאַמאָל דערפֿילט דעם אָנגערייצטן ריזש פֿון דער באַוועגונג אַרום: ביי די סקווערן און די גאַסן האָבן זיך רעדער מענטשן געקליבן מיט אַ שווייגנדיקער אָנגעלאַדנקייט, וואָס איז זיי שוין געווען אַזוי גוט באַקאַנט. באַזונדערס ווי עס פֿילן עס יידן אין אַ צייט פֿון בהלה.

מענטשן האָבן אָפֿט געקוקט אויפֿן הימל, וואָס האָט אין דעם שפּעמן נאָך האַלבן טאַג זיך שוין געמונקלט. ערגעץ האָבן הייבער געעקבערט די לופֿט מיט אַ געדריקטער פייער־לעכקייט. מענטשן האָבן מיט אַראָפֿגעלאָזע זענע קעפֿע זיך געלאָזן מיט אַ פֿלוצלומדיקער אייליקייט. די צוויי פֿוילישע יידן האָבן גלייך מיט זייער אָנגעשאַרפטער פֿילבאַרקייט, וואָס זיי האָבן געברענגט פֿון זייערע וועגן, דערפֿילט, אַז עס טראָגט זיך אָן די באַקאַנטע שמעטיקע גרויל, וואָס האָט זיי געיאָגט.

ביידע זענען זיי גרייט געווען צו גייע, אומבאַקאַנטע וועגן און געשענישן. אָבער איינער פֿון זיי האָט געהאַט נאָך איין באַשטימטן וועג, וועגן וועלכן ער האָט מיט קאַרגע ווערטער דערקלערט דעם שרייבער ברין: — איר גיי אין דער אַרמיי.... — האָט ער שטיל געזאָגט. און דער שרייבער ברין האָט דערבאַפֿט אין דער פֿולקייט און קרעפֿטיקייט פֿון זיינע ווערטער, אַז אונטער זיי ליגט אַ האַרטער, גישט־בויהגזאַמער מעטאַל, אַ קלאַרקייט און באַשטימונג, קעגן וועלכער ער האָט זיך מיטאַמאָל דערפֿילט שוואַך.

דער שרייבער ברין האָט זיך אַ וויג געמאַן. עס האָט זיך אים מיטאַמאָל געדאַכט, אַז עס איז נאָך צו פֿרי צו קומען אַהיים אין דעם ווינקל, צו דער אַלמער סטעפֿאַנידא איוואַנגאָונאַ. עס האָט אים איצט אויסגעזען צו לאָנג צו בלייבן אין דער צעשטורעמטקייט פֿון דער שטאָט, אונטער דער שמרענגער וואַג פֿון דער אַלמער רוסישער פֿרוי.

ווען ער וואָלט געקאַנט, אַזוי ווי זיין גייער פֿריינד, מיט דער זעלבער גלייכקייט און קלאַרקייט איר זאָגן, אַז ער גייט דאָרט אַהין, וווּ עס זענען אַלע אירע גאַענטע און אייגענע; ער זאָל קאַנען מיט אַ ריין האַרץ און געוויסן נעמען פֿון האַנט איר פֿשוטע גומסקייט. ביי דעם געדאַנק איז דער פֿונקעלער קאַרדאָר מיט די פֿאַרדעכטיקטע, ווי דראַענדיקע קלאַנגען, פֿאַר אים געוואָרן העל און ליכטיק און ער האָט דערזען דאָס מיידל מיט די

הויכע ברעמען, לירא פעטראָוונאַ, אין אַ גאַנצמקייט, פון וועלכער זיין האַרץ האָט אויפגעשפּילט.

מיט דער צעשפּילטקייט פון זיין געדאַנק איז ער גענאַנגען מיט זיין נייעם פּריינד אַלץ ווייטער צום צענטער פון דער שמאַט, ווי אין דער ענג-שאַפט פון די אויפגעברויטע גאַסן האָבן זיי אָנגעמראָפּן אַלץ מער און מער ענלעכע צו זיי. די אַלמע רוסישע גאַס האָט שוין איצט געוואָסן ווער זיי זענען, און קיינער האָט שוין נישט געקוקט אויף זיי מיט קיין פּרעמד-קייט און השד.

זיי זענען שוין איצט געשטאַנען אין גרופן ביי די סקווערן, זיך גע-טוישט מיט פּריידיקע און טרויעריקע גרוסן. אויך דער שרייבער בריין האָט דאָ באַגענגט פּריינד און באַקאַנטע פון דער היים און פון די וואַנדערונגען. עס האָט זיך שוין פאַרנומען אויף פאַרנאַכט, ווען די היימלאַזע האָבן אין די רייען זיך געצויגן צו אַ הינטערשטאַמישער גאַס, וווּ עס האָט זיך געפונען דאָס הויז פאַר די עוואַקואירטע און וווּ עס האָט זיך פאַרהאַלטן זיין גייער באַקאַנטער.

דער שרייבער בריין האָט זיך אויך מיט דער רעשיקער עדה פאַרנומען צו דעם הויז. ער האָט עס שוין פונדערווייטנס דערווען. דאָס איז געווען אַן אַלט, קראַנק הויז, ווי אַ פאַרלאָזענער הקדש, אַרומגעצוימט מיט אַ הוי-כער, געמויערטער צוים. פון די מענטשן און פון דעם הויז האָט זיך אַ טראַג געטאָן דער ריה, וואָס איז אים געווען באַקאַנט פון די עשאַלאַגען, מיט וועלכע ער איז לאַנגע וואַכן געפאַרן. אַ רעשיקע, קראַנקהאַפטע היי-טערקייט פון אַ סך צוגויפגעיאַגטע מענטשן האָט אים באַגענגט און זיך אָפּגעשלאָגן מיט אַ פאַרלירענער לייריקייט אין זיין האַרץ.

די ידיעות פונעם פּראָנט זענען אין דעם טאַג געווען שווערע און דראַענדיקע פאַר דער שמאַט. און די אַלע מענטשן דאָ, אין דער צערודער-טער ענגשאַפט, זענען גרייט געווען מיט זייערע וואַנדער-זעק און זייער הפּרדיקייט, ווי אַ סטאַיע וואַנדער-פּייגל, יעדע מינוט צו פאַרשווינדן אין דער פּרעמדער ווייט.

13.

ווי אַ פאַרבלאַנדזשעטע שיה, וואָס איז פאַרטראַגן געוואָרן פון אַ שמו דעם, האָט אויסגעזען דאָס הויז אין דער פאַרנאַכטיקער שעה. דאָס הויז איז געווען אַן אַלטס, מיט אַ קראַנקער און געלעכערטער הויט, פון וועל-כער עס האָט אַרויסגעקוקט שטיקער רויט, צעקרעלט לייב פון אַלמע ציגל.

דאָס הויז איז באַשטאַנען פון דריי שטאַקן, אויף וועלכע עס האָבן נע פירט אַלמע אייזערנע טרעפּ. יעדער שטאַק איז באַשטאַנען פון אַ לאַג- גער פאַלאַמע, צעטיילטע מיט גראַבע שווערע ווענט און קליינע, מיט איי- זערנע קראַטן באַוואָרנטע פענצער. דאָס הויז האָט דערמאָנט אין די פאַר- צייטישע, רוסישע סמומעס פון „סמיעפאַן ראַזין“ און „פּונאַטשאָוו“, און ברין האָט גלייך אויפגענומען דעם אָנגעגליטן ואומרו, וואָס האָט זיך אין אים באַזעצט שמענדיק, ווען ער האָט דערזען די אָפּגעריסענע מאַסן יידן, ווי אַ צעטרייסלט געפּלעכט פון מענטשלעכע לעבנס, געטראָגענע פון אַ שטורעם-ווינט.

נאָך פון דער ערשטער גרעסערער שטאַט ב., ווו דער שרייבער ברין האָט זיך פאַרהאַלטן אין דעם ערשטן עטאַפּ פון זיין וואַנדערן, איז אים פון דער נייער מאַכט צוגעטיילט געוואָרן די פּרווילעגיע פון אַ שרייבער, וואָס האָט זיך באַשטעטיקט אין אַ קליין, דיסקרעט ביכעלע, אַלס מיטגליד פון מעכטיקן שרייבער-פאַריוו, וואָס האָט אים געגעבן די מעגלעכקייט אויסצומיידן די בהלהדיקע עוואַקואַציע-פּונקטן און צו באַקומען אַ באַזונט- דער אָרט צו וווינען. דערפאַר האָט ער איצט כמעט צום ערשטן מאל זיך געפונען אין דער געדיכטקייט פון דער אָפּגעריסענער שטיק וועלט. און עס האָט אים גלייך ווי צוריקגעוואָרפן צום אָנהייב, צו די ערשטע טעג פון דער מלחמה, ווען ער איז געלאָפּן פון וואַרשע מיט די הונדערטער, טויזנט- טער וואַגדערער איבער די וועגן צו מזרח.

ברין איז גלייך אַרומגעכאַפט געוואָרן מיט דעם פיבערדיקן אימפעט, וואָס האָט דאָ וויברירט, ווי די אַלע מענטשן וואָלטן געווען געטראָגן אין דער לופט. אַ שווערער אומעט, צוזאַמען מיט עפעס אַ ווייטיקלעכער פּריוו- דיקייט, ווי שמענדיק אין דער נאָענט פון פּאַלק, ביי וואָס פאַר אן אומ- שמענדן עס זאָל נישט זיין, האָט אים אויך איצט געפּאַנגען. ער האָט גע- קוסט אויף די יינגערע און עלטערע מענער, פרויען און קינדער, וואָס האָבן דאָ שוין, זעט אויס, געפרוומט פון לאַנגע בלאַנדזשענישן אין דער פרעמד, געשלעפט און געטראָגן זייערע וואַגדער-פעק.

ער האָט זיך נישט געקאָנט פאַרשמעלן, אַז ער איז אויך אייגער פון זיי. אָבער נאָך דער ערשטער איבערהאַשונג האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער קאָן זיי אַלע, אַז ער האָט זיי נאָך וואָס געזען אין אַן אַנדער וועלט, אין די גאַסן, אין די הייזער פון זייערע היימען. די זעלבע, פאַר וועלכע ער האָט געמאָן זיין אַרבעט און באַקומען פון זיי די ליוו, וואָס האָט אים געגעבן לוסט צו לעבן.

איצט, ווען ברין האָט געקוקט אויף די ווימלדיקע מענטשן, פאַרטראַָג געגע אין אויסטערלישן הויז, האָט ער זיך געפילט ווי געטראַָפן, ער האָט זיך ווי געשעמט, וואָס ער איז געקומען אַהער פון אַ זייט, און נישט געפונען וואָס צו זאָגן ווי אַן אייגענער. זיין נייער פריינד איז גלייך אַרומגערינגלט געוואָרן פון די היימלאַזע, און ברין האָט אים שוין מער פון זיי נישט געקאָנט אַוועקגעמען.

אַ גרויסער טייל פון די וואַנדערער זענען, זעט אויס, ערשט היינט אָנגעקומען אַהער, אַנדערע זענען שוין דאָ געווען פון פריער. די פריש געקומענע האָבן אין באַזונדערע גרופעס דערציילט וועגן זייערע וואַנדלונגען, האָבן איבערגעגעבן איינצלהייטן, וואָס האָבן אויפגעווערט די שטיי ענדיקע אַרוב. עפעס אַ יונגעראַן מיט אַ ווייס אָנגעשוואַלן פנים און אויס געטריקענט, ווי פאַרבבענטע אויגן, האָט דערציילט, ווי אַזוי ער איז אַרויס פון אַ ווייסרוטישער שטאַט, וואָס האָט געברענגט פון אַלע זייטן. אַ פרוי האָט אויך געוויינט, ובעכנדיק די הענט. דער יונגעראַן האָט דערציילט פון פרויען און קינדער, וואָס זענען געלאָפן פון פייער, געפלאָן פון דייטשע קוילן. יעדעס מאָל האָט זיך ווער אָפגערופן פון אַן אַנדער שטאַט, פון אַן אַנדער געגנט, וואָס האָט אויפגעהויבן אַ ניי גערודער און געוויין.

ברין איז געשטאַנען ביי דער זייט. און פון אַלעם, וואָס ער האָט געוווסט און וואָס ער האָט געהערט דערציילן פון די מענטשן, איז פאַר אים איצט גרויזאַמער געוואָרן דאָס, וואָס עס איז אַזוי פשוט און געוויינלעך. ער האָט געקוקט אין די פנים פון די מענטשן, וואָס האָבן זיך געאַמט פערט וועגן אַ בעטל, וועגן אַ באַנק, אַוועקצולייגן די זאַכן. אַנדערע האָבן געטראָגן האַלץ און געהייצט דעם גרויסן אייזערנעם אויוון, וואָס האָט געפלאַמט מיט רויטע רעדער פייער און פאַרשפרייט אַ היימישן ריח פון געברענט האַלץ. ביי דעם אויוון האָט געזאַטן אַ גרויסער, בלעכערנער קעסל. הערנדיק וועגן טויט און פאַרגיכטונג פון די אַנדערע, האָבן מענטשן זיך געקוויקט מיט דעם וואַרעמען הויך פון לעבן, וואָס האָט זיך גיך געשאַפן אין דעם אַלטן, אויסגעקילטן הויז.

ברנים נייער פריינד איז דאָ, זעט אויס, געווען דער איינציקער, וואָס האָט אָנגעפירט מיטן גאַנצן הויז. ער איז געווען אַרומגערינגלט פון די היימלאַזע, וואָס האָבן אים גערופן „חבר לעוויין“. ער איז שוין דאָ געוויס געווען פון אַ לענגערער צייט, דען אַלע האָבן אים געקענט און געפלאַגט זיינע פאַרטרעטונגען. ער האָט זיך אַרומגעטראָגן איבערן הויז פון איין שטאַק אויפן אַנדערן, געשריבן עפעס אין אַ העפט. זיין פנים איז גע-

ווען באשלאגן פון א בלייכער מירקייט, אָבער פון זיין מויל האָבן זיך גע-
מראָגן שטילע, רואיקע ווערטער. ער האָט זאָכלעך געענטפערט אויף פראַגן;
איינגעשטילט אַמפערנישן און נישט פאַרפעלט יעדעס מאָל, ווען אַ קינד
איז אים געקומען אַהינטער דער האנט, אַ גלעט צו טאָן עס איבערן צע-
שויבערטן קעפל.

דער שרייבער ברין האָט איצט דערפילט, אַז אַלץ, וואָס ער וואָלט
געקאָנט זאָגן די מענטשן, פאַריאַגטע פון זייער אייגן לעבן, באַפאַלענע פון
טויזנטער אומגליקן און געפאַרן, וואָס לוייערן אויף זיי, איז ווי צו י-
ק ע ר ווי דאָס פשוטע און מענטשלעכע, וואָס עס טוט דער „הבר לע-
ויון“. פאַר דעם שרייבער ברין איז מיטאַמאָל קלאָר געוואָרן, אַז גרויסע
געשעענישן איז דער מענטשלעכער וועלט, וועגן וועלכע עס ווערן געשריבן
ביכער, זענען צוזאַמענגעשטעלט פון קליינע מענטשלעכע גורלות, וואָס
פלעכטן זיך צוזאַמען ווי עלעקטרישע דראַמ. די זעלבע דראַמ, וואָס קאָ-
נען ברענגען ליכט און וואַרעמקייט, קאָנען אויך ברענגען אַ קורץ-שלוס,
אַן אויפרייס פון פייער און פאַרניכטונג. און קוקנדיק אויף דעם הבר לע-
ויון, וואָס האָט זיך געמראָגן פון איין ווינקל אין אַנדערן, איז בריינען קלאָר
געוואָרן, אַז דער מענטש פלעכט אָט די דראַמ פון יעדן פון די אָפגערי-
סענע, מענטשלעכע גורלות, אָנגעלאָדענע מיט שפאַנונג פון אומגליק און
פיון. ער פלעכט זיי און ביגרט און באַקומט אַרויס פון זיי ליכט און לעבן.
אין דער מינוט האָט ער אויך דערזען דעם הבר לעוויז, וואָס איז אָג-
געקומען פון אַ ווייטן ווינקל. ער האָט פאַמעלעך געשפאַנט, טראָגנדיק אויף
דער האַנט אַ שלאָפנדיק קינד. דאָס קינד האָט מיט פאַרמאַכטע אויגן גע-
טוליעט דאָס צעשויבערטע קעפל צו זיין אַרעם; איין מיר הענטל איז גע-
ווען פאַרוואָרפן אויף לעווינס האַטרוז.

די פרויען האָבן מיט בלייכע, פריינדלעכע שמייכלען געקוקט אויף
דעם ביַלד, ווי לעוויזן האָט דאָס קינד אַריינגעלייגט אין אַ בעמל און עס
איינגעדעקט.

ברין האָט אין דער מינוט געקלערט וועגן אַלעס, וואָס ער האָט אין
זיין לעבן געמאַן. ער האָט אין זיין זינען איבערגעוויגן אַלץ, וואָס האָט
באַדאַרפט באַרעכטיקן זיין שרייבערישע אויסדערוויילטקייט צווישן די
מענטשן פונעם פּאָלק. און ער האָט מיטאַמאָל דערפילט, אַז דאָס מאָל
פעלט אים אָט דאָס שלאָפנדיקע הענטל פון דעם מידן וואַנדער-קינד אויף
זיין האַלדז.

* * *

*

עם איז שוין גוט טונקל געווען, ווען חבר לעווין האָט זיך צו אים דערנענטערט.

— נו... איצט קאָנען מיר רעדן... — האָט ער געזאָגט און זיינע אויגן האָבן זיך פאַרמאַכט פון מידקייט.

די פענצמער זענען שוין געווען פאַרשמעלט מיט די שוואַרצע פאַר-טונקלונג-ראַלעטן און פון אַ ווייטן ווינקל האָט אויפגעבליצט אַ קליין, נאַ-קעט לעמפל. עס איז מיטאַמאָל געוואָרן שטייל, מיט יענער שטילקייט פון אַ שפּיטאַל, ווען יעדער בלייבט מיט זיין אייגענעם ווייטיק.

— איר בלייבט דאָך דאָ — האָט לעווין געזאָגט — מען דאַרף אייך באַזאָרגן... אפשר אויף אַ העכערן שטאַק... דאָרט זענען דאָ אַ פאַר מען-טשן... מער געפאַסמע פאַר אייך... ברין האָט זיך אַ ווייג געטאָן.

— איד... איר וועל מוזן גיין... איר האָב אַ ווינקל... אין אַ שטוב.

ער האָט מיטאַמאָל דערזען, אַז עס איז טיפער אַוונט. זיי זענען צו-געגאַנגען צו דער אָפּענער טיר, און ברין האָט דערזען דעם גרויסן אָפּגע-צוימטן הויף אין דעם ברעג שטאַק, די אַלמע ביימער, וואָס האָבן געווינט מיט זייערע צווייגן, און אים האָט אַרומגענומען אַ מאָדנער אומעט.

זיי זענען איצט געווען אַליין און לעווין האָט פּלוצלונג אים גענומען אונטער דער האַנט, אים אַ פיר געטאָן אַרויס אין דרויסן. אַ לייכטער וויינט האָט געווייט אין אַן עלגט האָט זיך געשפּרייט אין דער ווייט. זעלטן וווּ עס האָט געבליצט אַ געל פייערל. פון דער וואַלגא האָט זיך געטראָגן אַ וואַיענדיקער סיגנאַל פון אַ שיף.

— איר פאַרשטייט דאָך... — האָט לעווין שטייל געזאָגט — עס קאָן געשען... מען זאָל מוזן... די שטאַק פאַרלאָזן. מיר האָבן דאָ פרויען... קינדער... מען מוז דאָך זיי העלפן. מען ווייסט נישט וואָס מאַרגן וועט זיין...

ברין האָט דערפילט די קעלט, וואָס האָט זיך אָנגעטראָגן פון דער ווייט. זיי זענען שוין געווען ביי דער ערשטער גאַס, וואָס האָט געפירט אין שטאַק אַריין. דער הימל האָט זיך אויסגעלייטערט. אין דער טונקלקייט האָט זיך באַוווּן אַ שמער, איינציקע מענטשן האָבן זיך אייליק געטראָגן איבער דער גאַס.

בריינען האָט אויסגעזען ווילד נישט צוריקצוקומען צו דער אַלמער

סטעפאנידא איוואנגאונא. עס האָט אים אויסגעוויזן, אַז דאָס וואָלט ביי אים צוגענומען עפעס אַ רעכט, וואָס ער האָט דאָ דערוואָרבן. ער האָט אַ קוק געמאָן אויף דעם אַלמן הויז, וואָס איז איצט געשטאַנען אַ פינצ-טערס און אַן אומעטיקס.

— איך וועל מאַרגן קומען... — האָט ער געזאָגט — איך וועל אייך... אפשר העלפן...

אים האָט זיך געוואָלט מיט עפעס פאַרבינדן זיין ווייטערדיקן וועג מיט דעם מענטש. ווי ער וואָלט געהערט זיין געדאַנק, האָט לעווין גע-פרעגט:

— וואָס האָט איר באַשטימט? ... דאָ איז דאָך נישט קיין אָרט.. צו בלייבן...

ברין האָט דערויף נישט געקאָנט ענטפערן, דען ער האָט געווסט, אַז פאַר לעווינען איז דאָ נאָר איין ענטפער, און איין וועג — צו גיין אין דער אַרמיי.

— איך וועל זען... איך וועל מיך מעלדן אין פאַרזיין... פון די שריי-בער.

— איך וועל אייך אַ ביסל באַגלייטן.

— גיין... איך מוז גיך... עס איז שפעט... איך וועל מאַרגן קומען... מאַרגן...

לעווין האָט מיך אַ שמייכל געמאָן. און ברין האָט זיך אַ לאָז געמאָן אין דער ערשטער גאַס, וווּ עס האָט זיך מיט אַ געקלימפער געטראָגן אַ פולגעפאַקטער טראַמוויי. באַלד האָט ער דערקאָנט די גענגט פון דער „ציגאַנקא“ און האָט זיך געלאָזט מיט גיכע טריט אַראָפּ באַרג. ער האָט גלייך דערקאָנט די גאַס, וווּ ער האָט זיך באַגענגט מיט דעם מיידל לידאַ פעטראָוונאַ.

14

אויגנדיק אין דעם פאַרנאַכטיקן טונקל איבער דעם קנופּ אַלמע גאַסן, האָט ברין ערשט דערפילט דעם אומרו, וואָס האָט איצט וויבירט פון אַלע ווינקלען אין דער שטאָט. די אינדערפריערדיקע לייכטקייט און שפילעוואַ-דיקייט איז פאַרשוונדן צוזאַמען מיט דער פריידיקער באַגעגעניש מיט דעם מיידל לידאַ פעטראָוונאַ. עס איז אים מיטאַמאָל קלאָר געוואָרן, אַז די פיל טעג, וואָס ער האָט זיך געשלעפט מיט די עשאַלאַגען היימלאָזע, איי-

דער ער האָט זיך דערטראַגן אַהער, האָבן אים גישט קיין סך דערווייטערט פון דער מלחמה-אַנגסט, וועלכע האָט געשפּרייזט און זיך אָנגעטראַגן מיט אַנדערע וועגן און איז געקומען אַהער פּריער. עס האָבן זיך איצט פאַר אים אויסגעשיילט לאַנגע וואַכן, וועלכע האָבן זיך אַריינגעדרייט אין די רעדער פון די לאַנגע, קריכנדיקע צוגן מיט היימלאַזע, מעג און געכט אַפּ-געשטאַנענע אין מיטן וועג, וווּ מען האָט אין די פעלדער צעלייגט פייערן, געקאַכט שפּייז, געקרענקט, געשטאַרבן און געבוירן, אַזוי ווי וואַנדער-פעלקער אין די אור-אַלטע צייטן.

ערשט איצט, אין דער טונקלקייט, האָט זיך אים איבערגעגעבן די געשפּאַנטקייט אין דער שטאַט, וואָס האָט אַרויסגעשלומערט פון יעדן הויז. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז דער שונא האָט זיך דערנעגעמערט צו די פיל-באַרע אָדערן פון דעם לאַנד, וווּ גישט ווייט, אין דער מיט, איז געלעגן; דאָס האַרץ — מאַסקווע. דערמיט האָט זיך פאַרענטפערט די אומגעריכטע און גרויסע ענדערונג פון דעם געמיט אין דער שטאַט אויף דער וואַלגא, וואָס איז אַריינגערעטן דורך דעם איינעם טאָג.

אין דעם געדעמפטן אָוונטיקן גערויש האָט זיך פון אַלע זייטן גע-הערט דער ריטמישער געווייבל פון די ראַדיאָ-הילכער, וואָס האָבן כסדר עפעס איבערגעהזרט. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז עס ווערן איבערגעגעבן וועגמלעכע און וויכטיקע ידיעות. און ער האָט פאַר זיך, אין זיין פאַרשטע-לונג, באַלד דערזען דאָס געשטאַלט פון דער אַלטער סטעפּאַנדיאַ איוואַ-נאַוואַ, איר שווער-אַרפּאַגעלאַזענעם קאַפּ, וואָס געמט איצט אויף די בשׁו-רות פון ראַדיאָ, און אויף אַ מינוט האָט זיך זיין טראַט פאַרהאַלטן, ווי ער וואַלט געוואַלט צוריקגיין אין דעם אַלטן הויז צו די וואַנדערער. אַהין, וווּ זיין נייער פּריינד לעווין האָט זיך פאַרבונדן מיט דעם גורל אין מיט דעם וועג פון די אַלע, וואָס דאַרפן זיין הילף. ער האָט זיך אויף אַ מינוט דערפילט ווי אַפּנעריסן און פאַרבלאַנדזשעט, און אַ מידקייט האָט אים באַשלאַגן, ווי אַפּטמאַל, אין דער צייט פון זיין וואַנדערן, ווען ער האָט גישט געזען פאַר זיך קיין ווייטערן וועג. ער האָט אַפּש געהאַט דאָס געפיל ווי ער וואַלט זיך פון דער זייט צוגעקוקט צו די אויסטערלישע פאַרוואַנדלונגען, צו דער פאַטאַליסטישער שפּיל, אין וועלכער עס איז געשטאַנען אין קאַן זיין אייגן לעבן. די שפּיל האָט אים טיילמאַל פאַרכאַפט, ווי ער וואַלט געלייענט אַ בוך.

עס איז אים מיטאַמאַל קלאַר געוואָרן, אַז ער גייט איצט, נאָר כדי נאָר אַמאַל צו באַגעגענען דאָס מיידל לידא פעטראָווא, איז וועלכער עס

איז געלעגן דער רייז, נישט נאָר פון אַ פרוי, נאָר אויך דער סוד פון דעם לעבן אין דעם לאַנד, וואָס האָט אים געלאָקט און גערופן פון דער יונגט אָן.

* * *

ער האָט דורכגעשניטן אַ קורצע גאַס, וואָס איז אים נישט געווען באַ- קאנט. ער האָט זיך פאַרהאַלטן. עס האָט איצט אזוי אַנדערש אויסגעזען די געגנט, אָדער — ער האָט איצט אַלץ אַנדערש געזען. ער האָט געוואָלט דאָ געפינען עפעס אָן ענלעכקייט צו דער שמאַט פון זיין געבוירן. אָבער ער האָט נישט געפונען. דאָ איז געלעגן אַן אַנדער וואָג אין יעדן שטיין. ער האָט זיך אַרומגעקוקט, דאָס איז געווען אַ קורצע, זייטיקע גאַס מיט נידעריקע, רויטע הייזער. דאָס איז געווען די צווייטע גאַס פון דער, וווּ ער האָט געווינט. עס האָט אים צוגעצויגן אַ לאַנגע ריי מענטשן, וואָס זענען געשמאַנען אויסגעשמעלט ביי אַ קיאָסק. מען האָט, זעט אַינס איצט אַנגע- הויבן אַרויסגעבן אין דער ריי די פרישע צייטונגען. ברין האָט דערבאַפּט די גרויסע שריפט אויף דער ערשטער זייט, וווּ עס האָט זיך געזען דאָס וואָרט „מאַסקוואַ“. די צייטונג איז געווען אַ קליינע און אַ דינע, און איז אין די טעג געווען שווער צו באַקומען.

דאָס וואָרט „מאַסקוואַ“ האָט זיך איבערגעהזרט פון מויל צו מויל. ברין האָט געבאַפּט די גרויסע שריפט אויף דער צייטונג, וואָס איינער האָט געהאַלטן אין דער האַנט. דאָס איז געווען ווי אַן אַליאַרם: „דער שו- גא רייסט זיך צו מאַסקווע“.

די מענטשן האָבן גענומען די בלעטער און זענען שטיל אַוועק. אַנדע- רע האָבן זיך געמיילט מיט שמילע ווערטער, ווי עס וואָלט דורכגעגאַנגען אַ מורמל, ווי אַן אַנזאָג פון שמורעם. עפעס איינער אַ הויכער — אין אַ זעלנערישן שינעל — וואָס האָט זיך געווינט אויף די פיס, האָט אויס- געשריגן מיט אַ שמים, וואָס האָט זיך אין דער געדעמפּטער פאַרדריקט- קייט פון דער גאַס מיט אַ באַזונדער שניידניקער שאַרפּקייט אָפּגעריפן: — „ניע אוויריאַט“... נישט זעען וועלן זיי מאַסקווע... הינמישע זין...
...

די שמים פון דעם שיכורן האָט זיך פאַרטראָגן ווייט, איבער די טונג קעלע, פאַרנעפּלטע ברעגעס פון דער „וואָלגאַ“.

בריגען האָט זיך גישט געוואָלט אַראָפּ פון דער גאַס, וווּ עס האָט זיך
איצט פאַר אים אין יעדן ווינקל אַנטפלעקט שטיקער אַלט-איינגעזעסן לעבן.
אָס האָט זיך געוואָלט געפינען עפעס טרייסמבאַרעס מיטצוברענגען פאַר
דער אַלמער. עס האָט זיך געוואָלט געווינען איר מילדן שמייכל, עפעס איר
צוואַנג. ער וועט איר דערציילן פון זיין באַגעגעניש מיט לעווינען. ער וועט
איר דערציילן פון דעם הויז, וווּ ער איז געווען. און עס איז אים געווען
מאָדנע דער געדאַנק, אַז ער — אַ היימלאַזער און פאַריאַנטער ייד, וואָס
האָט פאַרלוירן אַלע זיינע גאַענטע — זוכט אַ טרייסט פאַר דעם רוסישן
מענטש, וואָס איז ווי אַ מעכטיקער בוים אַריינגעוואָרצלט אין אַן אייגענע
נער, אייביקער עהר.

פון אַ צווייטער גאַס האָט זיך געהערט אַ שווער, רייסנדיק טופּעריי
פון זעלנערישע שטייול, און דאָס שיסנדיקע געזאַנג פון הונדערטער קעלן.
זיי האָבן געזונגען „מאַסקוואַ מאַיאַ“ און די ריטמישע טריט האָבן זיך
געטראָגן אַראָפּ צו דער וואָלגאַ.

דער איינער שמערן אויפן הימל איז געוואָרן גרעסער און העלער, ווען
בריוּ איז אַריין אין זיין גאַס. דאָ זענען ביי די טויערן געשטאַנען מענטשן.
און מיטאַמאָל איז אים קלאָר געוואָרן, אַז נעבן יעדן טויער שטייט אַ וואַך
פון די הויף-איינוווינער. עס זענען געשטאַנען מענער און פרויען, די טויף
ערן זענען געווען האַלב-פאַרמאַכטע. יעדער פון דער וואַך האָט געטראָגן
אַ רימען איבער דער פלייצע און אַ צייכן אויף דער ברוסט.

דאָס אַלץ האָט אָנגעוואָנט, אַז די שטאָט איז אַריין אין דער ריי פון
די באַדראַטע פון דער לופט. אַ שווערער עול האָט זיך מיטאַמאָל אַ לייג
געטאָן אויף בריגען, דען ער האָט געקאָנט די לאַנגע שעהן אין די פרעמדע
שוין-קעלערן, די אָנגעגלייטע דערוואַרטונג פון טויט, צווישן די אַלמע מאַג
כיקע ציגל פון די קעלער-ווענט און סופיטן איבער קאָפּ, דאָס געוויין פון
פרויען, וואָס וואַכן איבער זייערע קינדער, ווען יעדער איז שוואַך און די
שווערד פאָכעט איבערן קאָפּ, ווען מענטשן ווערן פרעמד און פאַרדעכטיק
איינער צום אַנדערן. ער האָט אַ קוק געטאָן אויף די אַלמע נידעריקע היי
זער, וואָס זענען געשטאַנען מיט די שוואַרצע פענצטער-אויגן, אויסגעלאַג
שענע, ווי פאַרמשפּטע. ער האָט געקוקט אויף דעם הויז, וווּ ער האָט גע-
ווינט, און האָט איצט, ביי דער לעצטער קאַרגער שיין פון טאָג געזען, אַז
דאָס איז אַ לאַנג, אַלט, נידעריק הויז, פון צוויי שטאָק, געדיכט פאַרווייט
מיט קליינע פענצטער אונטער אַ נידעריקן, גרינעם בלעכערנעם דאַך. דאָס
איז געווען אַ הויז, געדיכט באַוויינט פון פאַלקס-מענטשן, אין בריגען האָט

מיטאמאָל אַרומגעכאַפט אַ זיסער גייגיר צו די סודות, וואָס שלומערז אין דער געדיכטקייט פון דער פרעמדער מענטשלעכער געסט. דאָס איז געווען דער שרייבערישער גייגיר, וואָס האָט אין אים אויפגעברויזט. ער האָט געקוקט אויף דעם הויז און אים האָט זיך אָנגעהויבן קייטלען אַ קאַלירטע שנייד פון געשענענישן, פון מענטשלעכע האַנדלונגען, און כסדר האָט ווי געקלאַפט, צוזאַמען מיט זיין אויפגעברויזט האַרץ, דער געדאַנק, אַז ער שטייט איצט אויף דער ערד, פון וווּ עס זענען געבוירן געוואָרן די גרויסע ביכער פונעם מענטש, וואָס האָבן אים געגעבן אַזויפיל גענום און פרייד, אַזויפיל לוסט צו שאַפן פאַר זיין פאַלק אין זיין שפראַך.

דאָ זענען שוין, זעט אויס, געווען די לעצטע גאַסן פון דער שטאָט, וווּ מען האָט זיך אַראָפּגעלאָזן צו די ברעגן פון דער וואַלאַנא, וואָס האָט איצט גענאָנצט אין דער שטילער ווייט, ווי אַ שונקעלער שפיגל, ברין האָט זיך געלאָזן צו זיין טויער, ווען אים האָט פאַרהאַלטן אַן עלטערער מענטש אָנגעטאַן אין אַ הויך, פוטערן הימל, אַרומגעבונדן מיט אַ רימען. ער האָט געהאַט אַ קליין, גרוילעך בערדל און קליינע, פינקלענדיקע אויגן: — ווהיין דאַרפט איר... „גראַזשאַנין“... צו וועמען?

דער טויער איז געווען האַלב-אַפגעשפאַרט. פון דאָרט האָבן זיך גע- טראָגן די שפרינגענדיקע מענער פון אַ באַלאַליקע. און אַ שטימע, באַ- האַרצטע שטים האָט געזונגען דאָס ליד פון „דער פיגצטערער גאַכט“, וואָס מען האָט דעמאָלט געהערט אויף אַלע וועגן פונעם לאַנד. דער מענטש מיטן רימען אויפן אַקסל איז צוזאַמען מיט בריינען אַרײַן אין טויער. דאָ איז געווען שוין גוט שונקל. אויף אַ לאַנגער באַנק זענען געזעסן עטלעכע פרויען און מענער. דאָס זינגען און שפילן האָט זיך געמראָגן פון דאַנען. ווי נאָך ער האָט אָנגערופן דעם גאַמען סטעפאַנידאַ איוואַנאוואַ, האָט ער מיטאמאָל דערהערט פון ווינקל טויער אַ יוגע, לוסטיקע שטים פון אַ פרוי:

— דיאַדיאַ ניקאַלאַי... לאַזט דעם מענטש... דאָס איז אַנדערזע שכן...

פון דער גרופע האָט זיך דערנענטערט אַ פרוי, אָנגעטאַן אין אַ האַלב-זעלנערישן שינעל, מיט אַ ברייטן זעלנערישן פאַס אַרומגענומען. ברין האָט ערשט איצט דערקאַנט דאָס מיידל. דאָס איז געווען לידאַ פעט- ראָוונאַ. זי האָט געשטייכלט מיט דער פשוטער קינדערישער פריינדלעכ- קייט, אָבער אין איר נאַנץ וועזן איז איצט געלעגן אַ האַרמע זעלנערישע אָנגעגורטקייט. ער האָט ערשט איצט דערזען ווי גרויס זי איז געוואקסן.

דער עלטערער מיט דעם בערדל האָט מיליטעריש צוגעלייגט אַ האַנט צו זיין גרויסן פּוּטערנעם הימל, פּון אים האָט זיך געטרעגן דער זויערלעכער כּער ריח פּון וואָדקאַ:

— זייט מוחל... „גראַזשאַנין“... „טאַוואַרישמש“... מיר שטייען דאָ אויף דער וואַך... פּונעם קאָמיטעט... לופּט, „אבאָראַנאַ“... אויך לידאַ פעטאַ-ראָוונאַ... אויב זי קאָן אייך... איז שוין גוט.

ער האָט מיט דער אָנגעוואַרעמטקייט פּון דעם ביסל „וואָדקאַ“, וואָס ער האָט געשרונקען, געוואָלט זיין איבעריק פּריינגלעך, אַזוי ווי ער האָט פּריער געוואָלט זיין איבעריק שטרענג, און ער האָט זיך באַמיט צוצוזוכן ווערטער, וואָס זאָלן מאַכן אַן איינדרוק:

— אונדזער פּליכט... געערטער „גראַזשאַנין“... צו הימלן דאָס הויז... אַזוי איז געווען דער „פּריקאָז“... פּונעם קאָמיטעט... שפּיאָנען... דיווערסאַ-סאַנטן צו כאַפּן... גישט באַקאַנטע... פאַרהאַלטן... דער שונא איז אָנגע-פאַלן, אָט...

ער האָט זיך גענומען איבערהערן אַלע ווערטער פּון די אויפרופן און פּון דער צייטונג.

— „לאַדנאַ“... „לאַדנאַ“... — האָט אים לידאַ פעטראָוונאַ איבערגע-ריסן מיט אַ שפּילנדיק געלעכטער. און אין ווינקל פּונעם טויער אויף דער באַנק האָט מען אויך געלאַכט.

— דיאָדיאַ ניקאָלאַי... איר קלויבט אייך צו האַלטן אַ רעדע... בעסער גייט אַרויס... אויף דער גאַס... מען דאַרף זען צי עס לויבט זיך גישט אין די פענצער... *

דער עלטערער האָט נאָך אַמאָל צוגעלייגט די האַנט צום הימל און איז אַוועק. לידאַ פעטראָוונאַ איז פאַרבליבן מיט ברייגען. זי האָט אים באַ-גלייט צום הויף:

— נו... האָט איר אַלץ דערליידיקט? — האָט זי געפרעגט. און ער האָט ווידער דעהען אירע גרויסע, שטרענגע און ערלעכע אויגן.

דער לאַנגער הויף, ווי אַ גאַס, איז געשטאַנען אין אַ ליידיקער טונקל-קייט. און די בלינדע, פאַרשטעלטע פענצער האָבן אויסגעזען, ווי די היי-זער וואָלטן געשמאַרבן. עס איז מיטאַמאָל טונקל געוואָרן. איבער די גי-דעריקע דעכער פּון דעם לאַנגן הויז איז דער הימל ביי דער זויס נאָך גע-ווען העל מיט אַ קילער בלויקייט. און די שמערן האָבן זיך אַלץ מער אָנגע-גענאַסן מיט גרינגער ליכט.

ביידע האָבן זיך פאַרהאַלטן ביי דער טיר פונעם לאַנגן קאַרדיראַר. דאָ
איז געשטאַנען אַ שכנישע באַנק. זיי האָבן זיך געזעצט און לידא פעט-
ראָונאַץ האָט די ערשמע זיך אָנגערופן:

— היינט איז ביי אונדז די ערשמע לופט=שוין=וואך...

זי האָט טיף אָפגעאַטעמט און צוגעגעבן:

— די מלחמה דערנענטערט זיך... צו אונדז... אונדזער שטאַט איז...

נישט זיכער...

זי האָט זיך אומגעקוקט און שמיל מיט אַ שעפטש פאַרפּרויט:

— מיר האָבן היינט געהאַט... אַן אָנפלי... איבער דער וואַלאַט...

15.

ברין איז געזעסן אויף דער באַנק. געבן איז געזעסן דאָס מיידל. אין
דעם ערשטן אָונט פון מלחמה =אומרו, וואָס האָט זיך אָנגעמראָנגן אויף
דער שטאַט; האָט זיך פאַר אים ווי געעפנט דאָס בוך פֿין דעם אַלטן:
לאַנג; טונקלען הויף מיט די גידעריקע הייזער און פאַרשטעלטע פענצ-
טער, וואָס האָבן געקוקט ווי שוואַרצע לעכער פון אויסגעברענטע אויגן.

דאָס מיידל לידא פעמראָונאַץ האָט אים; דערציילנדיק; געפירט איבער
די געדיכט=באַווינטע און באַזעסענע שטובן פון דעם אַלטן רוסישן הויף;
ווי איבער די בלעטער פון אַ בוך, וווּ עס האָט זיך פאַר אים אַנטפלעקט
דאָס לעבן פון די וויימע און פרעמדע מענטשן.

זי האָט דערציילט מיט אַ קינדערישער פשוטקייט וועגן דעם הויף און
וועגן די שכנים, וועלכע זי האָט געקאָנט פון זינט איר געבוירן.

לידא פעמראָונאַץ איז איצט געווען אָנגעשטאַן אין דעם גראָבן זעלנע-
רישן שינעל, פון וועלכן עס האָט זיך אַרויסגעשניטן איר בלייכער, הויכער
מיידלשער האַרז. עס איז גענאַנגען פון איר דער ריח פון יוגנט און גע-
זונט. אירע הויכע פיס און די הויכע זעלנערישע שטייול און דעם קורצן
קליידל האָט צוגעגעבן אַ באַזונדער רייז פון יינגלערישער קרעפטיקייט,
ווען זי האָט פאַרלייגט אַ פוס איבער אַ פוס און פאַררויכערט אַ געדרייט
צינאַרעמל פון מאַכאַרקאַ"טימון.

דער לאַנגער הויף, אָנגעטומשעט מיט מענטשן, האָט אין דעם אָונט
זיך נישט געגרייט צום שלאָף. עס האָבן געקלאַפט טירן אין די לאַנגע
קאַרדיראַרן, אין די ווינקלען פונעם הויף האָבן נאָך קינדער גערוישט. ביי
יעדן נייעם שמערן, וואָס האָט אויפגעלויכטן אויפן הימל, האָבן די קינדער

לאנג געקוקט מיט חשד, געלאפן צו די עלטערע, וואָס האָבן געהאלטן די וואָד אין טויער, גערופן עפעס אַן אַלטן קאָפיטאַן, וואָס האָט געוווינט אַ געם הויף. דער אַלטער האָט געקוקט אויפן שמערן דורך אַ לאַנגן שפּאַק-טיוו פון זיין אַמאָליקער שיף, צי איז עס נישט קיין דייטשער אַעראָפּלאַן. פון איין שטוב אויפן צווייטן שטאַק האָבן זיך געהערט טענער פון אַ „נאַרמאַשקע“. פון דאָרט האָט זיך געמראָגן אַ געזאַנג פֿין אַ סך שטי-מען און אַ מופּעריי פון טאַנצן. ליהא פעמראָוונא האָט דערציילט, אַז דאָרט געזענגט מען זיך, פון דער שטוב גייט שוין אַוועק דער לעצטער איידעם אויף דער מלחמה.

— אַלע זענען שוין אַוועק... — האָט זי שטייל געזאָגט, פאַרציענדיק זיך מיט דעם רויד פון דעם ציגאַרעטל — מיינע ברידערלעך... מיינע חב-רים... אַלע דאָרט... עס ווערט „סקוטשנאַ“... — זי האָט זיך פאַרטראַכט און מיט לויכמנדיקע אויגן צוגעגעבן:

— שוין גיך... וועל איד זיין אויף מיין פּאָסט... און זי האָט דערציילט פון אירע ברידער, וואָס זענען אויפן פּראָג, פון אירע חברים, חרמטעס, פון דער מאַמען — אַ קראַנקע אויף די לונגען, וואָס זיצט און גייט פעלצלעך פאַר די זעלנער. — זי איז אַ שוואַכע... אַ קראַנקע... זי וועט אפשר נישט איבערלעבן, ווען מען וועט דאָרפן לויפן פון דאַנען... זי האָט ווי גערעדט צו דעם טונקעלן אָוונט, איר שטימע איז געוואָרן אַ טונקעלע, אָנגעפילט מיט האַרץ און געפיל, ווי נאָר ביי רוסישע מענטשן ווען זיי דערציילן וועגן זייער לעבן:

— דעם פּאָטער האָב איד כמעט נישט געקאָנט... אין דער גראַזש-דאַנסקע מלחמה אַוועק... לאַנגע יאָרן נישט געוויסט וווּ... פאַרלוירן גע-גאַנגען... די מאַמע זיך פאַרבונדן מיט קאַרל אייוואַנאָוויטש... פון דייטשן געווען... אָבער אַ גוטער מענטש... כאַטש אַ דייטש... ער וואָלט נישט פאַ-ראַטן... איצט זענען מיר אַליין געבליבן... מיט דער מאַמען... איד האָב געענדיקט די זיבן-יאָר-שולע... און איד טרוים צו ארבעטן אין טעאַטער... דאָס איז מיין סוד... מיין טרוים... מיין איינציקע ליבע... אָבער די מאַמע גלויבט נישט אין מיין טאַלאַנט... איד האָב געשפילט אין אַ „קרוזשאַק“... מען האָט מיר אפילו געלויבט אין אונדזער צייטונג...

זי האָט פאַרפלאַכטן די הענט אויפן האַרץ איבער דעם גראַבן שיגעל, הינטער וועלכן איר ברוסט האָט זיך רעשיק געהויבן און איר בליק האָט געשמאַלט, ווי זי וואָלט געזען פאַר זיך איר אויסגעטרוימט טעאַטער.

מיטאמאָל האָט זי אַרָאָפּגעלאָזן דעם קאָפּ און אַ מאַך געטאָן מיט דעם
ברייטן אַרבֿל פּונעם שיגעל:

— עד... אָבער איצט... אַ מלחמה... איד וְבין אוועק אויף אַ קורס פון
אַ מעדע-שוועסטער... איד האָב אָנגעגעבן אַ „זאַיאָולעניע“ אויפֿן פּראָגמט...
אויב נישט שפּילן פֿאַר אונדזערע סאָלאַראַטן... כאָטש העלפֿן זיי ווי אַ
שוועסטער...

דער טויער האָט זיך אַלע מאָל געעפּנט מיט אַ געקלימפּער און עס
האָבן זיך אַרײַנגעלאָזן אינעם לאַנגן הויף וועגענער, אָנגעלאָרענע מיט שווע-
רער משא. מענטשן האָבן געווימלט אין די ווייטע פּאַסן ליכט פון די פּאָ-
רערס און פון אַלע זײַטן האָט מען געשריגן:
— פּאַרלעש די ליכט!...

בריו האָט מיטאמאָל דערפּילט, אַז ער געפינט זיך אין אַן אויפּגע-
רודערטער געסט פון מענטשן, פּאַרבוגרענע מיט עפעס אַ מעכטיקן, וואַכ-
זאַמען כוח, וואָס רוט נישט קיין מינוט. עס האָט אים געדאַכט, אַז ער איז
אויך פּאַרבונדן מיט דעם אָנוואַקסנדיקן כוח, וואָס וועט אים שיצן. די
וואַרעמקייט, וואָס איז געגאַנגען פון דעם יונגן מיידל, האָט געמאַכט קלאַפֿן
זײַן האַרץ מיט אַ שוין לאַנג נישט געפּילטער פּולסקייט.

מיטאמאָל האָט זיך פּונעם טויער דערטראָגן אַ נײַער רעש. עס האָבן
זיך מיט אַ נײַ גערודער אָנגעטראָגן אַ ראָד מענטשן, צווישן וועלכע עס האָט
זיך מיט געאיייל אַרײַנגעלאָזן אין הויף אַן עלטערער זעלנער, אָנגעטאָן אין
אַ הויך, פּוטערן היטל. ער האָט, אָנגעשפּאַרט אין שטעקן, שווער געהינקען
אויף אַ פּוס. ער האָט געהאַלטן אין דער האַנט אַ לעדער-שאַש, פון וועלכער
ער האָט אַרויסגעלייגט ווייסע פּאַפּירלעך. די ראָד מענטשן אַרום האָט אים
אייליק געפּירט צום קאָרידאָר, וווּ עס האָט שוין געברענגט אַן עלעקטרי-
שער לאַמפּ, אַרומגעהילט מיט בלויען פּאַפּיר.

איבער גאַנצן לאַנגן הויף האָט זיך אַ טראָג געטאָן אַ יונגע, רײַסנדיקע
שמים:

— דער אינוואַליד פון „וואַיענקאַמאַט“ איז געקומען... בירגער...
קומט אַראָפּ...

די קינדער האָבן אַרײַנגעשריגן איי אַלע פענצטער, פון וועלכע עס
האָבן זיך אַרויסגעשטעקט קעפּ פון פּרויען און מענער.
אין דער טיפּער טונקלקייט האָבן זיך אַ טראָג געטאָן מענטשן פון אַלע
זײַטן. ברין האָט נישט פּאַרשטאַנען וואָס עס קומט פֿאַר. אין דער ערשטער

מינוט האָט אים געדאַכט, אַז אין דער שטאַט האָט זיך אַרײַנגערײַסן דער שונא.

דער הינקענדיקער אינוואַליד איז שוין איצט געווען אין קאַרידאָר. ביי דעם בלויען לאַמפּ, אַרומגערינגלט פון די מענטשן, האָט ער געפאַכעט מיט די ווייסע פאַפירלעך איבער די קעפּ פון די ווימלענדיקע מענטשן.

אויך לידאַ פעטראָוונאַ האָט זיך מיטאַמאָל אַ רײס געמאַן און איז אַוועק אין קאַרידאָר.

דאָרט, ביי דעם בלויען ליכט, האָט דער אינוואַליד אַלע מאָל אויסגע־רופן אַ נאַמען, פון וועלכן עס האָט זיך אויפגעהויבן אַן איינגעהאַלטענער רעש און פון אַלע זײַטן איז דער אויסגערופענער נאַמען איבערגעהזרט געוואָרן:

— איוואן דאַנילאָוו...

— גרינאָרי וואַסיליעוויטש...

— קיריל ניקאָלאַיעוויטש...

פרויען האָבן אַרום, אין דער טונקל, אַ כליפע געמאָן און עפעס אַ קינדערישע שטימע האָט געשריגן:

— מײן טאַטן...

— מײן ברודער...

— מיר וועלן גײן... אַלע וועלן מיר גײן... ברידערלעך... — האָט ווער

געשריגן אין דער פינצטער, און בריגען האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז פאַר־טראָגן געוואָרן אין אַן אַלטער פאַרנעפּליטער צײַט, אין דער העראַישער געשיכטע פון דעם פּאָלק. עס איז אים מיטאַמאָל געוואָרן אומהײמלעך־פרעמד. ער האָט געוואַלט אין זיך געפֿינען די לוסטיקייט פון גײן קעגן יעדן כוח מיט דעם מוט און דער גרײטקייט פון די מענטשן אַרום. באַלד איז לידאַ פעטראָוונאַ צוריקגעקומען, זי איז געווען אויפגעברויזט און האָט כסדר איבערגעהזרט:

— נישטאָ קײן „פּאַויעסמאַ“... נישטאָ...

איבערן הויף האָט זיך געטראָגן אַ געמורמל, מען האָט אַרומגערינגלט די, וואָס האָבן באַקומען אַרויסרופן אין מיליטער. צו אַנדערע האָט מען אַרײַנגעשריגן אין די פענצטער באַגריסונגען צוליב זײער גײן אויפן פּראָנט.

ברין איז געשטאַנען אין אַ ווינקל און אַרײַנגעקוקט אין דעם באַלויכ־

מענעם קאַרידאָר, וווּ דער אינוואַליד האָט געשײלט די ווייסע קוויטלעך, די בלויע ליכט פון דעם לאַמפּ איז געפאַלן אויף די פנימער פון די מענטשן אַרום. נעבן אים איז געשטאַנען לידאַ פעטראָוונאַ.

— נישטאָ קיין ענטפער... אויף מיין „זאָיאַולעניע“... — האָט זי אַזוי מעטיק געזאָגט — איך האָב זיך שוין אַזוי דערפרייט... ווען דער אינוואַלד ליד פונעם „וואַיענקאַמאַט“ איז געקומען... געמיינט... מען רופט מיך אויך....

* * *

מיטאַמאָל האָט ברין דערקאַפט אַ נאָמען, וואָס דער אינוואַליד האָט אויסגערופן. דער נאָמען האָט זיך ווי צעשיט אין דעם מויל פון דעם אויס-רופער און האָט אַ קלונג געטאָן פאַר בריגען מיט אַ מאַדנער נאָענטקייט, פון וועלכן זיין האַרץ האָט זיך אַ טרייסל געטאָן מיט אַ זיסן צאַפּל: — סעמיאָן איזראַעלעוויטש... — האָט דער אינוואַליד אויסגעשריגן און די ראָד מענטשן אַרום אים האָבן אונטערגעכאַפט מיט אַ באַזונדער אויפגעהייטערטקייט דעם נאָמען. פון אַלע זייטן הויף האָט מען זיך איבער-גערופן און איבערגעהזרט: „סעמיאָן“, „סעממאַ“. בריגען האָט זיך גע-דאַכט, אַז ער האָט עפעס געוונען אַ פריידיקע זאַך. ער האָט גאָר אַפילו אויף קלאָר נישט פאַרשטאַנען מיט וואָס דער יידישער נאָמען האָט איצט פאַרנומען אַזאַ אַרט אין זיין זיגען, ווי ער וואָלט געפונען אַ מעכטיקן אָג-שפאַר אין דער גרויסער פאַרלוירנקייט. ער האָט געפילט, אַז דער יידישער נאָמען אין דעם אַלטן רוסישן הויף האָט אויך אָפגעקלונגען מיט אַ טיפן און שאַרפן ווידערקלאַנג.

דער נאָמען „סיאַמאַ“ און „סיאַמקאַ“ האָט זיך געטראָגן פון אַלע זייטן הויף און צווישן די אַלע צעשריגענע שטימען האָט זיך אויך מיט-אַמאָל אַריינגערופן אַ צעווייגטע, שווערע, הודושיגענדיקע שטים מיט אַ רייסג-דיקן כריפ, וואָס מען הערט ביי שיכורע. די שטים האָט זיך באַמיט אַריינג-צולייגן אין דעם קלאַנג אַ הוזק-צאַרמקייט מיט איבערגעטריבענער צע-צוינגקייט, ווען זי האָט אויסגערופן:

— סיאַ-מאַטש-אַ... אָט... אַ „געראַי“...

דער שרייער האָט זיך אָנגעטראָגן פון אַ פונקעלן ווינקל הויף. ער איז געווען אַ הויכער, ריזיקער מענטש, מיט אַ רויט, שווער פנים און לאַנגע הענט, מיט וועלכע ער האָט ווי גערודערט, מאַכנדיק זיך אַ וועג פאַר זיי-גע שייכורע, נישט זיכערע פרייט. דער עולם האָט זיך אָפגערוקט, מאַכנ-דיק אַ וועג פאַר דעם שיכורן, וועלכער האָט נישט אויפגעהערט אויף פאַר-שירענע מענער איבערצוזורן דעם נאָמען: „סיאַמאַ“, „סיאַמאַשקאַ“. פון

א ווינקל הויף האָט זיך באַוווּזן אַ צווייטער. ער איז געווען אָן אַ הימל, אין אַ גרינער, זעלנערשער בלוזע, וואָס איז ביי אים געווען צעשפּיליעט. אויך ער האָט באַקומען אַן ארויסרוף. ער האָט געהאַלטן דאָס ווייסע קוויטל אין דער האַנט. ער איז געווען ברייט געבויט און די בלוזע האָט זיך אַלץ געעפּנט אויף זיינע ברייטע אַקסלען. ער האָט זיך אַ לאַז געמאַן נאָך דעם שיכורן און מיט אַ ברייטער און רואיקער שטימ געזאָגט...

— עי... דיאָדאָ... גיי לייג זיך שלאַפּן... און דער נישט קיין גאַריש=

קייטן...

אין דער מינוט האָט זיך באַוווּזן אַ יונגערמאַן, אַ הויכער, מיט קרעפּ= טיקע אַקסלען, אויף וועלכע עס איז געהאַנגען אַ קורץ פעלצל. ער האָט געהאַט אַ בלייד, איידל פנים מיט אַ לענגלעכער נאָז און כולמע פולע ליפּן. נעבן איז געשטאַנען אַן עלטערע פרוי מיט גרויסע שוואַרצע אויגן. איר בליק איז געלאָפּן איבער די מענטשן אַרום. זי האָט זיך קראַמפּהאַפט געהאַלטן אין דעם אַרעם פון דעם יונגמאַן. ווען מען האָט אים איבער= געגעבן דעם צעמל האָט אַ שמיכל אַ צאַפל געמאַן אַרום זיין קרעפּטיק מויל. די עלטערע פרוי האָט זיך פעסטער איינגעקלאַמערט אין זיין אַרעם. אין דער מינוט האָט זיך ווידער באַוווּזן דער שיכור. ער איז געווען אַרומגערינגלט פון קינדער, וואָס האָבן גערוישט אַרום אים. ער האָט זיך אַ וואַקל געמאַן און זיך פאַרהאַלטן ביי דעם יונגמאַן און פאַרנויגנדיק זיך פאַר אים מיט אַ חזק=רעוועראַנס, האָט ער אַרויסגעכריפעט הייזערדיק: — סיאָ=מאַטש=קא... זאָלסט נישט גיין אין „פלען“... די דייטשן האָבן נישט ליב... אַזעלכע...

אַ טיף ריזלען האָט זיך דורכגעטראָגן און עס איז מיטאַמאָל שטייל געוואָרן. דער יונגערמאַן האָט זיך אַ רים געמאַן. די עלטערע פרוי האָט אים אַרומגעכאַפט און אים געצויגן אין אַ זייט פון דער ראָד מענטשן:

— לאַז... מאַמע... האָט דער יונגערמאַן ווי אַ קרעכזי געמאַן.

עס איז געווען שטייל פון אַ פּלוצלונגער שטיילקייט, ווי עפעס וואַלט פאַרשטיקט געבליבן. אין דער מינוט האָט זיך ווידער באַוווּזן די ברייטער, קרעפּטיקע פיגור פון דעם, וואָס איז געווען אָן אַ הימל, אין דער צע= שפּיליעטער בלוזע. ער האָט ברייט אַ שפּאַן געמאַן און מען האָט מיט= אַמאָל דערזען ווי ער טראָגט עמעצן, וואָס וואַרפט זיך אין זיינע ברייטע הענט, צאַפלט און וואַרפט מיט אַראָפּגעהאַנגענע פיס.

עס האָבן זיך דערהערט פאַרשטיקטע, אָפּגעריסענע קרעכצן פון דעם שיכורן. דער מענטש מיט דער צעשפּיליעטער בלוזע האָט אים לאַנגזאַם

געמראָגן אין אַ טיפּן ווינקל פון הויף. ברין האָט מיטאַמאַל דערזען געבן זיך לידא פּעמראָונא. זי איז געשטאַנען זעלנעריש גלייך, פאַררוקט די הענט אין די קעשענעס פונעם שינעל. זי האָט געקוקט, ווי די מענטשן האָבן אַרומגערינגלט די צוויי, וואָס האָבן זיך געאַמפּערט.
— וואָס איז געשען?... — האָט ברין געפּרעגט.

— גאַרנישט... — האָט דאָס מיידל רואיק געענטפּערט — מיר האָבן דאָ איינעם... וואָס „כוליגאַניעט“... ער איז שוין אַזעלכער. ער האָט זיך נישט גוט אָנגערופן וועגן סיאַמען... ער איז אייגער אַזעלכער... ביי אונדז אין הויף...

אין דער מינוט האָט זיך צוריק באַוויזן דער אָן דעם הימל. זיין בלוזע איז אויפגעשווען אינגאַנצן אָפּ, עס האָט זיך אַרויסגעזען זיין ברויט, מעכע טיך לייב. ער האָט געשמייכלט, טיף געאַטעמט און דערזענדיק דעם יונגן מאַן מיט דער מוטער, וואָס האָט נאָך אַלץ אַרומגעהאַלטן דעם זון, האָט ער שטיל געזאָגט, דערלאַנגענדיק דעם יונגמאַן זיין ברויטע, קרעפטיקע האַנט:

— גומן אָונט... סיאַמאַ... איך באַגריס דיר.. מיטן אַריינטרעטן...
אין דער אַרמיי...

— איך באַגריס דיר אויך... קאַליאַ... — האָט דער יונגערמאַן געענטפּערט.

— איך באַגריס דיר אויך... סיאַמאַשקאַ... — האָט זיך אָנגערופן לידא פּעמראָונאַ און צוגעלייגט אַ האַנט צום שטערן.

ברין האָט געקוקט אויף דעם יונגמאַן. ער האָט געקוקט אויף זיין הויכן, קרעפטיקן געבוי, אויף זיין פנים מיט דער לענגלעכער נאָז, אויף דעם שמייכל אַרום זיין איידל, געשניצט מויל, און בריינען האָט זיך גע־דאַכט, אַז ער קען אים פון ערגעץ, פון אַ גאַנצער און היימישער יועלט, פון וואַנען זיי זענען דורך פאַרשידענע וועגן געקומען אַהער אין דעם לאַנגן, אַלטן רוסישן הויף אין דער שטאָט אויף דער וואַלאַנאַ.

16.

אין דער שפּעטער אָונט־שעה איז דער הויף נאָך אַלץ געווען פול פון אַ צעווינגטן אומרו, וואָס האָט נישט געקאָנט אַריין צוריק אין די ברעגן. ברין האָט מיט דער געפרוומקייט פון זיינע טויט־וועגן, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט דורך דעם יאָר מלחמה, אויך דאָ, אין דער פרעמדער שטאָט

דערשפירט דעם אָפּרוּף פּון געפאַר, וואָס ער האָט אַזוי גוט געקאָנט, כאַטש
עס איז אים נאָך נישט קלאָר געווען פּון וואָגען דאָס געפאַר גייט.
די ידיעות פּון דעם ראַדיאָ זענען געווען מאַדנע קורצע, פאַרקלעממע,
ווי עס וואָלט נישט אַלין געזאָגט געוואָרן, אָבער די פאַרענדערונג, וואָס
עס איז אַריינגערעטן אין דעם געמיט פּון דער שטאָט פאַר דעם איינעם
טאָג, לויט דעם פיבערהאַפטן טעמפּאַ, וואָס האָט געריזלט, ווי די ערד
וואָלט געזאָגט, איז קלאָר געווען, אַז עפעס אַ גרויסע און דראַקעדיקע
קראַפט זאָמלט זיך און טראַגט זיך אַהער מיט דער גיכקייט פּון אַ שטו-
רעם-ווינט.

אין דער געדעמפּטער פינצטערניש פּון דעם אָונט איז געשטאַנען
אַ פאַרדריקטע שטילקייט, פּול מיט קלאַנגען פּון בהלה, וואָס האָבן זיך
אַנגעטראָגן פּון די ווייטן, צוזאַמען מיט דער פייכטער, ווינטיקער קעלט,
וואָס האָט זיך געטראָגן פּון דער גאַכטיקער וואָלגא, וועלכע האָט אַרומ-
גערינגלט די שטאָט און געקרעכצט אין איר אייביקן לויף.

קיינער האָט איצט די קעלט נישט געפילט, ווי מען פילט נישט בעת
געשעענישן, וואָס צעשמערן דעם געוויינלעכן נאַנג פּון לעבן. אויך די באַ-
ווענונג אויף דער גאַס הינטערן פינצטערן טויער, אין דעם טייל הינטער-
שטאָט, האָט זיך דערטראָגן מיט בהלהדיקן קלימפּערן פּון עפעס אַן איילג-
דיק געלויף אָן איבעררייס. דאָס איז געווען אַ גערודער, וואָס איז ברינען
געווען גוט באַקאַנט.

עס האָבן זיך אָן אויפהער געטראָגן שווער-אַנגעלאַדענע אויטאָ-וועגע-
נער מיט שרעקיקע וואָרגענדיקע גרילצערדיען און גאַכטיקע אויסרופן פּון
שטרענגע מיליטערישע פאַרלאָן. מינוטנווייז האָט זיך ברינען געדאַכט, אַז
שוין דאָ, הינטערן פינצטערן טויער, שטייען די געפאַרן, וואָס האָבן אים,
ווי אַ פרעמדן, אויסגעזען געצילט אין אים.

דאָס מיידל ליראַ פעטראָוונאַ איז צומאַל פאַרשוונדן, אָבער יעדעס
מאָל צוריקגעקומען צו ברינען, און זיך געטיילט מיט אים וועגן אַלעס, וואָס
עס איז פאַרגעקומען אין די פאַרשידענע ווינקלען פונעם לאַנגן, צערודערטן
הויף. אָבער אין ברינען האָט איצט מער ווי פאַר דער גאַנצער צייט גע-
וואַכט דאָס אָנגעהיצטע געפיל פּון אַ פרעמדן און פּון אַ ייד, וואָס האָט
זיך איצט, נאָך דער סצנע מיט דעם שיכור, זיך נאָך מער אָנגעשפיצט.

ער האָט שוין איצט געווסט, אַז די עלטערע, גרויע פּרין איז אַן אַל-
מנה, אַז זי איז אַ צאָן-דראַקטערוי, אַז סעמיאַן איז אַזאַלעוויש, וועלכן מען
רופט איצט אויפן פּראָנט, איז איר זון, און ברין האָט די גאַנצע צייט זיך

געהאלטן געבן זיי, ווי ער וואָלט געוואָלט איבערמעסטן ווי טיף עס זענען
איינגעוואָרצלט די צוויי יידן אין דעם אַלטן רוסישן הויף מיט די פּראָם-
מע פּאַלקס-מענטשן, ווי ער וואָלט דורך זיי געוואָלט דערפילן וווּ און:
צווישן יו ע מ ע ן ער געפינט זיך אין די גורלדיקע שעהן פון דער אַל-
טער רוסישער שטאַט. פון די איינציקע ווערטער, וואָס דאָס מיידל לידא
פערטראָונא האָט אים צוגעוואָרפן, האָט ער שוין געוואוסט, אַז דער שיכור
איז אַ באַקאַנטער „כוליגאַן“, וואָס וואָרפט שיכורערהייט שמעכווערטלעך
אויף יידן, אַז ער איז די „שאַנדע פון דעם הויז“, אַז ער האָט שוין דער-
פאַר באַקומען שטראַף און איז אַפילו געזעסן אין תּפּיסה.

בריוו האָט שוין אויך געוואוסט, אַז אין דעם הויף און אין דער גאַס
וויינען אויך אַנדערע יידן, און ער האָט מיטאַמאָל דעהפילט, אַז פון דעם
אַלץ, וואָס מיט אים קומט פאַר אין דעם היינטיקן אָוונט, וועלכער איז
אַזוי פול מיט נייע געשעענישן, וואָס וועלן אים אפשר פאַרטראַגן אַלץ וויי-
טער איבער נייע, אומבאַקאַנטע וועגן — האָט דער קליינער פאַרפאַל מיט
דעם שיכורן אמינגסטן אויפגעטרייטלט זיין געמיט.

דערפאַר האָט זיין אויפגעקומענע קאָמפּלייט כסדר געוואָכט איבער די צוויי
מענטשן: איבער דער עלטערער יידישער פרוי און איר זון, דעם יונגמאַן
סיאַמאַ, וועלכער איז איצט געזעסן אויף די טרעפּ געבן דעם באַלויכענעם
קאַרידאָר צוזאַמען מיט די אַלע, וואָס האָבן באַקומען די „פּאַויעסמקעס“
צום מיליטער.

דאָ, אין דעם ערשטן צימער פון דעם קאַרידאָר, האָט איצט דער קאָ-
מיסאַר פונעם הויף אַרויסגעגעבן באַשמעטיקונגען פאַר די גערופענע. בריוו
האָט געקומט אויף דעם יידישן יונגמאַן, וואָס איז געזעסן צווישן די אַנ-
דערע. ער האָט געזען דעם ברייטפלייציקן, אין דער אָפּענער בלוזע; וואָס
האָט באַשטראַפּט דעם שיכורן און איז געזעסן אַרומגענומען מיט דעם
יונגן ייד, ווי זיי האָבן געלאַכט, שוין פאַרבונדענע מיט דעם גורל פון סאַל-
דאַטן, און ברייגען איז מיטאַמאָל מאַדנע גוט און רואים געוואָרן. אין דער
מינוט האָט ער אויך דערזען די עלטערע יידישע פרוי, וואָס איז ביז איצט
געשמאַצען אין אַ ראָד צווישן די פרויען פונעם הויף. די פרויען האָבן מיט
שטילע, נאַכטיקע שטימען גערעדט. איצט האָט די יידישע פרוי זיך האַר-
ציק געזעגענט מיט דעם רעדל ווייבער:

— אַ גוטע נאַכט, סאַפּיאַ איוואַנאָוואַ...

— אַ גוטע נאַכט, אירינאַ גרינאַריעוואַ...

און אַלע מיט אַ באַזונדער פייערלעכקייט האָבן אָפּגעענטפערט:

— א גוטע נאכט, מיריאם נאומאָוונאַ...
אַן אַלטימסקע, מיט אַ ווייסן קאַפּ, איינגעהילט אין אַ שווערן פּוּד,
האַט מיט אַן אַלט, ציטערדיק קול זי באַגלייט:

— זאַרג נישט.. מיריאם נאומאָוונאַ... נאָט וועט העלפּן... דיינער וועט
צוריקקומען... אַ גאַנצער... אַ געזונטער...

אויף אַ מינוט איז געוואָרן שטיל, עס האָבן זיך נאָך געהערט שטילע
קרעכצן פּון די פּרויען.

די יידישע עלטערע פּרוי האָט זיך איצט דערגעענטערט צו איר זון
און האָט שטיל געזאָגט:

— סעמיאַן... קום... שוין שפעט... דאַרפסט אויפשמיי: פרי...
איר שטילע שמים האָט געקלונגען מיט מוטערלעכער צאַרמקייט און
ברין האָט צום ערשטן מאָל דערהערט די שמים פון דעם יונגן יידן סיאַמאַ:
— גיי... מוטער... גיי... איד וועל נאָך אַ ביסל זיצן מיט די חברים.
זיין שטימע איז געווען אַ טיפע, אַ מעגלעכע און וואַרעמע. און ברי-
גען האָט זיך געדאַכט, אַז נאָך קיינמאָל האָט ער נישט געהערט אַ יידן
אַזוי רעדן.

דער יידישער פּרוי איז אָבער, זעט אויס, אין דער שעה, שווער גע-
ווען זיך צו שיידן מיט איר זון. זי איז אַ מינוט געשמאַנען, און ברין האָט
דערזען ווי איר מויל האָט אַ צאַפּל געמאַן און זי האָט מיט אַ געבראַכע-
נער שמים גערעדט נאָך צום זון. בריגען האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעוויזן,
אַז זי רעדט יידיש:

— קום, סיאַמאַטשקאַ... וועסט זיין מיד... ס'איז נישט איצט קיין
צייט... מען דאַרף זיך גרייטן...

דער זון האָט זיך אויפגעהויבן. די יונגע, וואָס זענען גזעסן, זענען
אויך אויפגעשמאַנען און דער, מיט דער צעשפּילעטער כלזע, האָט מיט
אַ געמאַכטער פייערלעכקייט געזאָגט:

— מאַמאַשאַ... זיי רואיק... איד וועל אים אָפהיטן... אויפן פּראָגט...
איד וועל אים נישט לאָזן קיין שלעכטס טאָן...

און אַלע האָבן געלאַכט מיט אַ זעלנעריש, אַרויסרופנדיק געלעכטער.
ברין האָט געקוקט אויף דעם יידישן יונגמאַן, וואָס איז איצט גע-
שטאַנען אין זיין הויכער, גלייכער וווקס און דורך זיין האַרץ איז דורכגע-
גאַנגען אַ וואַרעמער שטראָם פון אַ מאָדנער גאַענטקייט צי דעם פּרעמין
און אַזוי גאַענטן ינגל.

ברין האָט געקלערט וועגן זיין גורל, וואָס וואָרט אים אַלס סאָלדאַט און אַלס ייד. ער האָט אים געזען מיט זיין קינדערישער פשוטער גוטס־קייט, אַ ווייטן פון דער עלטערער יידישער פרוי, דער מאַמען, אין דעם פייער פון מלחמה. ער האָט געזען דעם בליק פון דער מוטער, וואָס איז געווען ווי אַריינגעשטאַכן אין דעם זונם פנים, און בריינען האָט זיך מיט אַמאָל פאַרוואַלט גיין מיט אים צוזאַמען קעגן יעדער געפאַר.

סיאַמאַ האָט זיך אַרומגעקומט, ווי ער וואַלט דערפילט די גורלדיקייט פון דער מינוט, ער האָט איצט אויסגעזען ווי אַ יינגל מיט זיינע זאַפטיקע ליפן, וואָס זענען פול געווען מיט דער יונגער לעבנס־זיסקייט. ער האָט זיך ווי געשעמט:

— „טאָוואַרישטשי“... חברים... — האָט ער שטיל געזאָגט — ווי זשע הייסט עס... אַז מען דאַרף זיך געזעגענען...

די יונגע האָבן אויפגעהויבן אַ רעש. עס זענען צוגעקומען אויך אַנ־דערע, וואָס זענען גערופן געוואָרן אויפן פראַנט. זיי זענען געווען אויפגע־ברויזט און האָבן געזוכט אויסצולאָרן זייערע נייע עמאָציעס:

— און אויסטרינקען דאַרף מען אויך... — האָט איינער געשריגן.

— ווער ווייסט... צי מען וועט זיך נאָך אַמאָל זען...

און איינער האָט מיט אַ דיגער, ציפערדיקער האַרץ־שטימע אָנגע־הויבן זינגען:

דעם לעצטן... לעצטן טאָג, נאָר היינט...

צוזאַמען זענען מיר נאָך, פריינד...

מאָרגן... ווי נאָר פון טאָג די שייין...

דערהערן וועט זיך אַ געווייזן...

באַלד האָבן אונטערגעכאַפט נאָך אַנדערע. עס האָבן זיך אָנגערופן שטימען פון מענער און פרויען פון אַלע זייטן הויף, און עס האָט זיך אַ טראַג געמאָן דאָס אַלטע נאָרק־ליד, וואָס איז געבוירן געוואָרן דאָ, ביי די ברעגן פון דער וואַלגאַ, דאָס ליד פון גרויסן רוסישן אַטעם, פון שווערן נאַנג דורך פיין.

צווישן די שטימען האָט ברין אויך דערהערט די שטימע פון ליראַ פעטראָוואַ. זי איז געשטאַנען געבן אים, אירע אויגן זענען געווען גע־ווענדט אין דער ווייט, איר זעלבעריש היטל איז געווען פאַררוקט אויף אירע

בלאָנדע האָר. זי האָט אויסגעזען ווי אַ בלענדנדיק שיין יינגל פון די אַלטע
ביואַנטישע ריטער-מעשהלער.

ברין איז געשטאַנען אין דעם פרעמדן, רוסישן הויף, וווּ עס האָט זיך
פאַר אים צום ערשטן מאל אַנטפלעקט דאָס טיפע ריזלען פון דעם פאַלקס-
בלוט אין דעם ריזיקן לאַנד. ער האָט דערפילט דעם כוח, וואָס האָט גע-
קלאַפט פון יעדן ווינקל.

זיין האַרץ האָט איצט געקלאַפט פאַר צוויי שיינע, יונגע לעבנס, פאַר
דעם יידישן יונגמאַן סיאַמאַ און פאַר דעם רוסישן מיידל לידאַ פעטראָוו-
נאַ. ער איז גרייט געווען מיט ביידע צו גיין אין די ווייטסטע וועגן פון זיין
וואַנדערן. ער איז געווען פול מיט באַגער זיי צו דערציילן פון אַלע זיינע
טעג און נעכט, פון אַלעם, וואָס עס איז געשען מיט זיין היים און מיט
זיינע נאָענע.

אים האָט זיך געוואַלט אוועקלויפן אין דער נאַכט צו יענעם עלטן,
אַפגעריסענעם הויז, וווּ עס איז פאַרבליבן דער חבר לעווין מיט די יידישע
היימלאַזע פרויען, אַלטע און קינדער, ברענגען זיי אַהער, אַריינגעמען זיי
אין איין נאַנט מיט די זינגענדיקע, גיין מיט זיי צוזאַמען, מיט זייער כוח
פון אייביקייט, וואָס האָט געקלונגען אין דעם אומעטיקן גאַרקיליד פון
דער גרויסער רוסישער ערד.

17.

ברין האָט געקוקט אויף דעם יונגמאַן סיאַמאַ, וואָס האָט איצט,
אַרומגענומען מיט דער מוטער און באַגלייט פון די אַנדערע, זיך געלאָזן
אַראָפּ אינעם טיפן ווינקל פון דעם לאַנגן הויף. ער האָט דערפילט אַ שטאַר-
קן באַגער זיך צו געזעגענען מיט דעם יונגמאַן. אים האָט זיך שטאַרק
פאַהוואַלט אויך פאַרטוישן אַ פאַר ווערטער מיט דער עלטערער פרוי, סיאַ-
מאַס מוטער, ווי ער וואַלט זיך באַדאַרפט פון זיי עפעס דערוויסן, עפעס,
וואָס נאָר זיי קאָנען אים קלאָר מאַכן.

סיאַמאַס מוטער, די עלטערע יידישע פרוי, האָט אים אויסגעזען צו
זיין אָנגעפילט מיט דעם געמיט פון אַ פריעהדיק לעבן, פון אַ יידישער
היים אין איינער פון די אוקראינישע שטעט. זי האָט אים אויסגעזען צו
זיין אַ יידישע טאַכטער פון אַ רחבותדיקער יידישער שטוב, פון וועלכער
דוד בערגעלסאָן, דער נאָלדשמיד פון יידישן געמיט, האָט געהעמערט
זיינע רעמבראַנדישע איידלשטיינער — פון יידישער בענקשאַפט אויף דער
רוסישער ערד.

ברין האָט געהאַט דאָס געפיל, אַז ער זעט זי איצט אין דער טונקל-
קייט פון דעם אויפגעברויזטן פרעמדן רוסישן הויף, ווי אויף דער גרענעץ
פון אַ צייט, וואָס וועט זיך שוין קיינמאָל נישט איבערהוירן. מאָרגן קאָן
אַלץ אַוועקגעטראַגן ווערן אין דעם שמורעם-ווינט, וואָס טראָגט זיך אָן.
סיאַמא וועט אַוועקגיין מיט די גורלדיקע וועגן פון אַ זעלנער און וועט
אפשר קיינמאָל מער נישט צוריקקומען. אויך ער, ברין, זעט אפשר צום
לעצטן מאָל די יידישע פרוי, איינע פון די, וואָס האָבן מיטגעשפּאַנט אין
דעם גרויסן און שווערן וועג פון דעם לאַנד.

ברין האָט אַ בלאַנדזשע געטאָן איבער דעם לאַנגן הויף. ער האָט אין
דעם טיפן טונקל זיי פאַרלוירן פונעם אויג, און עס איז אים מאָדנע אומע-
טיק געוואָרן, ווי ער וואָלט פאַרלוירן עפעס אַ נאָענטע און טייערע זאַך.
ער האָט דערפילט אַ מידקייט און אַ קעלט, און עס איז אים ווי ליידיק
געוואָרן ביים האַרץ. עס איז אים פאַרבליבן נאָך שטיק אַרײַנצושלייבן זיך
אין זיין ווינקל צו דער אַלטער סטעפּאַנדיאַ איואַנגאַוונאַ און וואַרמן אויפן
טאָג מיט נייע געשעענישן.

אַבער אין דער מינוט האָט אים אַ וואַרעמער שמראָם אַ קלאַפּ געטאָן,
ווען ער האָט אין אַ ווינקל ביים מויער דערזען לידאַ פעטראָוונאַ. נעבן
איר איז געשטאַנען סיאַמא מיט דער מוטער. סיאַמא און לידאַ האָבן פאַר-
רויכערט און אין דעם ליכט פון דעם שוועבעלע האָט זיי ברין דערזען. די
פרוי איז איצט געווען ווי קלענער, איינגעבויגן האָט זי זיך געקלאַמערט
אין דעם אַרעם פון דעם זון.

ברין האָט זיך דערנענטערט. ער האָט נישט געקאָנט איינהאַלטן די
פרייד און האָט נישט געפונען וואָס צו זאָגן. אַבער לידאַ פעטראָוונאַ האָט
זיך מיט איר גלייכער, אָפּענער שטים אָנגערופּן:

— אָט איז אונדזער שכן... זייט באַקאַנט... איר דאַרפט אייך קאָ-
גען...

און זי האָט קינדעריש אַ שמייכל געטאָן.

סיאַמא האָט אים דערלאַנג די האַנט. די האַנט איז געווען פול מיט
אַ יונגער, קרעפטיקער וואַרעמקייט:

— מײן מאמא... — האָט ער אָנגעוויזן אויף דער מוטער. און עס
איז געוואָרן שטיק.

די עלטערע פרוי האָט געקוקט אויף ברינגען מיט אויפגעריסענע אויגן,
ווי זי וואָלט געוואָלט נאָך עפעס אין אים דערזען.

— דאָס איז אונדזער שכן... פון „פּאָלשא“ אַנטלאָפּן... — האָט לי:
דא פּערטאַווא געזאָגט.

די פרוי האָט אַלץ געקוקט אויף בריגען. עס האָט זיך געראַכט, אַז זי
וועט באַלד עפעס אויסשרייען. ליהא פּערטאַווא האָט גערויכערט און גע-
בלאָזן דעם רויד:

— ער וווינט דאָ... ביי דער אַלמער סטעפּאַנידא איוואַנאָווא...
זי האָט געוואָלט נאָך עפעס זאָגן, און נישט געפינענדיק וואָס, האָט
זי צוגעגעבן מיט אַ קינדערישן ערנסט:

— אָט... וואָס די מלחמה טוט מיט מענטשן...
— נו, וואָס... — האָט זיך אָנגערופן סיאַמא — „פּאָלשא“ — דאָרט
איז דער דייטש... און איר זענט אַנטלאָפּן...
די מוטער האָט אַלץ מיט אירע גרויסע, טונקעלע אויגן געקוקט אויף
ברייגען. מיטאַמאָל האָט זי אויסגערופן:

— איר זענט... איר זענט אַ ייד...
און איר בליק האָט אַלץ געלויכטן אויף בריגען, ווי זי וואָלט געזען
פאַר זיך אַ ווונדער. זי האָט אַראָפּגעלאָזן דעם זונס אָרעס און איז מיט-
אַמאָל געוואָרן ווי גרעסער און יונגער. זי האָט אַלץ געקוקט אויף בריגען
און יעדעס מאָל, ווען די רויכערער האָבן אַ בלינצל געמאַן מיט דער שיין
פון די ציגאַרעסן, האָט ברין דערזען דעם צאַפּל אַרום איר דין, איידל
מיל.

— זענט איר פון סאַמע פּוילן.. אַהער אַזש אַנטלאָפּן... — האָט סיאַ-
מא איבערגעזאָגט. זיין שטים איז געווען אַ פאַרטראַכטע, ווי ער וואָלט
געזען פאַר זיך דעם וויימן וועג, וואָס ברין איז דורכגעגאַנגען.

— איר זענט דאָ אַליין... — האָט די מוטער געפרעגט.
— אַליין.. איר האָב נישט קיינעם... — האָט ברין געענטפערט, און
ווי ער וואָלט מורא געהאַט אַז ער וועט פאַרשפּעטיקן, האָט ער אָנגעהויבן
דערציילן. ער האָט דערציילט מיט איינציקע ווערטער, אָפּגעריסענע, פון
פּייער, פון טויט, פון וועגן הינטער קוילן, פון בלאַנדזשען, פון הונגער. ער
האָט איצט קיינעם נישט געזען, נאָך דעם טונקעלן, לויכטנדיקן בליק פון
דער ירישער פרוי. ער האָט גערעדט נאָך צו איר, און פּלוצלונג האָט ער
דערזען, אַז פון טונקל פונעם הויף האָבן זיך אָנגעהויבן זאַמלען מענטשן
און ער איז שטיל געבליבן.

סיאַמאַס מוטער האָט עפעס גיך און אויפגעברויזט גערעדט מיט לי:
דא פּערטאַווא. ברין איז געשטאַנען עבן דער וואַנט פונעם הויז. ער האָט

געפילט ווי אויגן האָבן געקוקט אויף אים און פון דערפינצטער האָבן זיך געהערט שטימען פון אַ געמורמל. עמעצער האָט מיט אַ טיפער מעגלעכער שטים כסדר איבערגעהזרט:

— זיי זענען אַ סך... אין שטאָכ... „ביעזשענצעס“... אַלע טאָג קומען גייע... „ניעשטשאַסניע“...

— „ביעדניע“... — האָבן אַנדערע גערעדט אין דער נאַכט אַרײַן. ברין האָט געוווסט, אַז דאָ רעדט מען וועגן אים. מיטאַמאָל איז די ייִדישע פרוי מיט גיכע טריט צוגעגאַנגען צו אים און שטיל געזאָגט:

— קומט אַרײַן צו אונדז... מיר וועלן מאַכן טײ... ברין האָט מיטאַמאָל דערפילט די פייכטע קעלט פון דער נאַכט. ער איז געווען אויסגעשעפט פון עפעס אַן איבערפלוס פון געפיל און ער האָט מיר געענטפערט:

— צו אײַך... ס'איז אפשר שפעט... אײער זון דאַרף זיך גרײטן... אָבער זײן האַרץ האָט געקלאַפט מיט אַ פולקײט. — קומט... — האָט סיאַמא פשוט געזאָגט. — אײך וויל אײך נישט באַלעסטיקן... — האָט ברין געפרוּווט אָפּ-ווענדן. אָבער די פרוי האָט פּלוצלונג צוגעגעבן: — ליראַ פעטראָוואַ... קומט אײך צו אונדז... מיר וועלן מאַכן הײע סע טײ... —

„מאָזשאַ“... — האָט דאָס מיידל זעלנעריש געענטפערט. און ברינגען האָט זיך געדאַכט, אַז ער זעט אין דער פינצטער, ווי זי קוקט אויף אים פריידיק מיט אירע פאַרהויבענע ברעמען. ער האָט געפינען איר קלייג, נע, האַרטע האַנט אין דער פינצטער און איר האַנט האָט ווי אינדערפרי זיך וואַרעם און צוטרוילעך אַרײַנגעלייגט אין זײַגער.

* * *

די צוויי קליינע, באַשיידענע שטיבלעך האָבן ברינגען גלייך דערציילט וועגן פיל יאָרן לעבן פון די מענטשן, וואָס האָבן די שטוב באַוווינט. און ברין האָט עס אויפגענומען ווי אַ שרייבער. ער האָט אויפגענומען יעדן פלעק, וואָס האָט זיך אַרײַנגעוועכט אונטער דעם געדעמפטן ליכט פון דער אַלממאָדישער, ראָזלעכער אַכאַזשור, וואָס האָט אַזוי דערמאָנט אין די אַלמע, סטודענטישע, רוסישע יאָרן פון „געדעמפער שטימונג“.

די ביכער אויף דער פאלקע, די בילדער אויף די ווענט; פאָטאָגראַפֿ-
פיעס פון דער יוגנט, ווו מען האָט געקאָנט זען די עלטערע פרוי אין איר
יוגנט אויף פליאַזשעס, אויף גרופן פון קורסן, דאָס גרויסע בילד פון מאַק-
סיס גאַרקי אויף די עלטערע יאָרן מיט די פולע, גוטמוטיקע קנייטשן אויפן
פנים, וואָס האָט דאָ אין דער וואַלגאַנענגט זיך געפונען אין כמעט יעדן
הויז; דאָס טישל מיט די אינוויניערן-מכשירים און די גיטאַרע, וואָס אין
געהאַנגען אויף דער וואַנט. דאָס איז געווען אַ קורצע געשיכטע פון לאַנגע
יאָרן שווער לעבן פון אַרבעט און אַמפּערניש.

ברין האָט אויך געזוכט נאָך עפעס, וואָס האָט באַדאַרפט דערציילן
פון אַ צווייט, פאַרגאַנגען לעבן, פון דעם אָנהייב. די עלטערע פרוי האָט
גלייך פאַרשטאַנען וואָס ברין זוכט. זי האָט אים שטיל באַררופן אין
אַ טונקעלן ווינקל און מיט פאַרמראַנגקייט, ווי זי וואַלט נאָכגעדענקט נאָך
אַ ווייטן, אַנטלאָפענעם געדאַנק, האָט זי אים אַרײַנגעלייגט אין דער האַנט
אַן אַלט, פאַרהעלט בילד, וואָס זי האָט אַרויסגענומען פון אַ שופלאַך. בײַ-
דע האַבן קיין וואָרט גישט גערעדט און ברין האָט געקוקט אויף דעם בילד,
ווי מען האָט געזען אַ ייִדישע פאַמיליע פונעם באַלעבאַטישן שטאַנד. דאָ
איז אין דער מיט געזעסן אַ מיטליאַריקער ייד מיט אַ פיין פנים אַרומגע-
בומען מיט אַ געצירטער באַרד, אַ פרוי מיט אַ היימיש ייִדיש, יונגמאַלער
פנים, וואָס איז געווען ענלעך צו דער באַוווינערין פון דעם הויז. אַ ייִנגל
איז אַ היטל פון אַ רוסישן גימנאַזיסט און צוויי מיידלעך, קינדער, אין
וועלכע ברין האָט גלייך דערקאָנט די איצטיקע עלטערע פרוי. ברין האָט
צוריקגעגעבן דאָס בילד און אויפגענומען דעם בליק פון דער פרוי, וואָס
איז געווען ווי אַ שליסל צו דער גאַנצער געשיכטע פון די צוויי האַלבע
לעבנס פון אַ גאַנצן דור.

לידא פערטאָונאַ האָט אַראָפּגענומען די גיטאַרע פון דער וואַנט. זי
האַט פאַררוקט דאָס זעלנערישע היטל, פאַרלייגט אַ פוס איבער אַ פוס און
שטיל עפעס גענומען אויסזינגען, באַגלייטנדיק אויף דער גיטאַרע מיט
בלאָנדזשענדיקע פינגער איבער די סטרונגעס.

— זינגט אונדז עפעס, לידאַמשקאַ... — האָט די פרוי געבעטן —
איר זענט דאָך בײַ אונדז אַן אַקטריסע...

דאָס מיידל איז באַשלאָגן געוואָרן מיט אַ פלוצלונגער ראָזקייט:
— גישט קיין צײַט דערויף... — האָט זי אומעטיק געענטפערט און
ס'איז געוואָרן שטיל. די ריינקייט פון דער שטוב האָט זיך אָפּגעשלאָגן
אין דעם געדעמפּטן ליכט מיט אַ געדריקטקייט, ווי עס וואַלט עפעס באַ-

דאָהפּט געשען. רען אַ קילקײט און נישט-באַוווינסקײט איז דאָ אַרומגעאַנגען
גען, ווען ברין האָט דאָס פאַרגליכן מיט דער באַזעסנקײט פון סטעפּאַני-
דא איוואַנאוואַס שטוב.

פונעם קיכל האָט זיך דערמאָגן דאָס רוישן פון דעם „פרימוס“ און
אויפן טישל האָט זיך באַוווּזן אַ געשניצט מעצל מיט אָנגעשניטן שוואַרץ
ברויט:

— געמט נישט פאַר אומנוט... — האָט די פרוי געזאָגט — נישט
אַזוי איז בײ אונדז געווען פריער...
זי האָט אַ קוק געמאַן אויף בריגען:

— בײ אײך איז מען אורדאײ געוווינט... צו אַנדערע „אונאַשטשע-
ניעס“... עס האָט בײ אונדז... אויך גאַרנישט געפעלט... היינט איז אַנ-
דערש...
— מאַמאַ... — האָט געזאָגט סיאַמאַ — איך האָב געברענגט...
עפעס... צו עסן...

און באַלד האָט זיך אויפן טיש באַוווּזן אַ פודלע מיט פיש-קאָנסערוון
און אַ פלעשל בראָנפן. לידא פערמאַווא האָט זיך אָפגעזאָגט:

— היינט געמט מען נישט אויף קײן געסט... היינט איז מלחמה... —
האָט זי געזאָגט. אויך ברין האָט זיך אָפגעזאָגט. כאַטש קוקנדיק אויפן
ברויט האָט ער דערפילט די מרוקענע געגל פון הונגער אין האַלדז. אָבער די
עלמערע פרוי האָט זיך געפילט געטראַפן און זי האָט געפועלט בײ דעם מײדל
זי זאָל אויסטרינקען אַ גלעזל בראָנפן און צובײסן. אויך ברין האָט גע-
מוזט דאָס זעלבע מאַן, רען ער האָט דערפילט, אַז צוליב אים איז מען
אַהער פאַרבטען געוואָרן. דערנאָך האָט מען דערלאָנגט טײ מיט קלײנע
שפיקלעך צוקער.

די פענצטער זענען געווען פאַרמאַכט און פאַרהאַנגען, אָבער דאָס
אומרואיקע געמורמל פונעם הויף האָט זיך גאָר אַלץ דערמאָגן.

סיאַמאַ האָט זיך ווידער אויסגעפרעגט וועגן פוילן, וועגן די דײטשן.
ברין האָט דערצײלט. ער האָט געקוקט אויף דער יידישער פרוי און געזען
די טיפע זאָרג, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון אירע יידישע אויגן. די אויגן
האַבן גאַכענפאַלגט יעדע באַוועגונג פון דעם זון סיאַמאַ, וואָס האָט זיך
שוין גענומען גרײסן אין וועג.

לידא פערמאַווא האָט איצט דערצײלט ווי זי וואַרט אויף דער „פאַ-
וועסטקע“ צו גײן אויפן פראָנט אַלס קראַנקע-שוועסטער. זי וואַלט שוין
געוואַלט דאָרט זײן. זי האָט נישט קײן רעכט דאָ צו זיצן, ווען דאָרט...

אירע שטרענגע, קינדערישע ברעמען האָבן זיך פאַרהויבן און איר
ברוסט האָט זיך געהויבן אונטער דעם גראָבן, סאָלאַראַמישן שינעל.
— די מאַמע איז קראַנק... זי וועט בלייבן אַליין... אָבער וואָס זאָל
מען טאָן... ס'איז מלחמה...

זי איז אויפגעשטאַנען פונעם בענקל און האַלטנדיק זיך פאַרן קאַפּ,
האַט זי אַ שפּאַן געטאָן איבערן צימער. מיטאַמאָל איז זי צוגעפאַלן צו
דער יידישער פרוי, זי אַרומגענומען און דריקנדיק זיך צי איר, האָט זי
מיט אַ רוסישער האַרציקייט און טיפּן צאַפּל פון גערירטקייט געזאָגט:
— מיריאַם נאַומאַוואַנאַ... זאָגט מיר צו... ווען איר וועל אַוועק... אויפן
פראַגמט... און דאָ... דאָ וועט... עפעס געשען... וועט איר זיך פאַרגעמען
מיט מיין מאַמען... אייך וועל איר טרויען... איר זענט אַ גומע... אַן איי
גענע...

מיריאַם נאַומאַוואַנאַ האָט געקוקט אויף איר מיט אַן אָנגעווייטיקטן
שמייכל און געגלעט דעם מיידל'ס טונקל-נאַלדיקע האַר. זי האָט אויך מיט
דעם זעלבן בליק געקוקט אויפן זון סיאָמאַ. זי האָט געוואַלט עפעס זאָגן
און אירע ליפּן האָבן בלוין אַ צאַפּל געטאָן.

דעמלט האָט זיך אָנגערופן סיאָמאַ:

— לידאַ... דו ווייסט אפשר נישט... מיין מאמאשא טאָר דאָ נישט
בלייבן... ווען די שטאָט... ווען די דייטשן... זאָלן דאָ קומען... דו פאַר-
שטייסט... די מאַמע איז אַ יידישע... די דייטשן דערהרגענען אַלע אונז
דזערע... אָבער יידן פאַרפייניקן זיי... איר וועל דאָ די מאַמע נישט לאָזן.
עס איז געוואָרן שטיל.

די יידישע פרוי האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אויף אַ שטול, אַרײַנגענומען
דעם קאַפּ אין די הענט און האָט זיך שטיל צעוויינט.
פונעם הויף האָט זיך דערטראָגן דאָס האַרצע, מעטאַלענע קול פון
ראַדיאָ:

— הערט... הערט... בירגער.

18

ווי פון ערגעץ אַן איבערמענטשלעכער הייד, איבער יעדער מאָס פון
נעם מענטשלעכן געהער, האָבן געקלאַפט די ווערטער פון ראַדיאָ. פאַר
בריגען איז נאָך נישט קלאָר געווען דער זין פון די ווערטער, וואָס האָבן
זיך ווי אַ שווערער, וואָניקער מעפאַל אַרײַנגעגאַסן אין דער פאַרדריקטער

שמילקויט פון דער נאכט, און יעדעס וואָרט האָט גלייך, אָן אַן אָפּהאַלט, צוגעשלאָגן צו דעם לויף פון בלוט אין האַרץ און אַרײַנגעשפּיגט די מענטשן אין דער געזיך פון די געשעענישן.

זעט אויס, אַז אין דעם, וואָס איז געזאָגט געוואָרן אין דער מעלדונג, איז געלעגן עפעס, וואָס איז געווען ענג פאַרבונדן מיט דעם הויף, מיט דער שמאַט און מיט די מענטשן אַרום; עפעס אַ וואָרט, אָדער אַ גאַמען פון אַן אָרט, וואָס איז ברייגען נישט געווען פאַרשמענדלעך. דאָס וואָרט האָט ווי אויפגעריסן און ווי אַ שווערער קרעכץ האָט עס זיך אַ טראָג געטאָן אין דער פינצטער, פון אַלע זייטן, און זיך אָפּגערופן אין אַלע מענטשן אַרום.

דער הויף, וואָס האָט זיך שוין געהאַט פריער אָפּגעליידיקט מיט יעדער דרימלענדיקער וואַכזאַמקייט, וואָס איז ברייגען אַזוי באַקאַנט פון די געכט, ווען דער שונא איז פאַרלאָפן זייגע וועגן, האָט נאָך דער ראַדיאָ-מעלדונג זיך צוריק אָנגעפילט מיט אַ גייער, ריזליקער אויפגעברויזט-קייט. עס האָט אויסגעווען ווי שוין, איצט, וואָלט באַדאַרפט געשען עפעס אויסערגעוויינלעכס. דער הויף האָט זיך צוריק אָנגעפילט מיט מענטשן, וואָס האָבן אין דער פינצטער זיך אָנגעטראָגן מיט אַ ניי געאיייל.

אויך פון דער נאַס האָט זיך פאַרשטאַרקט דאָס קלימפערן אין אַ שווער גערודער פון אַ בהלהדיקער באַוועגונג. עס האָבן אָן אויפהער געגרייצט סיגנאַלן פון שווער-אָנגעלאָדענע מאַשינען, אַ ריפּמיש מאַרשירן פון טויזנטער טריט און עפעס אַ וואַג, ווי אַ טונקעלע האַרבסט-נאַכט, האָט זיך אַ ריר געטאָן, ווי די ערד וואָלט זיך גערירט אונטער די פיס.

ברין האָט זיך אַראָפּגעלאָזן פון די פינצטערע טרעפּ. לידאַ פעמ-ראָוונאַ איז געגאַנגען פאַר אים. ער האָט אין דער פינצטער געזוכט איר האַנט און זי איצט געפונען. ער האָט נאָך געהערט איר רייטנדיקן אַטעם, מיט וועלכן זי האָט כסדר איבערגעהזרט דאָס וואָרט „מאַסקוואַ“.

פון אַלע ווינקלען פונעם הויף האָט זיך געטראָגן דאָס זעלבע וואָרט „מאַסקוואַ“ און ברייגען איז מיטאַמאַל קלאָר געוואָרן, אַז ער געפינט זיך נאָענט פון דעם קגויל, וואָס טראָגט זיך נאָך אים און וויל אים פאַר-כאַפן. ער האָט זיך דערנענטערט צו אַ ראַד מענטשן און מיטן פון דעם הויף. דאָ האָט ווער מיט אַ שווערער, אָנגעהיצטער שמים גערעדט. אין דעם בלייבן ליכט, וואָס האָט פון ערגעץ קוים אַרומגענומען די מענטשן;

האָט מען געזען די גרויסע, טונקעלע האַנט פון דעם מענטשן, וואָס האָט ערנען אָנגעוויזן; אַנדערע הענט האָבן זיך געהויבן, געוויזן און געמישלט. אַ מייל פון דער ראָד מענטשן האָבן זיך אָפגעריסן און זיך אַריינגלאָזן אין דעם איינציגן באַלויכטענעם קאָרידאָר, וווּ עס איז געזעסן דער קאָמיסאַר פונעם הויז ביי אַ טיש. באַלד האָט מען אַהערגעברענגט אַ לאַנד-קאַרטע, אַרום וועלכער עס האָבן זיך אַראָפגעלאָזן צענדליקער קעפּ און שווערע, טונקעלע הענט מיט פינגער האָבן זיך געאַמפערט.

עפעס אַ נאָמען פון אַ שטאָט איז דאָ אַרויסגערעדט געוואָרן מיט אַ באַזונדער וויכטיקייט, אַ שטאָט, וואָס ברין האָט צום ערשטן מאָל גע-הערט איר נאָמען, און ברין האָט מיטאַמאָל ווי פאַרלוירן זיין אָרט צווישן די אַלע מענטשן, ווי די ערד וואָלט אַוועקגעשווימען פון אים. מיטאַמאָל איז געוואָרן שטיל, ווי מען וואָלט געוואַרט אויף עפעס אַ קול, וואָס דאַרף זיך אָנרופן.

ברין איז מיטאַמאָל געבליבן אַליין; ער האָט אַ בלאַנדזשע געטאָן. אים האָט זיך פּלוצלונג אויסגעוויזן, אַז ער האָט עפעס פאַרזען. ער האָט שוין איצט פאַרשטאַנען, אַז דער שונא רייסט זיך צו דער הויפט-שטאָט מאַסקוואַ, און אַז ער, ברין, געפינט זיך אין איינער פון די שטעט, וואָס ליגן אויפן וועג און קאָן יעדע שעה פאַרכאַפט ווערן דורכן שונא; און אַלע וועגן זענען מיטאַמאָל אָפגעשניטן געוואָרן פאַר אים. ער האָט דער-זען פאַר זיך דעם איינעם וועג צו דעם אַלטן הויז אינעם ברעג פון דער שטאָט, דאָס הויז פון די יידישע היימלאָזע, דעם וועג צו דעם ייד לעווין. ווען ער קאָן איצט זיין מיט זיי.

אינעם קאָרידאָר איז מיטאַמאָל געוואָרן ליידיק. ער האָט זיך שטיל אַריינגעשלייכט אין קאָרידאָר און דאָ האָבן זיך אים פאַרמישט די אַלע פרעמדע טירן. ער האָט מער נישט דערקענט די טיר צו דער אַלמער סטע-פאַנידאָ אַיוואַנאוואַ. עס האָט אים אויסגעזען ווילד דאָס שטיין אין דעם באַלויכטענעם קאָרידאָר אונטער דעם ליכט פון דעם נאַקעטן לעמפל. פּלוצלונג האָט ער דערקענט די טיר פון דער שכנה לידא פּעטראָוואַ. דאָס איז געווען די צווייטע טיר. ער האָט שטיל זי געעפנט און האָט דער-קענט זיין ווינקל. אין דער מינוט האָט ער דערזען די אַלמען; זי איז גע-ווען אָנגעטאָן; זי איז געשטאַנען אויף דער שוועל פאַרליינט די הענט אויפן האַרץ. ער האָט שטיל געזאָגט אַ גומן אָונט. זי האָט אים שטיל גענטפערט.

— וואָס האָסטו געהערט... ליבינקער... וואָס רעדט מען אויף דער וועלט... וואָס וועט זיין מיט אונדז... — האָט זי שטיל געפרעגט, ווי זי וואָלט גערעדט צו עמעצן.

— איך ווייס נאָר דאָס... וואָס דער ראַדיאָ האָט געמאָלדן... איך בין געווען אויפן הויף די גאַנצע צייט...

ער האָט אַ קוק געטאָן אויפן טישל און דערזען אַ טעפל טיי, צוגע-דעקט מיט אַ שטערץ, דערגעבן אַ שטיקל צוקער.

— פּרינק... — האָט זי געזאָגט — ס'איז אפשר וואָרעם...

ס'איז געווען שטיל. ברין האָט זיך אַוועקגעזעצט. ער האָט געוואָלט עפעס זאָגן און נישט געקאָנט. ער האָט צוגעדרוקט צו זיך דאָס וואַרעמע טעפל טיי און געפילט ווי אַ מידער, וואַרעמער דרימל נעמט אים אַרום. ער האָט געהערט סטעפּאַנדיאָ איוואַנאָוואַס שווערע און ווייכע מרים, ער האָט געהערט איר שטיל שעפּטשען, ווי זי וואָלט זיך מיט וועמען גע-סודעט און האָט דערקאַפט דעם שאַרף פון איבערגעמישמע בלעטער. אַזוי האָט עס געדויערט אַ לאַנגע, געפּליקע צייט.

ברין האָט געוואַרט אויף דעם מאָג. אָבער די נאַכט האָט מאַדנע לאַנג געדויערט, ווי עס וואָלט זיך אין איר עפעס געגרייט, עס האָט אים גע-צויגן צו דער פּאָדלאָגע, צו נעפינען אַן אַנשפּאַר פאַר דער מידיקייט, וואָס האָט אים געשלעפט אַראָפּ און ער האָט מורא געהאַט זיך אָנצוטרעווען דעם קורצן שלאָף, וואָס וועט אים צושמידן צום אָרם. ער האָט זיך צו-געהערט צום הויף, וואָס איז, דאַכט זיך, איצט פאַרגליווערט געבליבן, אָבער ערגעץ-וואו, אַרום אין די שטובן האָט זיך פאַרהאַלטן אַ גערודער, ווי יעדער וואָלט זיך צו עפעס געגרייט. עס איז געווען די שעה אין דער נאַכט, ווען טויטע זאכן לעבן אויף און רעדן זיך איבער מיט קלאַנגען נאָר פאַר זיך.

דאָס לעמפל האָט געבלענדט און געשטאַכן די אויגן, און בריינען האָט זיך געדאַכט, אַז די אַלטע פרוי האַלט די ליכט ווי עפעס אַ שוץ קעגן וועמען. ער האָט געפילט ווי זיין מוח גיסט זיך אָן מיט אַ פרעמדער וואַרעמקייט, ווי עס וואָלט אין אים אַרײַנגעטרעטן נאָר אַ לעבן, אויסער זיינס. מיטאַמאָל האָט ער דערזען דעם הויף, דאָס איז געווען דער הויף פון זיין ווייטער היים. ער האָט דערזען די טרעפּ, איבער וועלכע ער האָט יאָרן געשפּאַנט. ער האָט געמוזט אַראָפּגיין פון די טרעפּ און האָט גע-פּראָגן אויף דער פּלייצע אַ וואַנדער-זעקל. ער איז גענאַנגען אַראָפּ מיט

די טרעפ, אָבער די טרעפ האָבן זיך נישט געענדיקט. דאָס וואַנדער־זעקל איז געוואָרן וואָס אַמאָל שווערער, און די טרעפ האָבן, ווי אן אָפּגרונט, זיך געשפּרייט אַלץ טיפּער און טיפּער און ער האָט דערפּילט, אַז זיי וועלן זיך קיינמאָל נישט ענדיקן. עס האָט אים באַשלאָגן אַ פּיין. פּלוצ־לונג האָט ער דערזען אַ סך גאַענטע און אייגענע מענטשן, ער האָט דער־זען זיין שוועסטער שרה. זי האָט געעפּנט אַ טיר און געזען ווי ער גייט אַ־בער די אומגענדלעכע טרעפ, זי האָט געקוקט אויף אים מיט שרעק און פאַרהאַקט פאַר אים די טיר. מיטאַמאָל האָט ער דערזען, אַז דאָס איז געווען נישט זיין שוועסטער שרה; דאָס איז געווען ליראַ פעטראָוואַ.

פּלוצ־לונג האָבן זיך די טרעפ געענדיקט און ער האָט דערהערט אַ געשריי פֿון אַ סך מענטשן. ער האָט געהערט דאָס געשריי פֿון דייטשן און ער האָט גענומען לויפֿן אַרויף מיט די טרעפ, אָבער זיינע פּיס זענען נישט געגאַנגען, זיי זענען ווי צוגעוואַקסן צו די טרעפ. אַרום אים זענען מענטשן געלאָפֿן אין אַ טויט־געלויף, עס האָט זיך געהערט געוויין און דייטשיקע קולות פֿון די דייטשן און דאָס שמעכיקע האַמערן פֿון זייערע טריט.

ווידער זעט ער זיין שוועסטער שרה. עמעצער שלעפט זי פֿון די טרעפ, איר קאָפּ הייבט זיך אויף און פּאַלט ווידער. ער לויפט נאָך איר, ער כאַפּט זי פאַר דער האַנט. איר האַנט איז אַ שטאַרקע, אַ וואַרעמע, דאָס איז ליראַ פעטראָוואַס האַנט. און די אויגן זענען פּין מרים נאָ־אומאַוואַ. ער האַלט ליראַ פעטראָוואַס האַנט און קוקט אין די אויגן פֿון מרים נאָומאַוואַ.

עס איז פינצטער אין דער נאַס. דאָס איז די נאַס פֿון זיין היים. די וואַלגאַ ליגט אַ פאַרנעפּלמע און אין געפּל גייען דייטשן, זייער געבריל טראַגט זיך פֿון אַלע זייטן. ער רייסט זיך אויף פּונעם אָרט און דער־זעט דאָס גרעלע, נאַקעטע לעמפל, וואָס הענגט אויפֿן דראַמ, דאָס טעפּל טיי גיסט זיך איבער זיינע ציטעהדיקע הענט.

איבער אים שטייט סטעפּאַנידאַ איוואַנאָוואַ:

— נאָט איז מיט דיר... אַרעמער... האָסט געשריגן... אַ חלום געזען...

אירע קליינע, בלוי־גרויע אויגן זענען טאַגיק וואַר, צום האַרץ האַלט זי צוגעפּרעסט דאָס שווערע בוך פֿון דער ביכל.

פאר בריינען האָט זיך גאָר אַלץ געצויגן די נאַכט פון געשעענישן. ער האָט נישט געדענקט ווען ער האָט זיך פון דער שטוב אַראָפּגעלאָזן אויף די ברעמער פון דער פּאַדלאָגע, זיך אַיינגעטוליעט אין דער אַייגענער וואָ-רעמקייט מיט דעם זעקל צוגעפרעסט צו דער ברוסט, זיך אַרײַנגעלאָזן אין דער טיף פון אַ הייסן שלאָף, ווי ער וואָלט זיך אָפּגעריסן פון אַלע פּערעם, וואָס ביגדן אים מיט דעם לעבן. ער האָט געעפנט די אויגן פון עפעס אַ גערויש און זיך אָנגעשלאָגן אין שמעכיקן ליכט פון דעם ברע-גענדיקן לעמפל, און כאָטש די פענצער זענען גאָר אַלץ געדיכט געווען פאַרהאַנגען, האָט ער מיטאַמאָל דערפילט, אַז ער איז אַרײַן אין אַ נייעם טאָג. ער האָט זיך דערשראָקן, ווי אַיינער, וואָס האָט פאַרשפּעטיקט אַן עיקרדיקע לעבנס-זאַך, ער האָט זיך אויפגעזעצט און מיט אַ קלאַפּנדיקן האַרץ זיך צוגעהערט צו דער וועלט.

ער איז אויפגעשפרונגען פונעם אָרט, פאַרהויבן אַ ברעג פונעם שוואַרצן טוך איבערן פענצער און האָט גאָרנישט געקאָנט דערזען אין דער מוטנער גרויקייט. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז עס איז גאָר ווייט צו טאָג. עס איז געווען שטיל און גאָר ווייטע קלאַנגען פון עפעס אַ כּסדר-דיק דערקומשענדיק רימשן, ווי שווערע רעדער וואָלט אָן אַן איבעררייס זיך געקאָלערט איבער שפּיציקע שמיינער, האָבן זיך אָנגעטראָגן פון דער ווייט אַ הייזעריק רעווען פון שײַסירענעם האָט זיך צומאָל מיט נאַכטי-סער שרעקיקייט איבערגעשריגן מיט אַן אומעט פון ביינאַכטיקע וואַסערן אויף דער וואָלגע.

די טיר פונעם צווייטן צימער איז געווען צוגעשפּאַרט, עס איז געווען שטיל און בריינען האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעוויזן, אַז אַלע האָבן פאַר-לאָזן דאָס הויז.

אויך פונעם קאָרידאָר איז גענאַנגען אַ שווערע, אָנגעלאָדענע שטייל-קייט. ברין האָט אַ שפּאַן געמאַן און שטייל געעפנט די טיר. פון דעם קליינעם פענצערל אין קאָרידאָר האָט געשלאָגן אַ גרויער אָפּשײַן. בריי-זאָט זיך דערמאָנט, אַז דורך דעם פענצערל האָט ער געזען אין אַ ווייסן געפל די וואָלגאַ, וואָס איז געלעגן הויך, ווי אויפן הימל. ער האָט צוגע-ישפּאַנט צו דעם פענצערל. אַ טריבע טונקלקייט און אַ פייכטער געפל האָט אויף אים אַן אָטעם געמאַן. ער האָט דרוכגעשפּאַנט דורך דעם קאָ-רידאָר און מיטאַמאָל דערזען דעם הויף, ער האָט אים איצט נישט דער-

קאָנט. די גידעריקע, לאַנגע הייזער זענען געווען ווי איבערגעצויגן מיט אַ גרויער, קראַנקער הויט. די שוואַרצע, פאַרהילטע פענצטער האָבן גע- קומט מיט דער שרעקלייט פון מגפה און טויט, אַ שטענדיקע קעלט האָט אָנגעדריט זיין הויט, ערגעץ פון אַ ווינקל האָבן זיך געהערט דרימלענדיקע שטימען און טויבע טרויט.

ברין האָט זיך דערשראָקן פאַר דער קאַלטער פרעמדקייט און האָט זיך שטיל, ווי אַ נגב צוריק אַרײַנגעשלייכט אין זיין ווינקל שטוב. ער האָט אויסגעלאָשן דאָס לעמפל און זיך צוריק אַוועקגעלייגט אויף דער פּאָדלאָגע, ער האָט געצימערט פון דער קעלט, וואָס האָט זיך אַרײַנגע- קליבן אין זיין אָנזון און עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז דער טאָג וועט קיינמאַל נישט קומען.

ברין האָט פאַרמאַכט די אויגן און אַזוי ווי אומעמוס אין אַלע מעג פון זיין וואַנדערן, האָט אים גענומען פייניקן דאָס שרעק-בילד, אַז די דריטשן זענען אַרײַנגעקומען אין דער שטאַט. ער האָט זיך געזען אַרײַנגע- געכאַפט אין אַ שטייג, פון וועלכער ער קאָן נישט אַרויס. ער איז געלאָפּן און די פייז איז געוואָקסן אין אים. ער האָט זיך צוגעהערט צו דער טיר, וווּ די אַלמע סמעפּאַנידאַ איוואַנאָוונאַ האָט באַדאַרפט זיין און אים האָט געשראַקן די שטיקלייט פון דאָרט. אפשר האָט זי פאַרלאָזן דאָס הויז און אים געלאָזן אַליין. און מיטאַמאָל האָט ער זיך דערמאַנט, אַז פון יענער זייט וואָנט געפינט זיך דאָס מיידל לידאַ פעטראָוונאַ און זי איז איצט פּלוצלונג פאַר אים געוואָרן סודותדיק און ווייט. ער האָט זיך דערמאַנט ווי ער האָט געזוכט איר האַנט, ווען זיי האָבן זיך אַראָפּגעלאָזן פון די טרעפּ פון מרים געזוכט איר האַנט, ווען דער ראַדיאַ האָט זיך אָנגערופן, אין איר האַנט האָט זיך צו אים נישט אָפּגערופן. ער האָט גיך, ווי ער וואָלט גע- וואָלט עפעס ראַטעווען, אַרויסרופן פאַר זיך זייער ערשמע באַגע- געניש, די נאָענטקייט און היימישקייט, וואָס זי האָט אים אַרויסגעוויזן. ער האָט אין געדאַנק אַראָפּגענומען פון איר דעם האַרען. זעלנערישן שיינעל און צוריק דערזען איר מילד, מיידלש געשטאַלט. אפשר זאָל ער זי רופן, כּדוּ זי נישט צו פאַרלירן אויף אייביק. ער האָט געזען פאַר זיך אירע גרויבלויע, וואַרעמע אויגן און די שפּילעוודיקייט פון איר געשטאַלט. עס איז מלחמה, מענטשן באַגעגענען זיך. עס איז שווער צו זיין אַליין ווי ער איז, אפשר וועלן זיי גיין צוזאַמען. אים איז געוואָרן באַנג נאָך איר פשוטער גוטסקייט, אים האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעוויזן, אַז ער פאַרשפּילט עפעס. מען וועט פאַרלאָזן די שטאַט, ער איז אַ ייד,

ער מוז גיין ווייטער און ווייטער. ער האָט זיך איינגעהערט אין דער שטיק-
 קייט פון דעם הויז. עס איז אים איצט אפילו געוואָרן אימהיימלעך צו
 ליגן דאָ, ביי דער אָפּענער טיר, אַ נישט-געשיצטער. זיין האַרץ האָט אויפ-
 געצאָפּלט פאַר דעם אַלעם, וואָס האָט נאָך געקאָנט מיט אים געשען.
 ער האָט פיבערהאַפט געוואַרט אויפן באַניגען, ווי אַ פאַרבלאָג-
 דזשעטער אין אַ טיפן וואַלד, וועמען די ליכט פון טאָג דאַרף ווייזן אַ וועג.
 ער האָט געוואַרט אויף דער ערשטער באַוועגונג אין דעם פאַרשטומטן
 הויז און איבער אַלעם האָט געוואַכט אין אים דער באַנער צו זען נאָך
 אַמאָל דאָס מיידל לידאַ פעטראָוונאַ.
 אפּשר וועט לידאַ גיין מיט אים, אַהין, צו דעם הויז פון די יידישע
 היימלאָזע. אים האָט זיך מיטאַמאָל פאַרוואַקלט, אַז לעווין, דער חבר לע-
 ווין, זאָל זי זען. ווי ער וואַלט אים דערמיט געוואַלט באַווייזן זיין אייגע-
 נע, בריגס ווערט.

ער האָט פאַרמאָכט די אויגן און זיך מיט דער גאַנצער שווערקייט
 און מירקייט פון זיין גוף און זיין געדאַנק איבערגעגעבן דער מירקייט,
 ווי ער וואַלט זיך אַריינגעוואַרפן אין אַ פליסיקן לויף אָן אַז אינהאַלט.
 אים איז מיטאַמאָל קלאָר געוואָרן, אַז ער געפינט זיך אויף דער לעצטער
 גרענעץ, פון וואַגען נאָך דערזען זיין היים, און אַליץ וואָס בינדט
 אים מיט זיין פריערדיק לעבן. איצט קאָן ער פאַרטראָגן ווערן אין אַזאַ
 ווייט, וואָס האָט נישט געפונען קיין מאָס אין זיין פאַרשטעלונג. ער האָט
 זיך אין זיין מידן זיגען געזעגנט מיט אַלעם, וואָס איז געווען ביו איצט.
 זיינע אויגן זענען צוגעפאַל? איבער די אָפּגעריסענע שטיקער פון זיין
 פריערדיקער וועלט, וואָס האָט זיך גענעפּלט, ווי אונטער אַ געדיכטן
 שלייער. ברינגען האָט זיך געדאַכט. אַז ער האַלט זיך מיט די לעצטע כוחות
 אין צעטרייסלעע ראַמען פון זיין פריערדיק לעבן, אָט רייסט ער זיך אָפּ
 און פאַלט און וועט פאַלן אין אַ נייער, אומבאַקאַנטער טיפּעניש.
 ווידער האָט זיך גענומען פאַר אים שפיגען אַ געמיש און אַ פּלאָג-
 טער פון היימישע ערטער און מענטשן, ווידער האָט ער דערזען דאָס
 הויז פון זיין היים, די גאַסן פון זיין יוגנט. דער חלומדיקער קנול האָט
 זיך אויסגעשפּרייט, זיך צעגאַסן איבער זיין גאַנץ וועזן. ער האָט זיך גע-
 נומען וויגן אין אים ווי אַ וואַג-שאַל, דאָס ערגסטע און דאָס בעסטע פון
 זיין לעבן. עס זענען געווען נאָענטע און ווייטע געשאַלטן פון די ערשטע
 קינדער-יאָרן, פון דער פאַרביקער, צעוויגטער וואַרשעווער יידישער גאַס,
 פון זיין קרייז, פרויען און מענער, וואָס האָבן זיך אַריינגעפּלאַכטן אין

זיין לעבן אין פארשידענע צייטן פון זיין יוגנט, פריינד און חברים, שרייב
בער און טוער, פון פארשידענער גרויס און שטאַפל. העלע בליצן פון
פריידיקע איבערלעבונגען און טונקעלע אַנטווישונגען פון אַ צענדליק יאָר
אין דעם בריוונדיקן געיעג און זיסע חלומות פון רום. דעם טאַמנס גע-
וועלב, אַרעמקייט, געמישט מיט גרויסע, פריידיקע בענקשאַפט צי דער
וועלט און דערגרייכונגען. און ווידער האָט ער דערזען די שוועסטער שרה,
די שוואַרצע, אָנגעווייטיקטע יידישע אויגן, וואָס האָבן אים קיינמאָל
נישט אַרויסגעלאָזט פון זייער פאַרקלעמטן אומעב. דער אומעט וואָס אין
דער לייט-מאַטיוו פון זיין שאַפונג.

איצט האָט ער דאָס אַלין געזען באַשלאָגן מיט דעם פייערדיקן געפּל.

מיטאַמאָל זענען די ברעגן פון דעם פאַרהאַנגענעם פענצטער אַרום-
געזיימט געוואָרן מיט אַ ווייטלעכער זוים פון מאַטער ליכט. ברין האָט
דערזען דעם טאָג, וואָס האָט שטיל און נישט דרייסט זיך געגנבעט דורך
די שפּאַרעס. ער האָט געוואָלט אויפשטיין און האָט געוואַרט, דאָס הויז
זאָל זיך אָפרופן מיט אַ קלאַנג פון לעבן און באַלד האָט ער דערהערט
דאָס הייזעריקע הודזשען פון דעם פּלומפּ אויפן הויף, ער האָט געוואַרט
אויף דעם באַווייזן זיך פון דער אַלטער סטעפּאַנידאַ איוואַנאָוואַ. זי וועט
קוקן אויף אים מיט אירע קליינע, בלויע, פּרומע אויגן. עס האָט זיך
געוואָלט איר עפעס זאָגן, געוויגען איר צושטרויען, ער וועט איר זאָגן, אַז
ער איז נישט קיין פּרעמדער, אַז ער גלויבט און טרויט דעם גרויסן לאַנד,
אַז עס וועלן קומען אַנדערע ליכטיקע טעג.

די צערודערטע נאַכט, מיט דעם הויף, און דעם וויזיט ביי דער יידי-
שער פּרוי מרים גאַומאַוואַ, האָט אים איצט אויסגעזען ווי אַ חלום. ער
האָט נישט געקאָנט צונויפנעמען און אָפּטיילן דאָס וואַרע פון דעם זלומ-
דיקן, וואָס האָט זיך ווי אַ שיכור געוויגט אין אים. ער איז געווען איבער-
געלאָרן פון דעם אַלעם, וואָס ער האָט אויפגענומען פאַר דעם טאָג און
דורך דער נאַכט.

ער האָט זיך איצט דערמאָנט אין דעם הויז פון די שרייבער, וואָס
האָט זיך באַדאַרפט געפינען אויף איינער פון די הויפט-גאַסן פון דער
שטאָט, וווּ ער האָט זיך באַדאַרפט מעלדן. אין דעם הויז האָט געווינט
מאַקסיס גאַרקי, ער האָט פאַר זיך אַרויסגעפונען דאָס הויז אין אַ שט-
לער גאַס, אַרומגעצוימט מיט ביימער, אַ שטילער ווינקל, וווּ גאַרקי האָט
זיך באַהאַפּטן מיט זיינע זענגען. אפשר וועט ליראַ פעטראָוואַ גיין מיט

אים, זי וועט זיך דערוויסן וועגן זיין משפחהשאפט מיט דעם הויז, מיט דעם לאַנד, ער וועט איר אַנטפלעקן זיין וועזן. ער האָט אין פאַרטראַגנקייט פון דער זייטיקער קעשענע אַרויסגענומען דאָס איינציקע, וואָס ער האָט אויסגעחויבן דורך אַלע זיינע וועגן, דאָס קליינע לעדערנע ביכעלע מיט די גאַלדענע שריפט, וואָס האָט אים געבונדן מיט דעם לאַנד און מיט די מענטשן. ער האָט געקוקט אין דעם קליינעם ביכעלע, וואָס האָט אים אַ פאַריאַנטן פון זיין היים וואַנדערער, אַ געטריבענעם פון טויט־שונאים, צו־ריקגעגעבן זיין ווערט. מיטאַמאָל האָט ער דערזען די אַלמע סמעפאַנידאַ איוואַנאַוואַ. זי איז געשאַטען אויף דער שוועל פון איר צימער ווי שמענ־דיק מיט פאַרהויבענע הענט, ווי צום געבעט. איר פנים איז געווען בלייך אין דעם טונקל פון דעם ווינקל:

— אפשר האָסטו זיך „געמאַליעט“... — האָט זי שמיל געזאָגט — איז דאָך דיר פינצטער...

בריוו האָט זיך אויפגעהויבן. ער האָט ערשט איצט דערזען, אַז ער האָט אפילו די שיד נישט אויסגעפאַן.

— אַזוי ביסטו געשאַלפן... אין אַלעמען... דו וועסט דאָך נישט קאָגען גיין אויף די פיס...

זי האָט פאַרשמעלט די אויגן מיט די הענט:

— מען קאָזט אונדז נישט לעבן... ווי די מענטשן... אַ, „האַספאַרו“...

בריוו איז צוגעגאַנגען צו איר, ער האָט איר דערלאַנגט דאָס ביכעלע און געזאָגט:

— איד וואָלט געוואָלט... איר זאָלט זען... איר זאָלט וויסן ווער איד

בין... פאַמער דאַרף מען זיך צעשיידן...

זי האָט גענומען דאָס ביכל, עס באַקוקט:

— וואַרט, טייערינקער...

זי האָט אַ שפאַן געטאַן צו זיך אין צימער און צוריקגעקומען מיט די בריילן. זי האָט לאַנג געקוקט דורך די בריילן, אַ שמייכל האָט זיך באַוויזן אויף איר פנים. זי האָט פאַרהויבן דעם פאַרהאַנג פונעם פענצטער. זי האָט אַלץ געקוקט אין דעם קליינעם ביכעלע, אירע אויגן האָבן זיך אָנגעפילט מיט וואַרעמקייט און זי האָט שמיל געזאָגט:

— ביי אונדז איז דאָס אַ גרויסער כבוד... און פאַר מיר אויך...

און זי האָט מיט אַ גרויסער איידילקייט פאַמעלעך אַרײַנגעלייגט דאָס

ביכל אין זיין האַנט.

נאך דער נאכט האָט זיך דער נייער טאָג מיט אַ מאָדנער לאַנגזאַם-
 קייט און קאַרגשאַפט פֿון ליכט, אויסגעשיילט הינטערן פענצמער. די געפֿלדי-
 קע טריבקייט איז ווי געבליבן שטיין צוזאַמען מיט דער צייט. אָבער אין
 דער גרויער פֿאַרגליווערטקייט האָט זיך געפֿילט דאָס ריזלען פֿון אַ גרויסן
 אומרו, ווי ערגעץ גישט זויט וואָלט זיך געטרייסלט די ערד.

ברין האָט זיך געגרייט צו פֿאַרלאָזן דאָס ווינקל שטוב און אויך די
 שטאָט, כאַטש איצט, אין טריבן ליכט, האָט אים גאָרנישט געשמערט צו-
 גויפֿצונעמען זיינע געדאַנקען, אַזוי ווי זיין קאַרגע וואַנדער-בלעכאַמיש-
 קייט, וואָס ער האָט געהאַט אין זיין זעקל. יעדער קליינער קעגנשטאַנד,
 וואָס האָט זיך אין דעם זעקל געפֿונען, איז געווען פֿאַרבונדן מיט אַ טאָג,
 מיט אַ שעה, מיט אַ מינוט, אין וועלכער עס האָט זיך געוויגט זיין הפֿקער
 גורל. צי איז דאָס געווען אַ פֿאַפּירל, צי איז דאָס געווען אַ בענדל אָדער
 אַ העמד, אַ שטיקל ברויט אָדער אַ שטיקל צוקער — אַלץ איז איצט אויב-
 געוואָקסן צו אַן עיקרדיקער וואָג. יעדע פֿון די זאַכן איז געווען פֿאַרבונדן
 מיט אַן אָרט, מיט אַ מענטש, אַ גוטן אָדער אַ שלעכטן, און יעדער פֿון
 די צופֿאַלן האָט געקאַנט אים, בריגען, מיט זיינע געדאַנקען, מיט זיין גע-
 פֿיל, מיט זיין גלויבן אַוועקטראָגן ווי אַ בלעטל, וואָס רייסט זיך אָפּ פֿונעם
 בויס.

איצט, ווען ברין האָט אויסגעפרוּווט דעם כוח פֿון דעם קליינעם ביי-
 כעלע אויף דער אַלמער סטעפֿאַנידע איוואַנאָוואַ, אין וועלכער ברין האָט
 געזען די פֿאַרקערפֿערונג פֿון אַלעם גוטן אין דעם לאַנד, איז ער געווען
 איבערגעפֿולט מיט אַ נייעם גלויבן אין דעם ווערט פֿון זיין אַמפֿערן זיך
 פֿאַרן לעבן, ווי ווייט און שווער עס זאָל גישט זיין דאָס ווייטערע וואַנדערן.
 ער האָט דערזען פֿאַר זיך נייע וועגן און נייע מענטשן. געשעענישן, פֿאַר
 וועלכע ער האָט איצט געפֿונען אין זיך אַן אָרט אויפֿצונעמען און ווי אין
 זיין וואַנדער-זעקל, אַזוי איז אויך אין זיין גאַנץ וועזן אַרײַנגעטרעטן אַן
 אָרדענונג.

עס האָבן זיך איצט דערמאָנט פֿיל זאַכן, צו וועלכע ער איז געווען
 צוגעבונדן דורך אַלע יאָרן פֿון זיין יוגנט, די פֿאַרשריבענע זייטלעך פֿאַר-
 פֿיר, וועלכע ער האָט, דורך פֿיל מעג און נעכט, פֿון זיך אַרויסגעבראַכט.
 דאָס אַלץ איז פֿאַרבליבן דאָרט, פֿון וואַנען עס האָט איצט געקוקט נאָך-

דער טויט. דאָס אַלץ האָט אָבער איצט אויפגעלויכטן אין אים מיט אַ ניי לעבן, נאָך העלער און פולער ווי פריער.

איבער אַלע זיינע דערוואַרטונגען, אין דעם אינדערפרי, נאָך דער נאַכט, נאָך די אַלע שווערע ידיעות, וואָס האָבן זיך אָנגעטרעגן און אויפגעברויזט דעם הויף מיט דעם פיבער פון מלחמה, איז איצט געלעגן אַ געשפּאַנענע רואיקייט. אויך די אַלמע סטעפּאַנידאַ איוואַנאָוונאַ איז רואיקער און לייכטער געווען ווי שמעטדיק.

זי האָט עפעס אין דער טונקלקייט פון איר שטוב געמאַן אַ גרינטלעכע אַרבעט, וואָס האָט זיך צו בריינגען דערטראַגן מיט געדעמפּטע קלאַנגען. ער האָט כסדר געהערט אירע געמאַסטענע, שווערע און לאַנגזאַמע טריט. עס האָט אַויסגעווען ווי זי וואָלט עפעס געגרייט אַ וועגנעלעכע און עיקרדיקע זאַך. פון צייט צו צייט איז זי שטיין געבליבן אַיף דער שוועל, און האָט מיט איר קוים-שמייכל, וואָס האָט אַרויסגעשלומערט פון אירע יוגנטלעכע ציין, נאָך אַלץ געוואָלט ווי באַשטעטיקן איר צוטרוי און גוטס-קייט פאַר אים.

זי איז איצט געווען אָנגעמאַן אין אַן אַלטרוסישן, קאַלירמן שפענצער, אַן אויסגעהאַפּטענעם מיט אַלמע, ביזאַנטישע קאַלירן. זי האָט געמאַגן אַ ווייס, זיידן טיכל אויפן קאַפּ, ווי עס האָבן געמאַגן די מאַטאָרישע פרויען. אין איר קליידונג איז געלעגן אויך עפעס אַ הויכער השבון און אַ פייערלעכער איבערגאַנג צו אַ גייעם וועג. ברין האָט דערפילט, אַז אַזוי ווי ער פילט איצט עפעס אַ גרענעץ פון אַ רעכטפאַרטיקונג, אַזוי האָט אים אויסגעזען די אַלמע פרוי, און ער האָט מיטאַמאָל דערפילט ווי אַ שרעק פאַר דער נאַענטקייט פון זייער גורל.

ווי די אַלמע רוסישע פרוי וואָלט געוואוסט זיינע געדאַנקען, האָט זי זיך מיטאַמאָל פאַרהאַלטן אויף דער שוועל, אירע קליינע, קינדערישע אויגן זענען געווען געווענדעט צו עפעס אַ הויכקייט, און זי האָט פייערלעך און שטיל געזאָגט:

— אָט, טייעריגקער... קוקסט אויף מיר, אַן אַלמע... וואָס האָט זיך אויסגעפּוצט יום-טובדיק... אין אַזאַ טאַג... מיר אַלמע... רוסישע, מיר זענען אַנדערע... ווען עס קומט אַ שווערע צייט... דאַרף מען זיין גרייט... אויף דעם סאַמע ערגסטן... אָט, אפילו אויפצוגעמען דעם סאַמע טויט... אָט קוק איר מיד היינט איבער מיין לעבן... איר בין שוין אַלס... אַ סך געזען... פאַרשידענע צייטן... געפין זאַכן פון אַמאָל... אַנדערש געלעבט, אַנדערש זיך געקליידט... ווילט זיך אַלץ דערמאַנען... נאַכאַמאָל...

ברין האָט געקוקט אויף איר, אויף דעם גרויסן כוח, וואָס האָט גע־
שלאָגן פון איר, און ער האָט זיך דערמאָנט זיין יידישע גאָס, זיינע אייגע־
נע, נאָענטע, פאַרשראַקענע און באַרויכטע, אָן שוין פאַרמשפּטע...

— סטעפּאַנידאַ איוואַנאָוואַ... — האָט ער געזאָגט — איר וועט
דאָך נישט אַוועקגיין פון אייער הויז... פון אייער שטוב... אפילו ווען עס
זאָל אַזוי געשען... אַז דער שונא זאָל זיך אַרײַנרייסן...

— גיין טייעריגקער... אַרויסגיין פון מיין שטוב וועל איר נישט...
אפשר נאָך ווען דער שונא וועט מיר אומברענגען... וואָס עס וועט געשען...
איר בין אַ רוסישע... קיין שונאים האַלטן זיך ביי אונדז נישט לאַנג... אָם
האַבן מיר אַמאָל... דאָס סאַמע האַרץ... מאסקווא... די „ווייס־שטיינערנע“
פאַרברענט... אָבער נישט אויף לאַנג...

זי האָט אויפגעהויבן איר בליק צו דער מוטטער גרויקייט פונעם
פענצטער און מיט דער זעלבער שטילער פייערלעכקייט, ווי צו זיך אַלײן,
גערעדט:

— אויב דער שונא וועט קומען... אויב מען וועט דאַרפן שטאַרבן...
וועל איך... אין מייע רוסישע... יום־טוב־דיקע קליידער...

די נישט־באַקאַנטע קראַפט, וואָס איז גענאַנגען פון דער רוסישער
פרוי, האָט אויף אַ מינוט זי פרעמד און ווייט געמאַכט, אָבער באלד
האַבן זיך אירע אויגן אָנגעגאַסן מיט דער האַרציקער וואַרעמקייט, ווען
זי האָט געזאָגט:

— וווּהיז־זשע וועסטו איצט גיין... אַרעמענקער... מיט וואָס קאָן איר
דיר העלפן... דאָ, ביי אונדז אין שטאָט... ביסטו נישט זיכער... ווען דער
שונא רייסט זיך אין מאַסקווע, איז אונדזער שטאָט אין געפאַר... כ'האַב
אפילו נאָך קיין ביסל וואַרעמס נישט געמאַכט... די הענט לײַגן זיך נישט...

ברין האָט איר געוואָלט אַ סך זאָגן, וועגן דעם שונא, וועגן דער גע־
פאַר פאַר יעדן, וואָס פאַלט אַרײַן אין זיינע הענט, אָבער ער האָט נאָך
געזאָגט:

— איר וועל גיין... באַלעבאַסמעלע... מיין וועג... ווייטער... איר וועל
העלפן מיט וואָס איר וועל קאַנען...

זי האָט אויף אים אַ גיבן קוק געמאַן:

— דיין וועג איז נאָך אַ שווערער...

זיי האָבן זיך ביידע אָנגעקומט. אירע ליפן האָבן אַ צאַפּל געמאַן, ווען
זי האָט שטיל געזאָגט:

— דיינע וואַנדערן שוין... טויזנטער יאָרן...
— איר ווייסט... פון יידן? ...
— פאַרוואָס זאָל איר נישט וויסן, טייעריגקער... אן אַלמע בין איר...
די ביכל ווייסט פון אַלעס...

אירע אויגן האָבן אויפגעלאָנצט. זי האָט זיי אַ וויש געמאַן:
— איר האָב אַליין אַמאָל ייִדישע פריינד געהאַט... אַ חברמע אַ האַר-
ציקע... פאַר דער רעוואָלוציע... שיינע מענטשן געווען... אסיא האָט זי
געהייסן... אַ „קראַסאָוויצע“, ווי פון דער ביבליאַ... אן איידעלע... צוזאַמען
געלערנט... דערנאָך געקומען די רעוואָלוציע... זיך פאַרלוירן... היינט זענען
אויך דאָ אייערע... אָבער די צייטן זענען אַנדערע...

אין דער מינוט האָבן זיך דערהערט האַסטיקע פּריט איבערן קאָרי-
דאָר. באַלד האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין דער טיר און אויף דער
שוועל איז שטיין געבליבן לידא פעטראָוואַ. דאָס מיידל האָט זיך אַ כאַפּ
געטאָן צוריק, אָבער די אַלמע האָט זי אַ רוף געמאַן:
— קום אַרײַן... לידאַטשאַקאַ...

ברין האָט זיך אויף אַ מינוט פאַרלוירן. ער האָט נישט געווסט ווי
אַזוי זיך מיט איר צו פאַרהאַלטן. אָבער לידא איז געווען אויפגעברויזט,
זי איז געווען אָנגעמאַן אינעם זעלבן שיגעל מיט די שטייול, ווי נעכט,
נאָר אויפן אַרבל פונעם שיגעל האָט זי איצט געהאַט אַ וויסן, ברייטן
באַנד מיט אַ רויטן קרייז, און אויפן היטל האָט זי געהאַט אַ רויטן שטערן.
זי האָט אַ שפּאַן געמאַן מיט אַ מיליטערישן שריט, צוגעלייגט אַ האַנט צום
היטל, און פייערלעך אויסגערופן:

— כּהאַב דעם כבוד צו מעלדן... מיליטערישע קראַנקן-שוועסטער
ביים פּראָגמ... פונעם רויטן קרייז... לידא פעטראָוואַ... דומשקאָוואַ...

אירע אויגן האָבן געלויכטן, זי איז צוגעגאַנגען צו בריגען, און
אויך אים ראַפּאָרטירט. זי האָט פאַרצויגן דעם רימען אַרום דער טאַליע
און עס האָט אַ שפּיל געמאַן די געפאַרמטקייט פון איר געבוי.

סטעפּאַנידאַ אינאָנאַוואַ האָט ערנסט געקוקט אויף איר. דאָס מיידל
האָט זיך ווי פאַרלוירן אונטער איר בליק. די אַלמע האָט שטיל געזאָגט:

— דאָס איז אונדזער שכנמע... לידאַטשאַקאַ... לידא פעטראָוואַ...
— מיר זענען באַקאַנט... — האָט לידא פשוט געענטפערט. זי האָט
אַ קוק געמאַן אויף בריגען און שטיל צוגעגעבן:

— איר האָב זיי געכטן... אין „אַטשערעד“... אין מאַנאַז'ן... גע-
האַלפּן...
די אַלמע האָט מיט אַ שמייכל צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ.
אַ מינוט איז שפּיל געווען.

21

אַ פּלוצלונגער אומרו האָט אַרומגענומען בריגען. עס האָט אים אויס-
געוויזן, אַז ער האָט פאַרשפּעטיקט, זיך אָפּגעריסן פון דעם איינציקן אַנ-
האַלט און פאַרבליבן אַליין, פאַרבלאַנדזשעט אין אַ נעץ פון געפאַר, אַז ער
וועט שוין קיינעם נישט געפינען אין דעם הויז פון די יידישע היימלאָזע,
וואָס זענען אין דער נאַכט ערגעץ ווייטער געלאָפּן און אים געלאָזן אין
אַ ים פון פּרעמדקייט, אַז אַ וועג. עס האָט זיך אויף אים אַ לייג געמאַן
אַ פּיין, וואָס איז אים אַזוי באַקאַנט געווען זייט זיין וואַנדערן.
ווי יעדער ייך צווישן נישט-יידין, האָט אים פּלוצלונג אַרומגענומען
אַ קלעם פון פאַרלוירנדיקייט און שמעכיקן השד, אַז באַלד וועט מיט אים
געשען עפעס שרעקלעכס.

ער איז געשטאַנען אין דעם גרויען ליכט פונעם מאָנ, וואָס האָט זיך
געשמעלט מיט די געוויינלעכע קלאַנגען פון דעם אויפגעוועקטן קאַרידאָר
און דעם לאַנגן הויף, וואָס האָט אויפגעוואַכט צום לעבן, ווי דורך דער
נאַכט וואָלט גאַרנישט געשען; אָבער יעדער קלאַנג, וואָס האָט זיך אָנגע-
טראָגן, האָט פאַר בריגען איצט אויסגעזען דראַענד און געפערלעך.

ער איז געשטאַנען גרייט צו גיין. אָבער אין דער מינוט האָט אויס-
געזען ווילד צו פאַרלאָזן די שטוב. בריגען איז איצט קלאַר געוואָרן, אַז
דאָס מיידל לידא פּעטראָוונאַ איז אַריינגעקומען אַהער צוליב אים. דאָס
האַט ער געזען אין די אויגן פון דער אַלמער סמעפּאַנידאַ אייוואַנאָוונאַ,
אין וועלכער ער האָט אונטערגעכאַפט אַ שפּילנדיקן בליק, וווּ עס איז
געווען ווי אַ פאַרגאַשטע גיינעריקייט, ווען זי האָט געפּרעגט וועגן זייער
באַקאַנטשאַפט פון פּריער.

לידא פּעטראָוונאַ האָט נאָך אַלץ רעשיק געאַמעמט, ווי נאָך אַ לאַנגן
לויפן. עס האָט זיך געפּילט, אַז זי איז אָנגעפּילט מיט אומריאיקע גייעסן.
זי האָט אַלץ נישט אויפּגעהערט זיך צו פּרייען מיט איר דערגרייכטער
לאַנגע פון אַ פּראַנט-שוועסער. זי האָט אַראָפּגענומען דאָס זעלנערישע
היטל מיט דעם שמערן און טיף געאַמעמט, ווי זי וואָלט עס ביי וועמען

אַרויסגעריסן נאָך אַ לאַנגער אַמפּערניש. זי האָט אַלץ דערציילט ווי אַזוי
דאָס איז געשען:

— איר האָב געמאַכט אַ סקאַנדאַל... דעם סאַמע פּאַרזיצער פּונעם
קאַמיטעט... וואָס ווילט איר... האָב איר געזאָגט... איר זאָל דאָ זיצן און
וואַרטן אויף די דייטשן... און ווער וועט אַרומגיין אַרום אונדזערע פּאַר-
וונדעטע זעלנער?... איר וועל נישט מער וואַרטן... פון דאַנען וועל איר
אָוועקגיין... נאָך ווי אַ קראַנקן-שוועסטער... אויפן פּראָגט... איר האָב גע-
ווין מיינע פּאַפּירן... אַז איר האָב געענדיקט דעם קורס... מיר זענען דאָרט
געווען אַ סך... אין איין שעה האָב איר אַלץ פּאַרזאָרגט... מאַרגן וועלן מיר
שוין וויסן... ווהיין מען שיקט אונדז...
זי האָט מיטאַמאַל איבערגעריסן:

— איצט... איז נאָר שלעכט... וואָס וועט זיין מיט דער מאַמען...
זי האָט אַ קוק געטאָן אויף דער אַלטער סטעפּאַנדיאַ איוואַנאָוואַ מיט
גרויסע, וואַרעמע אויגן:

— וואָס וועט זיין מיט מיין מאַמען... דער אַרעמער... ווען אונדזע-
רע וועלן פּאַרלאָזן די שטאָט...

סטעפּאַנדיאַ איוואַנאָוואַ האָט פּלוצלונג מיט אַ האַרטער שטרענגער
שטים געזאָגט:

— נו, וואָס... די מאַמע... זי איז דאָך נישט קיין פרעמדע... זי איז
דאָך מיט אונדז... אויב עס איז באַשערט... וועלן מיר דאָך דאָ... צוזאַ-
מען...

בריוו האָט אויסגענוצט די מינוט פון שווייגן און האָט שטיל גע-
פרעגט:

— וואָס האָט איר געהערט... אין שטאָט... גייעס...

— די גייעס איז נישט קיין גומע... דער שונא קלייבט זיך... אַרום
מאַסקווע... און מיר... דאָ... זענען אויפן וועג... אונדזער סאַניטאַרער
צוג... קאָן אָפּפאַרן יעדע מינוט... איר מוז זיין גרייט... אַ סך זאַוואַדן,
„אומשרעזשיעניעס“, פּאַרלאָזן די שטאָט... אדך... מיט וויפל חברים אין
חברטעס... איר האָב מיר שוין היינט געזעגנט, אָבער קיינער האָט נישט
געוויינט... אַלע זענען זיכער... אַז גיד, גיד... נאָך גיד וועלן מיר ווירער
צוריקקומען... איצט גייט אַלע... נאָך צו פּאַרהאַלטן מאַסקווע...

די אַלמע האָט שטרענג געקוקט אויף דעם מיידל, ווען זי האָט גע-
רעדט, און ווען זי האָט געזאָגט „מאַסקווא“, האָט זיך דער אַלטערס האַנט
ווי אַליין אויפגעהויבן און איבערגעצילמט דאָס פנים זי האָט זיך דערביי

א וויג געמאָן ווי זי וואָלט פאַרלוירן דאָס גלייכגעוויכט. מיטאַמאָל האָט
זי אויפגעהויבן אירע קליינע קינדערישע אויגן אויף בריגען:

— און דו... ווהין קלערסטו...

ברין האָט זיך אַ כאַפּ געמאָן:

— יאָ... פאַר מיר איז אויך שוין צייט... איך וועל גיין צום „סאַווי“

פון די שרייבער... וווּ מען וועט הייסן... דאָ זענען גאָר אַנדערע דאָ... מיט
זיי צוזאַמען...

דאָס מיידל האָט אויף אים אַ קוק געמאָן, ווי זי וואָלט עפעס גע-

פרעגט:

— צו די... שרייבער...

די אַלמע האָט זיך אָנגערופן:

— ריכטיק... יעדער מוז דאָך מיט וועמען גיין... לידאַטשקאָ... די

ווייסט דען נישט וואָס פאַר אַ מענטש אונדזער שכן איז... אַ ווערטפולער
מענטש... אפשר ווייסטו נישט... וואָלסט באַדאַרפט וויסן... וואָלסט אפשר
אַנדערש...

דאָס מיידל האָט געקוקט אויף בריגען מיט גרויסע אויגן פון פאַר-

ווונדערונג:

— דער „סאַווי“ פון די שרייבער... איך בין דאָרט אַמאָל געווען

אויף אַן אָונט... דאָרט איז דער מוזיי פון מאַקסיס גאַרקי... איך בין געווען
מיט דער שולע...

די אַלמע האָט מיט אַ מיידלשער שעמעוודיקייט, מיט אַראָפּגעלאָזע-

נע אויגן אָנגעהויבן:

— ווייסטו, לידאַטשקאָ... וועמען מיר האָבן דאָ... ביי אונדז... דאָס

איז נישט קיין געוויינלעכער מענטש... דאָס איז אַ שרייבער... אַ „פיסאַ-
טיעל“... דו דאַרפסט אים שעצן... מיר דאַרפן אַלע זיך רעכענען פאַר
אַ כבוד... ער האָט מיר געוויזן זיין דאָקומענט. אַ שרייבער אויף זיין
שפראַך... פאַר זיינע...

לידא האָט אַלץ געקוקט מיט אויפגעריסענע אויגן, די אַלמע האָט

שמיל געזאָגט:

— אַנגו... ווייזט איר... זאָל זי זען אייער ביכעלע... אייער דאָקו-

מענטש... זאָל זי זען מיט וועמען מיר האָבן דעם כבוד...

— ווייזט... — האָט דאָס מיידל אויסגעשריגן און אירע העלע אויגן

האָבן אויפגעלוויכטן.

נאך דער לעצטער מעלדונג פון דעם ראדיא איז די שטאָט אויף דער
וואַלאַנא ווי אַ טייל אַרויס פון די ברעגן. עס איז געווען קלאָר, און צוליב
דער אַלטער שטאָט וועלן קיין שלאַכטן דאָ נישט פאַרקומען. עס האָט זיך
געהאַנדלט נאָר וועגן דער הויפט-שטאָט מאַסקווע, און די שטאָט אויף
דער וואַלאַנא, וואָס איז געלעגן אין אַ זייט, האָט איצט נישט געהאַט קיין
גרויסן באַדייט, און האָט זיך געגרייט יעדע מינוט צום ערגסטן. איצט
איז געגאַנגען די גרויסע אייליקע אַרבעט פון אַרויספירן אַליי, וואָס האָט
געהאַט אַ ווערט, און אין דער טונקעלער, אינדערפרי איקער שעה זענען
אַלע טירן און טויערן אָפן געווען, ווי פון אַלע שטובן וואָלט געוואָרן איין
שטוב.

אַ שווער געקלימפער און אַן ענגשאַפט פון אָנגעלאָדעוועטע מיליטע-
רישע קאמיאנען, שווערע רעדער פון קאַנאַנען און פאַנגען האָבן ווי גע-
דונערט און געטרייסלט די ערד. פון דער מינוט, וואָס דאָס מיידל לירא
פעטראָווא האָט געזען דאָס קליינע ביכעלע פונעם שרייבער-פאַרבאַנד,
האָט זי פון בריגען נישט אַראָפּגענומען אירע לייכטנדיקע בליקן, און פון
דער מינוט אָן איז דער קאָרידאָר מיט אַלע טירן געוואָרן פאַר אים אָפן
און היימיש. די רוסישע ווייבער, וואָס האָבן איצט, אַזוי ווי סטעפאַנידאָ
איוואַנאָוואַ, אויך עפעס כסדר געגרייט, געעפנט אַלע פּעק און שראַג-
קען, קאַמאָדעס און קאַסעס מיט ריחות פון אַמאָליקע צייטן, האָבן איצט
אויף בריגען געקוקט מיט אַ גייער האַרציקער היימישקייט און אים גערופן:
„פּיסאַטיעל“.

זיי האָבן געגרייט זייערע זין און מעכטער צום צעשיידן. מען האָט
גענייט און געלאַטעט וואַרעמע קליידער, געלאַטעט שטיוול און וואַליקעס,
זיך געזעננט מיט שטילע ווערטער, קורץ געוויינט און זיך געצילמט.

ברין האָט געזען די גרויסע רוב און גרייטקייט פון דעם פאַלק, וואָס
האָט אים אַזוי דערמאָנט אין די אַלע היסטאָרישע געשעענישן אין דעם
לאַנד פון גרויסע סמוועס, מלחמות און זיג.

ברין האָט שוין איצט געקאָנט דעם אַלמן אויסגעריבענעם קאָרידאָר,
אין וועלכן עס האָט זיך איינגעגעסן אַן אַלט, באַזעסן לעבן. די אַלע מע-
טשן, וואָס ער האָט געהערט דורך דער טיר, די ווייבער, קינדער און מע-
נער, וואָס האָבן אים אַזוי פרעמד און דראָענד אויסגעזען, זענען שוין
איצט פאַר אים געווען נאָענטע און גוטע מענטשן, ער איז איצט געווען
אַרומגערינגלט פון די שכנים. פרויען, מענער און קינדער, וואָס האָבן גע-

הערט וואָס ער דערציילט פון זיין היים, און זייערע גוטמוטיקע בלויע אויגן
האַבן זיך אָנגעפילט מיט טרערן פון מיטלינד און געפיל. די זעלבע צעפאַמלע, פאַראַרבעטע ווייבער האָבן אים פון אַלע זייטן
געטראָגן הייסע טיי, און אייגע, פאַר וועלכער ברין האָט דורכגענידן
שטענדיק געפילט אַן אומהיימלעכקייט, ווי זי וואָלט אים געשטאַכן מיט
אירע אָנגעווייטיקטע, גרינלעכע אויגן, האָט אים איצט ארויסגעטראָגן
אַ מעצעלע, „וואַרעניע“, געטרייט אים אַז ווען איר מאַן וועט צוריקקומען
פון דער מלחמה, זאָל ער, ברין, ווידער קומען צו גאַסם.
לידא פעטראָווא האָט אין אַ זייט דערציילט בריגען, אַז די שכנטע
הייסט קאַנדראַטיועווא, און איר מאַן, אויף וועלכן זי וואַרט, איז נאָך אין
סאַמע אָנהייב פון דער מלחמה אומגעקומען ערגעץ ביי די פּוילישע גרע-
נעצן און כאַטש אַלע ווייסן דערפון, גלויבט נישט די קאַנדראַטיועווא, אַז
איר מאַן „קאַליטשאַק“ לעבט נישט, און זי וואַרט אַלץ אויף זיין קומען.
ברין האָט אַריינגעקוקט אין די אָפּענע טירן פון די שטובן אין דעם
לאַנגן קאַרידאָר, פון וועלכן עס האָט אַרויסגעקלאַפט דער שטרענגער ריח
פון אַן אייביק, באַזעסן לעבן. און עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער האָט
זיך פאַרלייגט אין אַן אַלט בוך, אין דער געשיכטע פון דעם גרויסן און
אייביקן פּאָלק, וואָס קיין שום שונא קאָן נישט אויסוואַרצלען פון דער
ריזיקער, אומענדלעכער ערד.

22

אין דעם טונקעלן, גרויען פרימאָרגן איז ברין געווען דער איינציקער
מאַנצביל אין דעם קאַרידאָר. אַרום האָט זיך די שטאַט געוויגט מיט דער
צעווייגטקייט פון אַן אויפגערודערטער געסט, וואָס איז בריגען געווען אַזוי
באַקאַנט. ער האָט געוואוסט, אַז ער דאַרף אַוועקגיין ווייט פון דאַגען און
אַז די וועגן פאַר אים זענען ווייטע און אומבאַקאַנטע.

אין די לעצטע שעהן האָט ער געוואָלט אין זיך אַריינגעמען אַלץ מער
פון דער שטאַט און פון די מענטשן, וואָס זענען פאַר אים געווען שוין
די לעצטע גרענעץ פון זיין לעבן ביז איצט. ער האָט איצט געמאַסטן
אַלץ מיט דעם שמה, מיט וועלכן ער האָט זיך דערווייטערט פון זיין
היים, און ווי ער וואָלט אָפּגעלאָזט די הענט פון דעם לעצטן אָנהאַלט,
האָט ער זיך נעטראָגן אין דער ווייט, ווי מיט פאַרמאַכטע אויגן, מיט דעם
אייניגם וואַכנדיקן אינסטינקט נישט צו זען קיין ריימישן. ביי יעדער גע-

פאר, וואָס ער האָט באַגענוגט אויף זיין וועג, האָט ער געפונען נאָר איין מרייסט, אַז ער איז נישט ביי די דייטשן, אַז ער הערט נישט זייער געשריי, פון וועלכן עס איז אים פאַרבליבן ווי דער ברי פון פייפנדיקע בייטשן איבער דער הויט.

די שטיק וועלט פון זיין לעבן, וואָס ברין האָט פאַרלאָזן, האָט ער אין זיין זיגען געזען ווי אַ פאַרברענטע עהר, וואָס ער דאַרף אויסמיידן, גלייך ווי קיין אַנדערע געפאַרן וואָלטן אויף דער וועלט פאַר אים נישט געווען. און נאָר אין קאָשמאַרנע זענגען, וואָס האָבן זיך אָפּט אין זייגע מיידע, פאַרמאַרגענע הלומות אַרײַנגעריסן, האָט זיך איבערגעהזרט די שטענדיקע אימהדיקע און בריענדיקע פּיין, ווען ער האָט זיך געטראָגן אין אַ קרוין פאַרשפאַרט מיט די דייטשן, פון וועלכן ער האָט נישט געפונען קיין אויסגאַנג.

ברין האָט געוואוסט, אַז ער דאַרף איינל, כאָטש פון דער נאַכטיקער בהלה זענען נישט פאַרבליבן קיין סמנים אין דעם הויף. עס איז אפילו געלעגן אַ רו ווי די מענטשן וואָלטן ערגעץ זיך געזאַמלט צו אַ גרויסער אַרבעט. די שטאַט האָט נישט געהאַט קיין בולטע סימנים פונעם שונאס אַנגריף, וואָס האָט זיך אָבער צו יעדער מינוט געקאָנט אַנטראָגן, אין ברין איז געווען גרייט צו ישרן גאַנג.

די שטאַט אויף דער וואָלגאַ איז געווען די לעצטע, וואָס האָט אים נאָך פאַרבונדן מיט די וועגן, וועלכע האָבן דערפירט צו זיין וועלט. פון דאַנען האָט ברין געדאַרפט אַוועקגעטראָגן ווערן אין אומבאַקאַנטע ווייטן, וועגן וועלכע ער האָט נישט געהאַט קיין פאַרשטעלונג, ווי אַ מענטש זעט נישט די וועלט, אין וועלכער ער איז ומער נישטאַ. עס איז שוין געווען גרויסער טאַג, און די שווערע, דריקנדיקע דערוואַרטונגען פון דער פאַרהאַנגענער נאַכט האָבן זיך אויפגעלעזט. עס האָט אפילו אויפגעלויכטן אַ קילע, הויכע ליכט מיט בלייכע פלעקן פון אַ זון, וואָס האָט זיך געריסן פון דרויסן. דורך דעם קליינעם פענצמערל אינעם קאָרידאָר האָט זיך געווען די ווייטע, נעפּלדיקע פאַנאַראַמע פון דער וואָלגאַ, וואָס איז געלעגן אַ פאַרמאַכטע אין דעם בלייכן ליכט. די ווייטקייט האָט געלאָקט מיט רו און פּרירן. זי האָט גערופן, און ברין איז גרייט געווען צו גיין. דאָס וואַנדער-זעקל איז געהאַנגען אויף זיין אַקסל. דאָס זעקל איז איצט באַדרייטנדיק שווערער געוואָרן פון קליינע, גויטיקע מתנות, וואָס די אַלמע סטעפאַנידאָ האָט אים געגעבן. דאָס איז געווען אַ טעפעלע אויף פּיין, אַ בלעכן לעפעלע פון איר באַלעבאַמישקייט. איז ער געשטאַנען אין דעם

קאָרדאָר מיט אַן אויפגערוּדערט האַרץ, ווי ער וואָלט באַדאַרפט אַרויס־
גיין פון אַן אייגענער שטוב. ער איז געווען אַרומגערינגלט פון די פרויען,
שכנות אינעם קאָרדאָר און האָט זיך צום ערשטן מאל אנגעפילט מיט
די ריחות פון די היימיש־געוואָרענע אַלמע רוסישע שטיבן, וואָס האָבן
זיך פאַר אים געעפנט. ברייגען האָט זיך געדאַכט, אַז וואָס מער ער וועט
אין זיך אַרײַנגאַפן די קרעפטיקע לעבנס־ריחות, אַלץ מער געשיצטער
וועט ער זיין פאַר די דייטשן.

ער איז איצט געווען דער איינציקער מאַנצפאַרשוין אין דעם קאַ־
רדאָר, אַ ווייטער, אַן אומבאַקאַנטער, פון אַן אַנדער לאַנד, וואָס האָט
געזען דעם שונא און איז געקומען אַהער נאָך שוין. אויך דער צויבער
פון דעם קליינעם ביכעלע, וועגן וועלכן מען האָט זיך דאָ איבערגעגעבן
מיט שטילע ווערטער, האָבן אים מיטאַמאָל אויפגעהויבן. פון יעדער
שטוב האָבן אויף אים געקוקט אַ פאַר אויגן מיט נייגיר און פריינד־
שאַפט.

מיטאַמאָל האָט זיך פאַר ברייגען געעפנט אַ טיר און אין דעם בלייבן
ליכט פון די פענצטער, האָט ברין פאַר אַלעם דעהוען דאָס מיידל ליראַ
פערטראָוונאַ. זי איז איצט געווען אַנגעמאָן אין אַ גרינער רוסישער „רו־
באַשקאַ“, פאַרקעפלט אויפן האַלדז. אירע האָר זענען געווען הויך פאַר־
קעמט אויף איר קאָרן שטערן און האָבן זיך אַראָפּגעלאָזן אין
גאָלדיקע לאָקן איבער אירע שמאַלע, מיידלשע אַקסלען. די סאָלדאַטישע
יינגלשקייט איז מיטאַמאָל אַראָפּ פון איר, און ברין האָט צוריק דערזען
דאָס שלאַנקע, בויגיקע מיידל מיט די הויכע ברעמען, ווי צום ערשטן
מאָל, אין דעם טונקעלן קאָרדאָר: }

— קומט אַרײַן צו אונדז... — האָט זי אים אַ פיר געמאָן — כאַ־
קענט זיך... דאָס איז מיין מאַמאַ.

ברין האָט אַרײַנגעשפּאַנט אין אַ גרויסער, ברייטער, נידעריקער
שטוב מיט טיפע ווינקלען, פאַרשמעלטע מיט טישלעך און שענקלעך,
פאַהרדאַפירטע מיט פאַרשידנפאַרביקע פאַרהאַנגלעך. צוויי פענצטער זע־
נען געדיכט באַשמעלט געווען מיט אַלמע, גרויסע בלומען־מעפ, און אין
דעם ליכט פון דעם פענצטער האָט געצאַפלט אַ קאָלירטער פויגל אין
אַ שטייג.

אַ טיר, פאַרשמעלט פון אַ פאַרהאַנג, האָט געפירט אין אַ צווייטן
צימער. דאָרט איז געווען טונקל און שאַטנדיק, און פון הינטער דעם
פאַרהאַנג האָט זיך באַוויזן אַ הויכע, בלייכע פרוי. מיט לאַנגזאַמע טריט,

אָנגעשפּאַרט אין אַ שמעקן, האָט זי זיך קוים באַוועגט, שלעפּנדיק אַ פּוס.
זי האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אויף אַן אַלמער, ווייכער, אויסגעזעסענער שמוץ,
און מיט אַ שמייכל, וואָס האָט זיך דורכגעריסן פּון איר אָנגעווייטיקטן
בליק, האָט זי געקומט אויף ברייגען.

די טיר אין קאָרידאָר איז געבליבן אָפּן.

די פּרוי איז געווען הויך געוואקסן, אַ העלע, ווי אַ דורכויכטיקע,
מיט אַ ליכטיקן, איידעלן שמערן. זי איז געווען עגלעך צו לידאן. אירע
אויגן זענען געווען בלויע און האָבן געקומט מיט אַן אָנגעווייטיקטן בליק
פּון מענטשן, באַשווערמע פּון אַ שמענדיקן קוועל. זי האָט ברייגען דער-
לאַנגט אַ קילע, קרעפּטיקע האַנט פּון הינטער אַ ברייטער רויטישער קאָ-
לירטער טוך, אין וועלכער זי איז געווען איינגעהילט. איר שטים איז
געווען אַ טונקעלע, אַ טיפּע, ווי זי וואָלט געווינגען:

— זיצט... מײן טאָכטער האָט מיר דערציילט וועגן אײך... איר
האַט אַזויפיל געליטן. וואָס וועט זײן מיט אונדז אַלע... גאַט... ווי שרעק-
לעך דאַס איז... בײ אונדז איז ביז איצט געווען שפּיל... ווער ווײסט...
איר האָב געהערט, אַז איר זענט אַ שרײבער... יפּשׂר ווײסט איר... ווען
וועט זיך דאַס ענדיקן...

און צוויי שווערע שרעקן האָבן זיך באַוויזן אין אירע אָנגעווייטיקטע
אויגן. הינטער דער אָפּענער טיר אין קאָרידאָר איז געווען פּול מיט
שכּנים=פרויען, וואָס האָבן געגרייט דעם טאַג פּון ווייטערן לעבן. עס האָבן
גערוישט די „פּרימוס“=קעכלעך, מען האָט געהערט דאַס הויזעריקע סי-
קען פּונעם פּלומפּ אויפן הויף, און ברייגען האָט זיך געדאַכט, אַז באַלד
וועט עפעס אויפּפלאַצן, צעשפּרינגען און עס וועט פאַרמאַכן די וועלט
פאַר אים.

ער האָט געוואָלט עפעס זאָגן, עפעס וואָס זאָל וואָרענען, פאַרהיטן,
שיצן. אָבער אַלץ, וואָס איז אָנגעלאָפּן אויף אים, ווי אַ קנוליקער וואָלקן
פּון געפאַר, איז געבליבן אין אים. און אים האָט זיך פּלוצלינג אויסגע-
וויזן, אַז ער האָט נישט קײן רעכט דאָ צו זײן.

ער האָט זיך ארוימגעקוקט ארום דער שטוב, אַלץ, וואָס איז דאָ
געשטאַנען, איז געווען ווי איינגעמויערט און האָט דערציילט פּון לאַנגע
צײטן. אויף די גרינגלעכע ווענט זענען געווען אָנגעהאַנגען בילדער פּון
מענער און פּרויען. מענער אין מונדירן פּון מיליטער, מיט שווערדן בײ
די זײטן, באהאַנגען מיט עמבלעמען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז די שטוב

איז באוואכט און באשירעמט פון געפאנצערטע ריזן, וואָס בליקן אַרויס פון יעדער ווינקל.

לידע פּעטראָוואָ האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אויף די קני געבן דער מו-
טער, זי האָט אַרומגענומען אירע קני און זי געגלעט איבערן פנים:

— וויין גישט, מאַמאַ... אונדזערע העלדן וויינען גישט... אַלין וועט
זיך ענדיקן... און מיר וועלן ווידער זיין צוזאַמען... איצט מוזן מיר זיין
שטאַרק... מיר וועלן גיין אַלע... יעדער וועט העלפן מיט וואָס ער וועט
קאָנען... מיר וועלן דעם שונא פאַראַיגן...

זי האָט אַ שמיכל געטאָן און אירע אויגן האָבן אויפגעלויכט:
— דערנאָך וועלן מיר אַלע גליקלעך לעבן... מיר וועלן צוריקקומען...
יעדער צו זיין היים... צו זיין געליבטער אַרבעט... מאַמאַ, איר וועל גיין
צום מעאַטער... דאָס איז דאָך מיין טרוים...

זי האָט קינדעריש פאַרהויבן די אויגן און פאַרלינגט די הענט, ווי
זי וואָלט געוואָנט א געטעם. מיטאמאָל האָט זי איר לויכטנדיקן בליק
אַנגעווענדעט אויף בריגען און זי האָט צוגעגעבן:
— און איר וועט שרייבן ביכער... מיר וועלן לייענען...

אין פאַרטראַנגקייט האָט זי אַרויפגעלייגט מיט אַ קינדערישער צו-
טרוילעכקייט איר קילע, פרישע מיידלשע האנט אויף בריגס אַרעם און
אויפגעוועקט זיין דרימלענדיקן געדאַנק, וואָס איז געווען ווייט און בלאַג-
הזשענדיק אין זיין פאַרלוירענער וועלט.

די פרוי האָט אויסגעווישט די אויגן מיט דעם טוך און האָט מיט
אַ פּלוצלונגער שמרענגקייט געוואָנט:
— איר וועט גיין... אָבער איר... וווּ וועל איר גיין... מיט וואָס
וועל איר העלפן...

— דו, מאַמע, דאַרפסט גישט גיין... דו וועסט זיין אין דיין שטוב...
קיינער וועט גישט וואָגן דיר שלעכטס צו טאָן... דו ביסט אַ קראַנקע...
אָבער מיר... מיר וועלן דיר שיצן... מיר זענען יוגע... געזונטע...
זי האָט זיך צוגעבוהן צו בריגען מיט אַ טיפן בליק:

— אמת... חבר... „פּיסאַמיעל“...
— יאָ... — האָט ברין שטיל געענטפערט — מיר וועלן...
און ער האָט זיך אויפגעשטעלט. אַ מאַדגע ווייטיקלעך געפיל האָט
אים אַרומגענומען, אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער נאַרש עמעצן. די פרוי
האָט שטיל ווי צו זיך גערעדט:

— לידאָטשקאָ וועט אַוועקגיין... און איד... איד וועל בלייבן אַליין...
זי האָט פאַחדריקט אירע אָנגעווייטיקטע אויגן אין שטיל, פאַר-
לירן געמורמלט:

— ווער ווייסט, ווער ווייסט... צי מען וועט זיך נאָך זען...
אויף דער שוועל האָט זיך מיטאַמאַל באַוווּזן סטעפּאַנידאַ אַוואַנאַוו-
נאַ. זי האָט איבערגעשפּאַנט די שוועל. זי האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ
און פייערלעך געזאָגט:

— שלעכטע נייעס... פאַרטאָג... זאָגט מען... האָבן זיך דיִישע
אַעראָפּלאַנען... באַוווּזן... איבער דער וואַלאַנאַ... „האַספּאַדי“... צו וואָס עס
איז דערגאַנגען...

.23

ברין האָט אין זיינע וואַנדערונגען זייט דער מלחמה איבער פּוילן און
ווייסרוסלאַנד געזען שטעט, וואָס זענען דורכן שונא פאַרכאַפט געוואָרן אין
געציילטע שעהן. ער האָט געזען עסקאַדרייעס באַמבאַרדירער, וואָס האָבן
זיך אָנגעטראַגן און באַוואָרפן מיט פייער די אייגנוויינער, וועלכע זענען גע-
פּאַן, לויפנדיק אויף די וועגן. ער האָט געוויסט, אַז אויך מינוטן קאָנען
וועגן אויף דער וואַג פונעם גורל. אַחוץ דעם האָט נאָך געוואַכט אין אים
דער יידישער אומרו אין אַ לויף אָן אַן אָפּהאַלט. ער איז פאַר אַלעם גע-
לאָפּן ווי אַ ייד, ווי דאָס גאַנצע פייער פונעם שונא וואַלט געווען געצילט
אין אים.

די אַלטע רוסישע שטאָט אויף דער וואַלאַנאַ האָט בריינען צומאָל גע-
מאַכט פאַרגעסן אין זיין יידישקייט, כאָטש ער האָט באַדאַרפּט די שטאָט
פאַרלאָזן, האָט אים דאָ עפעס געהאַלטן.

אין דעם לעצטן טאָג איז אים די קילע טונקלקייט געוואָרן אייגן.
דער לאַנגער הויף, די הייזער מיט די גרינע דעכער, די שטובן, וואָס האָבן
זיך פאַר אים געעפנט, האָבן אים אַריינגעצויגן. ער האָט ווי פאַרגעסן,
אַז אַ ייד דאַרף אַחוץ דעם שונא, אויסמיידן נאָך אַנדערע שונאים, וואָס
קאָנען זיין אומעמום.

ער איז אין דעם טאָג לאַנג געזעסן אין דער אַלטער רוסישער שטוב
ביי דער רומשקאווא אין דער היים, וואָס איז געווען ווי איינגעמויערט אין
דער ערד פון דער אַלטער שווערער שטאָט.

ער איז געזעסן צווישן דעם מיידל פעטראָוונאַ און איר מוטער. ער האָט געהערט די שטימע ווערמער פון זייער געזעגענען זיד און ער האָט געפילט ווי דאָס קרענקלעכע געאיייל שטימט זיד איין אין אים, ווי עס וואָלט זיד אין אים אריינגעגאַסן א קילע רן, וואָס איז געפלאָסן פון דעם הויז און פון די מענטשן.

דאָס מיידל האָט געגלעט דער מוטערס האָר און בלייבן שטערן. די טאָכטער האָט אויסגעמאַלט אַ בילד ווי זי וועט גיין אויפן פראַנט ראַמע ווען די געראַגירטע זעלנער, ווי זי וועט זיד נישט שרעקן פאַר קיין געפאַר, און אויב מען וועט דאַרפן, וועט זי שטאַרבן ווי אַ העלד פאַרן פאַמערהאַנד. די מוטער האָט געקוקט אויף איר מיט אירע אָנגעווייטיקטע אויגן. איר אָמעס איז וואָס אַמאַל געוואָרן טיפער און אַ פאַרב האָט באַשלאָגן איר פנים. זי האָט זיד ביסלעכווייז, אונטער דער טאָכטערס ווערטער, אויפגעשטעלט, פאַרגעסנדיק דעם שטעקן, וואָס זי האָט באַדאַרפט צוליב איר קראַנקן פוס. זי האָט פאַרריסן איר העלן קאַפ און האָט שטייל, מיט אַ צאַפל אין דער שטים, אַרויסגערעדט:

— יאָ... דו דאַרפסט גיין... מיין טאָכטער...

דאָס מיידל איז געשמאַנען אויסגעגאַסן, ווי אַ העלד פלאַם. איר ברוסט האָט זיד געהויבן און עס האָט זיד געראַכט, אַז קיין שום שונא וועט נישט צעברעכן איר כוח. ברין האָט זיד מיטאַמאַל דאַרפילט איבעריק. אָבער דאָס מיידל האָט ווידער מיט איר פשוטקייט אַרויפגעלייגט איר האַנט אויף זיין אַהעם, און פלוצלונג, פאַר דער גאַנצער צייט, האָט זי אים פשוט אַ פרעג געטאָן:

— און איר... ווהין וועט איר גיין...

ברין האָט נישט געהאַט קיין ענטפער. ער האָט אַליין אויף קלאַר נישט געוואוסט פאַר וואָס ער האָט נישט געוואָלט אַנרופן די ווייטע געגנטן פונעם לאַנד, ווהין עס האָבן צומיינסט געצויגן די יידישע היימלאַזע. דאָס זענען געווען די לענדער פון קאַזאַכסטאַן און אוזבעקיסטאַן, וואָס האָבן געלאקט מיט זייער ווייטקייט פון די פראַנטן, מיט דער וואַרעמקייט און רחבות פון ברויט.

בריינען האָט זיד געראַכט, אַז די אַלע געגנטן, ווהין עס זענען צוויי מינסטנס געלאָפן פרעמדע, וועלן מינערן זיין ווערט ביי די פרויען, וואָס האָבן זייערע גאַענטע אויף די פראַנטן אַרום.

ער האָט לאַנג נישט געענטפערט. ווי ער וואָלט געוואָלט מאַכן דער פון אַ סוד, ביז וואָנען די מוטער האָט זיד אָנגערופן:

— לידאָטשקא... ער איז דאָך אַ שרייבער... ער וועט געוויס באַ-
שרייבן דעם פּראָגנא... אפּשר קאָן ער דיר נישט זאָגן...

ליהא פעטראָווא האָט, ווי עס זעט אויס, געוואָרט אויף דער מינוט,
ווען די מוטער וועט זיין רואיקער. זי האָט זיך אויף א מינוט פארקלערט
מיט אַ ווייטן, בלויען, פאַרטראַגענעם בליק, בייסנדיק די געגל פון אירע
שמאַלע מיידלשע פינגער, זי האָט אַ לויף געמאַן:

— ווארט... מאמא... איד וועל דיר ווייזן...

זי האָט געברענגט אַ זעלנערישן בייטל, אַרויסגענומען פאַפירן און
אַ צעפלאַמטע געוויזן דער מוטער:

— זעסט, דאָס איז מיין דאָקומענט... די פּראָגנא-שוועסטער... רומש-
קאָוואַ... זעסט... איז קאָמאָנדירט...

זי האָט אויסגעשפּרייט אַ לאַנד-קאַרטע און גענומען ווייזן דער מו-
טער ווהיין זייער שפּיטאַל ווערט עוואַקואירט, ווהיין זי וועט דאַרפן פירן
די פאַרוווגדעמע זעלנער פון דעם פּראָגנא:

— זעסט... מאמא... אַט דאָ הויבט זיך אָן דאָס לאַנד... מען פאַרט
אַהין אַ סך טעג... אפּשר... יואַכן...

זי האָט קינדעריש געפירט מיט אַ לאַנגן, בלייבן פינגער איבער דער
קאַרטע:

— זעסט, מאַמאָטשקא... ווייט... ווייט... אָך, ווי גרויס איז אינדזער
לאַנד...

די מוטער האָט שוין נישט געוויינט. זי האָט נאָר געהאַלטן איר האַנט
אויף דעם מיידלס אַרעם, ווי זי וואַלט זי געוואַלט פארהאַלטן. און לידא
פעטראָווא האָט פייערלעך געמאַלדן:

— מאַמאָטשקא... דאָס לאַנד הייסט... קאַזאַכסטאַן... דאָס לאַנד איז
גרויס... גרויס... אָבער מיר פאַרן אין דער הויפט-שטאָט... וואָס הייסט...
אַלמאַ-אַטאַ...

ברין האָט דערפילט ווי זיין האַרץ האָט זיך אַ הויב געמאַן, אַ פריי-
דיקע כוואַליע האָט אַ קלאַפ געמאַן צו זיין האַלדז.

ער האָט זיך אויפגעשמעלט:

— איד ניי אויך אַהיין... — האָט זיך אַרויסגעריסן פון אים.

אַלע זענען געשטאַנען, די מוטער, די טאָכטער, מען האָט געקוקט
איינער אויפן אַנדערן מיט אויפגעריסענע אויגן.

ערשט איצט האָט מען דערזען אויף דער שוועל דאָס גלייכע, מעכטיג־
 קע געשמאַלט פון סטעפּאַנידא איוואַנאָוואַ. זי איז געשטאַנען די הענט
 צונויפגעלייגט ווי צום געבעט און שמיץ געזאַגט:
 — אפּשר איז דאָס באַשערט... ליראַטשקאַ...
 און אירע קליינע גרויע אויגן האָבן פרום געקוקט אויף בריגען.

* * *

עס איז געקומען די צייט צו פאַרלאָזן די שטאָט. בריגען האָט מיט־
 אַמאָל גענומען שרעקן די רואיקייט פון דעם מאָג, פון דעם הויף. ער האָט
 זיך דערשראָקן פאַר דער רוי, ווי איינער האָט מורא פאַר דעם שלאָף אין
 דערוואַרטונג פון געפאַר. דאָס, וואָס ער האָט זיך נאָר וואָס דערוואָסט
 וועגן דעם מיידל ליראַ, האָט אין אים באַפּעסטיקט דעם באַשלוס זיך צו
 לאָזן אין דעם ווייטן וועג, וועגן וועלכן ער האָט ביז איצט געהאַט אַ חלומ־
 דיקע פאַרשמעלונג. עס האָט אַרײַנגערעטן אין אים אַ זיכערקייט, אַז ער
 האָט נאָר וואָס געווינען אַ ווייטערדיק לעבן.

ער האָט געוואָסט פון די „עוואַקאַפּ־פּונקטן“ און די הייזער פאַר יודי־
 שע היימלאָזע, אומעטום, ווו ער האָט זיך פארהאלטן אויפן וועג, האָט ער
 געהערט דאָס פרעמדע וואָרט: „קאַזאַכסטאַן“, וואָס האָט געקלונגען ווי
 אַ שפּרוד פון אַ ישועה. און דאָס אויסטערלישע וואָרט „אַלמאַ־אַטאַ“, דער
 נאָמען פון דער קאַזאַכישער הויפט־שטאָט, איז געוואָרן דער ציל פון די
 וואַנדערער, ווהיו מען האָט געצויגן ווי צו אַן אַצויס.

אין די ענגע, אויסגעקילטע חורבות, ווו עס האָבן זיך געיאמלט די
 היימלאָזע, אין שמוץ, אין רויך פון די משאַדענדיקע אייוועלער, לינגדיק
 אויף די קאַלע און נאַסע פאַדלאָגעס, האָט מען זיך דערציילט פון די זאָ־
 גיקע לענדער, פון דעם ווייטן קאַזאַכסטאַן און אוזבעקיסטאַן, ווו עס איז
 קיינמאָל גישטאַץ קיין ווינטער, ווו מען עסט פרוכטן גלייך פון די ביימער.
 מען האָט דערציילט וועגן די גליקלעכע, וואָס זענען שוין אַהין אַוועק־
 געפאַרן, און מען האָט זיך געגרייט, באַשט קיינער האָט גישט געוואָסט
 ווי אַזוי און דורך וואָס פאַר אַ וועגן מען קאָן אַהינקומען.

אַבער ברין האָט געוואָסט, אַז די שטאָט אויף דער וואַלגאַ איז דער
 טויער צו דעם ווייטן וועג, און איצט ווען ער האָט שוין געוואָסט, אַז אויך
 ליראַ פעמראָונאַ פאַרט אַהין, האָט זיך פאַר אים דאָס ווייטע, מוינשטיי־

ליקע לאַנד דערנענטערט, זיך אויסגעשניטן פון דער חלומדיקער געפילדיג
קייט און אים גענומען רופן ווי מיט שמראַלנדיקע פּינגער פון ליכט און
זון.

זיי זענען נאָך אַלץ געשמאַנען פאַהוונדערטע פון דעם גליקלעכן צו-
נויפפאַל. די פרוי רומשקאַוואַ, לירא פּעטראָוואַנס מוטער, האָט אַפּיל?
שטיל אַרויסגעמורמלט:

— אד... ווי גוט... עס האָט געטראָפּן... זי וועט נישט זיין אַליין...
די ווערטער פון דער פרעמדער, גרויסער, העלער פרוי, דער וואַרע-
מער, פרומער בליק פון דער אַלטער סטעפּאַנידאַ אייוואַנאָוואַ, האָבן כּרִי-
גען ווי ארוםגענומען מיט גאַנגטע, וואַרעמע הענט. אויך דאָס מידל האָט
געקוקט אויף אים מיט אַנטציקונג, גלייך ברין וואָלט געמאַן עפעס אַ גרוי-
סע, געוואַנטע זאך פאַר איר.

ברין האָט באַוונדערט די פּשוטע, גלייכע, ווי קינדישע צוטריטלעכע
קייט פון די גרויסגעוואַקסענע און שטאַרקע מענטשן. און ער האָט
געוואָלט אַזוי, מיט דעם גוטן געפיל פון דערוואַרבענעם צוטרוי און פּריינד-
שאַפט, פאַרלאָזן די שטוב און די שפּאַט אויף דער וואָלנאַ. ער האָט
אַנגעהויבן זיך שרעקן פאַר דער וואַג פון באַזעסנקייט, וואָס ער האָט
אַנגעהויבן פילן אין דער שטוב. און שוין איצט איז אים געווען אַ סך
שווערער צו פאַרלאָזן די שטוב ווי פיל אַנדערע מענטשן, ערטער און
שטעט, וואָס ער האָט זיך אויסגעלערנט פאַרלאָזן אָן דעם קוועל פון
בענקשאַפט און צוגעבונדנקייט:

— נו — האָט ברין שטיל געזאָגט — שוין צייט... פאַר מיר...
און ער האָט פאַר אַלעם דערזען די קליינע, גרויע אויגן פון סטע-
פּאַנידאַ אייוואַנאָוואַ. זי האָט געקוקט אויף אים שטרענג, ווי זי וואָלט
זיך געבייזערט, אין אירע אויגן האָבן מיטאמאָל אויפגעזאַמן קליינע,
גלאַנציקע טראָפּן טרערן.

ליראס מוטער האָט שטיל געזאָגט:

— אויב איר וועט זיך באַגעגענען... זייט פאַר איר גוט...

ליראַ האָט גיך אַ קוק געמאַן אויף איר מוטער, ווי זי וואָלט נישט
פאַרשטאַנען, וואָס זי רעדט און מיט אַ נייער פאַר ברינגען שטים פון
אַ דערוואַקסענער, אַ זאָג געמאַן:

— מאמא... איר בין נישט קיין קליינינקע...

און אַ כאַפּ טוענדיק דעם שינעל, האָט זי צוגעגעבן:

— נו, איר דארפט דאך גיין צום שרייבער-פארבאנד... איר וועל גיין מיט אייד... איר וועל ווייך צופירן...
פאר דער אָפּענער טיר האָבן זיך אויסגעשטעלט די שכנות. די וויי בער האָבן יעדע מיט אַ וואָרט פון באַדויער געזעגנט בריינען. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז זיי קאָנען און ווייסן מער וועגן אים, ווי ער אַליין. דערפון איז אים נישט היימלעך געווען און ווען די שכנטע קאָנדראַטיעוואַ מיט די גרינע קרענקלעכע אויגן האָט קרעכצנדיק אים נאַכגעזאָגט:
— אַך... אַרימענקער... ווהיין וועסטו גיין...
האָט ברין שטרענג געענטפערט:
— מען וועט גיין... ווהיין מען דאַרף...
און ברין האָט אַרויסגעשפּאַנט פון דעם לאַנגן, אַלטן קאָרידאָר, ווי ער וואָלט אַראָפּ פון אַ שיף אין ים אַרײַן.

24.

ברין איז אַרויס פון דעם לאַנגן קאָרידאָר, וואָס איז איצט געווען באַלויכטן פון דעם קליינעם פענצטערל, אין וועלכן מען האָט געזען די ווייטע וואָלאַנצ אין אַ ווייכן, ווייסלעכן זילבער-ליכט. די זעלבע ווייכע ליכט-טיקייט איז איצט געלעגן צעגאַסן אין דרויסן, כאַמש עס האָט בריינגען גלייך אַרומגעכאַפט אַ שטייפּע, דערפרישנדיקע קעלט.
די שכנות האָבן אים באַגלייט מיט וויגטשונגען דורכן לאַנגן קאָרידאָר ביז צו די טרעפּלעך ביים הויף, און נאָך די אַלטע סטעפּאנידאַ אי-וואַנאָונאַ האָט זיך פאַרהאַלטן ביי איר טיר און מיט אירע ברום-פאַר-לייגטע הענט האָט זי, מיט די זעלבע פולע אויגן זיהנדיקע טראַפּן, נאָכגעקוקט בריינגען. ברין האָט נאָך דעם לעצטן קוק געטאַן אויף דער אַלטער פרוי און האָט זיך אין געדאַנק געפרעגט, צי ער וועט זי נאָך אַמאָל זען.
ער האָט נישט געפונען קיין ענטפער, און אַראָפּשפּאַנענדיק פון די טרעפּלעך, האָט ער, ווי שוין נישט איינמאָל, געהאַט דאָס געפיל ווי ער וואָלט באַשטאַנען פון צוויי מענטשלעכע וועזנס, וואָס גייען אין באַזונדערע וועגן, און קאָנען זיך נישט געפינגען.
דער פּוילישער היימלאַזער ייד האָט זיך איצט ווידער באַגעגנט מיט דעם צווייטן האַלב פון זיין וועזן, וואָס איז איצט געגאַנגען נעבן דעם פּרעמדן רוסישן מיידל לידאַ פעמראָוונאַ, און אים האָט זיך מיטאַמאָל

שמארק געוואָלט וויסן וואָס עס האָט זיי צוגויסגעפירט. ער איז געווען יונג און אים האָט זיך געוואָלט מיטנעמען עפעס, וואָס זאָל בלייבן לעבן צווישן אים און דער יונגער פרוי.

ביים אַרויסגיין פון שמוב האָט ער געזען ווי די מוטער רויטשקאוואַ האָט צוזאַמען מיט דעם מיידל עפעס איינגעפאַקט. דאָס פּעקל האָט לידאַ איצט געהאַלטן אין דער האַנט, זי האָט עס אים דערלאָנגט:

— דאָס איז פאַר אייך... — האָט זי געזאָגט.

זי האָט גענומען ביי אים דאָס זעקל און אַריינגעלייגט אַ פּעקל מיטן טון און שוועבעלעך, וואָס איז אין די טעג געווען שווער צו באַקומען, און נאָך עפעס אַ פּאַפּיר, וואָס האָט אויסגעזען ווי פלייש:

— דאָס האָט די... מאַמאַ געגעבן אויפן וועג... — האָט לידאַ פּעט־ראָוואַ פשוט געזאָגט. ברין האָט געזוכט דעם מיידלס בליק, אָבער זי האָט נישט געקוקט אויף אים. אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער דאַרף עפעס אויפקלערן:

— צו וואָס זאָל איך דאָס געמען... — האָט ער געפרעגט און אַ קוק געטאָן דעם מיידל אין די אויגן — ער האָט געוואָלט קלאָר מאַכן, וואָס זי קלערט וועגן דעם, פון וואָגען עס נעמט זיך די נאַענטקייט און זאָרג פון די מענטשן פאַר דעם פרעמדן, היימלאָזן אין די שווערע טעג. אָבער האָט מיידל האָט נישט געענטפערט אויף זיין בליק:

— לידאַ פּעט־ראָוואַ... — האָט ער שפּיל געזאָגט — איר ווילט... איר וואָלט געוואָלט... אַז מיר זאָלן זיך נאָך באַגעגענען...

— זייער געוואָלט... אָבער... איר וועל דאָך פאַר דעם... גיין אויפן פּראָגסט... דאַרט האָט יעדער זיין גורל... מען קאָן נישט וויסן...

— איר קאָזט דאָך איבער... אַחוץ דער מאַמען... עמעזן... אַ נאָענטן... נו... אַזעלכע... וואָס איר האָט ליב...

זי האָט ווי אַראָפּגעשלונגען זיין פּראָגע. אירע אויגן האָבן אַ שפּיל געטאָן:

— נו... איר האָב אַלע ליב... חברים... חברים... און די שטאַט... אונדזער שטאַט...!

— נו... און נאָך מיר וועט איר בענקען... איר זענט אַזוי גוט צו מיר...

— איר זענט דאָך... אַ שרייבער, דאַרפט איר וויסן... דאָס וועט מען זען...

ער האָט מיטאַמאָל דערזען דעם איידעלן, מיידלשן האַרז, וואָס
האָט אַ בלאַנק געמאַן פֿון איר שווערן, זעלנערישן שינעל. זי האָט באַ-
האַלטן די בלאַנדע, גאָלדיקע האָר, וואָס האָבן זיך געריסן פֿון הינטער
דעם זעלנערישן היטל, און מיט אַ פֿלוצלימדיקן אומעט האָט זי שפּיל
געזאָגט:

— היינט איז גישט צום רעדן... וועגן אַזעלכן...
ברינגען האָט זיך מיטאַמאָל פֿאַרוואַקלט, אַז אַומעטום, אין אַלע זיינע
בייע וועגן, זאָל דאָס מיידל אַזוי גיין געבן אים.

* *

*

דער הויף איז געווען באַשמעלט מיט רעדלעך מענטשן, וואָס זענען
אַרויסגעגאַנגען פֿון זייערע שטובן, דען יעדע מינוט איז געקומען עפעס
בייעס און יעדע בייעס איז אויפגעכאַפט געוואָרן מיט אַן איינגעהאַלטע-
נעם רעש, ווי אַ ווינט וואַקלט זיך איבערהעטראָגן איבער בלעמער. ווי נאָך
ברין איז אַרויס פֿונעם קאָרידאָר אויפן הויף, האָט אים גלייך אַרומגענו-
מען דער ביינאַכטיקער אומרו. דאָ האָט מען געזען פיל פֿון די שכנים —
פרויען, קינדער און עלטערע מענער, וואָס האָבן ביינאַכט געהאַלטן די
וואַך אינעם טויער. זיי האָבן איצט אַלע אויסגעזען, ווי זיי וואַקלטן זיך
געקליבן ערגעץ אין אַ וועג אַריין.

די עלטערע מענער זענען געווען אַרומגעאַרטלט מיט רימענס אַרום
די אַלמע שיגעלן פֿון אומאַליקע זעלנערישע צייטן. זיי האָבן געמראָגן אויף
די לעדערנע רימענס ווער אַ בלעכל, ווער אַ שייך פֿון אַ שווערד, ווער
אַ שמעקן. עס האָט אויסגעזען ווי מען וואַקלט אויף עפעס געוואַרט. אין איין
ווינקל פֿונעם הויף, אַרומגערינגלט מיט אַ ראָד מענטשן, איז געשטאַנען
אַ האַלב-מיליטעריש געקליידטער יונגער מענטש, אין אַ ווייס פעלן פעלצל,
מיט אַ שווער, פֿוטערן היטל אויפן קאַפּ, אין וועלכן ברין האָט גלייך דער-
קענט סימאן. באלד האָט זיך אויך באַוווּזן די מוטער, די יודישע פֿרוי מי-
רואַם גאַומאַוואַ. זי האָט דערזען ברינגען, איז צוגעגאַנגען צו אים און
שפּיל געזאָגט:

— ער גייט שוין אַוועק... היינט... ער וואַרט דאָ... אויף אַנדערע... עס
איז גישט גוט... ווהיין קלערט איר צו גיין... מען טאָר דאָ גישט פֿאַר-
בלייבן...

זי האָט שפּיל צוגעגעבן:

— אונדזערע... אונדאי גישט...

ברין האָט געזען, ווי די יידישע פרוי באַמיט זיך אים אַוועקצונעמען
אין אַ זייט. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז באַלד וועט זי אָנהייבן צו אים
רעדן יידיש. אירע אויגן זענען געוואָרן אָנגעפילט מיט ווייטיק און שרעק,
און ער האָט דערפילט, אַז אין גאַנצן אויפגערוערטן ים פון מענטשן,
וואָס טראָגן זיך אָן אַהער, זענען גאָר די איינע אויגן פון דער יידישער
פרוי אים קלאָר און פאַרשמענדלעך.

באלד זענען אָנגעקומען נאָך צוויי פון די ביינאכטיקע שכנים, באַלאָרן
מיט זייער זעלנערשן באַנאזש. אין איינעם האָט ברין דערקענט דעם
ברייטפלייציקן, מיט דער אָפּענער בלוזע, וואָס האָט זיך ביינאכט געאַמט
פערט מיט דעם שיכורן, מיט דעם, וואָס האָט געוואקסט פון סיאָמאַס יידיש
קייט. די צוויי זענען גענאַנגען מיט זייערע זעלנערשע קעסטלעך, באַהאַנג
געבע מיט רימענס. זענען זיי גענאַנגען צום טויער באַגלייט דורכן גאַנצן
הויף.

אויך בריגען האָט מען, זעט אויס, אָנגענומען פאַר איינעם, וואָס גייט
אויפן פראַנט, טייל פון די שכנים האָבן אים געדריקט די האַנט און גאָב
געשריגן:

— „שטאַםליוואָ“... גליקלעך...

— יאָנט די רייטשן...

מיטאַמאָל האָט זיך סיאָמאַ פאַרהאַלטן געבן בריגען. ער האָט אים,
זעט אויס, איצט דערקענט, און מיט אַ באַזונדער גיכקייט, שטייל אַ זאָג
געטאָן:

— איר... איר דאַרפט דאָ נישט בלייבן...

ער האָט אַ קוק געטאָן אויף דער מוטער און שטייל צוגעגעבן:

— איך ווייס נישט... איך ווייס נישט וואָס מען טוט מיט איר...

און אזוי גייענדיק זענען זיי פאַרבליבן באַזונדער, סיאָמאַ, די מוטער
און — ברין. זיי האָבן גערעדט גיך און שטייל. ברין האָט דערפילט, אַז די
צוויי, די מוטער און דער זון, האָבן אים אַ סך צו זאָגן. אין דער צייט
האָט זיך ליראַ פעטראָוואַ געזעגנט מיט אַנדערע, וואָס זענען גענאַנגען
אויפן פראַנט.

— ליראַ פעטראָוואַ... בלייבט געזונט...

— איך בלייב נישט... איך גיי אויך... אַהין...

— „מאַלאַדעיע“... ליראַמשיקאַ...

פון ערגעץ האָט זיך באַוויזן איינער מיט אַ „גאַרמאַשקאַ“, און שוין
דאָ, אין טויער, האָט מען זיך פאַרהאַלטן און מיט אַראַפּגעלאָוענע קעפּ

זיך צוגעהערט. עמעצער האָט פאַרצויגן אָן אומעטיק ליד. עפעס אַ שכן איז אַרויס מיט אַ פּלאַש בראָנפן. מען האָט מכבד געווען די גערופענע צום פּראָגמ.

ערשט ווען מען איז אַרויס פונעם טויער אויף דער גאַס, האָט זיך פאַר בריגען פאַרגעשטעלט אַ ניי בילד. די גאַנצע שמאָט איז געגאַנגען. עס זענען געגאַנגען מענטשן. עס זענען געגאַנגען פערד. עס איז געגאַנגען מיליטער, וועגענער, מאַשינען. עס זענען געגאַנגען פויערס מיט זייער כאַ= לעבאמיישקייט, אלץ האָט געשמראָמט אראָפּ און ארויף איבער די בארגיזע גאַסן, און איבער דעם גאַנצן ים גייענדיקע מענטשן איז געהאַנגען אַ טיפע, ווי אַן אָנגעגליטע שטילקייט.

מיריאם נאַומאַוואַ האָט זיך צוגעבויגן צו בריגען און שפיל געזאַגט:

— עס איז נישט גוט... ביי מאַסקוואַ...

זי האָט געקוקט אויף בריגען און שפיל צוגעגעבן:

— דאָס איז... פאַר „אונדז“... נישט גוט...

פון אַלע זייטן האָט מען געזען גיין גערופענע צום פּראָגמ, יונגע און עלטערע, אַרומגערינגלטע פון אייגענע. מען האָט זיך אָפגעשטעלט, זיך געזעגנט אַזוי ווי איין משפחה, אנדערע האָבן געשריגן:

— „פּראַשטשאַ וואָלגאַ“.

און זיי האָבן געקוקט מיט אומעטיקע בליקן צו ווייטע, בלייבע ברעגן פון דעם אַלמן טייד .

קוקנדיק אויף דער יידישער פרוי מיריאם נאַומאַוואַ, האָט ברין גע= פילט, אַז ער דאַרף וואָס גיכער פאַרלאָזן די שמאָט, כאַטש ביי דעם אַלעם איז אויף דער שמאָט, איבער די גאַסן, געלעגן ווי אַ יום-טובדיקע דער= הויבנקייט. די מיינסטע קראַמען זענען געווען פאַרמאַכטע, ביי אַנדערע זענען געשמאַנען לאַנגע רייען מענטשן. וואָס ווייטער אַרויף, צו די הויפט= גאַסן, אלץ ענגער פון מענטשן איז געוואָרן. און דאָ האָט מען זיך פאַר= האלטן ביי אַ סקווער. ברין האָט געוואָלט וואָס גיכער קומען איין דעם שריי= בער=פאַרבאַנד, ער האָט געגלויבט, אַז דאָרט וועט ער זיך דערוויסן וועגן זיין ווייטערדיקן וועג.

דאָ האָט מען זיך געזעגנט... ברין האָט דערהפילט די קרעפטיקע וואַ= רעמקייט פון סיאָמאס האַנט, ווי די האַנט וואָלט אים געוואָלט עפעס זאָגן. ברין האָט אַליין נישט געהערט ווו ער האָט געזאַגט:

— קומט צוריק געזונט... צו דער מאַמען...

די פרוי האָט טיף אַן אַטעם געמאַן. זי האָט אַ כאַפּ געמאַן ברייט

האנט און זיך האסטיק צעווייגט. זי האט עפעס גערעדט מיט א פרעמדער, דער, אומדיילעכער שמים. דער זון האט זי א נעם געמאָן פאר א האנט און שפרענג געזאָגט:

— מאַמאַשאַ...

און דאָ האַט ברין דערזען דאָס מיידל ליראַ פעטראָוונאַ. זי איז געווען אויפגעהייטערט. אַ לייכטע פאַרב האַט אַרויסגעטראָטן אויף איר העל פנים, אירע אויגן זענען געווען אַראָפּגעלאָזן. זי האַט זיך געזעגנט מיט סינאַמאָן:

— נו... סינאַמאַשקאַ... זיי אַ „געראַי“... פאַרגעס נישט... אפשר וועלן מיר זיך טרעפן... איר וועלן לאַנג נישט וואַרפן... אפשר נאָך היינט... מאַרגן... איר וואַרט נאָר... יעדע שעה...

זי האַט אַרומגענומען זיינע כרויטע פלייצעס און אים אַ קוש געמאָן: — „דאָ סקאַראָוואַ“...

זי איז געוואָרן רויט, זי האַט זיך אַוועקגעשטעלט „סמירנאַ“ מיט די גלייכע זעלנערישע שטיוול און צוגעלייגט אַ האַנט צום היטל. זי האַט אַ קוק געמאָן אויף בריגען און אַ פאַררויטלעכע געזאָגט:

— אַ... מיר קענען זיך מיט סינאַמאַן פון קינדווייזן... איין „סיעמאַ“ לעמקע“ געענדיקט... אַ חבר...

איז צעטראָגנדיק האַט זי אַ כאַפּ געמאָן בריגען פאַר אַ האַנט: — נו... מיר גייען...

ברין האַט זיך אומגעקוקט. ער האַט געזען פונדערווייטנס די מוטער מיט דעם זון. און נאָך לאַנג האַט ער געזען די יידישע אויגן פון דער פרוי, ווי איר בליק וואַלט פון דערווייטן געוואַלט אים עפעס זאָגן, נאָך אים.

דער רוסישער שרייבער פאַרבאַנד האַט זיך געפונען אין אַ שטיבלעך, אַפגעזונדערטער גאַס. אין דער גאַס, האַט זיך מיטאַמאָל איבערגעריסן די צענדערטיקייט פון דער שטאָט, דער געדיכטער גאַנג פון מענטשן, ווי דאָ וואַלט געווען אַ צווייטע שטאָט. דאָ האַט מען געזען נאָר איינציקע מענטשן, וואָס זענען געשטאַנען ביי די שטיבלע טויערן, ווי די הייזער וואַלטן געווען לידיקע. די מענטשן האָבן שטיבלע געקוקט אין דער ווייט, ווי זיי וואַלטן מיט אומרו געוואַרט אויף עפעס, וואָס דאַרף קומען.

די גאַס איז געווען באַזעצט פון ביימער, פון ביידע זייטן, ווי אַן אַלייע, ביי די ביימער זענען געשטאַנען גרינע בענק, וואָס זענען איצט געווען פאַרלאָזן, פאַרווייטעט מיט האַרכסטיקער קעלט, און די פאַרדאַרטע בלעטער פון די ביימער האָבן, געיאָגטע פון ווייט, זיך געטראָגן איבער די בענק,

ווי לעבעדיקע. עם האָט זיך געדראַכט, אַז דאָס איז אַ גאָס, אַ פאַרבלײַ-
בענע פון אַלטע, פאַרדרימלטע צײַטן.

לידאָ פעטראָוואַ האָט ווי פאַרגעסן אַרויסצונעמען איר האַנט פון
אונטער ברינג אַרעם, און דאָס האָט ברינגען נעמאָכט פאַרגעסן אין זײַן
לאַגע פון אימזיכערקײַט און געפאַר אין דער פרעמדער, באַלאַגערטער
שטאָט. די שטילע, זײַטיקע גאָס האָט מיט איר לײַדיקײַט און פּרודלעכ-
קײַט אויסגעזען ווייט דערפון, וואָס האָט געקאָנט געשען יעדע שעה.

לידאָ פעטראָוואַ האָט שטאַרקער אָנגענומען זײַן אַרעם און רײַטמיש
געשפּאַנט אויף אירע קרעפטיקע פּיס. איר יוגנטלעכער שפּאַן האָט ווי גע-
זונגען. ברין האָט זיך אײַנגעהערט אין דעם רײַס פון אירע טריט און האָט
ווידער דעהפּילט דעם פאַרלאַנג, אַז אומעטום זאָל ער פּילן איר נאָענט-
קײַט נעבן זיך.

זי האָט פאַרוואָרפן דעם קאַפּ און האַלב פאַרמאַכט די אויגן, ווי זי
וואָלט געוואָלט זיך לאָזן פירן. מיטאַמאָל האָט זי שטיל געזאָגט:

— מײַנע בעסטע דערמאָנונגען... זענען פאַרבונדן מיט דער גאָס...
אַדער איז מען געקומען אין די ליכטיקע נעכט... אויף די בענק. דאָ האָט
מען געשפּילט אויף גיטאַרעס... געזונגען לידער... דאָ האָט מען געזען די
שרײַבער... אויך ער אַלײן... גאַרקי... מאַקסום... האָט דאָ געוווינט... דאָ
געזאַנגען אין דער אַלײע... אַפּילו זײַן באַנק, אויף וועלכער ער איז גע-
זעסן... געלײענט... אָט... גישט ווייט נעבן דעם שרײַבער-הויז... איר בין
נאָך אַ קלײַנע... א, „שקאַלניצע“ געווען...

זי האָט ווי אויפגעוואַכט:

— איצט איז דערויף... גישט קײַן צײַט... אַ שאָד... איר זענט גישט
געווען... ווען דאָ איז אַזוי רואיק... אַזוי גוט געווען...

— אָט זענען מיר... האָס איז דאָ...

זי האָט זיך אָפּגעשטעלט:

און זי האָט זיך מיטאַמאָל, ווי אַ קלײַן קינד, אומדרייט פאַרהאַלטן
ביי דער אײַזערנער באַריער, וואָס האָט אַרומגעצוימט דעם גאַרמן ביים
הויז.

— דאַרף איר אויך... מיט אייך אַרײַנגיין...

* *

*

דאָס איז געווען אַן אַלט-פּרוציש, רוסיש הויז פון האַלץ און שטײַן,
אויסגעזעצט מיט קלײַנע, געלע ציגל, באַצירט מיט פּורעמלעך און קאַר-

ניזן. פון דעם הויז איז געגאנגען א שטילקייט. א שמאָלע, געפלאַסערטע סמעזשקע האָט געפירט צו דער געגלאַזמער טיר ביים אַרײַנגאַנג. אויפן קלונג האָט זיך קײנער נישט אָנגערופֿן. ברין האָט אַ שמוּס געמאַן די טיר. עס איז געווען אָפֿן און זיי זענען אַרײַן אין אַ לאַנגן קאַרדײַאַר.

באַלד האָט זיך אויף זײערע מריט געעפֿנט אַ זײטיקע טיר, און עס האָט זיך באַווײזן אַ הויכע, בלײכע פֿרוי. זי איז שמוּס געבליבן אויף דער שוועל אײנגעהילט אין אַ שוואַרץ טוך. זי האָט געקוקט אויף בריגען מיט אַ לײכטן שמויכל. לײדאַ פעטראָוונאַ האָט זיך פֿאַרהאַלטן בײַ דער טיר.

— מיט וואָס קאָן איך אײך דיגען? ... — האָט די פֿרוי געפרעגט.

ברין האָט איר דערלאַנגט זײן קלײן מיטגליד=ביבעלע פֿון פֿאַרבאַנד. איר שמויכל איז געוואָרן ברייטער און היימישער. זי האָט זיך אײנגע=הילט אײנעם טוך און מיט אַ ווונדערבאַר=קלײנגענדיקער שטים אַ זאָג געמאַן:

— איך בעט זײער ... קומט אַרײַן צו מיר ... עס איז קאַלט ... דאָ איז

אַ ביסל וואַהעמער ...

זי האָט זיי דורכגעלאָזן אין אַ קלענערן צימער, וווּ עס איז געשטאַ=גען אַ גרויסער בײראָ=טיש, באַלײנט מיט ביכער און פֿאַפֿירן. פֿאַפֿירן זע=גען געלעגן אויך איבערן גאַנצן צימער צעוואַרפֿן. עס האָט אויסגעזען ווי מען וואַלט זיך פֿון דאַנען אַרויסגעקליבן. אויפֿן טיש זענען געשטאַנען צוויי טעלעפֿאָן=אַפֿאַראַטן. אויף דער וואַנט איבערן טיש זענען געהאַנגען ביל=דער און פֿון אַלע האָט ברין זיך אָפֿגעשמעלט אויף אײן גרויס בילד פֿון מאַקסיס גאַרקי. האָס איז געווען אַ בילד, וואָס ברין האָט נאָך קײנמאַל אין ערגעץ נישט געזען. גאַרקי איז געווען אַן אַלמער, אַ שמויכלענדיקער, מיט הונדערטער קנייטשן אויפֿן פֿנים. דאָס איז, זעט אויס געווען אַ בילד פֿון די גאַר לעצטע, וווּ עס איז שוין גאַרנישט פֿאַרבליבן פֿון די ברייטע רוסישע סקולעס. דאָ איז גאַרקי געווען אַן אַלמער, גוטמוטיקער זיידע מיט קנייטשן, אַזוי ווי געספֿן אויף אַן אַלטן בוים, וואָס האָט אײ=בערגעטראָגן אַ סך שמורעמס.

די פֿרוי האָט זיך געזעצט ביים בײראָ=טיש און געבעטן זיצן. ברין און לײדאַ האָבן זיך געזעצט אויף ווייכע שמוּלן און די פֿרוי האָט גלייך מיט דער זעלבער ווונדערבאַר=קלײנגענדיקער שטים אָנגעהויבן:

— מײן נאָמען איז טאַמיאַנאַ גריגאָריעוונאַ ... איך בין סעקרעטאַרין פֿון פֿאַרבאַנד ... ווי איך זע ... זענט איר עוואַקואירט פֿון מ. מיר איז זײער

לייד... איר פארשטייט געוויס, און מיר זענען כמעט אין דער זעלבער
לאנגע... עם קאָן זיין אַ פראַגע פון טעג... און אויך פון שעה... ווי איר
זעט... באַמי איר זיך צו ליקווידירן... וואָס עם לאַזט זיך... עם זאָל גישט
בלייבן... איר בין אליין...

זי האָט אַ קוק געמאַן אויף בריגען מיט אַ וואַרעמען נאַענטן בליק:
— איר קאָן אייך ליידער מיט גאַרנישט דיגען... עם איז קיינער גישט
געבליבן... די שרייבער זענען אַלע אַוועק... נעכטן איז דער לעצטער...
אַוועק... אויפן פראַגט.

זי האָט אָנגערופן אַ נאַמען, ביי וועלכן לידא פערטראָוונאַ האָט זיך
אַ כאַפּ געמאַן:

— אויך אויפן פראַגט...

— יאָ... — האָט טאַטיאַנאַ גרינאַרשעוונאַ געזאָגט. זי האָט אַ קוק
געמאַן אויף לידא פערטראָוונאַ און צוגעגעבן:

— איר קאָנט אים אפשר... איר זענט, דאַכט זיך, אַ דאָיקע... אויב
איר האָב גישט קיין מעות...

— יאָ... — האָט לידא פערטראָוונאַ אויפגעלויכטן — איר קאָן אייך...
איר האָב גישט געוואָס וווּ איר אַרבעט...

לידאס פנים האָט זיך באַדעקט מיט אַ ראַזיקייט. זי האָט אָנגעוויזן
אויף בריגען:

— דאָס איז אומדער שכן... גישט לאַנג... איר האָב זיי באַגלייט...
אַהער... זיי זענען דאָ אַ פרעמדער...

— אַך... — האָט די סעקרעטאַרין אַ קרעכץ געמאַן — עם זענען
געקומען אַזעלכע צייטן... מיר האָבן דאָ געהאַט פאַרשידענע... חברים...
שרויבער... פון פאַרשידענע שמעט... אַנטלאַפענע... מיר האָבן זיי באַ-
זאָרגט... מיט וואָס מען האָט געקאָנט.

און זי האָט זיך געווענדט צו בריגען:

— איר בלייבט דאָך געוויס גישט דאָ... עם איז דאָך גישט זיכער...
כאַטש מיר האָבן נאָך גישט קיין אָנווייזונגען...

זי האָט זיך אַ כאַפּ געמאַן:

— דאָ זענען אויך געווען... פון אייערע... פון די מערב-געביטן... שוין
עטלעכע טעג... מיר האָבן זיי געראַטן פאַרן ווייטער...

— קאָנט איר מיר זאָגן... ווהיין זיי זענען געפאַרן...

— צומיינסטנס... אין קאזאכסטאן... אוזבעקיסטאן...
לירא פעטראָוואַ האָט א קוק געטאָן אויף בריגען און האָט געזאָגט:
— איר ראָט אויך... דעם חבר... דאָרט איז וואַרעמער... ווייטער...
לייכטער צו לעבן...

די סעקרעטאַרין האָט אַ קוק געטאָן אויף לירא פעטראָוואַ:
— איר זענט... מאַכיליזירט...
— איינגווייליק... — האָט לירא פעטראָוואַ געענטפערט — געענדיקט
אַ קורס... פראַנט-שוועסטער...
— דאָס איז... ריכטיק...

טאַטיאַנאַ גרינגאָרעוואַ האָט אַראָפּגעלאָזן די אויגן:
— איר מוז דאָ... טאָן די אַרבעט... אין פאַל... פון פאַרלאָזן די
שמאַט... מוז איר... פאַר אַלעם ענטפערן...

— און איר... בלייבט... — האָט לירא נישט דרייסט געפרעגט.
— איר בין... מיט אַ קינד... מיט אן אלטער... מאמען... אַ קראַנקע...
עס איז געוואָרן שטיל. ברין האָט געפרוווט זיך אויפהייבן. עס איז
געבליבן נאָר צו פרעגן ווי אַזוי מען פאַרט, וואָס פאַר אַ וועג, די סעק-
רעטאַרין האָט גלייך געמאַרטן:

— לויט מיר... דאַרפֿט איר גאָרנישט... ווי אַ היימלאָזער... מיט
אַ ביכל פון שרייבער-פאַרהאַנד... זענט איר באַרעכטיקט צו פאַרן... איר
דאַרפֿט אייך נאָר אַריינקריגן אין אַן עשאַלאָן פון עוואַקיאַירטע... איר
דאַרפֿט אויך נישט צאָלן פאַר דער באַז..., נו, און גליקלעך קומען... אויפן
אַרט...

זי האָט אַ שמיכל געטאָן:
— אַ... עס איז אַ ביסל ווייט... אָבער איר דאַרפֿט נישט וואַרטן...
אין דער מינוט האָט זיך אָנגערופן איינער פון די טעלעפאָנען אויפן
מיש. דער קלונג איז געווען אַ הילכיקער און רייסנדיקער, וואָס האָט אָג-
געפילט דאָס גאַנצע צימער. די סעקרעטאַרין האָט אַ צימער געטאָן, זי
האָט גענומען דאָס טרייבל און מיט אַ צימער אין איר ווונדערבאַר-טיפער,
האַרציקער שמייס האָט זי מיט אַן איינגעהאַלטענעם אומרו געזאָגט:

— איר הער... יאָ... מאַסקוואַ... איר הער... יאָ... אויפמערקזאַם...
אין... פאַרשטיי... יאָ... איר הער... דרינגענד...
אַ בלייבקיט האָט באַשלאָגן איר געזיכט, זי האָט מיטן בליק פאַר-
האַלטן בריגען און לירא, וואָס זענען געשטאַנען אין אַ ווינקל פונעם
צימער.

די עטלעכע מינוט, וואָס עס האָט געדויערט דאָס טעלעפאָן-געשפרעד, האָט זיך ביידע, ברינגען און לירא פעטראָווא, געדאכט, אַז זיי זענען אָנגע- גערירט געוואָרן פון אַן אָנגעגלייטן שמרצאָם, וואָס פליסט פון אַ זיהנדיקן ווולקאַן. זיי האָבן פאַרשטאַנען, אַז דאָס רעדט מאַסקווא. די הויפט-שבאַט, וואָס שטייט איצט אָנגעגורט צו אַ געשלעג, וואָס קאָן יעדע מינוט אַרומ- כאַפן מיט פייער אַ וועלט. זיי זענען געשטאַנען און געהערט איינער דאָס קלאַפן פון דעם צווייטן האַרץ, כאַטש ביי יעדן פון זיי האָט דאָס האַרץ געקלאַפּט פון אַן אנדער דערוואַרפונג. זיי האָבן אויפגענומען יעדעס פשוטע וואָרט, וואָס די פרוי האָט מיט אַ געפרעסטער שטים אַריינגערעדט אינעם טרייבל, און כאַטש די ווערטער זענען געווען פשוטע, האָט זיך זיי געדאַכט, אַז די ווערטער, וואָס לויפן איבער די דראָסן, שפינען זייער גורל.

ברינגען האָט זיך אין דער ערשטער מינוט אויסגעוויזן, אַז דאָ קומט פאַר עפעס, ביי וועלכן ער דאַרף גישט בייזיין; ער האָט זיך אַפילו אַ וואַקל געטאָן צום אַוועקגיין, אָבער טאַטיאַנאַ גרינאַריעוואַ האָט אים מיט אַ באַ- וועגונג פון דער האנט פאַרהאַלטן. איר פנים איז געווען איינגעפרעסט אינעם טרייבל, זי האָט עס געהאַלטן מיט ביידע הענט, ווי זי וואַלט גע- וואַלט דערפון אַרויסציען וואָס מער קלאַנגען. איר קלינגענדיקע, מעלאָדרי- שע שטים איז מיטאַמאָל געוואָרן האַרט און שמרענג, ווען זי האָט כסדר איבערגעחזרט:

— איר הער... איר הער...

אויך ברינגען האָט זיך געדאַכט, אַז ער הערט, און אים האָט אויסגע- זען אַזוי אומהיימלעך דאָס, וואָס די שטאַט מאַסקווא, צו וועלכער עס איז צוגעלייגט דאָס אויער פון אַ גאַנצער וועלט, רעדט אַהער, צו דער פרוי, דורך דעם פשוטן טעלעפאָן-טרייבל.

ער האָט געפרוּווט אין זיין זינגען זיך פאַרשמעלן מאַסקווע אין דער איצטיקער מינוט, אָבער קיין שום בילד איז גישט אויפגעטרעטן פאַר זיינע אויגן. ער האָט נאָר געזען דורכן פענצטער די שטילע גאַס אין די שטילע אַלמע הייזער, פאַרפלאַכטעגע אין די גרויע, אומעטיקע צווייגן פון די נאַקעטע האַרבסטיקע ביימער.

ער האָט שוין גישט געהערט די שטים פון דער פרוי, וואָס האָט אַלץ אי- בעהגעחזרט: „איר הער“ און עס האָט זיך פאַר אים אַנטפלעקט, אַז די גרויסע און גורלדיקע געשעענישן, די אַלע, וואָס ער האָט געזען ביז אַהער,

וואָס האָבן צעשטערט גאַנצע וועלטן זענען צוגויפגעשטעלט פון קליינע
פּאַסירונגען, וואָס טרעפן יעדן מענטש באַזונדער; דער מענטש ועט נישט
ווייט אַרום זיך. און אים האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעוויזן, אַז ער האָט
פאַרזען עפעס אַ געפאַר, וואָס צילט נאָר אין אים.

ער האָט געזען ווי די פרוי האָט אַוועקגעלייגט דאָס טרייבל פונעם
טעלעפאָן לאַנגזאַם, ווי זי וואָלט נישט געוואָלט הערן, אַז דאָס געשפּרעך
איז שוין געענדיקט און אַזוי איז זי אויף אַ מינוט פאַרבליבן מיט דער
האַנט. איר קאַפּ איז געווען אַראָפּגעלאָזן און ברין האָט נישט געקאָנט
זען איר פנים. לידא פּעטראָווא האָט ווי צו זיך אַליין געזאָגט:

— נו... וואָס...

טאַטיאַנאַ גריגאָריעווא האָט לאַנגזאַם זיך אויסגעגלייכט, זי האָט
זיך איינגעשטילעט אין טור, ווי עס וואָלט איר פּלוצלונג קאלט געוואָרן,
אירע אויגן זענען געווען אַראָפּגעלאָזן, זי האָט גיך און קלאַנגלאָז געזאָגט:

— שלעכטע... שלעכטע ידיעות...

זי האָט אַ קוק געטאָן אויף בריגען:

— אייד... באַזונדערס... וואָלט איר געראַטן...

ברין האָט נישט געוואַרט ביז זי וועט ענדיקן, ער האָט גענומען זיין
זעקל אויפן אָרעם.

— איד וואָלט אייך פאַרבכעסן... צו מיר... אַהיים... אפשר וואָלט איר
געקאָנט אייד... מיט עפעס...

— גיין... אַ דאַנק... האָט ברין געזאָגט.

— איד האָב נישט קיין רעכט פונראַנען אַוועקצוגיין... — האָט זי
שמיל געזאָגט — עס קאָנען זיין פאַראַרדענונגען...

— ווי איז... אויפן פּראָנט... טאַטיאַנאַ גריגאָריעווא... — האָט לי-
דא פּעטראָווא אַריינגעשטעלט.

— קיין גוטעס... ליידער...

אַלע זענען גענאַנגען דורכן ליידיקן קאָרידאָר. אין דרויסן איז גע-
וואָרן העלער, אַ קילע וויסלעכע ליכט האָט זיך אָנגעטראָגן צוזאַמען מיט
אַ פייכטער פרישקייט און די צווייגן פון די ביימער האָבן זיך אומעטיק
צערוישט.

— אַלדאָס גוטס... — האָט טאַטיאַנאַ גריגאָריעווא געזאָגט — ווען

זי האָט זיך פאַרהאלטן ביי דער טיר און דער בלייכער שמייכל האָט זיך
צוריק באַוויזן אויף איר פנים.

אין דער מינוט האָט ברין דערזען ווי די צוויי רוסישע פרויען האָבן זיך פאַרהאַלטן, לאַזנדיק אים אָפּגיין ווייטער. ער האָט געזען ווי זיי האָבן זיך עפעס שטיל און גיך איבערגעגעבן, לידאס אויגן האָבן זיך ברייט אויפגעריסן און זענען אזוי פאַרבליבן מיט אַן אויסדרוק פון פּלוצלונג. גער איבערראַשונג. אין בריינען האָט עפעס אַ צאַפּל געמאַן; ער האָט זיך אַרומגעקומט. אין דעם ווייסלעכן ליכט, וואָס האָט זיך אָנגעטראָגן, איז פאַר אים די שטילע גאַס געוואָרן פרעמדער און דראַגעדיקער. ער האָט געוואָלט וואָס גיכער זיך דערווייטערן פון דער שטילער אומהיימלעכער רוי, וואָס האָט דאָ געהערשט.

לידא פעטראָווא האָט זיך דעהנענטערט צו אים מיט אייליקע טריט, איר בליק איז נאָך אַלץ געווען ברייט אויפגעריסן, ווי זי וואָלט פאַר זיך געזען עפעס איבערראַשנדיקס. ברין האָט נאָך געזען פונדערווייטנס, ווי די פרוי פונעם שרייבער-פאַרבאַנד איז געשמאַנען ביים אַריינגאַנג הינטער דער אייזערנער באַריער צווישן די ביימער. זי האָט זיך אַלץ געטיליעט אינעם טוד און זיי גאַנצעקומט.

זיי זענען אָפּגעגאַנגען אַ פאַר טריט. פּלוצעם האָט לידא פעטראָווא אויסגערופן:

— מען רופט אונדז...

ברין האָט זיך אָפּגעשטעלט, און דאָ האָבן זיי דערזען טאַטיאַנאַ גרוי-גאַריעווא, וואָס איז געלאָפּן נאָך זיי, ברין האָט זי שיער נישט דערקאַנט, זי איז איצט געווען איינגעהילט אין אַ גראַכער ווייסער רויער פעל, וואָס עס האָבן דאָ צומיינסט געטראָגן די פרויען אויף דער גאַס. דאָס פעלצאל איז געווען פאַרהאַנגען אויף אירע אַקסל און האָט ווילד אויסגעזען אויף איר שוואַרץ שטאַטויש קלייד.

זיי זענען איצט געשמאַנען ביי דעם ווייסן הויז, וואָס האָט זיך כמעט נישט אַרויסגעזען פון צווישן די געדיכטע ביימער. די פענצטער פון דעם הויז זענען געווען טויב-פאַרמאַכטע און שמאַלע הילצערנע טרעפּ האָבן גלייך פון דער גאַס געפירט ארויף אויף די צוויי שטאַק פון דעם אַלט-פרענקישן, ווי פאַרלאָזענעם הויז.

טאַטיאַנאַ גריגאָריעווא איז געשמאַנען און שווער געאַשמעט פון דעם לויפן. אירע טונקלע האָר האָבן זיך צעוואָרפן פונעם ווינט:

— איד וואָלט געוואָלט... אייד מיט עפעס צודיגען... — האָט זי גע-זאָגט אין איין אָטעם — ווען איר זענט שוין דאָ... אַ פאַר מינוט... איד וויל אייד ווייזן דאָס הויז... דאָ האָט געווינט... מאַקסיס גאַרדי...

ערשט איצט האָט ברין דערזען אויף דעם אַלעמאָן געשניצטן טויערל פונעם הויז אַ קליין בלייך שילדל מיט דעם אויפשריפט: „דאָ האָט גע- ווינט גאַרקי“.

— מיר ווייזן דאָס הויז... די שרייבער... געסט... — האָט טאַטיאַנאַ גרינגאַריעוונאַ נאָך אַלץ שווער געאַממעט — עס איז איצט... צוליב די מלחמה=אומשטענדן ליידיק... אָבער עפעס קאַנט איר נאָך זען... — אד... איר וועל זיין גליקלעך... — האָט ליראַ פעטראָוונאַ אויפגע- לויבטן.

די פרוי האָט אַ קלונג געמאַן ביי אַ גלעקל. באַלד דערויף האָט זיך פונעם מיט געביש פאַרוואַקסענעם הויפל באַוויזן אַן אַלמער מאַן, ער איז געווען געבויגן צו דער ערד, זיין פנים איז געווען רויט וווּ פון געברענטן ליים און זיין קאַפּ און באַרד זענען געווען פון אַ נישט געזעענער ווייס- קייט, ווי ער וואַלט געווען פאַרשיט מיט שניי. — „זדראַווסטווויטע דיערושקאַ“... — האָט טאַטיאַנאַ גרינגאַריעוונאַ אויסגעזונגען.

— מיר האָבן געסט... דיערושקאַ... באַמי זיך נישט... איר וועל אַליין עפענען... וועסט האָך מיר געטרויען... — גיין... טייערע טאַטיאַנאַ גרינגאַריעוונאַ... דאָס פאַר איר נישט... מיינע אַלמע פים דינען מיר נאָך... דו ווייסט אַליין... „סלויזשאַ“... אָט... „פאַזשאַלוסטאַ“...

און ער האָט דער ערשטער גענומען קלעטערן אויף די שמאַלע, היל- צערנע טרעפּ, קרעכצנדיק און רעדנדיק צו זיך אַליין:
— ליב געהאט די טרעפּ... אַלעקסיי מאַקסימאָוויטש... פונדאנען גע- זען די ברעגן פון דער וואַלגאַ... אין אַ זוניקן טאַג... האָט מען ווייט גע- זען... קראַנג געווען... אַלעקסיי מאַקסימאָוויטש... נישט געמאַרט אויף די טרעפּ... אָבער נישט געוואַלט הערן... נישט אייגנמאַל פאַרהוסט זיך גייענ- די... צוליב דער קראַנקהייט זיינער... זיך אָפגעשטעלט אין מיטן... ליב געהאַט צו זאָגן: „איר גיי ארויף אין הימל“...

די טרעפּ זענען געווען אַ סך, טאַטיאַנאַ גרינגאַריעוונאַ האָט אַלץ שווער געאַממעט. זי האָט צוגויפגענומען אירע שווערע טונקלע האָר, וואָס דער ווינט האָט דאָ וואָס העכער אַלץ מער צעבלאָזן. איר שטים האָט צוריק באַקומען דעם ווייכן, זינגענדיקן קלאַנג.
— דער אַלמער איז פאַר גאַרקי... ווי אַן אייגענער פאַטער געווען....

אים געהימט מיט צארטער ליבע... געדענקט יעדעס וואָרט גאַרקיס... צוואַ-
מען מיט אים געלעבט אין דעם הויז, ווען גאַרקי איז נאָך יונג געווען...
דערווייל האָט דער אַלטער מיט אַ שליסל לאַנגזאַם און קרעכצנדיק
געעפנט די טיר, ער האָט מיט זיינע אַלמע אויגן שאַרף אַ קוק געטאָן
אויף ברינגען, אויף זיין וואַנדער-זעקל. ליהא פעטראָוונא האָט זיך אומ-
דרייסט פאַרהאַלטן אויף דער שוועל. עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער אַל-
טער איז גישט גערן זיי אַרײַנצולאָזן אין דעם הויז. די אַפענע טיר איז
געווען פאַרהאַנגען מיט אַ שווערער, טונקעלער קאַטאַרע.

דאָ האָט זיך ווידער דערהערט טאַטיאַנאַ גרינגאַרעוונאַס זינגענדיקע
שטים:

— דאָס איז, דיערושקאַ... אַ שרייבער... אונדזער אַ שרייבער... פון
מערב... אַנטלאָפֿן פון די דייטשן...
דער אַלטער האָט אַראָפּגעלאָזן זיין אַלמע, אַדערדיקע האַנט אויף
ברינגען אַרעם, שטרענג אַ קוק געטאָן מיט זיינע ווייסע ברעמען אויף לידאַ
פעטראָוונאַ און שטיל געזאָגט:
— נו... גייט אַרײַן...

זיי האָבן איבערהגעשפּאַנט די שוועל און זענען געבליבן אין אַ ליידיג-
קער טונקלטייט. אַ זיסלעכער ריח פון אַפּגעשטאַרבנטייט האָט זיך אויף זיי
אַ לייג געטאָן. דער אַלטער האָט פאַמעלעך זיך געלאָזן פאַרויס, ער האָט
קרעכצנדיק אַפּגעשפּאַרט אַ לאָדן. די ווייסלעכע ליכט פון דרויסן האָט זיך
אַ ריס געטאָן דורך די פענצטער און זיי האָבן דערזען די שוועל פון
אַ צווייט, גרויס צימער, וואָס האָט אַ בלאַנק געטאָן מיט אַ געהיטענער
ריינקייט.

דער אַלטער האָט געעפנט אַ צווייטן לאָדן. אַ נייער שמראָם ליכט
האָט זיך אַ גאָס געטאָן, און זיי האָבן זיך פאַרהאַלטן פאַר אַ רויטן-זיי-
דענעם שטור, וואָס איז געווען דורכגעצויגן דורך דער גאַנצער ברייט פון
דעם צימער.

27

„דאָ האָט געלעבט און געשאפן אלעקסיי מאַסימאָוויטש — מאַק-
סיס גאַרקי“ — דער אַלטער משגיח און פרייגד פון דעם שרייבער האָט
מיט דער געווינטער פייערלעכקייט צום וויפלטן מאָל אין זיין לאַנג לעבן
איבערגעהזרט די ווערטער, וואָס זענען אויך געווען אויפגעשריבן איבער

דער גאַנצער ברייט פון דער וואַנט. דער אַלמער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אין דער וויסריגע פון דער מיר ווי אַ הימער פון דער הויכער שוועל, הינטער וועלכער עס איז אין אַ פייערלעכער ריינקייט אין אַן אָפּרו פון אייבוקייט אויסגעהיטן געוואָרן דאָס ווינקל.

דער אַלמער איז שטיין געבליבן מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם ווייסן קאַפּ און האָט שפּיל עפעס גערעדט, שוין זעט אויס פאַר זיך אַליין. ברין האָט פאַר אַלעם דערזען די באַזונדערע ליכט, וואָס האָט דאָ אַריינגעשיינט, ווי פון ערגעץ וואָלט דאָס ווינקל באַלויכט געוואָרן. די פשוטע ווייסע ווענט, דער שרייב־טיש, די שטול, דער אַלממאָדישער גלעזערנער סינטער מיט דער פען, דאָס אַלץ איז געווען באַלויכטן מיט אַ קלאָר ליכט פון אַ גע־וועזענעם און פאַרשוונדערענעם לעבן.

ברין האָט אַזא ליכט און אַזא רוי קיינמאָל אין זיין יידישער וועלט נישט געזען, און אים האָט די ליכט ווי אַ שטאַך געמאָן מיט דער שאַרפֿ־קייט פון דעם געפיל פון קנאה, כאַטש ער האָט געוויסט, אַז די ליכט אין די רוי, וואָס ליגט דאָ אויסגענאַסן קומט נאָר שפעטער, נאָך דעם ווי עס הערן אויף אַלע וויברירונגען פון לעבן; אַז דאָס איז די רוי פון אַ מוזיי, ווו עס געשעט שוין מער גאַרנישט.

ער האָט געקוקט אויף דער וויכער, לעדערנער סאַפע, וואָס איז גע־שטאַנען אין אַ ווינקל און האָט געקלערט וויפֿל קראַנקע און שווערע נעכט האָט גאַרקי איבערגעמראָגן אויף דער גלאַטער ווייכקייט פון דעם געלעגער. ברין האָט מיטאַמאָל דערפילט אַ ווייסע פרעמדקייט צו דער כמעט ליי־דיקער שטוב.

ער האָט דערזען לידא פעטראָוונא, וואָס איז געשטאַנען מיט פאַר־לייגטע הענט אויפֿן האַרץ, מיט אַ פאַרהאַלטענעם אַטעם און לויכט־דיקע אויגן. זי האָט זיך איבערגעבויגן איבער דער שנור, וואָס האָט אָפּגעטיילט דאָס מוזיי־צימער. עס האָט זיך געדאַכט, אַז זי שוועבט אַרום מיט איר בליק. דער אַלמער האָט איר עפעס דערציילט און זי האָט אין פאַרטראָגן־קייט געהערט. דעם אַלמנס שמים האָט זיך געוויגט, ווי ער וואָלט אויס־געזונגען אַן אומעטיק און פריידיק ליד:

— אויף דער שטול... ביי דעם טיש... מיט דער פען! — האָט זי שפּיל און הלומדיק איבערגעחזרט דעם אַלמנס ווערטער.
דער אַלמער האָט צוגעשאַקלט מיט די ווייסע האַר:

— יאָ, קינד... מיט דער פשוטער פען... איז ער אַזוי געזעסן... אין דער שפעטער נאכט... טיילמאָל... בין איד אַלמער... ארויפגעקראַכן אויף

די טרעפ... שפעט... די גאנצע שטאָט שלאָפּט... געבעטן אים... אַלעקסי מאַקסימאָוויטש... ביים דאָך קראַנק... גענוג... די אויגן ברענען ביי אים... ער ברענט... רויטע פלעקן... פון דער קרענק... שמער מיר נישט... ביי מיר זענען איצט פייערע נעסט... מיינע מענטשן... איד זע זיי אַלע... איד הער זיי רעדן... אַזוי האָט ער געהוסט... גערויכערט און געשריבן... די פאַ- פירן לויפן... אויפגעהויבן זיך, געגאָנגען איבערן צימער... און ווידער צום טיש... אַזוי ביז פאַרטאָג...

מאַטיאַנאַ גריגאָריעוואַ איז צוגעקומען אויף די שפיץ פינגער. זי האָט ברינגען דערלאַנגט די האַנט און האָט שטיל געזאָגט:

— איר מוזט מיר מוחל זיין... איד פאַר נישט פארלאזן מיין פלאַץ... עם קאַנען זיין טעלעפאָנען... איד ווינטש אייד... גליקלעך קומען... איבער לעבן... די צייט. ווען עם וועט זיך ענדיקן... צוריקקומען דאָס לעבן... נאָך דער מלחמה... קומט צו אונדז... עם וועט זיין אַנדערש... זי האָט זיך אַזוי שטיל אויך געזעגנט מיט לידא פעמראָוואַ און מיט דעם אַלמן:

— אַ דאָנק, דיעדוּשאַ... דאָ איז אַזוי גוט... אַזוי רואיס... אָבער ווער ווייסט... וואָס עם גייט אויף אונדז... דער אַלטער האָט שטרענג אַ קוק געטאָן פון אונטער זיינע ווייסע ברעמען:

— וואָס עם זאָל נישט קומען... איד בין אַן אַלטער זעלנער... אין דאָס איז מיין פאָזיציע. אַהער וועל איד קיינעם נישט אַרײַנלאָזן... אַפילו ווען... ער האָט אַ שאַקל געטאָן מיטן קאַפּ און אַ מאַד געטאָן מיט דער האַנט:

— וויפל זיי זאָלן נישט זיין... די שונאים... אַהער וועל איד נישט לאָזן... מיט מיר קאַנען זיי אַלץ טאָן...

עם איז געוואָרן שטיל. מען האָט געהערט די טריט פון טאַטיאַנאַ גריגאָריעוואַ, וואָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזן פון די טרעפ.

ברין האָט מיטאַמאָל דערפילט אַ מירקייט. דאָס שטייַע אָפּגעריסענע ווינקל פון דעם גאַרקי-הויז איז געווען צו ווייט דערפון, וואָס האָט גע- וואָרט אויף אים. עם האָט אים מיטאַמאָל אויסגעוויזן, אַז ער איז פאַר- שוומען ערנען ווייט און זיך אָפּגעריסן פון זיין אייגן לעבן. ער האָט אַלץ געהערט דעם אַלמנס זינגענדיקע שמים, וואָס האָט גערערט צו דעם מיידל. ברין איז צוגעגאַנגען צו דער טיר הינטער דער קאַמאָדע, פון וואָ-

נען עס האָט זיך געהערט אַ ווייטער רויש פון דער שטאָט. ער איז געווען
איינער אַליין אויף דער גאַנצער וועלט.

ענדלעך האָט דער אַלטער אַ קלוגג געטאָן מיט דעם שליסל. לידא
האָט ווי אויפגעוואַכט. זי איז געשטאַנען נעבן אים מיט איר לויכטנדיקן
בליק. דער אַלטער האָט זיך געפאַרעט ביים פאַרמאַכן דעם לאָדן, און
אַ ליידיקע טונקלקייט האָט איינגעהילט דעם מוזיי.

— גייט, קינדערלעך... איר, אַלטער, קאָן נישט אַזוי לויפן פון די
טרעפּ... — האָט ער געזאָגט. לידא האָט אים געדאַנקט:

— אַ דאַנק, דיערושקאַ... נאָך דער מלחמה וועל איר קומען אַהער...
און ביידע האָבן זיך אַראָפּגעלאָזן פון די טרעפּ. זיי זענען אַראָפּגע-
גאַנגען שווינגנדיק, נישט פרענגנדיק, אין וואָס פאַר אַ זייט צו גיין. מיט
אַמאָל האָבן זיי זיך פאַרהאַלטן. זיי האָבן פלוצלונג דערפילט, אַז זיי
האָבן נישט ווהיין ווייטער צו גיין. דאָס מיידל האָט אַ קוק געטאָן אויף ברי-
גען. איר ליב האָט אַ צאָפּל געטאָן:

— נו... — האָט זי געזאָגט — הייסט עס...

ברין האָט זיך אַרומגעקוקט. אַ וואַרעמער שמדאָס האָט זיך איבער-
געטראָגן איבער זיין האַרץ:

— לידא... — האָט ער שמיל געזאָגט — לידא פערטאָווא...

דאָס מיידל האָט געקוקט אויף אים ווי מיט שרעק. זי האָט אָנגע-
ריט זיין אַרעם, ער האָט דערפילט, אַז ער דאַרף איר עפעס זאָגן. זיי
זענען צוגעקומען צו דער ערשטער גאַס, וווּ מען האָט געזען מער מענטשן.
ווי פריער איז מען געשטאַנען פאַר די טויערן. אַנדערע זענען געגאַנגען
אין אַ געאיייל. נעבן אַ סקווער מיט הויכע ביימער האָט מען געלייענט
אַ צייטונג. אַרום איז געשטאַנען אַ ראָד מענטשן און געהערט. וועגענער
האָבן געקלאָפט איבער די אַלמע שפיציקע שטייגער פונעם ברוק.

ברין האָט זיך פאַרהאַלטן ביי אַ טויער. עס איז געווען שווער צו זאָגן
דאָס ערשט וואָרט פון געזעגענען. לידא האָט אַלץ געקוקט אויף אים.
ענדלעך האָט זי שמיל געזאָגט:

— ווהיין... וווּ וועט איר איצט גיין... מיין פריינד...

ער האָט איר געוואָלט זאָגן וועגן דעם הויז פון די יידישע היימלאָזען,
וווּ ער האָט אַ פריינד לעוויין, אָבער דאָס איז נישט געווען קיין ענטפער
אויף איר פראַגע. אפשר וואָלט זי נאָך געגאַנגען מיט אים אַהין. ער האָט
זיך אַרומגעקוקט. אַלע זייטן פון אַרום זענען אים געוואָרן אַלצאיינס. עס
איז אים קלאָר געוואָרן, אַז ער ווייסט נישט, וואָס אַרום אים טוט זיך.

אפשר איז שוין שפעט פון דאָנען צו לויפן. ער האָט געקומט אויף די מענטשן פון דער גאָס. אפשר איז שוין פון זיינע קיינער נישטאָ. צי וועט ער נאָך באַגעגענען לעוויגען. עס האָט זיך געטונקלט. בריוו האָט נישט געוואָלט ווי עס האַלט מיט דעם קורצן טאָג. ער האָט מיטאמאָל דערפילט, אַז ער האָט פאַרלוירן דעם וואַנדער-אינסטינקט, וואָס האָט אים ביז אַהער געפירט, און אים איז באַפאַלן אַ שרעק. פלוצלונג האָט ער דערפילט, אַז ער דאַרף זיך באַפרייען פון דעם דרוק, וואָס ליגט אויפן האַרץ, אַז ער דאַרף זיך געזעגענען מיט דעם מיידל. ער דאַרף צוריק ווערן! וואַנדערער, גיין אַליץ ווייטער און ווייטער. ער האָט גענומען לידאָס האַנט. איר האַנט איז געווען נאָמיביק, ווי זי וואַלט אים געוואַלט די האַנט אַוועקגעבן:

— מערקוויהדיק... אַזוי מערקוויהדיק... — האָט זי ווי צו זיך גע-
זאָגט — אַזוי וועט איר אַוועקגיין... און...

אין דער מינוט האָט זיך צום רויש פון דער גאָס צוגעפלאַכטן נאָך אַ רעש, וואָס האָט זיך אַ טראַג געטאָן ווי פון דער הייד. דער רעש איז געווען אַ פרעמדער, אַ רייסנדיקער. מענטשן האָבן געזוכט פון וואַנען ער קומט, האָבן פאַרריסן די קעפּ. אַ גערודער האָט זיך דורכגעטראָגן איבער דער גאָס. אָבער אַ רייסנדיק הודזשען האָט זיך אָנגערופן און איז איבער-געגאַנגען אין אַ פייפנדיק הייעריק געשריי. די גאָס האָט זיך אַ וויג געטאָן. פון ערנעץ האָט זיך אָנגעטראָגן אַ מענטש און קלאַפנדיק מיט שווערע שטייול איז ער געלאָפן מיט אַ געשריי:

— „טרעוואַנאַ“...

די גאָס האָט פאַרהאַלטן דעם אַמעס, ווי זי וואַלט געוואַלט מאַכן אַרט פאַר דעם משוגהדיקן רעווען, ווי די וועלט וואַלט געשריגן אין אַ קראַמף פון אונטערנאַנג. די גאָס האָט זיך אַ טראַג געטאָן אין אַ קרום געלויף, ווי געטראָגן פון אַ שטורעם-ווינט. די דרייגעטריקע שטים פון ראַדיאָ האָט מיט אַ וואַרענדיקן אימפעט זיך געפלאַכטן אין דעם געוואַי. דאָס געשריי האָט זיך אויסגעצויגן, געוואָרן דין און לאַנג ווי אַ שלאַנג און זיך אַריינגעשטאָכן אין די אויערן ווי אַ שפּיז. באַלד האָט זיך אָנגערופן אַ הייזע-ריק רעוועריי פון די שיפן אויף דער וואַלגא. געענטער אַז ווייטער. ער-געזי האָבן געקלאַפט טירן און טויערן, סירענעס פון פאַבריקן, רעדער איבער שטייגער:

— „טרעוואַנאַ“... „טרעוואַנאַ“...

א טויבקיט פון פארשטארבן לעבן האָט זיך אַ שפּרייט געמאַן איבער דער גאַס. אַ שווערער פּלאַצענדיקער קרעכץ האָט זיך אַ לייג געמאַן און די ערד אונטער די פיס האָט אַ צאפּל געמאַן.

.28

בריינען איז געווען באַקאַנט די פאַרשטיקטע פּיין פון אַ לופט-אַנפּאַל. ער האָט געוואָס, אַז די דייטשן, וואָס זיצן אויבן אין די באַמבארדירער, ווייסן נישט פון קיין געזעץ און פון קיין רחמנות. ער האָט געזען ווי זיי האָבן זיך געיאָגט אין די פּוילישע שטעט נאָך שוואַלעזע שרױען און קינג-דער. ער האָט באַלד דערפילט די פּיין פון טויט איבערן קאַפּ. אים איז געווען באַקאַנט די פאַרדריקטקייט און אומגעשיצטקייט. ווען דער טויט רירט אָן און פאַרקילט דאָס בלוט אין די אָדערן. ער האָט געקאַנט דעם עלנט און פאַרלוירנקייט פון דער לעצטער מינוט, ווען די ערד ווערט אומ-זיכער און יעדער מענטש וויל אַנטלויפן פון זיך אַליין.

ברין האָט שוין נישט איינמאַל געפילט אָט די משונהדיקע ענגשאַפט פאַר דער צייט פון זיין וואַנהערן. אַ געיאָגטער פון געפאַרן, האָט ער זיך אויסגעלערנט פאַרשטיין, אַז יעדער צייט און יעדעס אָרט קאָן זיין דאָס לעצטע. דאָך איז פאַר אים איצט ווילד געווען דאָס פּלוצלונגע געפיל, אַז דאָס קאָן געשען אין דער פרעמדער שטאַט, איצט. ער האָט זיך אַרומגע-קוקט. אַרום האָט זיך אַלץ געטראָגן אין אַ משונהדיקן לויף, ווי עס וואָלט זיך געטרייכלט די ערד. עס האָט אים געדאַכט, אַז די אַלמע גרויע שטיי-גער לויפן אונטער זיינע פיס. ער האָט שוין איצט נישט געהערט דאָס רעווען, וואָס איז איבערגענאַנגען ווי אין אַ וואַיענדיק געוויין. צוזאַמען דערמיט האָט זיך אַוועקגעשטעלט אַ גרויסע און שווערע שטיקקייט, ווי די גאַנצע וועלט וואָלט זיך איינגעהערט מיט אַ פאַרהאַלטענעם אַמעס. מיט-אַמאָל האָט ער דערזען דאָס מיידל. זי איז געשטאַנען אַ פאַר טריט פון אים מיט אַ פאַרריסענעם קאַפּ צום הימל. אירע השגט זענען געווען אויפ-געהויבן און פאַרדריקט אין פּוויסמן. אַרום איר איז געווען ליידיק, אין אין דער ליידיקער, אַפּגעשטאַרבענער גאַס, האָט זי איצט אויסגעזען אומנאַ-טירלעך גרויס מיט איר פאַרריסענעם קאַפּ אַרויף. ברין האָט דערפילט, אַז זי איז איצט ווייט פון אים. און ער האָט זיך פאַר דער פרעמדקייט דערשראָקן.

אין דער מינוט האָט עפעס שאַרף און בייז ווי אַ ביל געמאַן, און אַ ראָזלעכע ליכט האָט זיך אַ וויקל געמאַן איבער די פאַרשטוממע דעכער. באַלד האָט זיך דאָס רייסנדיקע בילעריי אָנגערופן פון אַלע זייטן. עטלעכע מענטשן זענען פון ערגעץ אַרויס און מיטן דער ליידיקער גאַס מיט אויפֿגעהויבענע הענט און אָנגעוויזן אויפֿן הימל. לידא פּעטראָוונא האָט זיך געלאָזן נאָך זיי. ברין האָט זיך אַ וואָרף געמאַן נאָך איר. ער האָט זי אַ כאַפּ געמאַן פאַרן ראַציקן אַרבל פונעם שינעל און דערפילט אירע פולע, אָנגעשטייפּטע הענט. זי האָט אַ קוק געמאַן אויף אים, אירע אויגן זענען איצט געווען פאַרלאָפֿן מיט אַ שטרענגער גרויקייט:

— לידא... לידא פּעטראָוונא...

זי האָט געקוקט אויף אים, ווי זי וואָלט אים נישט דערקאַנט:
— לידא... דאָס איז נישט גוט... אַזווי... מען מוז ערגעץ אַרײַנגיין...
זי האָט זיך אַ רים געמאַן. די ראָזלעכע שלײפֿן האָבן זיך געוויקלט אין דער שטילער, ווייסלעכער הייד, מיטאַמאָל האָט זי אים ווי דערזען:
— אונדזערע... שײסן... — האָט זי שטיל געזאָגט, און פּלוזלונג אים אָנגעכאַפּט פאַר דער האַנט:

— די מאַמע... די מאַמע איז אַליין...

זי האָט אים אַ שלעפּ געמאַן, לויפנדיק מיט אים צוזאַמען. מענטשן זענען געשטאַנען אין די מויערן, איינגעקאַרטשעמע ביי די ווענט. מען האָט געקוקט אויף זיי פון די מויערן און באַהעלמענישן. זיי זענען געווען אַליין אויף דער גאַס.

— אָט... אומנאַרמאַל... — האָט עפעס אַ פרוי זיי נאָכגעשריגן.

ביים עק פון דער גאַס, וואָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזן באַרג־אַראָפּ, האָבן זיך פאַרהאַלטן צוויי האַלב־מיליטעריש געקליידמע. זיי האָבן געטראָגן גאַז־מאַסקעס מיט רימען איבערן אַקסל:

— אין שוין־קעלער... — האָבן זיי אויסגעשריגן.

זיי האָבן שמרענג געקוקט אויף בריגען:

— אין צווייטן מויער... לינקס... אין קעלער...

אין דער מינוט האָט די ערד אַ קרעכץ געמאַן. עמעץ האָט זיך גיך איבערגעצולמט.

זיי זענען אַרײַן אין אַ גידעריקן, הילצערנעם, סונקעלן מויער. ביי די זייטן זענען מענטשן געשטאַנען צוגעשפאַרטע צו די ווענט.

— פון וואָנען גייט איר... — האָט עמעץ געפרעגט.

— וואָס האָט איר געזען...

א הויכע, ברייטע פרוי, אין א לאנגן מאנטל מיט א גאז-מאקסע אויפן
אָרעם, האָט זיך געאַמפערט מיט די מענטשן און געטריבן אין א טינקע-
לעד טיפיקייט פון א קעלער. מען האָט פון דאָרט געהערט א מורמלען און
א שטיל געוויין. די פרוי האָט שטרענג באַפוילן:

— אַראָפּ... אַלע אַראָפּ...

א צווייטער, גאַענטער קראַד האָט ווי א שטופ געטאָן דעם טויער. דער
טויער איז געבליבן ליידיק. א טוכלע דעמפיקייט האָט זיך א טראָג גע-
טאָן, און האַלטנדיק זיך פאַר די הענט, האָט זיך ברין מיט דעם מיידל
אַראָפּגעלאָזן פון די פינגערע טרעפּ.

* *
*

באַלויבטן פון א קליין, נאקעט בלינצנדיק לעמפל, האָט ברין דערזען
א פולן קעלער מיט מענטשן: פרויען, מענער און קינדער. מען איז גע-
זעסן אויסגעזעצט אויף אַלמע פעסער, ברעטער און ציגל. א רויסלעכע
ליכט האָט באַשמירט די פנימער פון די מענטשן, וואָס האָבן געבליקט
מיט א שטרענגן ערנסט און וואַרטן. ברין האָט דערזען, אַז די מענטשן,
וואָס זענען צום ערשטן מאל געטראָפן געוואָרן פון דעם לופט-אַנגריף,
באַנעמען נאָך גישט אויף קלאָר די געפאַר, וואָס דראָט זיי, און זיי גיבן
זיך גיכער אונטער דער מאַכט פון די צוויי מיידלעך, וואָס זענען געשטאַ-
נען ביים אַרײַנגאַנג, אָנגעטאָן האַלב-מיליטעריש מיט סאַניטאַרע צייכנס
אויף די אָרעמס. די מיידלעך זענען געשטאַנען ביי דער טיר נעבן אַ פאַס
וואַסער, דאָ זענען אויך געלעגן העק, אייזערנע דרענגער און לאַפּאַשעס.

א שווערער אָטעם האָט זיך געטראָגן פון די מענטשן און א שטיק
שעפּטשעריי ווי מען וואָלט געדאַוונט. אויף אַ פאַס, אין מיטן, איז געזעסן
א ברייטבייניקער מאַן מיט אַ ברייטער העלער באַרד. ער האָט אונטערגע-
שפאַרט זיין גרויסן, באַוואַקסענעם קאָפּ מיט דער האנט, און זיינע בלויע
אויגן האָבן געקוקט מיט א שפּאַטישן שמייכל אויף די צוויי מיידלעך פון
דער לופט שוין. ער האָט זיך עטלעכע מאל אויפגעהויבן פינגעס אָרט,
פאַרצויגן דעם לעדערנעם רימען אַרום דעם צעריסענעם לעדערנעם פעלצל
און זיך געלאָזן צו דער טיר. די מיידלעך מיט די צייכנס אויף די אַרבל
האַבן אים פאַרהאַלטן:

— מען טאָר נישט... „גראזשדאנין“... עס איז א „נאליאָט“... מען
מוז איבערוואַרטן...

דעם אלמנס בלויע קינדערישע אויגן האָבן אויפגעשפילט מיט אַ לה־
כעים:

— מען טאָר נישט... פאַר וואָס... אָט וועל איר גיין... וואָס בין איר
אַ באַראָן... מען זאָל מיר האַלטן פאַרשפאַרט... אַ שונא דאַרף מען זען...
אַ קוק טאָן... אָט, מיט וועמען מען האָט צו טאָן... ווינציק האָב איר „גע־
וואָיעוועט“... מיטן דייטש... מיט דעם יאַפּאַניעז... קיינמאָל אין קיין קע־
לער נישט געלעגן... און איר וועט דאָס אַונדז שיצן... „באַרישניעס“...
— מיר זענען נישט קיין „באַרישניעס“... מיר זענען סאַניטאַרקעס...
פון דער „אַבאָראַנאַ“... פון דער לופט־שוץ... אפשר דאַרף מען וועמען
העלפן... אפשר איז ווער קראַנק... אָדער, טאָמער... אַ שרפה...
דער אַלמער איז געשטאַנען אין זיין ריוויקער גרויס, און געהווקט:
— אָט... איר פאַרשטיי שוין... איר גיט „קאַפּליעס“... קעגן אַ באַמ־
בע...

דער עולם האָט זיך צעלאַכט. אַנדערע האָבן זיך געערגערט:
— אָט... אַן אַלמער „טשודאַק“...

— וויל זיך גיין שלאַגן... מיט די דייטשן... אויפן הימל...

אַ צווייטער האָט אונטערהעגעהאַלטן דעם אַלטן:

— נישט ריכטיק... נישט געהערט געוואָרן... אַ רוסישער מענטש...
זאָל זיך באַהאַלטן אין אַ קעלער... אַזוי ווי „באַבעס“...

אַ טויבער קראַך האָט אַ ריס געטאָן דעם קעלער, ווי די אַלטע מיט
מאָד באַוואַקסענע ווענט וואַלטן אויפגעוואַכט:

— אָט... אַ „פּונאַסקע“... האָבן די מיידלעך דערקלערט — אָט
ווען עס טרעפט אויבן...

— און וווּ זענען אונדזערע... אונדזערע פליער... אונדזערע „ליאַמ־
שיקעס“... פאַהוואָס האָבן זיי דורכגעלאָזן... האָט ווער געפרעגט —
נישט באַדאַרפֿט אַרײַנגלאָזן אין שטאַט...

— אונדזערע... אונדזערע האָבן גענוג צו טאָן... ביי מאַסקווע... אָט
דאָרט...

אַ קרעכץ האָט זיך איבערגעמראָגן איבערן קעלער.

עפעס און אלטע, אָנגעמאַן אין אַ שווערן טוד איבערן קאַפּ, האָט זיך
געבעטן ביי די מיידלעך:

— לָאָזט אַרויס... מעכטערלעך... איבערגעלאָזן אויף דער קיך...
אַ „סקאַוואַרדע“ מיט „סאַלאַ“... פאַרברענט ווערן... אַ פאַרמען...
דער עולם האָט געלאַכט:

— לָאָזט איר ברענגען די „סאַלאַ“... וועט מען מאַכן אַ סעודה...
אַ פערציקסטל „וואַדקא“ זאָל זי מיטברענגען...

קרעכצן האָבן זיך אויסגעמישט מיט געלעכטער, ווערטלעך האָבן זיך
געשיט פון אַלע זייטן. אויבן האָט געריסן און געברילט, און אונטן, אין
קעלער האָט געריזלט און געשראַמט אַ קאָלירטע פּאַליע פון אייביקן
לעבן פון פּאַלק.

— ער... ווען מען גיט מיר אַראָפּ די „פריצן“... — האָט איינער
כסדר איבערגעזאָרט:

— אָט... וואַיאַקעס אויפן הימל... קום אַראָפּ... אָט... שלאָג דיך
אויף דער ערד... ווי אַ מענטש מיט אַ מענטש... און מיט וועמען שלאָגט
מען זיך היינט... מיט באַבעס... מיט קינדער... עך... קולטור... קולטור...
ברין איז געשטאַנען אין אַ טיפן טונקעלן ווינקל עפעס האָט אים ווי
אונטערגעזאָגט זיך צו פאַרשטעקן וואָס טיפער אין דער טונקלקייט, ווי ער
וואָלט זיך געפילט שולדיק אין עפעס.

דאָס מיידל איז געשטאַנען גאַנצט נעבן אים. ער האָט געפילט איר
אַטעם. זי האָט געשוויגן. און בריגען האָט זיך געדאַכט פון איר שוויגן,
אַז אויך זי וויל אים באַהאַלטן פאַר די מענטשן אין קעלער. ער האָט גע-
האַלטן איר האַנט, וואָס איז מיט אַ צאַפּל פון גאַנצקייט געלעגן אין
זיינער.

.29

ווי אַן אויפגעברויזטער בינשמאַק האָט זיך די אַלטע שטאַט אויף
דער וואַלאַנט פאַרגעשטעלט פאַר בריגען, ווען ער איז אַרויס פונעם קעלער.
אַ ניי, רייסנדיק געוואָי פון אַלע זייטן האָט אָנגעזאָגט, אַז דער שונא איז
ענדלעך פאַרטרופן פונעם הימל, אָבער דער צאַפּל פון געפאַר איז נאָך
געלעגן אויף אַלעם אַרום. ווען ברין מיט דעם מיידל זענען אַרויס פון דעם
קעלער.

פאר דער צייט איז די גראַע, געפלידיקע ליכט פארשוונדן. עס איז שוין געווען שפעט נאך האַלבען טאָג, און אויפן טונקלען הימל זענען שמי-קער וואַלקן געלעגן ווי צעריסענע אין דער שלאַכט, ווי צעפליקמע מיכער, באַשלאַגענע מיט אַ רויטלעכן ליכט פון דער זון, וואָס האָט זיך געזעצט ערגעץ אין אַן אומעטיקער ווייט. עס האָט דערמאָנט אין אַ בלוטיקער שפּיל, וואָס האָט זיך דאָ איבערהגעטראָגן.

אַן עסנדיקער ריח פון בראַנד איז געשמאַנען אין דער לופט. מענטשן האָבן זיך אַרויסגעפאַקט פון די הויפן און געלאָפן, קוקנדיק אין אַלע זייטן מיט אומזיכערקייט און אומרו.

דער קורצער אַסיען-טאָג האָט זיך שוין געבויגן צום אָונט. די ווייט האָט זיך געמונקלט, און איז דעם געדעמפּטן ליכט האָט זיך בריגען גע-דוכט, אַז די גאַנצע שטאַט איז אַרײַנגעפאַלן אין אַ קעלער און באַלד וועט עפעס מיט אַ קראַד אויפרייסן און פאַרשיטן אַליץ אַרום.

עס איז פאַרשוונדן די גאַיווע גושמוטיקייט פון די אַלטע גאַסן. די הייזער האָבן זיך ווי איינגעקאַהמשעט און אַ שוואַרצעלעכער שטויב פון כהלה האָט זיך אַ לײג געמאַן אויף די הייזער, וואָס עס האָט בריגען דער-מאַנט אין אַ בילד פון אַלטע צייטן פון אַ שטאַט בעת אַ מנפה, וואָס ער האָט וווּ געזען. ער האָט מיטאַמאָל דערפילט מיט וואָס פאַר אַ גיב-קייט עס איז אָנגעלאָפן דאָס אַליץ, וואָס עס איז געשען פאַר די צוויי טעג, און ער האָט ביי דעם געדאַנק פאַרשנעלערט זיינע טריט. אויך דאָס מיידל לידא פערטאָונא איז געלאָפן מיט אַ בלאַנדזשענדיקן בליק. זיי האָבן זיך אויפגעהויבן אויף אַ באַהויקער גאַס אַרויף, פון וואַנען עס האָט זיך פאַר זיי באַוויזן אין עטלעכע ווינקלען אין דער געדיכטער פאַנגאַראַמע פון דער שטאַט, ווי עס האָבן זיך געהויבן צום הימל געדריכטע פאַסן שוואַרצער רויך, דורכגענומען מיט אַ רויטן פלאַם. זיי האָבן זיך פאַרהאַלטן. אַ גע-דיכטע מאַסע מענטשן האָט זיך אָנגעטראָגן פון אַלע זייטן. פון ערגעץ האָט זיך מיט אַ בהלהדיקן רעש געטראָגן אַ געהילך פון לויפנדיקע וועגע-נער. ערגעץ האָט געריסן אַ גרענעריי. ברין האָט דערפילט ווי דעם מיידלס האַנט האָט אַ ציטער געמאַן אויף זיין אַרעם און ער האָט דערהערט איר פאַרשטיקט קול, ווי זי האָט אויסגערופן מיט אַ קינדערישער שרעק אין דער שמים:

— זעט... עס ברענט...

— עס ברענט... — האָבן ווי אַ כאַר איבערגעהזרט די לויפנדיקע מענטשן אַרום...

— איד מוז אהיים... צו דער מאמען...

און ברין האָט ווי אויפגעוואַכט. דאָס געפיל פון שולדיקייט האָט אים ווי אַ קלאַפּ געטאָן איבערן קאָפּ. ער האָט געוואָלט וואָס גיכער זיך באַ-פרייען פון דער שולדיקייט, וואָס גיכער אויפגעמען זיין ווייטן און פרעמדן פון איר גורל, זיין ווייטן און באַזונדערן וועג.

לידא פערטאָונא האָט איצט ווייבעריש געבראַכן די פינגער. דאָס יינגלשקייט האָט זיך מיטאַמאַל אָפגעטאָן פון איר, אירע האַר האָבן זיך אַרויסגעריסן. פון הינטערן זעלנערישן הימל, הער שיגעל איז געווען ביי איר צעקנעפלט און איר ברוסט האָט זיך געהויבן ביים לויפן:

— די מאַמע... די מאַמע... — האָט זי שפּיל צו זיך אַליין גערעדט. בריגען איז שווער געוואָרן. ער האָט אַ קוק געטאָן אַרום איבער די אויפגערוערטע גאַסן און אים איז פּלוצלונג שרעקלעך געוואָרן צו בלייבן אַליין. ער האָט פאַרלאַנגנאַמט זיינע טריט, ווי ער וואָלט געוואָלט זיך אָפּ-שטעלן. ער איז גרייט געווען דאָ זיך צו שיידן מיט איר. לידא האָט זיך אויך פאַרהאַלטן. זי האָט אַ קוק געטאָן אויף אים, און איר בליק האָט אים ווי באַהויכט מיט אַן אָנגעווייטיקטן צער. ווי זי וואָלט אים אַרומגענומען, האָט זי מיט אַ מיידלשער צאַרטקייט געזאָגט:

— אפשר... צו אונדז... וווּ וועל איד אייך לאָזן...

און זי האָט אַ בלאַנדזשע געטאָן מיט איר האַנט צו זיינע ליפן.

— גיין... לידא...

ער האָט געפונען איר וואַרעמע צאַפּלדיקע האַנט אין זיינער. זי האָט מיט אַן אָנגעווייטיקטן בליק געקוקט אין זיינע אויגן, און ברין האָט ווי פאַהגעסן אין אַלעם אַרום. אַ וואַרעמקייט, צוואַמען מיט אַ צאַפּלדיקער שרעק פאַר דער צעשיידונג, האָט אין אים אויפגעפלאַמערט. אַ רגע האָט זי אַ צי געטאָן צו דעם לאַנגן קאַרדאָר צו בלייבן נאָך נעבן איר. אפשר וועט עפעס געשען און ער וועט זי גישט פאַרלירן, נאָר דאָס שמרענגע געשמאַלט פון דער אַלמער סטעפאַניראַ איוואַנאָוונאַ האָט זיך געשמעלט אין איר ריזיקער וואַג, ווי זי וואָלט געקוקט אויף אים מיט אירע קליינע פרומע ריינע בליקן:

— גיין... לידא... איד מוז גיין... מיט מיר איז אַנדערש...

ער האָט געוואָלט איר עפעס קלאַר מאַכן, אָבער זי האָט אים גיך געענטפערט:

— איד ווייס, איר מוזט גיין...

זי האָט אים אַ פיר געטאָן, האַלטנדיק פעסט זיין אַרעם. ער האָט

קוים נאָכגעהאַלטן אירע לויפנדיקע טריט. זיי האָבן זיך ווידער פאַרהאַלטן.
דאָ איז געווען אַ קליינער סקווער, וווּ עס איז שוין געווען גוט טונקל צו-
ליב די הויכע אַלמע ביימער. ברין האָט ווידער דערקענט די געגנט פון
דער „ציגאַנקע“, וווּ לידא האָט געווינט. לידא האָט באַדאַרפט זיך אַראָפּ-
לאָזן מיט דער ערשמער נאַס, באַרג-אַראָפּ. זיי האָבן זיך פאַרהאַלטן געבן
אַ בוים, אַרום איז מיטאַמאַל שטיל און ליידיק געוואָרן.

— איר וועט מיר שרייבן... — האָט זי גיך אַטעמדיק געזאָגט —
רוטשקאַוואַ... לידא פעטראָוואַ...

ער האָט אַ דרוק געטאָן איר אַרעם, זי האָט פאַרמאַכט די אויגן:
— לידא...

— יאָ... „מילי“... איר וועל וואַרטן... אייער בריוו...

ער האָט אָנגערירט אירע האַר, איר אַטעם האָט אים אַ בריי געטאָן
די האַנט.

איר מויל האָט זיך געעפנט. די פרישע ריינקייט פון איר מויל האָט
אַ בלאַנק געטאָן. אירע שטרענגע דינע ברעמען האָבן אַ צאָפּל געטאָן און
זי האָט אַרויסגעאַטעמט:

— טייערער... אויב איר וועל גישט זיין... וועט די מאַמע... אויב זיי
וועלן קומען... איר וועלן...

און אַ קליינע קינדערישע טרער האָט אַ שפאַר געטאָן איר בלייד, ווי
פאַרהלשט פנים אירע ליפן האָבן קינדעריש אַ צאָפּל געטאָן:

— „פראשטיי“...

און זי האָט אַ לויף געטאָן. באַלד האָט זי זיך אומגעקערט, זי האָט
אַ בויה געטאָן איר קאַפּ צו זיין ברוסט און שטיל אַריינגערעדט אין זיין
אַרעם, אויף וועלכן עס איז געהאַנגען זיין וואַנדער-זעקל:

— שרייב... שרייב... רוטשקאַוואַ... איר וועל דיר זוכן... אין קאַ-
זאַכסטאָן... איר וועלן...

און זי איז קלאַפנדיק מיט די שטיוול, ווי מען וואַלט זי געיאָגט,
האַלטנדיק די הענט ביים פנים אַנטלאָפן. בריינען האָט זיך געדאַכט, אַז
עפעס אַ שווער קהעכצנדיקער שלוכן האָט זיך אַ טראַג געטאָן און איז
פאַרשווינדן צוזאַמען מיט איר.

ברין איז געבליבן שטיין אָנגעשפאַרט אין אַ בוים אין מיט אַן אַי-
בערראַשט האַרץ געזען ווי דאָס מיידל האָט זיך אַריינגעשניטן אין דער
אַלמע נאַס. די שווינדליקע אָונט-ליכט האָט גיך פאַרטונקלט איר שוין

געשניצט געשטאלט און די גאנצע וועלט מיט דער צאנקענדיקער, באפא-
לענער שמאט אין פאר אים געווארן ליידיק.

עס איז צוגעפאלן די גאכט. די פלאמען פון די שרפות האבן איצט
באהערשט דעם הימל מיט דער אימהדיקער סודותדיקייט פון פייער. ברי-
גען האט זיך געדאכט ווי ער וואלט ארויסגעפאלן פון דער מענטשלעכער
וועלט אין א גרויסער ליידיקייט, ווו ער וועט פארטראגן ווערן ווי א שטוב.
ער האט זיך געלאזט גיין צו דער גאס, צו דעם הויז פון די יודישע היימ-
לאזע וואנדערער.

דאס הויז איז געשטאנען אין דער געגנט אין איינער פון די גאסן
בארג-ארץ. ער האט זיך געלאזן מיט דער ערשמער גאס, און ווידער
דערזען די „ציגאנקע“, ווו עס איז געווען דער לאנגער הויף און דאס
ווינקל פון דער אלטער סטעפאנידא איוואנאווא. דער געדאנק, אז דארט
געפינט זיך דאס מיידל האט א שפיל געמאט אין זיין הארץ. עס האט אים
א צי געמאט אהין. ער האט זיך נישט געקאנט פארשטעלן ער זאל נאך-
אמאל דורכגיין דעם לאנגן קארידאר, גלייך ווי פון דארט וואלט אים גע-
דראט א געפאר.

די טייל הינטערשמאט האט זיך איצט גיך אפגערייניקט פון מענטשן.
די פארהאנגענע פענצער פון די הייזער האבן דערמאנט אין מצבה-שטיי-
נער אויף א בית-עולם. די קורצע, האלב-דארפישע גאסן זענען שוין געווען
נאכטיק שטרענג. בריגען איז געווארן אומהיימלעך צו גיין ווייטער.

ער האט זיך פארהאלטן און גענומען גיך שפרייזן צוריק צום צענ-
טער שמאט, ער איז געגאנגען ארויף, אויף דעם גערויש פון דער שמאט
און געקלימפער פונעם טראמוויי, וואס האט זיך וואס אמאל דערנענע-
טערט.

דאס איז געווען זיין איינציקער וועג צום וואקזאל, צום אנהייב פון
נייע ווייטע אומבאקאנטע וועגן — די וועגן פון די הונדערטער, טויזנטער
יודישע וואנדערער, מיט וועלכע עס איז געווען פארבונדן זיין גורל.

30

צוזאמען מיט דער טונקלקייט פון דעם שפעט-הארבסט קן אונט האט
זיך גענומען זעצן די זון. א קורצער, קרעפטיקער ווינט האט א שרייב
געמאט די צעריסענע וואלקנס און א טייל הימל איז פארגאסן געווארן מיט

א בלענדנדיקן פלאם און פארגאסן די ווייסע, געפארדיקע שטיקער שמאקס.
דער פלאם האט זיך דורכגעריסן דורך די שווערע, טונקעלע פאסן וואל-
קנס און אנגעצונדן די ווייסע שטיקער וואלגא, ווי א ריזיקע פייערדיקע
שלאנג. עס האט זיך געדאכט, אז עס ברענט.

עס האט זיך געדאכט, אז באלד וועט דאס אומהיימלעכע פייער פאר-
גיסן די אלטע, אומעטיקע הייזער. מענטשן זענען געגאנגען איבער די
גאסן, האלטנדיק זיך צוזאמען, ווי אפגעריסענע, אנטלאפענע פון א גע-
פאר.

ברין האט זיך אריינגעלאזט אין א ברייטער, צערודערטער הויפט-
גאס. די נאנצע ברייט פון דער גאס איז געווען פארשטאפט פון גרינע מי-
ליטעדישע וועגענער, פערד און אויטאמאבילן, וואס האבן זיך פארהאלטן
אין א קנופ. א בהלהדיק גערויש האט זיך געטראגן, מענטשן האבן זיך
פארהאלטן און פארשמעלט דעם דורכגאנג, מען האט זיך געשטופט און
געשמויסן אין א וויסער ענגשאפט. מיט א רייסנדיקער הודזשעריי פון
סינגאלן האבן די רויסע פייערלעשער וועגענער זיך אריבערגעריסן אין דער
מיט פון דער גאס און אין דער משונגהדיקער רויסער ליכט פונעם הומל
האבן געבליצט די מעשענע קאסקעס פון די פייערלעשער. א ריי טראמ-
ווייען האבן זיך אפגעשמעלט אין דער לענג פון דער גאס. דא האט ערגעץ
געברענט.

אין דער שטיקענדיקער ענגשאפט פון דער פארשפארטער גאס האט
ברין מיטאמאל זיך דערפילט פארלוירן, גלייך ווי דער פארצווימער וועג
וואלט אים פארשמעלט אלע וועגן. עס האט זיך אים געדאכט, אז ער איז
פארשוועמען אין א ים, אין א ברענענדיקן ים, פון וועלכן עס איז נישטא
קיי ארויסגאנג, ווי ער וואלט פארנארט געווארן אין א בישופדיקער שפיל.
די מענטשן ארום זענען געפלאסן אין אן אויפגערועדערטער ערגער-
ניש, ווי פארמאכטע אין א שטייג. די מאסע האט זיך צעווייט אין א דרא-
ענדיקער כוואליע. מען איז געשפרונגען איבער די וועגענער, זיך געשטופט
און געשמויסן, און עס האט אויסגעזען, ווי באלד וועט געשען עפעס אויס-
פערליש-וויילדעס און אלע וועלן פארטרעגן ווערן אין אן אפגורנט.

ברין האט צוגיפגענומען זיינע כוהות, וואס האבן זיך מיטאמאל ווי
אפגעשמעלט. די כוהות, וואס ער האט אנגעקליבן פאר א וויימן וועג, האבן
זיך ווי איבערגעריסן. ער האט זיך ארומגעקוקט און האט מיט עפעס אן
אנגעשאפט געפיל דערזען מענטשן מיט זעקלעד און פעקלעד אויף די
פלייצעך, וואס האבן זיך געשניטן אין דער ענגשאפט און געזוכט א וועג.

זיי האָבן זיך געטרעגן פון אַלע זייטן מיט בלאַנדזשענדיקע בליקן. ער האָט דערזען וואַנדערער, אַזוי ווי ער, וואָס האָבן דאָ אין דער ענגשאַפּט געזוכט איינס דאָס אַנדערע, און ברייגען איז אין איין רגע קלאַר געוואָרן, אַז ער דאַרף גיין מיט זיי. ער איז אויך געווען זיכער, אַז ער האָט זיי געזען דאַרט אין דעם הויז.

ער האָט באַמערקט ווי זיי פאַרנעמען זיך אין אַ זייטיקער גאס, וואָס איז געווען שוין טיף פאַרטונקלט פונעם אָונט, און ער האָט זיך געלאָזן נאָך זיי. ער האָט זיי דעריאָנט און איז באַלד געשטאַנען אַרומגערינגלט פון אַ ראָד יידישע וואַנדערער. ער האָט דערקענט פּנימער און אויגן, וואָס ער האָט געקענט פונעם גאַנצן לעבן, און אַ הייסער שטראַם פון נאַענט-קייט האָט זיך אַ הייב געטאָן אין אים. עס האָט אים אַ מיט געטאָן אַ פאַרוואַנדלונג, ווי ער וואָלט געקומען אַהיים אויף עפעס אַ כישוףדיקן אופן.

די ערשטע, וואָס ער האָט אָנגעיאָגט, זענען געווען אַ מאַן מיט אַ פרוי מיט צוויי קינדער. די פרוי האָט געטרעגן אויף די הענט אַ מיידעלע פון עטלעכע יאָר און נעבן דעם מאַן האָט געשפּאַנט אַ ייגל פון אַ יאָר צען. אַנדערע האָבן זיך באַלד אָפּגעטיילט פון דער אַרומיקער, טונקעלער גאס, וווּ עס האָט געריזלט דאָס אויפגעברויזטע געמיט פון דער שטאַט אַרומ. עס האָבן זיך אַרויסגעשניטן אויגן אויסגעשפיצטע, זוכנדיק מיט פיבער און שוים-אומרו, וואָס ברין האָט אַזוי גוט געקענט, פרויען און מענער, קינדער פאַרחלשמע פון מידיקייט, מיט פאַרוואַרפענע קעפּ, האָבן אים אַרומגערינגלט מיט אָנגעשפיצטקייט צום הערן. ברין האָט נישט געהאַט פאַר זיי קיין נייעס. אַלע האָבן זיי געוואוסט דאָס אייגענע, אַז מען דאַרף גיין, וואָס גיכער, ווייטער און ווייטער.

געגאַנגען איז מען צום וואַקזאַל, וואָס איז אין יענע טעג געוואָרן די היים פון די וואַנדערער. עס זענען געווען עלטערע און מיטליאָריקע. פון וואַרשע, פון לאָדזש, פון שמעט און שמעטלער, פון גאַליציע און פון ליטע. אַנדערע האָט ברין דערקענט פון עשאַלאָגען, פון „פונקטן“, מיט וועלכע ער האָט צוזאַמען געוואַנגלט.

אַלע זענען געווען משונהדיק אָנגעקליידט און אָנגעפעלצט, באַהאַנגען גען מיט טיכער און פלאַכטעם, ווי פאַרשטעלטע און פאַרשלייערטע. אַלע מיט טרוקענע, בלאַנדזשענדיקע, פאַרשמאַכטע און הונגעריקע בליקן. טייל זענען צומאַל געווען געשלאָגן מיט אומהיימלעכער, קראַנקהאַפּטער פריילעכקייט, וואָס האָט געשראַקן, אַ פריילעכקייט פון הפקר-מענטשן. זיי

זענען נאך די עטלעכע טעג אין דער פרעמדער רוסישער שמאָט אויף דער וואָלנאָ געוואָרן היימיש, געוואָס יעדן וועג און יעדע ריכטונג.

די פרוי מיט דעם קינד אויף דער האַנט האָט לאַנג געקומט אויף בריגען. זי האָט געעפנט אירע בלייבע, פאַרטרוקנטע ליפן און מיט אַ מאַסן שמייכל אין אירע מידע אויגן האָט זי געזאָגט:

— איך האָב דעם יוגנטמאַן געזען... ערנעץ... דאַכט זיך דאָ... ער איז געווען ביי דעם חבר לעוויזן...

— וווּ איז לעוויזן... דער „חבר“ לעוויזן... — האָט ברין געפרעגט. די היימלאָזע האָבן זיך איבערגעקומט, און עמעצער האָט שטיל גע-ענטפערט:

— ער איז אַוועק...

— הלוואי וואָלט ער געווען... וואָלט שוין געווען גוט... — האָט די פרוי שטיל געזאָגט — דאָס איז אַ מענטש...

אַלע האָבן גענומען רעדן צוזאַמען. יעדער האָט עפעס געזאָגט וועגן לעוויזען. די פרוי מיטן קינד אויף די הענט האָט מיט אַ געפלאַצמער שטים פון טרערן צוגעגעבן:

— דאָס איז אַ מענטש... ער האָט מיר געראַטעוועט דאָס קינד... אַזעלכע מענטשן זענען נישטאָ קיין סך...

עס זענען אָנגעקומען נאָך אַנדערע. עמעצער האָט געאיילט, אַז עס קאָן ווידער זיין אַן אָנפליי. מען האָט זיך געשפּאַרט, אַז ביינאַכט באַווייזן זיך נישט די דייטשן... מען איז געקומען פון אַלע זייטן גאַס. מען איז געגאנגען אין אַ בהלהיקן רעש. ביי די טויערן זענען געשמאַנען די אייגן וווינער. פּייל מיט רימעטן, מיט גאס-מאַסקעס און בענדער אויף די אָרעמס פון דער „לופט-שוין“, האָבן געקומט מיט נייגיר אויף די פרעמדע, וואָס האָבן גערעדט אויף זייער זינגענדיק יידיש-לישון פון וואַרשע, פון לעמבערג און ליטע. די אייגוויינער האָבן געוויזן דעם וועג און די ריכטונג צום וואַקזאַל און נאָכגעקומט די צערודערטע מחנה.

עס איז געווען ווייט צו גיין, און די שמאָט האָט זיך ווי אויפגע-וויקלט מיט נייע שטיקער פּעריפּעריעס, וווּ עס איז געלעגן אַ פאַרוויליג-דעטע אַלמקיים פון דורות רוסיש לעבן. וואָס גרעסער עס איז געוואָרן די מחנה, אַלץ העכער, אַלץ דרייטער האָט געקלונגען זייער פרעמדע שפּראַך אין דער פאַרשטומטער פּונקלקייט פון דער היינטערשמאָט, ווי

זיי וואָלטן געוואָלט אָנגאַנגן דער אַלמער רוסישער ערד וועגן זייער בלאַג-
דזשענדיקן וועג. מען האָט גייענדיק זיך דערציילט וועגן דעם אָנפלי, ווו
יעדער איז געווען באַהאַלטן. מען האָט דערציילט וועגן דער דרייטער
באַמבע, וואָס איז געפאַלן נישט ווייט פון דעם הויז פאַר די היימלאָזע,
און די פרוי מיטן קינד אויף דער האַנט האָט מיט אַ ניגון אויסגעוואַנגען
כסדר:

— קינדער... דער דרייטש וועט פאַרנעמען די גאַנצע וועלט... ס'איז
נישטאָ ווו זיך צו באַהאַלטן... מען האָט געמיינט, אַז מען וועט אַרויס
פון וואַרשע... וועט זיין אַ סוף... און ווער ווייסט... צי ער וועט אונדז נישט
דעריאָנגן...

— ווער ווייסט... צי עס גייען באַנען... — האָט עמעצער שפיל, מיט
פאַרלורנקייט זיך אָנגערופן.

— לאַמיר נאָר אַרויס פון דאַנען... קאָן מען שוין פאַרן וואַכן-לאַנג...
דאָס לאַנד האָט נישט קיין שיעור און קיין ערד...

— ווי לאַנג איז דער שיעור צו פאַרן... — האָט אַ פרוי געוויינט —
מען וועט נישט וויסן, ווו אונדזער געביין וועט אַהינקומען...

די הייזער זענען געוואָרן קלענער. שטיקער אָפּגעריסענע געגנט האָבן
זיך אַריינגעריסן אין די לאַנגע פינצערע ליידיקע גאַסן. די נאַכט האָט
זיך אויסגעשפּרייט אַרום. מען האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אין אַ מאַל, איבער
וועלכן עס איז ווי געהאַנגען די שטאַט. זעלמן ווו עס האָט געבליניצלט
אַ גרין פלעמל. עס האָט אַ בלאַז געמאַן אַ שאַרפער סמעפישער ווינט, און
מיטאַמאַל האָט מען דערזען אַ ליידיקע טונקעלע וועלט, אין וועלכער עס
האַבן זיך אַריינגעשניטן אַ קנופ פון גלאַנציקע רעלסן. אַ ברויטער טונג-
קעלער פלאַץ מיט שפיציקע אַלמע שטייגער ברוקירט און עטלעכע טונג-
קעלע הייזער, האָט זיך אויפגעהויבן. אַ לאַנגער שוואַרצעלעכער פלוויד האָט
איבערגעשניטן די וועלט און ווייטער איז דער טונקעלער הימל געלען;
אויף דער ערד.

עטלעכע אויסגעלאָשענע טראַמוויען האָבן זיך דאָ געטוליעט, און
אַן אָפּגעשטאַרבנקייט האָט זיך אויסגעשפּרייט אַרום זיי.

דער וואַקזאַל איז געווען קוים באַלויכטן פון אַ לאַמטער. דער גריינער
דאָד האָט עלנט געקוקט צום הימל, באַוואַכט פון עטלעכע ווילדע ריזן-
ביימער, וואָס האָבן געשאַרכט מיט זייערע טרוקענע צווייגן ווי מיט בלייב-
דע הענט.

* *
*

ברין האָט דערזען דעם וואַקסאל, וואָס איז געשטאַנען ווי אויף דער גרענעץ פון אַן אומגענדלעכער ליידיקייט. אַ שוידער פון פאַרלוירנקייט האָט זיך אויף אים אַ לייג געטאָן. ווידער האָט אים געדאַכט, ווי ער וואָלט אַרויסגעפאַלן פון דער מענטשלעכער וועלט. זעט אויס, אַלע יידישע היים-לאָזע זענען געווען באַהערשט פון אַט דעם אימהרדיקן געפיל, דען עס איז מיטאַמאָל שטייל געוואָרן אין דער מהנה. די וואַנדערער האָבן זיך צוגנופּ געפּרעסט און געקוקט מיט שמאַרקיט אויף דעם אומעטיקי פּלאַץ.

עמעצער האָט געעפנט די שפּרינג-טיר פונעם וואַקסאל, וואָס האָט געקלאַפט מיט אַ פּראָלנדיקן אימפעט, און עס האָט אַ זעץ געטאָן אַן אַנגעהיצטער ריח פון פאַרדומפנקייט. אין דעם מוטנעם ליכט פון פאַרנעפּל-מע לאַמטערן, אין רויד, אין שטאַד האָט מען דערזען אַן אַנגעפאַסטע ענגשאַפט פון מענטשן, וואָס זענען געזעסן און געלעגן אויף נאַקעטע בענק, אויף דער ערד און אויף זייערע פעק און זעק.

אַ שווערער ריח פון מענטשן, צוגנופּגעפּרעסטע אין אַ גודנער וואַ-רעמקייט, איז געשטאַנען אין דער לופט. טייל זענען געשלאָפּן פאַרשראַ-גענע, טייל האָבן געקוקט מיט פאַרלוירנקייט.

די ניי-געקומענע האָבן זיך גלייך צוגנופּגעגאַסן מיט די פריערדיקע און עס איז געוואָרן אַ רייסנדיקע כאַפעניש פון יעדער שטיקל אָרט אויף די בענק און אויף דער שטייגערגער פאַרלאַנגע.

די גרויסע האַלב-רוגדע פענצטער זענען געווען געדיכט פאַרהאַנגען. די אַלטע נאַקעטע בעלקעס, וואָס האָבן אונטערגעשפּאַרט דעם בנין, זענען געווען אַרומגעוויקלט מיט אַלטע, פאַרוועלקטע בעגדער און גרינס, מיט מראַנספאַרענטן און פענער. אויף די ווענט האָבן געקלעפט פּלאַקאַטן, וואָס האָבן גערופן און געוואָרנט קעגן די דייטשן, קעגן שונאים און שפּיאָנען. ביי די זייטן זענען געשטאַנען זעלנער אַנגעשפּאַרטע אויף זייערע ביקסן. מיליציאַנערן אין רויטע הימלער האָבן זיך אַריינגעשניטן אין דער געדיכטער ענגשאַפט, געזוכט און געפאַדערט פאַפירן.

אין אַ ראָד זענען געזעסן און געלעגן די יידישע היימלאָזע. אינמיטן איז געשטאַנען אַ שוואַרצער, אייזערנער אויוון, וואָס האָט גערויכערט מיט אַ שטיקנדיקן רויד. אַ לאַנגע ריי מיט טעפּלעך און בלעכלעך האָבן גע-צאַפט פון אַ גרינעם קעסל, אין אַ פאַרע האָט איינגעהילט די מענטשן.

וויבער האָבן זיך געפאַרעט ביים קעסל, געמראָגן פּאנען און פאַרעדיקע טעפּ געקעכט. קינדער האָבן געכיקעט און געוויינט. אַ קראַנקן־שוועסטער אין אַ ווייטער שירץ, מיט אַ רויטן קרויץ אויפן זעלנערישן הימל, מיט אַ לערערנער טאַרבע אויף אַ רימען, האָט עפעס געטיילט. און אין דעם רוענדיקן חושך האָט ערגעץ אַ ראַדיאָ געקלאַפּט מיט אַ דערעסנדיק פּייפנדיק קול, וווּ עס האָט זיך כסדר איבערגעחזרט דאָס וואָרט: „פאַיער“.

די שפּרינג־טיר האָט געמראַסקעט מיט רייסנדיקע קלעפּ, ווי מען וואַלט געשאַסן, און יעדעס מאָל אַריינגעבלאָזן אַ שמראָם קאַלמע סמעפּ־לופט. און יעדעס מאָל, ווען מעמעצער האָט זיך באַוווּזן פון דרויסן, איז געוואָרן אַ בהלהדיקער רעש. שלאָפנדיקע זענען אויפגעשפּורנגען מיט ווילדע קרומע לויפּערייען, וואָס האָבן זיך דאָ יעדעס מאָל איבערגעחזרט, ווען עס האָט באַאַרפּט זיין אַן אַנפּלי, אָדער עס האָט זיך געדאַכט, אַז עס איז געקו־מען אַ צוג.

ברין האָט זיך אַריינגעגראָבן אין אַ ווינקל. ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אויף דער שטייגערנער פּאַרלאַגע. אַ בלייערנע מידקייט האָט זיך געוויגט אין אים. ער האָט פאַרמאַכט די אויגן. עמעצנס פלייצע האָט געאַמעמט אויף אים מיט זיסלעכן ריח פון אַ פרעמדן לייב, און ער האָט זיך אַריינגעגליטשט אין פאַרמראָגענעם שלאָף, ווי מען וואַלט אים אַריינגעוואָרפן אין אַ ליידיקער וועלט. ער האָט אין אַלעם פאַרנעסן. ער האָט נאָר גע־דענקט אין איין אָרט, ביי דער ברוסט, ביי זיין האַרץ איז געלעגן דאָס צווייטע האַרץ פון זיין וועזן, וואָס האָט אים פאַרבונדן מיט דעם ווייטער־דיקן לעבן. דאָס איז געווען דאָס קליינע פירקאַנטיקע ביכעלע פונעם שריי־בער־פאַרבאַנד. אויף דעם אָרט איז אויך געלעגן זיין האנט, וואָס האָט געוואכט און געהיט.

ברין האָט זיך אַריינגעגורעט אין זיך אַליין מיט דעם זעקל אינמער דער פלייצע. אַלע געדאַנקען זענען אַרויס פון זיין מוח. ווי צעשראַקענע פייגל, און אַ וואַרעמקייט האָט פאַרגאַסן זיינע גלידער.

* *
*

אַ קלימפּערדיקער רעש איז אים פּלוצלונג ווי געפאַלן אין קאַפּ אַרײַן, עמעצער האָט שווער אַ טרעט געמאַן אויף זיינע פיס. ער איז אויפגע־שפּורנגען. די טירן האָבן געקלאַפּט פון אַלע זייטן מיט אַ רייסנדיק שיסע־

ר"י. ער האָט אויפגעריסן די אויגן, אַ קילע בלויקייט האָט געשמרצט
דורך די פענצטער. מענטשן זענען געלאָפן, און די שמעכיקע ברוימע קעלט
האָט זיך געשלאָגן מיט דער אויסגעוואַרעמטער געדריכטער לופט, וואָס
האָט זיך געדרייט אין אַ וואַלקנדיקן שמויב.

ערגעץ האָט געהודושעט אָן אויפהער, עס האָט געקלונגען און גע-
פויפט. אָט באַלד וועט אַראָפּפאלן אַ באַמבע און צערייסן די אַלמע שווערע
פאַרשאַמטע באַלקעס. עס וועט איינפאלן דאָס הויז. ברין האָט זיך גע-
ריסן צו דער פיר, און דאָ האָט ער פלוצלונג דערזען אַ לאַנגן, אָנגעכמו-
רעטן צונג, אַ פייכטן און פאַרשמויבטן. דער צונג איז געווען באַלאַגערט
פון מענטשן. מענטשן זענען געקראַכן דורך די פענצטער, דורך די פירן,
איבערן דאַך און צווישן די רעדער, געקראַכן און געפאלן צוריק.

ער האָט זיך מיט דער גאנצער שוועריקייט אריינגעוואַרפן אין דער
רויענדיקער ענגשאַפט, אין דעם קנויל פון מענטשן. דער קנויל האָט אים
געהויבן און געוואַרפן. ער האָט זיך פאַרפלאַנטערט מיט אַ פוס, האַלמט-
דיק דעם קאַלטן שטאַנג פון דעם וואַנגאַן. ער האָט שמאַרק געפילט דעם
רײַצנדיקן רויך, וואָס האָט געוועקט צו פאַרן. דער רויך איז געקומען צו-
זאַמען מיט דער קאַלמער פרישקייט פון דער ווייט.

מיטאַמאָל האָט אים עמעצער מיט אַ קרעפטיקער האַנט אַ שמויס
געטאַן אַרויף. זיינע פיס האָבן דערפילט דאָס אייזערנע טרעפל פונעם וואַ-
גאַן. ער האָט געכאַפט דעם אָטעם. די וואַנגאַן-פיר איז פאַר אים געווען
אָפן. אין דער רגע האָט ער דערפילט, ווי אין זיין האַנט האָט זיך ווי אַליין
אַריינגעלייגט אַ ברויט, מיט אַ שיכורנדיקן ריח פון לעבן און זעט. נאָך
דעם ברויט האָט זיך ווי אין אַ הלום געטראָגן אַ ווורשט, און ער האָט
דערזען די וואַרעמע אויגן פון לעוויגען, וואָס האָבן געקוקט אויף אים פון
דער רויענדיקער ענגשאַפט. ער האָט געזען ווי לעווין האָט געטיילט אַרום
זיך ברויט. ברין האָט געוואַלט עפעס אויסשרייען, עפעס אַ וואַרט, וואָס
זאָל קלאַר מאַכן, זאָגן אַליין. אָבער אַ נייע כוואַליע ענגשאַפט האָט אים
אַריינגעשליידערט אין וואַנגאַן.

שעהן זענען געלאָפן. אַ שווערע אָנגעלאַדנקייט מיט ווייטיקלעכער פּיין
האָט זיך, צוזאַמען מיט די מענטשן, אַריינגעטראָגן אין די אַלמע שמאַ-
לע וואַנגאַנען. אַ געפלאַנטער פון מענטשן, אַ וואַיענדיקער קרעכץ האָט זיך
אָן אויפהער געטראָגן איבער דער גאַנצער לענג. אַ געבעט און אַ דראַענ-
דיקער, שטיקנדיקער כעס, אַ געוויין און אַן איינגעשפאַרטע, אומזיניקע

אמפערניש האָט זיך געשפארט אין דער ענגשאפט. דער צוג איז געשטא-
נען, און עס האָט זיך געדאכט, אז די צייט איז שמיין געבליבן
שווער-באַשטייוולמע פריט זענען געלאָפן מיט געאייז, געשריגן און
געוואָרנט.

יעדעס אויפגעכאַפט וואָרט האָט אַרײַנגעטראָגן אַ גײַע כוואָליע פון
גערודער. מען האָט געקוקט אויפן הימל, וואָס האָט זיך ווי געזענט מיט
קילער בלויקייט. מען האָט געהערט אַ רעווענדיק וואָיען. מען איז געלאָפן
זיך באַהאַלטן. און דער צוג איז געשטאַנען.

מיטאַמאָל איז געוואָרן שפּיל, די מענטשן זענען פאַרשווונדן, ווי זײ
וואָלטן אַרײַן אין די שפּאַרעס. עפעס אַ פאַרזאָרגטער מענטש איז אַ הויך
מיליטעריש הימל איז אָנגעלאָפן. ער האָט זיך געווישט דעם שווייס אונט-
טערן הויכן הימל. ער האָט לאָנג געמאַכט מיט די הענט. און פּלוצלונג
האָט דער צוג אַ צאַפּל געטאָן און גערירט פון אָרט.

ברין האָט זיך צוגערײסן צום פענצטער, וואָס איז פאַרליינט געווען
פון פעק. ער האָט דערזען די אַלמע אויסגעריבענע ברעטער פונעם וואָק-
זאַל, וואָס זענען לאָנגזאַם אָנגעשווומען אויף צוריק.

זײַן האַרץ האָט געקלאָפט. ער האָט נישט געוואוסט, וואָס ער זוכט אין
דער פרעמדער לײדיקייט. מיטאַמאָל האָט ער דערזען אַ לױפנדיקן סילעט
פון אַ מענטש, וואָס האָט מיט בלאָנדזשענדיקע פריט זיך געלאָזן נאָכן
צוג.

ברין האָט זיך ארויסגעבויגן פון דעם קלײנעם פענצטערל. זײַן האַרץ
האָט אים עפעס פריידיק אָנגעזאָגט. ער האָט געזען ווי דער מענטש האָט
זיך פאַרהאַלטן אויפן פּעראָן, און פּלוצלונג איז אים קלאָר געוואָרן, אַז
דאָס איז אַ געשטאַלט פון אַ פרוי, אַ פרוי אין אַ זעלנערישן שונעל, פון
וועלכן עס האָט זיך אַרויסגעזען דאָס ברייטע רוסישע קלײדל, די געשניצ-
טע יוגנטלעכע פיס אין זעלנערישע שמוולל.

ברין האָט נאָך דערכאַפט מיטן בליק, אין דעם פאַרמאניקן סטעפּ-
ליכט, וואָס האָט זיך אַ גאָס געטאָן פון דער ברייטער לײדיקייט, די צע-
פלאָסענע, גאָלדיקע האָר איבער די אַקסלען. ער האָט דערקענט די פאַר-
לײגטע הענט אויף דער ברוסט. ער האָט דערקענט דאָס יונגע, שפּילנדיקע
געשטאַלט. ער האָט דערקענט דאָס מיידל מיט די הויכע, שמרענגע ברע-
מען, דאָס מיידל לירא פעמראָווא רוסשאָווא.

٤٧٤

1.

פארנאכט זענען די בעטלער צוריקגעקומען אינעם געסל, וואָס איז גע-
לעגן ביים ברעג שטאָט ביי דער „פּאַוואַנזקער ראַגאַמקע“.
זיי זענען צוריקגעקומען ווי אַ בהלהדיקע פּראָצעסיע. עס זענען געגאַנגען
גען מענער און ווייבער, געהילטע און פּאַרשידנאַקליריקע שמואטעס, עס זע-
נען געווען אַלמע און יונגע, עס זענען געווען קאַליקעס, הויקערס, קרומע,
לאַמע, בלינדע און שמומע, אויף קוליעס און אויף אלע — פּיר. משונהדיקע
קליינע קארליקעס, און האַלבע מענמשן, וואָס האָבן זיך גערישט אויף
שטיקלעך צעקריפּלטע פּיס. זיי האָבן געאיילט, ווי געמריבענע, אריין אין די
הייפלעך, אין די קליינע, האַלב-צעשטערמע חורבות, אין די צעקרישלמע
אלמע פּלויטן פון דער פּאַרשטאָט, זיי האָבן זיך געהויבן איבער די בערגער
מיט און פּאַרשוונגן אונטער די גידעריקע דעכלעך.
דערנאָך האָבן זיך באַוויזן די מיוחסים, ווי מען האָט זיי דאָ גערופן,
די: „אַדעסער קאַצאַפעס“.

דאָס זענען געווען גאָס-שפּילער און קונצן-מאכער. אַ גרויסע משפּחה
פון עלטערן, זין און טעכטער.

זיי זענען געקומען מיט מעשענע טראַמפּייטן מיט פּויקן, גלעקלעך אין
דזשימזשערס און טאַצן. די טעכטער, מיט קאַלירטע הויזן מיט פּראַנדן,
האָבן געמאַנצט און געמאַכט „קאַזשעליקעס“. די זין זענען געקראַכן איינער
אויפן אַנדערן, האָבן געשולנגען פייער, אַריינגערקט זיך מעסערס אין די
מיילעך, און געוואָרפן סעלער און רינגען. אַלע זענען זיי געווען שוואַרצע
ווי צייגינער, מיט ווייסע מיילעך ציין און בליציקע אויגן. געוויינט האָבן זיי
אין אַ פּאַרלאָזן האַלב-חרובדיקן הויז פון אַ געוועזענער זיף-פּאַבריק, אַג-
שטאָט טירן און פענצטער זענען געווען לעכער, פּאַרהאַנגענע מיט קאַלירטע
טיכער און טעפּיכער. ופּון דעם הויז איז געגאַנגען אַ הפּקדע פּריילעכקייט.

טאג און נאכט האָט זיך פון דאָרט געהערט מוזיק און געזאָנג. מ'האָט נישט געוויסט, צי זענען דאָס יידן אָדער ציגיינער.

די אָדעסער קאָאָפּעס האָבן זיך געהאַלטן אָפּגעזונדערט פון די איבע־ריקע ייִדישע בעמלער אין געסל. ביי די בעמלער אין די הורבות אין געווען שזיל. זיי זענן געלעגן ווי די ווערים אין די נאַרעס, אויף זייערע טאַרבעס און שמאַטעס, אָדער מען האָט זיך געדרייט אין דער גרויסער חרובער אָפּגעברענטער „צענעלניע“ ביי „פייפקע־מאכער“ אין דער קאַליקע־פּאַבריק, ווי פייפקע האָט געמאַכט קאַליקעס.

צו אים האָבן געצויגן בעמלער פון גאַנץ מרוי־פּוילן. ער פלעגט זיי אַריינגעמען אין דער הברה און אויסאַרבעטן קאַליקעס. ער האָט געקאָנט „פאַרקלעבן“ אויגן, אויסדרייען הענט, פאַרטרוקענען אַ פוס, אָדער מאַכן אַ הויקער.

ארום דער צענעלניע, אויף די בערג מיסט און לייס, זענען געזעסן אַלמע בעמלער, פאַרשמויבטע און פאַרברענטע פון די וועגן, אַלמע בעמלער, געפרוּוטע פון דורות. זיי זענען געקומען פון גאַנצט און פון ווייט, פון די פאַרגרעבטע, אָרעמע ייִדישע שמעטלעך אין פּוילן. פון זשעלעכאָוו, פון לאָז־קאַרעוו, פון פּוריסאָוו, אַמיינסטן פון ראַדאָמער און קעלצער קאַנט. עס זענען גען אויך געקומען באַרימטע בעמלער פון ווילנע און פון מינסק, וואָס האָבן זיך געקריגט מיט די וואַרשעווער.

דאָ זענען געווען ווייבער מיט „געבאָרגטע“ קינדער אויף די הענט, וואָס האָבן זיך געקראַצט, געזוכט אין די העמדער, געצייגט גראַזשנס, שטיקלעך צוקער צום פאַרקויפן אין די טייִהייזלעך פון די געסלעך. אָפּט זענען אויסגעבראַכן קריגערייען און געשלעגן. מ'האָט זיך געשאַלטן מיט מויע קללות און זיך ווידער איבערגעבעטן.

* * *

*

אין דעם טיפן אָונט אין אין דער גאַנצער „פּאַוואָנזקער“ בעמלער־געגנט געווען אַ גרויסער רעש.

שוין זייט עטלעכע פעג איז פאַרשווונדן דער זשעלעכאָווער בעמלער, דער „פּראָפּעסאָר“. צוזאַמען מיט אים איז פאַרשווונדן די יינגסטע טאַכטער פון די אָדעסער קאָאָפּעס, די טענצערין אַלגאַ.

מ'האָט שוין לאַנג געקאָנט באַמערקן, ווי יעדן אַוונט, ווען דאָס געלט
 האָט אײַנגעדרימלט, איז דער „פּראָפּעסאָר“ פאַרשווונדן.
 ער איז געגאנגען קיין פּאַוואָנעק אָדער קיין „קלײַן־פּאַרײז“, אַרומגע-
 וואַנדלט איבער די סעדער, ווי עפעס וואָלט אים געטריבן.
 שוין פון אַ לענגערער צײַט ווי דער „פּראָפּעסאָר“ האָט אויפגעהערט
 צו אַרבעטן, ער האָט אויפגעהערט זיך צו מאַכן „משוגע“, צו רעדן „פּראָג-
 צוויזש“ און „ענגליש“, נאָכצומאַכן קעץ און הינט, און זאָגן „נבואות“, מיט
 וועלכן ער האָט שטענדיק פאַרדינט אַ סך געלט.
 צווישן די בעמלער האָט מען שוין לאַנג גערעדט וועגן דעם, אַז דער
 „פּראָפּעסאָר“ האָט זיך פאַרליבט אין אַלגאָן.
 יעדן פאַרנאַכט, ווען ער איז געקומען צוריק פון שטאָט, פון דער אַר-
 בעט, איז ער פאַרשווונדן פון זײַן „סטאַנציע“, ווו ער האָט געווינט מיט
 זײַן ווייב, דעם „געלן הויקער“, און איז געלאָפן צו די פאַרהאַנגענע פענצ-
 טער פון דער זײַף־פאַבריק, ווו עס האָבן געווינט די „קאצאפעס“. דאָרט
 איז אויף דעם צעשמערטן פענצטער־לאָך געזעסן די טענצערין אַלגאַ, מיט
 די באַדרייטע פיס אין די רוימע, „מאַלאַרוסישע“ שטיוועלעך, אויפן קאָפּ
 האָט זי געטראָגן אַ זילבערנע קרוין, וואָס איז געווען אַרײַנגעפלאָכטן אין די
 שוואַרצע לאָקן, און אויף די קני האָט זי געהאַלטן די גיטאַרע.
 די בעמלער־ווייבער האָבן דערצײלט, אַז דער „פּראָפּעסאָר׳ס שײסקאַ“
 גיט איר אַוועק ווי ער פאַרדינט נאָר אַ גראַשן... אַז ער שמופּט איר אין
 „פּיסק“ אַרײַן שטאַקאַלאַדע מיט לעקער... איצט איז ער אינגאנצן פאַר-
 שוונדן מיט דער מויד. און די גאַנצע בעמלער־געסט האָט זיך אַרויסגעלאָזט
 איבער דער פּאַוואָנעק־געגנט, זוכן דאָס פאַרשוונדענע פּאַרל.

* * *

שוין אין דער שפעטער נאַכט האָט די לבנה אויפגעלויכטן איבער דער
 געגנט. אַ ווייסלעך שרעקיק ליכט האָט זיך געגליטשט איבער די צלמים פּין
 דעם קאַטוילישן „צמענטאָזש“. אַ מחנה בעמלערס מיט שטעקענעס אין די
 הענט האָבן זיך געשלייכט אַראָפּ צו די שיטערע וועלרלעך פון פּאַוואָנעק,
 צום טײכל פון קלײַן־פּאַרײז. מ'האָט געזאָגט, אַז דאָרט האָט מען געזען דעם
 „פּראָפּעסאָר“ מיט אַלגאַן. זיי זענען געזעסן אין די געדיכטע געבישן אַרום
 דעם טײכל. מ'האָט זיך געקושט און געהאַלדזט.

דער ערשטער איז געגאנגען אָלגאָס פּאָטער, דער „אַדעסער קאַצאַפּ“,
דער אַלטער פּראָמפּיט-בלאָזער, אין דער רויטער, רוסישער „רובאַשקע“
מיט די לאַנגע, גרויע קודלעס אויפן קאַפּ.

די ברידער זענען געגאנגען שווינגדיקע, מיט די לאַקירמע שטיינע-
לעד אויף די לאַנגע, זגראַכנע פּיס. נאָך זיי איז נאָכגעגאנגען די חברה בעם-
לער, ווי שאַטנעס פון אַן איינגעזונקענער וועלט.

די בעמלער האָבן אין דעם „פּראָפּעסאָר“ פּארלוירן אַ גרויסע קראַפט.
ער איז געווען אַ שטאַרקער פּאַרדיגער, מיט זיינע משונגענע שטיק, מיט
זיין הוצפּה און קלוגשאַפט. ער איז געווען אַן אייגניער אין די רייכע שטובן
און געהאט „משונגענע גבירים“, וואָס האָבן אים ליב געהאַט פאַר זיין זיד-
לען די גבירים.

די „אַדעסער קאַצאַפּ“ ווידער האָבן אין אָלגאַן פּארלוירן די שענסטע
פּאַכטער און די בעסטע מענצערין. אַחוץ דעם איז זי געווען דער ליבלינג
פונעם אַלמן קאַצאַפּ, דעם פּאָטער, וואָס האָט געהלומט, אַז עס וועט זי
צונעמען אַ גראַף און זי וועט ווערן אַ „גראַפיניע“. אָלגאַ איז געווען דאָס
שיינדל פון דער משפּחה. מיט איר טאָנען האָט זי באַצויבערט די רוסישע
אַפיצירן און די ביזנעס פּאַליצייאַישע פּריסטאַוועס, וואָס האָבן זיי געיאָגט
פון שטאַט צו שטאַט, זענען געוואָרן מילד, ווען אָלגאַ האָט געמאַכט פאַר
זיי. זי פלעגט אויך פאַרבּעטן ווערן אויף רייכע, גויאַישע שמחות, פון וואָגען
זי האָט געברענגט „שטיקער געלט“.

האַט מען זיך צעשיט אין דער נאַכט אונטער דעם אומהיימלעכן ליכט
פון דער לבנה. מען האָט געזוכט אין דער געדריכטקייט פון די גראָזן ביי די
זומפן, הינטער אלע פלוזן. דער אלטער פּאָטער, דער „קאַצאַפּ“ האָט זיך
אַוועקגעשטעלט אויף זיינע פּיס אין די הויכע, גלאַנציקע שטיינע, אין די
ברייטע צייגניגערשע הויזן, און ווי אַ וואַלף האָט ער אַ וואַיע געמאַן אין דער
ליכטיקער נאַכט אַרײַן:

— אָלגאַ... פּאַכטער... אָלגאַ... דער „באַטקאַ“ רופט זיך... רוף זיך
אַ, פּאַכטער... אָלגאַ...

אַ שרעק איז געפאַלן אויף די פּוילישע בעמלער.

אַבער קיינער האָט נישט געענטפּערט.

נאָך די הינט האָבן אויפגעבילט אין דער ווייטער נאַכט.

די יידישע בעמלער האָבן געהאַט אַ שותפות און יעדער פון זיי האָט געצאָלט אַ טייל פון זיין „פאַרדינסט“. געצאָלט האָט מען „פייפקען“, וואָס האָט געגעבן דאָס רעכט צו בעמלען. די ווילדע בעמלער, וואָס האָבן נישט געהערט צו פייפקעס חברה, פלעגט מען באַפאַלן, נישט אריינלאָזן אין די הייף און אין די געוועלבער און זיי גויסן אַריינגויין אין פאַר. נאָר קונצנאַ מאַכער און „גויים דזשאַדעס“, וואָס זענען געזעסן ביי די קאַשטשאַלן, האָבן צו דער חברה נישט געהערט. כאָטש ביי פייפקען האָט מען אויך געקאַנט זען אַלטע „גויים“ מיט לאַנגע בערד, וואָס האָבן זיך פאַרשמעלט פאַר יודן, גערעדט יידיש און געקושט די מזוזות ביי די יידישע טירן, ווייל יידן האָבן גיכער געגעבן גדבות.

דער פּראָפּעסאָר איז געווען דער יינגסטער, דער פּריילעכסטער און דער שטאַרקסטער פון די יידישע בעמלער. ער האָט גוט פאַרדינט. ער האָט געקאַנט דורכקומען מיט דער פּאָליציי און געשיצט די בעמלער פון דעם „גוי אַישן“ פעבל פון פּאָוואָנזקער אונטערוועלט, וואָס איז נישט אײנמאַל באַפאַלן די בעמלער און זיי באַרויבט.

איצט האָט דער „פּראָפּעסאָר“ זיך נישט געוויזן צו פייפקען, נישט געברענגט קיין געלט אין שותפות, און די בעמלער האָבן זיך געלאָזן צו די „אַדעסער קאַצאָפּעס“ מיט טענות: וואָס הייסט... דעם בעסטן פאַרדינער, האָט מען ביי זיי צוגענומען...

די קאַצאָפּעס זענען אַרומגעגאַנגען אין זייערע רויסע רובאַשקעס מיט די לאַקירטע שטיינל. זיי האָבן געשריגן:

— מיר זענען „שאַרמאַנשטיקעס“... מיר זענען נישט קיין בעמלער... מיר זענען מוזיקאַנטן...

נאַנצע טעג און נעכט האָט מען נאָר גערעדט וועגן דעם „פּראָפּעסאָר“:

— וואָס האָט די מויד אין אים דערזען...

— אַ טרוקענער ביי...

— אַ ווילדע היה...

דער „געלער הויקער“, דעם פּראָפּעסאָרס ווייב, האָט געוויינט ווי אַי בער אַ טויטן, אַז דער „יונג האָט ביי זיך אַ פאַרמעגן מיט נאָלר“... און די מויד וועט עס ביי אים צוגעמען.

זי האָט אים געשאַלטן מיט טויטע קללות:

— אַ ראָד זאָל אַריבער איבער זיין טריפהנעם קאַפּ... אַזאַנאַ, „אַשוסט“...

און נאָר די „טויטע לאַה“, די בעטלערין, אַ הויכע יידענע, וואָס איר
ראָל איז געווען צו חלשן אין די גאַסן, האָט פארמאכט די אויגן און גע-
רעדט:

— יאָר ווייס, מיט וואָס ער האָט גענומען די מויד... מיטן „פּיסק“...
מיט זיינע מעשיות... מיט זיין זינגען...
זי איז אַליין געווען פאַרליבט אין דעם יונג, און זי האָט גערעדט ווי
צו זיך אַליין:

— זיי וועלן איצט ארומגיין איבער די הייף... די מויד וועט טאַנצן
און דער יונג וועט זינגען... זיי וועלן אָנשארן פעסער מיט נאָלד...
די ווייבער האָבן זיך געקניפט די באַקן:

— מע האָט נישט באַדאַרפט אַריינלאָזן די קאַצאַפּעס...
און אן אַלמע בעטלערקע, וואָס האָט געפירט אַ בלינדן מאַן, האָט גע-
זאָגט:

— זיי זענען אַלע אַזוי ווי די הינט... אַז מע דערזעט אַ שטיק פּלייש...
נאָר גוט, וואָס מײן „קאַמאַרושאַן“ זעט נישט... כאַטש בלינדערהייט קריכט
ער אױך צו אַנדערע...

און מען האָט געשאַלטן די מענער, וואָס זענען געזעסן אויסגעזעצט
ווי אַלמע פאַרקריפּלטע שטיקער האַלץ אויף די בערגער מיסט ארום די
חורבות.

עס זענען אַוועקגעגאַנגען טעג און פון דעם פּראָפּעסאָר איז נישט גע-
ווען קיין שליאַד, עס האָט שוין געהאַלטן ביי אַ געשלעג צווישן די בעטלער
און די קאַצאַפּעס. און אַ טרויער האָט זיך צעליינט אינעם געסל.

* * *

אין איינעם פון די דערפער, ביים ברעג פון דער ווייסל, ווו עס האָבן
זיך געבליבן די וועגן צו די קליינע יידישע און פּוילישע שמעטלעך, הינטער
אַן אַלטן פּלייט פון אַ פּריצישן הויף, וואָס איז געווען איינגעטוליעט אין
די זאַפּטיקע מאַכן און גרינסן, פאַרשאַטענע מיט סודות פון אַלמע, פּויליש-
שע צייטן, איז דער פּראָפּעסאָר געזעסן מיט אַלגאן. שוין פון טעג האָבן
זיי ארומגעוואנדלט איבער די וועגן, גענעכטיקט אין פאַרלאָזענע חורבות,
אין פּויערישע סטאַדאַלעס און אויף שמעקנדיקע סטאַגן היי. דער רייכער

זומער איז געלעגן איבער דער וועלט א זאמער, אן אויסגעווארעמטער אונ-
טער דעם קלאָרן, בלויען הימל.

דער בעטלער-יונג האָט דאָ, פאַר אַלגאָן אנטפלעקט זיין נאַנצן כּוּשׁוּף.
ער האָט געקענט יעדן שמעג און יעדן וועג. ער האָט געקאַנט דערציילן ווע-
גן יעדן גרעזל, וועגן יעדן בלימל וונדערלעכע געשיכטן. מיט אַ מיינולאָ-
נישער ניכקייט האָט ער אַלגאָן צוגעדינט יעדן איר פאַרלאָנג. ער איז אריינג-
געגאַנגען צו די פּויערים אין די כאַמעס, און אין די יידישע שטובן און
אומעטום האָט ער געוואונען, און פון אומעטום האָט ער עפעס געברענגט.
און אַלגאָן האָט זיך געדאַכט, אַז זי פלייס, רייטנדיק אויף עפעס אַ קלונג
פּוּגל, אַז מיט איר געשעט עפעס אַ פאַנטאַסטיש געשעעניש, ווי אין אַ
„סקאזאָפּאָ“, וואָס זי האָט אַמאָל געלייענט אין אַ קינדעריש ביכל.

דער פּראָפּעסאָר האָט געוואונען און אַלגאָן האָט געהערט די ניגונים אין
די ווערטער, וואָס זענען איר געווען פרעמד. ער האָט געוואונען מיינמאָל
פּוּגלישע פּויערים-לידער, מיינמאָל יידישע לידער פון טרויעריקע ליבעס. ער
האָט גערעדט מאָדנע בריימע ווערטער, וואָס אַלגאָן האָט נישט פּאַרשטאַנען.
געוואונען האָט דער יונג מיט אַ טיפּער, וואָרעמער ברוסט-שטימע, וואָס האָט
זיך ארויסגעגאַסן פון זיין לאַנגן, קרעפטיקן האַלדז. מיט אַ מאָדנעם טרויער
האָט געקלונגען זיין געזאַנג, ווי פון אַ פאַרנאַכטיק פעלד אַראָפּ.
אַלגאָן האָט געפרעגט:

— זאַנג... אזוי זינגסטו אין די הויפּן...

דער יונג איז אויפגעשרונגען:

— ניין, אַלגאָן... דאָס זינג איך נישט אין די הויפּן... איך גיי ארים
איבער די געוועלבער צו די רייכע סוהרים... איך טו אַ וואונק... אַ קנאַק מיט
דער צונג... רעד אַ ביסל פּראַנצווזיש... ענגליש... וואָס עס סומט מיר נאָר
אין מויל אריין... איך רעד יעדן אין דער גאַל אַריין... מאַר מיר משוגע...
אַבער זינגען... איך זינג נאָר פאַר דיר...

אַ קרענק וועל איך זינגען פאַר וועמען...

ער האָט געקוקט מיט אַ בלאַנדזשענדיקן בליק אין דער ווייט:

— אַלגאָן... איך וואָלט נישט געוואָלט, אַז דו זאָלסט גיין איבער די
הויפּן... דו דאַרפסט זיין אַן אַרטיסטקע... אויף דער סצענע... יא, אין
צירק... אַבער נישט אין די הויפּן...

אַלגאָן האָט זיך הילכיק צעלאַכט, אַזש אירע ציין האָבן געכליצט פּוּג-
ווייסקייט:

— אָמ... אַ משוגענער... ער וויל נישט... מיינ באַטקאָ וועט דיר ווייזן...

וועסטו געדענקען... נו, „דוראק“... זינג נאך דאָס ליד פון דעם „ראַזבאָאי-
ניק“...

און דער יונג האָט גענומען זינגען מיט אַ שפּילער, שרעקיקער שטים
דאָס ליד פון דעם: „מערדער רוצח“... וואָס איז געלאָפּן איבער דעם וואַלד,
און דער ווינט האָט געברענגט דאָס געוויין פון דעם „מאן פון ווייב אין
קינד“... וואָס ער האָט געשאַכטן...

אַלנאָ האָט לאנג געקוקט אויף אים מיט אַ פאַרגליווערטן בליק, און
מיטאַמאָל האָט זי אויסגעשריגן:

— הער אויף... מיר איז „סטראַשאַנאַ“... ווי דו אַליין וואַלסט געווען
דער ראַזבאָיניק...

דעמלט האָט דער יונג זיך אַ וואַ צו געטאָן צו איר ווי אַ טונקעלע היה.
ער האָט אויסגעצויגן זיין לאַנגן האַלדז און פאַרטראָגן גערעדט מיט פאַר-
מאַכטע אויגן:

— זינג עפעס דו, אַלנאָ...

ער האָט זי אָנגעשרימט ביי דער האַנט. איר האַנט האָט געהאט אַ
שטייפע זאפטיקייט פון א נישט-צייטיקער, קרעפטיקער פרוכט. ער האָט
דערפילט, אַז די מויד וועט אים איצט אויסהערן. און ער האָט אין איר
פאַרטראָגנטיק אָנגעהויבן דערציילן וועגן דעם, אַז עס איז דאָ אַ וועג...
אַ ברייטער, פּוילישער וועג... וואָס פירט צו דערפער און שמעט... אַרום
ליגן פּעלדער און וועלדער... דאָרטן איז ער געבוירן... ער קען יעדער ווייניג
קעלע... עס איז שפּיל און ליכטיק אויף די וועגן...

דער יונג האָט אַלץ איבערגעהזרט:

— ס'איז נוט צו גיין... כ'וועל דיר פירן אַהין... איר האָב געלט אַ סך...
האָט דער יונג איר אריינגענלאָצט אין די אויגן. אַ שרעק האָט אים אַרונם-
גענומען. ער האָט דאָס נאָך קיינעם נישט געזאָגט, קיינמאָל קיינעם... אז ער
האָט געלט. און ער האָט דערפילט אַז דאָס איז אויך נישט אַלץ פאַר אַלגען.
— מיר וועלן גיין... — האָט ער גערעדט צו איר — דו מיט דער גי-
טאַרע... מיר וועלן גיין ווייט... איר וועל קויפן אַ פּערד... איר וועל שמעלן
אַ קליין הייזל... מיר וועלן גיין אין די הויפן... צו די פּוילישע פּריצים...
דו וועסט שפּילן און טאַנצן... איר וועל זינגען...

אַלנאָ איז געזעסן מיט אַ פאַרריסענעם קאָפּ מיט האַלב-פאַרמאַכטע
אויגן, און זי האָט מיטאַמאָל געפרעגט:

— און אַ ים, איז דאָ...

— אַ ים...

דער יונג האָט אַ קרעכץ געטאָן. אים האָט אַרומגעכאַפט אַ פּייער. ער האָט אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף איר אַרעם. זי האָט, דאַכט זיך, נישט געפילט, ווי זי וואָלט געדרימלט. דעמלט האָט ער זי אַרומגענומען און זיך צוגעדריקט צו אירע פולע, רונדיקע קני. זי האָט אַ ציטער געטאָן, און אַ הייס געבעט האָט זיך אויפגעהויבן אין זיין האַרץ, אַז עס זאָל לענגער דויען רן די מינוט. ער האָט געפילט מיט די שפיצן פון זיינע פינגער די קילע לעבעדיקייט פון איר קערפער.

אַלנא האָט מיטאַמאָל אויפגעוואַכט. זי האָט אים אָפגעשוּפּט און געגוממען אַוועקגיין. ער האָט געמיינט, אַז אַט פאַרלירט ער זי אויף אייביק, און זיין האַרץ האָט זיך אַ לאַז געטאָן נאָך איר.

— אַלנא...

מיטאַמאָל האָט זי זיך אָפגעשטעלט, זיך אַראָפגעלאָזן אויף דער ערד און זיך איינגעהערט אין דער ווייט.

איר האָט זיך פּלוצלונג געדאַכט, אַז זי הערט די שטימען פון איר „באַטקאָ“ און די ברידער.

— אַנטלויף... — האָט זי מיט אויפגעריסענע אויגן אויסגעשריגן —

אַנטלויף... דער באַטקאָ... מיינע ברידערלעך גייען אַהער... אַנטלויף... דער טאָג האָט זיך שוין גענומען לעשן. אַ לילע טונקלקייט האָט זיך פאַרצויגן איבער די וועגן, עפעס אַ זיסע שרעק און אַ ווארמן האָט אַרוםגענומען דעם יונג. אָבער ער איז נישט אַנטלאָפן.

3.

עס איז שוין צוגעפאלן דער אָונט, ווען זיי האָבן זיך אַראָפגעלאָזן אין אַ טאָל צווישן פּלאַכע גראַז־בערג און קלאָרן, טרוקענעם זאַמד, וואָס האָט זיך געכוואליעט אין דער אָונט־ראַזיקייט ווי צעפלאָסן גאָלד.

עס האָט גיך געפונקלט, און די פּוסגייער האָבן מיר און מאַט געגשפּאַנט. די טונקלקייט איז געווען אַ פּלוצלונגדיקע, אַ שווינדלדיקע, וואָס האָט ווי אַ כּישוף געביטן דאָס אויסמען פון דער געגנט. עס האָט זיך געגאָבן דאַכט, אַז פון ערגעץ איז אָנגעלאָפּן אַ טונקעלער שטויב, און די שמערן האָבן אויפגעבליצט אויפן טונקעלן הימל.

אַ גרויסע, שרעקעוודיקע שטיקלייט איז געהאַנגען איבערן טאָל און אַ ווייסלעכער קנפּ פון וועגן און שטעגן, ווי אַ קנויל אַדערן, האָט זיך אַריינגע-

געפלאגנטערט אין דער געפלדיקער ווייט, פון וועלכער עס האָבן ארויסגע-
פינקלט עלנטע, צעוואָרפענע פלעמלעך, וואָס האָבן געצימערט אין דעם
טויאיקן געפלאַ, ווי פארטראַגענע פונקען.

אַ שמאַץ, בלאַנקענדיק וואַסערל האָט זיך באהאלטן הינטערן בארג. ווי
אַ שפּיציק מעסער האָט זיך עס אריינגעשמאַכן אין די בלוילעכע פלויון פון
דעם ישוב, וואָס איז מיטאַמאַץ אויפגעשטיגן אין דער נאַענט.

אַז אייביקער ריח פון פרישגעבאקן ברויט און פרישגעמאַלקענע מילך
האָט זיך דערטראַגן פונעם טאַץ. די וואנדערער זענען געגאנגען מיט אייל-
דיקע טריט, אונטערשפרינגענדיק אויף די אָנגעווייטיקטע פיס. זיי זענען
צוגעקומען צום קיל-אַטעמדיקן וואסער, זיך אַראָפּגעלאָזן אויף דעם פייכטן
זאמד פונעם ברעג, אריינגעלאָזן זייערע פארברענטע פיס אינעם פלאַכן ווא-
סער. אַ קרעפטיקער שטראַם-אַטעם, פול מיט לעבעדיקן זאפט, האָט זיך
אָנגערופן. אַ מנוחהדיקייט פון די ווייטע קינדער-יאָרן האָט אָנגעפילט זיין
האַרץ, און דער „פראַפעסאָר“ האָט געזאָגט:

— זעסט, אָלנאַ... כ'האָב דיר געזאָגט, אז דאָ וועט זיין אַ וואסער...

— האָסט געזאָגט... געזאָגט... אָבער דאָס איז נישט קיין ים... ביי
אונדז... אין אָדעס... איז אַ ים... אָט, אַ ים... נייט אַראָפּ צום בערעג.
אד, די נאַנצע וועלט... אַ ים... קוקסט... קוקסט... און גאַרנישט זעסטו.
נאָר וואסער... און נאָר אַ „קאָראַבל“... נישט ווייט... און טרובעט אזוי
„זשאלאַבנע“...

זי האָט זיך אָנגעהאַלטן אין זיין אקסל, ווייל דער קאָפּ האָט איר גע-
שווינדלט פונעם וואסער-לויה. דער יונג האָט איצט אויסגעזען, ווי אַ סוג-
קעלער שטאם פון אַן אָפּגעבראַכענעם בוים — און זיין שארפע נאַז און זיין
משופרינע האָר האָבן זיך געצייכנט אויף דעם לעצטן, ליכטיקן פאַס הימל.
ער האָט אויסגעצויגן זיין לאַנגן, קרעפטיקן האַלדז, ווי ער וואָלט זיך צי-
געהערט צו דער אָנקומענדיקער נאַכט.

אַט דאָ דארף זיין דאָס שטעמל, ווו ער האָט איר צוגעזאָגט צו געפינען
פאַר זיי אַ הויז. אָט איז ער הינטער דער פלייצע פונעם שטעמל. ער האָט
זיך איינגעגראָבן מיט זיין בליק אין דער אומגענונט, ער האָט געזוכט אין
דער פונקלקייט, ער האָט געוואָלט געפינען סימנים פון די יאָרן צוריק, ווען
ער איז פון דאנען אַוועק. ביסלעכווייז האָבן זיך פאַר אים אַרויסגעטויילט
פונעם געפלאַ באַקאַנטע דעכער און שטיקער געכייען. ער האָט מיט זיין שאר-
פּז בליק דערטאפט די געצירטע דעכער און מורעמס פון די פריצישע היף,

וואָס זענען געלעגן פֿון דער לינקער זייט, צווישן די קאָלירמע דיוואַנען פּעלר, באַרג-אַרויף.

אים האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעוויזן, אַז פֿון דער געדיכטעניש אין מונקלייט רוקן זיך אַרויס פֿאַר אים די אַלע שטעגן, איבער וועלכע ער האָט אַרומגעשפּאַנט אין די וויימע יאָרן. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער זעט שוין, די שפּילע אין גרינס איינגעגראַכענע געסלעך מיט די בליצנדיקע לאַמ-טערנס אין די אַוונטן, וווּ ער פּלעגט אַרומוואַנדלען. און אים האָט אַ צי געמאָן. זיין האַרץ האָט אָנגעהויבן קלאַפּן ביז ווייטיק.

ער האָט אַרומגעהאַלטן אַלגאַן, ווי ער וואָלט געוואָלט ווייזן זיין פֿאַר-מעגן דעם בליצלענדיקן שטעמל. אים האָבן געשראַקן נאָך די מענטשן, וואָס ער וועט דאָרט באַגעגענען. זיין קאָפּ האָט גיך געאַרבעט. ער האָט אין זיין געהאַנג געבויט אַ פּלאַן, ווי איינצוגעמען דאָס שטעמל מיט די מעג-משן. ווען ער זאָל קאָנען עפּענען די געהעמערטע טויערן פֿון די פּריצישיע הייף, פֿאַר איר, פֿאַר אַלגאַן, ווען ער זאָל זי קאָנען צובינדן צו זיך.

ער האָט געוויסט, אַז קיין אנדער וועג, ווי טרעפּן זיך מיט די בעמלער וועט ער נישט געפינען, ער האָט אויפּגעהויבן זיין בליק צו דעם הויכן צלם פּונעם קאָשטשאָל, „אַפּשר זיך שמדן...“ — איז אים דורכגעלאָפּן אַ גע-דאַנק און דרוקנדיק אַלגאַן צו זיך, האָט ער גערעדט אין פּאַרטראַכטייט:

— אַלגאַ... מיר וועלן אַרײַנקומען אין שטעמל... זעסט... אין דער רעכטער זייט, וווּ עס זעען זיך די פּלעמלעך... וווּ עס גייט אַ רויך פֿון די קוימענס... נישט ווייט... איד וועל דיך אוועקפירן אין אַ הויז... דו וועסט זיין מיין ווייב... אַזוי זאָלסטו זאָגן... דאָרט וועלן זיין יידן. זיי וועלן קוקן אויף אונדז... זיי וועלן רעדן צו דיר... זיי וועלן וויסן פֿון וואָנען מיר זענען... בעמלער דערקענט מען... זיי זענען אויך אַזעלכע... אָבער דו וועסט שוויי-גן... דו וועסט זיך מאַכן פֿאַר אַ נאַריש ווייבל... אַלגאַ, איד וועל שוין אַלץ מאַכן, מאַרגן... ווען עס וועט ווערן מאַג, וועלן מיר אוועקגיין... זעסט, אַלגאַ, אָט דאָרט, וווּ עס ווייסט זיך... דאָרט ליגן די פּריצישיע הויפּן... מיר וועלן גיין אַהין, שפּילן און זינגען... מען וועט אונדז דאָרט אַרײַנלאָזן, און מיר וועלן זיין גליקלעך... דו זאָלסט נאָך זיין שטיל... די פּריצים האָבן ליב שטיל-לע, פּאַרבאַלאַנדזשעמע מענטשן... האָבן ליב אויסצופּרעגן... נאָך פֿאַר יידן זאָלסטו זיך היפּן... זיי ווייסן אַלץ און פּאַרגינען נישט... אַלגאַ האָט אים אָנגעקוקט מיט אירע שפּילנדיקע אויגן, און געזאָגט:

— דו ביסט דאָך אויך אַ „ווערע“...

— אָבער איד וויל נישט גיין צו די יידן... איד וויל, דו זאָלסט זיין

גליקלעד ... אַלגא... און אַרטיסטע זאַלסטו זיין... אויף בעלער... פאַר רייכע
פריצים טאַנצן און זינגען...

* * *

זיי האָבן זיך אַראָפּגעלאָזן אין טאַל, אינעם ערשטן שמאַלן, קרומען
שמעטישן געסל אַרײַן. זיי זענען דורכגעגאַנגען די ערשטע היילעך מיט די
צעדרייטע טויערלעך און סירן. טונקעלע שאַטנס פון מענטשן האָבן זיי
לאַנג נאַכענקוקט מיט שרעק און ווונדער. זיי זענען געגאַנגען ווייטער, און
די הייזער האָבן זיך ווי אויפגעהויבן, געוואָרן געדיכטער, ווי זיי וואַלטן גע-
קראַכן איינס אויף דאָס אַנדערע.

געבן אַ טויערל, אויף אַ שטיין, האָט זיך אַלגא אַוועקגעזעצט. זי האָט
אַנגעטאַן אירע הויכע, ציגיינערישע שטיוועלעך. אויך דער „פּראָפעסאָר“
האָט אַנגעטאַן זיינע הויכע שטיוול. די דעכער זענען געוואָרן וואָס אַמאָל
געדיכטער, און אַ געדיכטער ריח פון אַרעם געקעכץ האָט זיך געשראַגן פון
די אַלמע, טונקעלע הייזער. מענטשן זענען אייליק פאַרבייגעגאַנגען, אַדער
געשמאַנען פאַר די סירן פון זייערע הייזער.

אזוי זענען זיי דורכגעגאַנגען דאָס שמעטל. די נאַכט האָט זיך אויס-
געשפּרייט און צונויפגעאַסן אַלץ אַרום אין אַ פּרעמדער שוואַרצקייט. אָבער
דער יוג האָט אַריינגעאַטעמט אין זיך גאַענטע און היימישע ריחות פון
זיינע יינגלשע יאָרן. ער האָט אין דער פינצטער דערקענט יעדעס הויז. אים
האָט זיך געדאַכט, אַז מיט אים געשעט עפעס אַ גרויסע, אומפאַרשטענד-
לעכע פאַרוואַנדלונג.

זיי זענען שוין אַרויס פון דעם שמעטל, און ווידער האָט אַ קלאַפ גע-
טאָן מיט אונטערשטאַט. ווילדע שטיקער לאַנקע מיט איינצלנע געביידעס
זענען דאָ געווען צעוואָרפן. קיין לאַמטערן האָבן שוין דאָ נישט געברענגט,
און נאָר לאַנגע, שמוצע פּלויסן, פאַרשאַטטע פון ריזיקע ווילדע עפּל-בוי-
מער, האָבן זיך געצויגן.

— וווּהין פּירסטו מיר... — האָט זיך אַלגא אָפּגעשמעלט. — זי האָט
דערפּילט ווי דער יוג איז אויפגעברויזט.

— שוין... דאָ... נישט ווייט... אַלגא...

און פּלוצלונג איז פאַר זיי אויסגעוואַקסן אַ לאַנג, שוואַרץ הויז, אַן
פּענצטער, ווי אַ שמאַל, מיט אַ שוואַרצן טויער. דאָס הויז האָט אויסגעזען

ווי אַ רױקער מתים-וואָגן. אַרום איז געלעגן אַ באַרג מיסט מיט ציגל. דאָ
האַבן זײ זיך אָפגעשטעלט, און דער „פּראָפעסאָר“ האָט מיט אַ באַפעל אין
דער שמים אַ זאַג געמאַן:

— אָט דאָ... אָט דאָ איז עס... האָב נישט מורא... אָלגאָ...

עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס הויז איז לײדיק און פאַרלאָזן פון
מענטשן. אַ שטומקײט האָט אַראָפגעקוקט פון די שוואַרצע ווענט און די
טיר איז פאַרמאַכט און פאַרהאַמערט געווען.

גלײַך פון דעם הויז האָט זיך געצויגן אַ נידעריקער, לאַנגער פלױט, און
אָלגאָ האָט מיטאַמאָל דערזען, ווי פון אונטער דעם פלױט קוקן אַרויס ווייטע
לעכע בערגלעך און גראַבע, ווייסלעכע שטיינער, אויסגעשטעלטע אין רײען.
זי האָט אַ ציטער געמאַן און אויסגעשריגן:

— וואָס איז דאָ... דאָס איז דאָך אַ „קלאַדבישטשע“... אַ צווינטער...

— שאַ... דאָס איז דאָס „אַלטע פעלד“... האָב נישט קיין מורא,

אָלגאָ...

און דער יונג האָט אָנגעקלאַפט אין דער פאַרמאַכטער טיר.

4

ער האָט זיך אײנגעהערט אין דער טױבקײט פון דער פאַרהעמערטער
טיר און ער האָט שווער געאַטעמט. אײנעווייניק האָט זיך, דאַכט זיך, גאָר-
נישט באוועגט. ער האָט נאָכאמאָל אָנגעקלאַפט, דריי מאָל, מיט די בײנער
פון זײנע האַרטע טונקעלע פינגער. איצט האָט זיך די טיר מיטאַמאָל גע-
עפנט און אויף דער שוועל האָט זיך באַוויזן אַ קורצער, ברייטער מענטש,
מיט אַ שוואַרצן, פאַרוואַקסענעם קאָפּ. זײן ברייט טונקל פנים איז געווען
אײנגערעכט אין אַ שטיק שוואַרצער באַרד. זײנע אויגן האָבן געבליצט אין
דער פינצטער. ער האָט אויסגעזען ווי אַ שטיק פון דעם שוואַרצן, טױבן,
שרעקיקן הויז. ער איז געווען האַלב אויסגעטאָן, און זײנע טונקעלע הענט
זענען געווען קורצע און ברייטע.

אָלגאָ האָט זיך דערשראַקן און אַ לױף געמאַן פון דעם הויז. דער
„פּראָפעסאָר“ האָט זיך אַ לאַז געמאַן גאָר איר. ער האָט זי כמעט גענומען
אויף די הענט צוזאַמען מיט איר זעקל, אין וועלכן זי האָט געשראַגן איר גי-
טאַרע, מיט אירע רױטע און בלויע ציגלינערישע העמדער און זי אַרײַנגע-
געבראַגן אין טונקעלן פאַדערהויז. עס האָט זיך גאָר דורכגעשלאָגן אַ רױטע

לעכער אָפּשיין פון דער ווייטערדיקער שאַפּע. דאָ זענען זיי שמיין געבליבן
און די מיר האָט זיך צוריק פאַרהעמערט.

דער קורצער און ברייטער מענטש איז געווען דער באַלעבאָס פון דער
שאַפּע. מען האָט אים צווישן די בעטלער פון דער גאַנצער געגנט געקענט
און גערופן: „בעריש כלאַפּ“. דער „פּראָפּעסאָר“ האָט אים געקענט פון
לאַנג, פון אַלטע שותפותן און וואַנדלונגען איבער די אַרומיקע שמעטלעך
און דערפּער. זיי האָבן געהאַט צווישן זיך סודות פון גערויבטע פאַרמעגנס
ביי אַלטע בעטלער און וועגן בעטלער-ווייבער, וועגן וועלכע קיינער, אַחוץ
זיי, האָט נישט געוואָסט. איצט האָט בעריש כלאַפּ אַריינגעברענגט דאָס
ליכט, וואָס האָט געברענגט אין דער ווייטערער, לאַנגער קאַמער. ער האָט
אויפּגעהויבן דאָס ליכט איבער די צוויי געקומענע און ערשט איצט דער-
קענט דעם „פּראָפּעסאָר“.

ביידע האָבן זיך אָנגעקוקט און בעריש האָט דער ערשטער אַרויסגע-
לאָזן זיין שווערע, הייזעריקע שטים:

— וועמען זע איר... „פּראָפּעסאָר“...

— מאַד נישט קיין גערודער... בעריש... גיב אַ געלענער...

— פון וואַנען קומסטו...

— פון פּוילן...

— און דאָס ווייבל...

— מיין ווייב...

— וווּ האָסטו זי גענומען...

דער פּראָפּעסאָר האָט געשוויגן.

— נייסט פון וואַרשע...

— פון וואַרשע...

— און זי...

— פון ראָסיי...

— בלייבסט דאָ...

— כ'ווייס נישט...

בעריש כלאַפּ האָט אים לאַנג אָנגעקוקט און רואיק געזאָגט:

— מ'האָט דיר שוין דאָ געזוכט...

זיי האָבן זיך אַריינגערוקט אין אַ ווייכן, פינצטערן ווינקל און זיך

געסודעט.

אַלנאָ איז געשטאַנען מיט איר זעקל, צוגעשפּאַרט צו דער וואַנט. זי

האַט אַריינגעקוקט אין דער טיף פון דער שאַפּע, וווּ צווישן אַראָפּהענגנדיג:

קע שמאמעס און שמריק, ברעמער און פעסער, האָבן זיך גערויעט מענטשן, ווייבער און מענער. פון דער ליימענער ערד, פון גידעריקע באַנק-בעמלער, האָבן זיך אויפגעוויבן שאַמנס, צעשוויבערטע, האַלב-נאַקעטע שטיקער מענטשן, איינגעהילטע אין שמאמעס. זיי האָבן זיך גערוקט אַהער אין פאַ-דערהייזל, אויף אַלגען.

איצט האָט זיך בעריש כלאַפּ דערנעענטערט מיט דעם ליכט און ער האָט מיט דעם רוימלעכן בליק פון זיינע גרויסע, שפיציקע אויגן באַמראַכט אַלגען. זי האָט אויסגעזען ווי אַ גרויס פאַרמאַמערט קינד. דער „פּראַפעסאָר“ האָט זיך אַוועקגעשמעלט נעבן איר, ווי ער וואַלט זי באַדאַרפט שיצן.

בעריש כלאַפּ האָט אַ שמייכל געמאַן און געזאָגט:

— קומט אַרײַן...

און אונטער דער שיין פון דעם ליכט האָט מען זיך אַרײַנגעלאָזן מי-פּער אין דער קאַמער. דאָ האָבן זיך פון אַלע זײַטן אַ שאַט געמאַן בעמ-לעך. די צעפאַמלטע ווייבער און האַלב-נאַקעטע מענער האָבן אַרומגערינגלט אַלגען. זי האָט געקוקט אויף זיי מיט אויפגעריסענע אויגן פון שרעק, מוליענדיק די גיטאַרע צו זיך.

די בעמלעך האָבן באַמראַכט אירע הויכע, ציגיינערישע שמוועלעך. ביסלעכווייז האָבן זיי אויסגעשמרעקט זייערע קנאַכיקע הענט און אָנגע-הויבן באַשאַפן איר ברייט, לייכט און קורץ קליידל, פון וועלכן עס האָבן זיך אַרויסגעריסן אירע הויכע, שלאַנקע פיס.

אַ בעמלערין מיט אַ ווייס פנים פון אַ טויטע, מיט געלע אויגן, האָט אַ געשרי געמאַן:

— ס'איז דאָך אַ שיקסע... אַז אַמתע שיקסע...

— אַ קונצנמאַכערקע...

איינע, מיט אַן אָפּגענאַלמן קאַפּ, מיט אַרויסגעזעצטע אויגן, האָט אויסגעשמרעקט צו אַלגען אַ דאַרע, געלע האַנט:

— אויב זי איז אַ יודישע... זאָל זי זאָגן קריאת-שמע...

— מויד... קאַנסט רעדן יודיש...

אַלגען האָט זיך איינגעקורמשעט ווי אַ געפאַנגענע היה:

— „פאַשלאַ“... גיי אַוועק... „וועדמאַ“... — האָט אַלגען אַ שפּריץ

געמאַן ווי אַ קאַץ.

— ס'איז אַ שיקסע... יודישע קינדער... דער יונג האָט געברענגט

אַ גויע...

איינע האָט געשריגן מיט אַ יאָמער:
 — ער האָט דאָך אַ ווייב... דער יונג...
 — אזאָ קליינע... אַ הויקער... אַ געלע... אַ גרויסע פאַרדינערין...
 אַן אַלמע גרויע בעמלערין איז געקראַכן אויף אַלע פיר און געשריגן
 מיט אַ יאָמער:
 — די שיקסע וועט נאָך באַנגבענען... און אַנטלויפן...
 ס'איז געוואָרן אַ בהלה.
 די בעמלער האָבן זיי אַרומגערינגלט ווי שדים. עס האָט געהאַלטן ביי
 אַ געשלעג.
 — דאָ איז שטאַט איז נישטאָ קיין אָרט פאַר קיין פרעמדע פענסאַ-
 קעס... — האָט מען געשריגן.
 — מען וועט נישט דערלאָזן... בעריש... וואָרף זיי אַרויס... ווער דאָרף
 זיי דאָ...
 בעריש כלאַפּ איז געווען דער באַלעבאָס פון דער שאַפּע. זיין שוואַרצע
 ציגיינער-באָרד, זיין ביקישער האַלדז און זיין גבורה האָט געהאַלטן אין דער
 מוראָ די גאַנצע געגנט בעמלער, ביז לובלין. גערופן האָט מען אים, „כלאַפּ“,
 ווייל ער האָט געהאַט צו טאָן מיט גוים. ער האָט זיך אליין אויך געפירט
 ווי אַ גוי. ער איז אויך געווען אַ קברן אויף דעם בית-עולם, כאָטש די יידן
 פון שטעטל האָבן אים נישט געוואָלט. איצט, ווען די בעמלער זענען באַ-
 פאַלן דעם „פּראָפעסאָר“ מיט אַלגאָן, האָט זיך בעריש אַרומגעקוקט, זיינע
 אויגן האָבן אַ פינקל געטאָן פון כעס און ער האָט אַ געשריי געטאָן:
 — פענסאַקעס... קאַליקעס... שטייל זאָל זיין, ווייל עך שטעל ענק אַרויס
 אין פּעלד אַרײַן... ער בין דאָ באַלעבאָס... וועמען עך וויל, לאָז עך אַרײַן...
 ס'איז שטייל געוואָרן. עמלעכע ווייבער האָבן נאָך געסיקעט:
 — דער יונג זאָל אזוי אויסלעבן די נאכט, צי ס'איז אַ ווייב...
 — זעסט נאָך די קודלעס... ס'איז אַ שרעק צו בלייבן מיט אזאָ שיק-
 סעטשיסקע ביינאַכט... זי קאָן אונדז בדלות שמעלן...
 אָבער בעריש „כלאַפּ“ איז שוין אַוועק מיט דעם ברענענדיקן ליכט אין
 אַ ווייטן ווינקל פון דער קאַמער, נאָך אים איז געגאַנגען דער „פּראָפעסאָר“
 און געפירט אַלגען. ער האָט זי אויסגעהיטן פֿין די צעיושעטע ווייבער,
 וואָס האָבן באַוווּזן איר אַ פאַר קניפּ צו טאָן. דער „פּראָפעסאָר“ האָט זיי
 געשלאָגן מיט זיינע שטייול, אזוי ווי מען טרייבט אָפּ הינט. אויך אַלגע האָט
 נישט געשוויגן און אַ שיט געטאָן מיט אַ לשון פון דער אָדעסער „מאַלדאַ-
 וואַנקאַ“:

— או... חזירישע, „רילעס“...

אין א טיפן ווינקל פון דער שאַפע האָט זיי בעריש צוגעפירט צו אַ באַנק, פון וועלכער ער האָט אַראָפּגעטריבן עפעס אַ בעמלער, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ פּאַק שמאַטעס. אויף דער באַנק איז געלעגן אַ זעקל שמרוי. אַלגאָ האָט געשוויגן. אירע אויגן האָבן געקוקט פרעמד און אומצוגיט טרוילער. זי האָט זיך אַ וואָרף געמאַן אַ מידע אויף דער באַנק און צוגעדיקט די גיטאַרע צו איר ברוסט. דער „פּראָפּעסאָר“ האָט זיך אוועקגעשמעלט נעבן איר און זיין לאַנגער, שוואַרצער שאַטן האָט זיך אויסגעצויגן לאַנג איבערן סופּיט. בעריש האָט זיך אוועקגעזעצט נעבן אים אויף דער ערד און ווידער האָבן זיי שטיל זיך געסודעט:

— און וווּ האָסטו זי געפונען... — האָט בעריש „כלאָפּ“ געפרעגט, שוין צום וויפּלמן מאָל, און דער יונג האָט אַלץ געענטפּערט: — מיין ווייב...

דערנאָך האָט דער „פּראָפּעסאָר“ צעשפּילעט דעם כּאלאָט און עס האָט זיך ארויסגעזען זיין שוואַרץ אָפּגעברענט האַרץ-ברעמל; ער האָט אַרויסגעשלעפט עפעס אַ פּאַפּיר מיט אַ ביימל. ער האָט ארויסגענומען פונעם ביימל און געגעבן בערישן. ער האָט געצייגלט קליינגעלט און בעריש האָט אַלץ געקוקט אויף אַלגאָ, וועלכע האָט שוין אָנגעהויבן דרימלען אויף דער באַנק. דאָס ליכט האָט שוין איצט קוים געצאַנקט, אַ געדיכטע פינצמערניש האָט זיך געלייגט איבער דער שאַפע. אין דער ענגער דושנעקייט האָבן זיך געטראַגן כּראַפּערייען און קרעכצן, ווילד-גרילצנדיקע אויסגעשרייען פון די קאַליקעס און האַלבע משוגעים און עמעצער האָט מיט אַ ווילד, צעריסן געשריי געשריגן פון שלאָף:

— געוואַלד... ננבים... מיין געלט...

און אן אומזיניק שלוכצן האָט פון אַ צווייט ווינקל געענטפּערט.

5.

פון דעם סדרן זיך מיט בעריש „כלאָפּ“ האָט זיך דער „פּראָפּעסאָר“ דערוואַקט, אַז אויף אַלע וועגן אַרום וואַרשע, אומעמוס, וווּ די בעמלער וואַנדערן אַרום, האָט מען שוין געוואַקט, אַז ער איז אַנטלאָפּן מיט דער מאַכטער פון די „אַדעסער קאַצאַפּעס“, אַז אין וואַרשע, אויף „פּאַוואָזעק“, איז געאַנגען אַ געשלעגן צווישן אירע ברידער, די אַדעסער יונגען, מיט די יידישע בעמלער. אויך דאָ האָט אים שוין געזוכט איינער פון די באַוואַסטע

ווארשעווער בעמלער, „משה מאלפע“, וואָס האָט געפירט א פארטיע בעמלער אין אַ שטעטל הינטער לובלין, וווּ עס איז פאָרגעקומען א רייכע חתונה פון צוויי גרויסע גבירים.

אויף אַזעלכע חתונות האָט דער „פראָפעסאָר“ שטענדיק פארדינט א סך געלט. און די בעמלער האָבן פארברענגט פריילעכע און זאַטע מעג. דער יונג האָט געוואוסט, אַז ווען ער וועט זיך טרעפן מיט „משה מאלפע“, וועט קומען צו אַ גרויס געשלעג. „משה מאלפע“ איז געקומען פון דער ווארשעווער אוניווערסעלע, וווּ ער איז געווען אַ באַדרימטער גנב, אָבער זייט מען האָט אים אָפגעשאַקט די לונגען און ער איז אַרויס פון שפיטאַל, איז ער אַרײַן צווישן די בעמלער, און מען האָט מורא געהאַט פאַר זיין שלענגע-רישן כוח. ער איז אויך נישט געווען זיכער מיט „בעריש כלאַפּ“ און מיט די בעמלער, וואָס ווילן אים דאָ נישט האָבן. „בעריש כלאַפּ“ האָט אויך גע-וואָרפן אַז אויף דער מויד, און דער „פראָפעסאָר“ האָט זיך דער-פילט ווי אַ חיה, וואָס איז אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן.

ער איז געלעגן געבן דער באַנק, אויף וועלכער אַלע האָט געדרימלט. ביי דער שײן פון דעם בליצנדיקן ליכט האָט ער געזען, ווי איר פנים האָט זיך באַשלאָגן מיט אַ געזונטער, ראָזער פאַרב און איר שטייפּע, שפראַצנע-דיקע ברוסט האָט זיך רואיק געהויבן אין אַ וואַרעמען, יונגן שלאָף. ער האָט געלעגן אויף דער ערד, אויף זיין זעמל און זי געהויבט, ווייל ער האָט געפילט, אז ער קאָן זי יעדער מינוט פאַרלירן. ער האָט איצט פאַר-שטאַנען, אַז ביז אַהער, די אַלע מעג, האָט ער זי געפירט נאָך זיך נאָר מיטן כוח פון זיינע לידער און ווונדערלעכע מעשיות, וואָס ער האָט איר דער-צײלט. אָבער דאָס איז נאָך נישט געווען אַלץ, וואָס ער האָט געהאַט איר צו פארטרויען. ער האָט איצט דערפילט, אַז ער מוז עפעס זי שוין צובינדן צו זיך, מיט עפעס אַ גרעסערן כוח. זאָל ער איבעררייסן מיטאַמאָל מיט די שלעפּער, וווּ ער לעבט שוין פון עמלעכע יאָר מיט זיינע באהאַלענע געדאַנע-קען? צי זאָל ער איצט, אין דער פינצערער שטאַל, צווישן די בעמלער און משוגעים איבעררייסן און אַוועקגיין צוריק צו וויין היים, וואָס ליגט דאָ נישט ווייט, צו דעם יידישן שטעטל ביי דער גרענעץ, וווּ ער וועט געפינען זיין פארוויסט, קראַנק ווייב, וואָס מען האָט אים אָנגעהאַנגען, ווען ער איז נאָך כמעט אַ קינד געווען? און די צוויי בלייכע, פאַרקריפּלע קינדער, וועלכע ער געדענקט קוים?

און מיטאַמאָל, נאָך לאַנגע יאָרן, זענען אויפגעשטאַנען פאַר אים שטי-סער פון זיין לעבן, וואָס האָבן זיך ווי אָפגעבראַכן און ערנעץ פאַרפאַלן גע-

וואָרן. ער האָט דערזען פאַר זיך דאָס שמעטל אונטער אַ שוואַרצלעכן שטויב, אַ שווער לעבן פון אַ קנױל אַרעמע מענטשן. אָט איז די מאַמעס לױה... ביינאכט... די לאמטערן פון די באַגרעכער... אָט איז די לעצטע נאכט, אידער ער האָט פאַרלאָזן די היים... אָט איז די ערשטע שרעק פארן טויט, אָט טױלט ער זיך אָפּ פון די יידן, פון די ישכנים, פונעם שמעטל...

ער איז אַוועק אויך אין אַ שפעטער זומער-נאכט, אזוי ווי היינט. טעג און נעכט האָט ער אַלײן געשפּאַנט איבער די זױטיקע וועגן. אויך דעמלט האָט מען אים געזוכט. דאָס שמעטל האָט אים געוואָלט צוריקברענגן גען צום ווייב, צו די קינדער... ער האָט דעמלט געשפּאַנט איבער די וועגן מיט דעם כוח פון דעם ערשטן בוך, וואָס ער האָט דעמלט געלייענט, דאָס בוך וועגן דעם מענטש, וואָס איז אַוועק אַלײן, פאַרשלאָסן אין זיך מיט אַ פייערלעכן פאַרלאָנג צו גיין אין דער ווייטער וועלט אַרײַן...

ער געדענקט אויך די ערשטע מידקייט, וואָס איז אים באַפּאַלן, און ער איז געלעגן אויף דער ערד אין אַ טיפן וואַלד, דערנאָך, דעם ערשטן פארטאָג, ווען די זון האָט אויפגעשמיכלט אויף די ברעגן פון וואַלד, דאָס פּױגל-געזאַנג, וואָס האָט זיך געטראַגן ארום, די וועלט איז געווען שױן אין ער האָט געגלױבט אין גאָט... ער איז נישט צוריקגעגאַנגען. הונגעריק און דורשטיק, האָט ער געשעפּט נייע כוהות פון דעם ווונדערלעכן בוך. ער איז דעמלט אַלט געווען צוואַנציק יאָר.

אַ הפקעווער, א הונגעריקער, אַן געלט, אַ האלב-נאַקטער, האָט ער אָנגעהויבן גיין צווישן פרעמדע, בייזע מענטשן, די וועלט האָט אויסגעזען ווי אַ שטייג מיט ווילדע חיות. ערשט האָט ער אָנגעהויבן זיך צוצוקוקן צו מענטשן, און ער האָט אנטפלעקט אין זיך אַ נייעם כוח, וואָס האָט אים היימיש און אײַגן געמאַכט יעדע פרעמדע שוועל.

ער האָט אָנגעהויבן רעדן צו פרעמדע מענטשן מיט אַ דרייסקייט, וואָס עס האָבן נאָך משוגעים, און אים איז געוואָרן דערפון פריילעך. ער האָט אָנגעהויבן אויסשמרעקן די האַנט. צום ערשטן האָט זיך אים געדאַכט, אַ! עפעס אַ שרעקלעכער כוח האָט אים צעשטויבט, און ער לעבט שוין נישט מער.

דערנאָך האָט ער זיך אויסגעהיילט און איז געוואָרן נאָך שטאַרקער. די אַלע מענטשן, וואָס האָבן אים עפעס צוגעוואָרפן, האָבן פאַר אים באַלד אָנגעוויזן יעדן ווערט. אַדאַנק די ביכער, וואָס ער האָט געלייענט, האָט ער באַקומען די פעיקייט צוצוטרעטן צו יעדן פרעמדן מענטש און צו יעדן הויז. ער האָט געקאַנט ארײַנקומען אין פאַרמאַכטע הייזער, צו פריצים אין

גברים, וזו מען האָט קיין בעמלער נישט אַרײַנגעלאָזן. דאָרט האָט זיך אָנגעגליט זײַן האַרץ מיט אַ בענקשאַפט צו אַ ווייץ לעבן, און ער איז געוואָרן דער „געװיננישפּולער“ בעמלער, באַרימט אין אַלע בעמלער־סטאַנציעס פֿין שטעט און שטעטלעך. ער איז געוואָרן באַקאַנט אונטער דעם נאָמען, וואָס די בעמלער האָבן אים געגעבן, „פּראָפעסאָר“.

ער האָט געקאַנט אַרײַנדרײַנגען אין קריסטלעכע פּראָצעסיעס, וואָס האָבן זיך געצויגן איבער די פּוילישע וועגן קיין טשענסטאָכאָוו, בעמלען פּאַר די קאָשטשאַלן, וזו ער איז אָנגעיאַנגען פּאַר אַ קריסט.

אַבער טיף אין האַרץ האָט ער געוואַרט אויף אַ טאָג, ווען ער וועט פּאַרשווינדן פון די בעמלער־וועגן און וועט ערגעץ אַוועק, אין דער ווייטער וועלט. דאָרט וועט ער זיך אַפּוואַשן פון דעם בעמלער־שטויב, זיך אַרומ־דינגלען מיט ביכער... ביכער און ליכטיקע מענטשן... ער וועט דערציילן וועגן זײַנע וואַנדלונגען, וועגן ערטער און מענטשן...

פון ערגעץ אָן אויפגעבראַכענער עפענונג אין דעם נידעריקן דאָך פֿון דער שאַפע האָט זיך אַרײַנגעריסן אַ גראַלער ליכט פּונעם הימל. די גראַקייט האָט זיך אויסגעמישט מיטן רויטלעכן ליכט פֿון דעם צאַנקנדיקן פּלעמל און אין דעם מונעם ליכט האָבן די מענטשן דאָ אויסגעזען, ווי מתים וואָלטן אַרויס פֿון די קברים. אַ שטיקעניש איז געשאַטאַנען אין דער געדיכטער לופט. דער „פּראָפעסאָר“ האָט זיך אַרייַנגעקוקט מיט שרעק. פֿון דער שוואַרצעכער לײוונט, פֿון צווישן די שמאַטעס מיט וועלכע ער איז געווען אַרומגעװעלט, האָט ער פּאַרזיכטיק אַרויסגעשלעפט אַ קליין און שווער זעקל, עס אויפגעבונדן. ער האָט אויסגעשפּרייט די פּאַלע פֿון זײַן צײַט קנייטשטן ראַק, וואָס ער האָט געטראָגן, און אויסגעשייט פּונעם זעקל זײַן פּאַרמעגן, וואָס ער האָט אָנגעקליבן פֿון אַלע יאָרן. דאָרט איז געווען אַ שווערער קנויל געלט, גאַלד, פּאַפּירן און זילבער. דער בליאַסק פֿון גאַלד האָט אַ שימער געטאַן אין דעם יונגס צעשראַקענע אויגן. ער האָט אײַנגעגראָבן זײַנע דאָרע, מונקעלע הענט אין דעם געלט, און, אַרומכאַפּנדיק מיט אַ וויל־דן כּוח די שלאַפּנדיקע אָלגא, האָט ער אַרײַנגעפּליסטערט אין איר:

— אָלגא... קום, אָלגא...

זי האָט זיך מיטאַמאַל אויפגעכאַפט און ברייט אויפגעריסן די אויגן.

— אָלגא... זע... דאָס איז אַלץ פּאַר דיר...

זי האָט אונטערגעכאַפט דעם גלאַנץ פֿון געלט און מיט קינדערישן

נייגיר געקוקט.

איז דער מינוט איז זיי פון אונטער דער ערד אויסגעוואַקסן „בעריש

כלאָפּ". ער איז געווען האַלב נאַקעט און האָט אויסגעזען ווי אויסגעהע-
מערט פון אייזן. זיינע אויגן האָבן געבליצט און זיינע ציין האָבן זיך קרום
פאַרביסן, ווי ביי אַ וואַלף. אַלגאָ איז אויסגעשפרונגען פון איר געלעגער.
דער „פּראָפעסאָר" איז אויך אויפגעשפרונגען מיט אַן איינגעבוויגענעם
קאַרג. ער האָט נאָך באַוווּזן דאָס געלט אריינצושיטן אינעם זעקל און עס
איצט געהאַלטן צונויפגעדריקט אין זיין קנאַכיקער האַנט. ער איז געשטאַנען
אַנגעבויגן ווי אַ קרעפטיקע חיה קעגן בערישן.

אזוי זענען זיי ביידע געשטאַנען אין דער פארטאַגיקער פינצטערניש,
גרייט צום אָנפאַל.

— לאָז אונדז ארויס... — האָט דער „פּראָפעסאָר" שטיל א זאָג
געטאָן.

— וואָס האַסטו אין זעקל... — האָט בעריש אַ בלייז געטאָן און אַ גיי
געטאָן אויפן יונג.

אין דער מינוט איז אַלגאָ אַ שפרונג געטאָן ווי אַ קאָץ, זי האָט אויפ-
געהויבן די גיטאַרע און מיטן נאָנצן כוה זי אַראָפּגעלאָזט אויף בערישעס
קאָפּ. עס האָט זיך דעהערט א פּלאַצנדיקער זעץ. בעריש האָט זיך אַ כאַפּ
געטאָן פאַרן קאָפּ. עמעצער האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט א געשריי. אין דער
רגע האָט אַלגאָ אַ כאַפּ געטאָן פון דעם „פּראָפעסאָרס" האַנט דאָס זעקל
מיט געלט, עס אריינגעלאָזן אין איר קאַפּטע ביי דער ברוסט און זיך געלאָזן
צו דער טיר.

עפעס אַ ווילד-צעפּאָטלער שאָטן האָט זיך אַ לאָז געטאָן נאָך איר,
אַבער אַלגאָס גיטאַרע האָט ווידער א פּלאַץ געטאָן איבער דעם שאַטנס קאָפּ.
זי איז צו צו דער טיר, אויפגערוקט דעם רינגל און אן עפן געטאָן די שאַפּע.
אַ בלוילעך ליכט האָט שוין פאַרגאַסן דעם דרויסן, אַ פרישער שמראָס ליכט
האָט זיך אויף איר אַ לייג געטאָן און זי האָט דערפילט אַ ווונדערלעכן כוה
אין איר לייב. זי האָט געהערט די פארשטיקטע סולות, וואָס האָבן זיך גע-
טראָגן פון דער שאַפּע און פאַרשטאַנען, אַז דאָרט גייט אַ גרויס געשלאַנג. זי
האָט נישט געוויסט וואָס צו טאָן, עס איז איר נישט איינגעפאלן צו אַנמלוין
פן אַן דעם יונג. אָבער זי האָט פאַרשמאַנען, אַז אַריינגיין אין דער שאַפּע
טאָר זי נישט.

זי האָט זיך אַרומגעקוקט. אַרום איז געווען ליידיק און פון דעם לייב-
טן, פאַרטאַגיקן געפּל האָט זיך אַרויסגעשניפן דער נידעריקער פלויס פון
דעם בית-עולם. דאָ איז געווען די שטילקייט פון טויט. עס האָבן זיך נאָך
געהערט הינט, וואָס האָבן פאַרדומפן געבילט אין דער ווייט.

דער גערודער אין דער שאַפּע איז געוואָרן שמאַרקער. זי האָט געהערט
קלעפּ, ווי מען וואַלט געהאקט האַלץ. דעמאלט האָט זי צוגנויפגענומען אַלע
אירע כוחות און אַ געשריי געמאַן אין דער ליידיקער ווייט:

— ראטעוועט... —

אין דער מינוט האָט א קריפּלדיקער מענטשן=קנויל זיך ארויסגעקאַ-
ליערט פון דער שאַפּע, פּאַרפּלאַנטערטע איינער אין צווייטן, האָט מען גע-
ריסן מיט הענט און מיט פיס און אַ שטילער, קרעכצנדיקער וווי האָט זיך
געטראָגן פון די צעקרוממע מיילער.

באַלד האָט זי דערזען דעם, „פּראָפּעסאָר“. ער איז געלאָפּן מיט אַ צע-
פּלאַשעטן קאַפּ האָר און ארויסגעזעצטע אויגן... ער האָט געפּאַכעט ארום
זיך מיט אַ הילצערנעם פּוס און אויף זיין באַק איז געווען אַ ברייטער, רוי-
טער פּלעק, פון וועלכן עס האָט לאַנגזאַם געטרופּט אַ לאַנגער שנור בלוט.
ביי אַלגאַן האָט זיך דאָס האַרץ צום ערשטן מאַל פּריידיק אַ הייב גע-
מאַן, ווען זי האָט אים דערזען, און זי האָט אַליין נישט הערנדיק אַ געשרוי
געמאַן:

— טייערער... —

פּאַכנדיק מיט דעם הילצערנעם פּוס פאַר זיך, האָט ער זיך דערנגעג-
טערט צו אַלגאַן. זיין פנים האָט אויפגעלויכטן ווען ער האָט זי דערזען, און
ער האָט אויסגעשריגן:

— אַלגאַן... קום... לאַמיר אַנטלויפן פון זיי... אויף שטענדיק... אויף
שטענדיק...

6.

אַ פּאַרקריפּלע, האַלב=נאַקעטע בעטלערקע האָט זיך געפּאַרעט ארום
„בעריש בלאָפּ“. זי האָט געוויינט אַ שמאַמע אין אַ שטעפל וואַסער און
אים צוגעלייגט צום קאַפּ, וווּ אין דער געדיסטקייט פון זיינע שוואַרצע האַר
זענען אויפגעלאָפּן ביילן.

„בעריש בלאָפּ“ איז געזעסן אויף אַ שטיין, פאַר דער שאַפּע. ארום
האַבן גערווישט די בעטלער. מען האָט אַלץ גערעדט וועגן דעם ביינאַכטיקן
געשלאַנג, וועגן דעם „פּראָפּעסאָר“ און דער שיקסע.

די „טויטע“ מיט דעם ווייסן, ווי פּאַפּירענעם פנים, איז נאָך אַלץ גע-
לעגן אויף אירע שמאַטעס און געחלשט, ווי זי האָט דאָס געמאַכט אויף זי

גאסן אין שטאָט, וווּ מען האָט זי אַלעמאָל געמינטערט מיט אַ מיטבע, אַג-
דערש האָט מען זי נישט געקאָנט אויפֿוועקן פֿון חלשות.

אַ צווייטע, מיט אויסגעקרוּמטע פֿיס, האָט געשריגן, אַז מען דאַרף זי
נאָכלויפֿן, כאַפֿן, און אויסרייסן דער מויד די קודלעס. מען האָט דער-
צוילט וועגן די אוצרות געלט, וואָס דער יונג טראָגט מיט זיך אַרום, און
דאָס אַלץ וועט אַרײַן אין דער שיקסע.

די ווייבער האָבן איצט געהאט אַ געלעגנהייט צו חנפהנען „בעריש
כלאָפֿ“, האָבן זיך אַלץ געפֿאַרעט ארום זיין צעהאַקטן קאַפֿ, און זיין שמעגל
דיקע באלעבאַסטע, וואָס האָט געפֿירט בערישעס ווירטשאפט, האָט זיך
נישט געקאָנט שענקען:

— אַזאַ יונג... אַזאַ באַנדיט... — האָט זי געשריגן — ר'האַט דאָכן
געקאָנט דערהרגענען... די מויד האָט דאָכן געשפּאַלטן דעם קאַפֿ...

— זעמס נאָר, מענטשן... ער האָט דאָך עם געמאַכט א „לאַממערן“
אונטערן אויג... — האָט אַ צווייטע געשריגן, אָנוויינידיק אויף בערישן,
וואָס האָט געהאַט אַ בלוין, אונטערהעהאַקט אויג, ביז וואַנען „בעריש כלאָפֿ“
האָט אַ געשרײַ געטאָן:

— הערמס שוין אויף צו גענגען... קאַליקעס... דער יונג איז א „מאָ-
לאַדיעל“... און די מויד איז א זור... זאָל ער שוין האָבן אַזאַ יאָר...

און ער האָט זיך פֿלוצלונג צעלאַכט:

ער האָט זיך געהאַלטן פֿאַרן בויד פֿאַר געלעכטער. צום ערשטן מאל
האָט ער געזען אַ נמכה זאָל אויפֿהייבן אויף אים אַ האַנט:

— כאַ=כאַ=כאַ... — האָט ער געדונערט און זיינע גרויסע ווייסע ציין
האַבן ארויסגעקוואַלן פֿון זיין שוואַרצער, ציגיינישער באַרד:

— דאָס איז אַ מויד... — די אמתע סחורה... אַזאַ יאָר זאָל ער האָבן...
„בעריש כלאָפֿ“ האָט נישט געפֿילט דעם ווייטיק פֿון די ביילן אויפֿן
קאַפֿ און דעם אונטערהעהאַקטן אויג, ער האָט אפֿילו נישט געקלערט וועגן
דעם זעקל געלט, וואָס ער האָט געזען ביים „פּראָפּעסאָר“. ער האָט געקלערט
וועגן אַלגאָן.

אים האָט זיך געדאַכט, אז ווען זי וואָלט דאָ געווען אין דער שאַפֿע,
וואָלט אַלץ אנדערש אויסגעזען. ער וואָלט צעיאָגט די ברודיקע, צעקנאָפֿ-
דערטע באַנדע בעטלער און משוגעים. ער האָט נישט געקאָנט פֿאַרנעסן די
פֿרישקייט און די לעבעדיקייט, וואָס איז געגאַנגען פֿון איר און ער האָט זיך
נישט געקאָנט שענקען, וואָס דער „פּראָפּעסאָר“ האָט זי געפֿאַנגען און זי
גייט מיט אים אין זיינע וועגן.

מיטאמאל האָט זיך פון דער טונקעלער שאַפּע באוויזן אַן אַלמער בעט-
לער, מיט אַ לאנגער, צעקנאָדערטער באָרד. ער האָט זיך גערוקט אויף דער
ערד, האַלב זיצנדיק. ער האָט געוואָרפן מיט די הענט און געשריגן:
— וווּ איז מײן פּוס... גיט מיר אָפּ מײן פּוס...

אין דעם גאַנצן רעש האָט מען פאַרגעסן אין דעם הילצערנעם פּוס,
וואָס דער „פּראָפּעסאָר“ האָט געכאַפּט, ווי אַ געווער אינם געשלעג. דער פּוס
האָט געהערט צו דעם אַלמן בעטלער פון דער פּרעמד.

די בעטלער האָבן זיך ארויסגעלאָזן זוכן דעם פּוס. מען האָט געזוכט
אויף דעם זאַמדיקן וועג, וואָס האָט געפירט אין שטעטל אריין. טייל האָבן
זיך געלאָזן אריין אין דעם אַלמן בית-עולם הינטערן פּלווט, און נאָך אַ לאנגן
זוכן האָט מען געפונען דעם הילצערנעם פּוס אויפן בית-עולם. דער פּוס איז
געהאַנגען אויף אַ בויס, געבן אַן איינגעפאַלענעם קבר.

נאָך דער געשעעניש פון דער נאַכט האָט זיך, ווי אלעמאַל, געשטעלט
דער פּאָג. די בעטלער האָבן ווי שוואַרצע רויב-פייגל געקוקט אין דער
ארוימקער שטומער געגנט, וואָס האָט זיך אויפגעהויבן אין דער ווייט-א-
בערן בית-עולם. זיי האָבן געבליקט אין דער אוימעטיקער ווייט, וווּ עס זענען
געלעגן די ווייסלעכע שטויביקע וועגן. יעדער וועג איז פאַר זיי געווען נישט
פּרעמד און נישט אייגן. זיי זענען ארוםגעקראָכן אויפן לעבן ווי די פּליגן,
וואָס געניסן פון אַ צופאַל, און פון מענטשן האָבן זיי געזען נאָך די האנט,
וואָס האָט עפעס געגעבן. צי איז געווען אַ שמחה, צי אַ לוויה, האָבן זיי גע-
זען נאָך דאָס, וואָס קאָן זיך פאַרהאַלטן אין זייערע זעק, אין זייערע
שמאַמעס.

אין די טראַנמעס, וואָס האָבן פאַרדעקט זייערע צעקרימטע לייבער,
האָבן זיי איינער ביים אַנדערן געזען באהאַלטענע אוצרות. קיינער האָט
נישט געגלויבט, אַז דער אַנדערער פאַרמאָגט גאָרנישט. אין דער אמתן האָט
יעדער פון זיי עפעס פאַרמאָגט, עפעס, אין וועלכן עס האָט זיך געהאַלטן
די קראַנקשאַפטע אידעע פון בעטלעריי.

האָט איינער, דורך יאָרן, ארוםגעטראָגן עפעס אַ גאַלדענע מטבע פון
גאַפּאַלעאָנס צייטן און געגלויבט, אַז דאָס איז ווערט אַ פאַרמעגן. אזוי ווי
קיינער האָבן זיי אין יעדער זאַך, וואָס זיי האָבן געפונען געגלויבט, אַז דאָס
איז אַ סך ווערט. ווי דער אַלמער בעטלער, וואָס האָט ארוםגעטראָגן אַ זעקל
מיט קעפּלער, וואָס ער האָט געזאַמלט דאָס גאַנצע לעבן. די יידישע
הענדלער פון די שטעטלעך האָבן אים געקענט און האָבן אים אָנשטאַט אַ

גראָשן געשענקט א קנעפל, וועלכעס ער האָט צוגעכאפט מיט צימערליקע הענט.

עס איז דאָ אויך געווען באקאנט דער אלטער בעמלער, וואָס איז נאָך אין די קינדער-יאָרן אַוועק דאָ פון אַ שמעטל אין לובלינער קאנט. דער אַל-טער מאַן האָט זיך איינגעלעבט מיט אַ געשיכטע פון אַ הויז, וואָס זאָל האָבן געהערט צו זיינע עלטערן, וואָס זענען ביי אים געשמאַרבן, ווען ער איז גאָר געווען אַ קינד.

דאָס איז געווען עפעס אַ הויז, דאָס שענסטע אין שמעטל, וואָס האָט געהערט צו אַ יידישן רייכן קרעמער.

דער בעמלער האָט דערציילט, אַז ער איז דער איינציקער יורש פון דעם הויז, וואָס איז אים פארלייקנט געוואָרן. ער האָט אָנגעגעבן סימנים, און לאַנגע יאָרן האָט זיך געצויגן אַ דין-תורה צווישן דעם בעמלער אין דעם קרעמער. די דין-תורה האָט איבערגעלעבט עטלעכע רבנים אין דעם שמעטל. אויך דער רייכער קרעמער איז שוין פון לאַנג געשמאַרבן, און די עמלעכע איינוווינער האָבן נישט געדענקט די עלטערן, אויף וועלכע דער בעמלער האָט זיך פאַררופן, כאַטש אַ סך סימנים, וואָס דער בעמלער האָט אָנגעגעבן, זענען געווען אמתע. און אַלע לאַנגע יאָרן פון זיין בעמלער-לעבן, שפאַנענדיק איבער דער מדינה, האָט ער אַלעמאָל געקרייזט ארום דעם שמעטל און אַרום דעם הויז.

דורך די יאָרן האָט ער שוין אליין נישט געקאָנט אין זיין זכרון גע-פינען דעם אָנהייב פון וואַגען עס האָט זיך צו אים גענומען די זיכערקייט, אַז דאָס הויז איז זיינס.

און גאָר איצט, שוין מיט האַלב-אַפּגעטוימע פיס, פארבלאָנדזשעט ער אַליין נישט וויסנדיק ווי אַזוי, ווינטער, אין קאַלטע געכט, אָדער אין זומער-דיקע הויז צו דעם הויז. ער זעצט זיך אַוועק אויף די טרעפלער, אין פאַר אַ ראָד מענטשן, וואָס נעמען זיך צוגיף ארום אים, דערציילט ער די גע-שיכטע פון דעם הויז, וווּ זיינע עלטערן האָבן געלעבט אין גרויס עשירות, און ער געדענקט, אז דאָ, ביי דעם פענצער, איז ער געזוסן, ווען ער איז געווען אַ קינד און געלערנט די הייליקע תורה.

מענטשן הערן די טרויעריקע געשיכטע. עס נעמט זיי דורך אַ גרויל, ווייבער וויינען און מענער וואַרפן אין זיין שפאַרער האנט אריין וואַרעמע גראָשנס.

יעדער פון די בעמלער טראַגט אין זיינע זעק און שמאמעס, אָדער אין זיך עפעס אַ געשיכטע פון אַ לעבן, און קיינער קאָן נישט געפינען, וווּ עס

הייבט זיך אָן און וווּ עס ענדיקט זיך דער קראַנקהאפטער כוח פון וואַנדלען.
אַזוי האָט זיך אויך איצט אָנגעהויבן דער טאָג ביי „בעריש כלאַפּ“
אין דער שאַפּע.

דער סוף-זומער טאָג האָט זיך אויפגעהויבן מיט אַ שאַרף ליכט פון
דער הויכער ווייטער זון, און אַ געפלידיק-אומהיימלעך ליכט האָט זיך צע-
נאַסן אין דער ווייט.

אין די סוף-זומער טעג איז די באוועגונג פון די יידישע בעמלעך גע-
ווען אַ געדיכטע. עס האָט געשמעקט מיט די גרויסע יידישע יום-טובים —
ראש-השנה אין יום-כיפור, די הויכע טעג פון צדקה, און בעמלעך האָבן גע-
אילט. מען האָט זיך געגרייט אין די וועגן אריין.

„בעריש כלאַפּ“ איז אַלץ געזעסן אויפן שטיין. די בעמלעך האָבן נאָר
אַ לאנגן ציילן די גראַשנס אים צוגעטראָגן יעדער דעם אַפּפּאַל, וואָס בעריש
האָט גענומען ביי די בעמלעך פאר דער שאַפּע. אָבער זיינע געדאַנקען זענען
אלץ געאנגען נאָך דעם „פראַפּעסאָר“ מיט אַלנאַן. עס האָט אים אויך גע-
צויגן צו גיין אין דער וועלט אריין.

איצט איז ער אויפגעשטאַנען פונעם שטיין. אין זיין קאָפּ האָט זיך
אָפגערופן אַ טויבער ווייטיק פון אַלנאַס קלאַפּ מיט דער גיטאַרע. ער האָט
זיך אַריינגעלאָזן אין דער שאַפּע און פון אַ זעלנעריש קעסטל, וווּ עס האָט
זיך געפונען זיין באלעבאטישקייט, ארויסגענומען אַ פלאַש בראַנפן און אין
אַ ווינקל אַ לאנגן זופּ געטאַן.

די בעמלעךס האָבן זיך ווי שאַטנס געדרייט אין די טונקעלע ווינקלען
פון דער שאַפּע. טייל אַלמע זענען געשטאַנען אין טליתים און פרום גע-
דאַונט. אַנדערע האָבן געעסן ציבעלעס מיט דארע רעפּטלעך ברויט. זיי
האָבן מיט אַלמע, יידישע וואַנדער-אויגן פארטראָגן געקוקט פאר זיך.

אויף אַ באַנק, איינגעהילט אין שמאַטעס, איז געזעסן די „קורטשעוו-
ווער“ מויד, וואָס מ'האָט געזאָגט, אז אַ גוי האָט זי געוואָלט שמדן און זי
איז אַנטלאָפן פון אַ קלויסטער. זי האָט געדרימלט, און איר הויט און שווער
לייב האָט זיך ארויסגעזען פון די שמאַטעס.

„בעריש כלאַפּ“ איז צוגעאנגען, אראַפּגעשארט פון דער מויד די
ברודיקע דרע, וואָס האָט צוגעדעקט אירע פיס. עס האָבן אַ בלענד געטאַן
אירע צוויי רויטע קניען, אזוי ווי פעסער.

אַ טייל ווייבער האָבן אויפגעהויבן אַ שפיציק געלעכטער ווי מכשפות.
די אַלמע לייט האָבן זיך געלאָזט לויפן אויף זייערע טויטע פיס.
די „קורטשעווער“ מויד האָט זיך אויפגעכאַפט. זי האָט זיך גענומען

אמפערן מיט בערישן. און פון איר צעריסענעם, ברודיקן העמד האָט זיך ארויסגעריסן מיט אַ ווילדער נאקעמקייט איר ברוסט.

די אלטע יידן האָבן געשוויגן, געשאַלטן און פארלאָזן די שאַפּע:

— ס'גייט אַזאַ הייליקע צייט... אַזאַ יום-הרין...

זיי האָבן זיך אָנגעשפּאַרט אין זייערע שמעקנס און קולעס. עפעס אַ בעמלעקע איז גישט-גוט געוואָרן און מ'האָט אויף איר געשפּריצט וואַסער.

אָרום איז געווען טויט און ליידיק, אין נאָר די בעמלעך האָבן זיך מיט פאַמעלעכע טרייט, הינטענדיק און שלעפּנדיק, זיך געלאָזט איבערן שמויביקן וועג מיט דעם שטומען פלווירט פון דעם בית-עלמין, ווי אַ סטאַיע שאַפּנס פון אַן אויסגעלאָשענער וועלט, אויף זייערע אומעטיקע בעמלעך-וואַנדע-רונגען.

7.

אין דער צייט פון יאָר, אינעם סיף זומער, זענען די וועלדער אין פּוילן, אונטער דער הויכער זון, געשמאַנען פּאַרהאַסענע מיט אַ קלאָר פּריילעך ליכט. עס האָט זיך געדאַכט, און קאַלירטע לאמטערן האָבן זיך אָנגעצונדן, רויטע און געלע, ווי אַ יום-טובדיקע אילומינאַציע. אַ בלייד-גרינער מעפּיד איז געלעגן אויסגעשפּרייט, ווי אַ מישטוך. און די טרייט גליטשן זיך גרינג אונטער דעם אויסגעווארעמטן און טרוקענעם מאַך. דער איידעלער, טרוקענער, "וויזשאַס" שאַרפט ווי לעבעדיק און בוקט זיך אונטער די טרייט. ליכטיק-גרינע, ווי לאַקירטע בלעמלעך, באַהאַלטן זיך שפּילעוודיק די רויטע קרעלן-יאַנגאַדעס, באַהאַלטן זיך אונטער די קונציק-געשניצטע, גרויסע און פּריילעכע, פּאַפּהאַטש"-בלעטער, און ווייסע בושאַנעס, ווי יום-טוב-ליכט, שמייען ליכטיקע און צאַרטע און פּאַרבעטן אין דער פּריידיקער מופּקייט פונעם וואַלד.

שוין אין גרויסן מאַג, נאָך אַ פּאַך שעה שפּאַנען מיט זייטיקע וועגן איבער פּלאַכע בערג פון זאַמד, אויסמיינהנדיק די ברייטע וועגן און דעהפּער, זענען זיי צוגעקומען צום וואַלד.

דער וואַלד האָט ארומגעכאַפט די גאַנצע געגנט און זיך איינגעשניטן אין דער בלויער ווייט מיט אַ דינער, איידעלער טונקלקייט.

זיי זענען געגאַנגען, ווי געטראַגן דורך דער פּריידיקער ליכטיקייט פּאַנעם מאַג. אַלנאָ האָט שוין גישט געקלערט וועגן דער נאַכט אין בערישעם

שאָפּע, אזוי ווי די גאנצע צייט האָט זי נישט געקלערט ווהין זי גייט, אין טיילמאָל פארנעמן אין דעם, „פּראָפּעסאָר“, וואָס האָט זי געפירט. זי איז געווען געוויינט צו וואַנדער-וועגן, און אויך די געשלעגן און קריגערייען האָבן זי נישט איבערראָשט, זי איז געווען געוויינט צו קלעפּ און סקאַנדאַלן נאָך פון איר היים אין אוקראַינע, צווישן די ברודער, צווישן די שכנים און דער אָדעסער „מאָלאָדאָוואַנאָא“ און צווישן דעם מאַטן מיט זיינע חבֿ-רים, „שארמאַנשטשיקעס“ און שיכורים. זי האָט געמראָגן די נישטאָרע, ווי אַ ביקס אויף דער פּלייצע, און אויף די צעלֿאָזענע האָר איבער די אַקסלען האָט זי אַרויפגעלייגט אַ קראַנץ פון פעלד-בלומען, ווי אַ קרוין. אירע הויכע, שטאַרקע פיס האָבן געשפּאַנט איבער די זאמדיקע שטעגן מיט אַ טאַנצ-דיקן טראָט.

נאָך איר האָט געשפּאַנט דער „פּראָפּעסאָר“. ער איז געווען שוואַרץ און פאַרשטויבט. ער האָט אויסגעמאַן דאָס רעקל. פון זיין צעשויבערע העמד האָט אַרויסגעקומט זיין טונקל-אַפּגעברענט לייב, ווי פון דעמבענעם האַלץ. ער האָט געמראָגן דעם זאק אויף דער פּלייצע, אָנגעשפּאַרט אויף אַ גראָבן צווייג. עס איז שווער געווען אין אים צו דערקענען אַ ייד. ער האָט אויסגעזען ווי אַ ציגיינער, און נאָך פון זיינע אויגן האָט אַרויסגעקומט אַ ביכערהאַפּטע שאַרפּקייט פון אַ יידישן בליק. ער האָט זיך אַרומגעקומט מיט אומרו, און יעדעס מאָל, ווען זיין בליק איז געפאלן אויף אַלגאָן, האָט זיך זיין אַרץ אָפּגערופן מיט אַ זיסן ציטער.

כאָטש זי איז גענאַנגען נעבן אים, האָט ער געפילט, אַז ער קאָן זי יע-דע מינוט פאַרלירן. אַ ווייטיק, ווי אַ נאָגנדיקער הונגער, האָט כסדר גע-עקבערט, אַז אַלגאָ זעט אים נישט. אַז נאָך דער ווילדער כוח פון יוגנט און בענקשאַפט, וואָס ברויזט אין איר, פירט זי מיט אים איבער די וועגן. ער האָט, ווי יעדער פאַרליבטער, געזוכט די סימנים פון איר געפיל צו אים, דאָס אויסשליסלעכע, וואָס זאָל אים נעבן די זיכערקייט, אַז קיינער קאָן אים נישט פאַרטרעפן. ער האָט ווי צעשימע אידלשטיינער צונויפגעקליבן אַלע אירע צופעליקע ווערטער, וואָס זי האָט ליב געהאַט פּלוצלונג צו זאָגן, אויף איר האַלב רוסיש לשון: „דאָראָנאַי“ אָדער „מילענקי“, אָבער דאָס האָט זי געזאָגט אין איר קינדישער פאַרשפּילטקייט, מיט אַ ווייטן בליק, מיט אַ פּרעמדער שטימ, וווּ זי וואָלט גערעדט צו עמעצן, וואָס איז דאָ נישטאָ. ער האָט געפרוּווט זוכן איר נאָענטקייט דערין, וואָס זי גייט מיט אים אין די שווערע וועגן. און ער האָט מיט ווייטיק דערפילט, אַז דאָס פירט זי, נישט ער, נאָך איר ברויזנדיק אַרץ, וואָס טראָגט זיך ווי אַ ווינט אָן אַ ציל.

פאָר די אַלע מעג פון זייערע וואַנדלונגען איז זי פאָר אים געווען אזוי נישט דערגרייכבאר ווי פריער. צי איז שלאָף, צי אויף דער וואַד, האָט ער נישט געקאָנט געפונען דעם צוזאמענהאנג צווישן איר צוטרוילעכקייט, ווען זי האָט זיך צוגעטוליעט צו אים ווי אַ קינד, ביז איר ווייבלעך און שמרעגל גען אָפּווענדן, ווען ער האָט זיך צוגערירט צו איר לייב ווי צו אַ פרוי. ער האָט אויך נישט געקאָנט צוגויפּפאָרן איר נאטירלעך און פרויענהאפט אויפגעמן פון צערטלעכקייטן, מיט אירע אכצן יאָר, ווען זי האָט אים דער-צוילט פון איר לעבן. ער האָט אלץ אין זיין מוח געבוט און געזאמלט ווער-טער, פאר איר קלאָר צו מאכן, וואָס צווישן זיי קומט פאָר. ער האָט זיך אָפּגעשמעלט ביים ברעג פונעם וואַלד.

אים האָט זיך געדאכט, אז איצט, אין דער ארומיקער פרייער ליכטיג-קייט, אין דער שטילקייט, וועט צווישן זיי עפעס קלאָר ווערן.

אויך אַלנאָ האָט זיך אָפּגעשמעלט ביים ראַנד פון דעם לויכטנדיקן וואַלד. זי האָט אויפגעהויבן איר בליק און עס האָט א שפיל געטאָן די פרוי-שע זיסקייט פון אירע אויגן. זי האָט טיף אָפּגעאַטמעט און איר ברוסט האָט זיך אויפגעהויבן אין א צארטער רונדקייט, וווּ זי וואַלט זיך געקליבן פליען. — אד, גוט... „באָראַשאַ“... — האָט זיך ארויסגעריסן איר טונקעלע, קינדעריש-קליינגענדיקע שטים.

— גוט איז דאָ... אָט א שיינער וואַלד...

דער „פּראָפּעסאָר“ האָט מיטאמאָל אוועקגעוואָרפן זיין גאנצע זאָרג, אַלע געדאנקען וועגן דעם, וואָס עס קומט, וואָס עס וועט זיין, ווען דער טאָג וועט איבערלאָיפן און עס וועט ווידער קומען די נאכט, וועגן דעם ציל פון זייער גאַנג.

ער האָט זיך א וואָרף געטאָן אויף דעם טרוקענעם וואַלד-גראָז, איה אַ בערגל, וואָס האָט געהאט אין זיך די ווארעמע זוייכקייט פון לעבעדיקער ערד.

ביידע זענען זיי געווען הונגעריק און אַלנאָ האָט זיך גענומען צום זעקל. ער האָט געקומט אויף אירע פלינגע הענט, ווי זי האָט געשניטן דאָס ברויט און די זעמל.

— גיב... האָט זי געזאָגט, ווען דער „פּראָפּעסאָר“ האָט ארויסגענומען פון זיין קעשענע דאָס קליינע פלעשעלע בראָנפן. זי האָט א זופ געטאָן. אירע אויגן האָבן געלויכטן מיט פריילעכקייט. זי האָט זיך פארקרוםט:

— מען דארף נישט קיין בראָנפן טרינקען... — האָט זי געזאָגט — אַ שלעכטע זאך בראָנפן... — מיין „באטשאַ“ און מייע ברודער... „פּיאַני“

צעם... מען פרינקט... דער נאך זענען צרות... מיין מאמאשא... געשטארבן
צוליב בראַטפן... מיין „באטשא“ אלץ פארטרונגען... זי געוואָרן קהאנג...
געשטאַרבן...

זי האָט זיך פארקלערט:

— מיין מאמאשא... געווען א „קראסאוויצע“... יעצט מיין שוועסטער
מאשא... זי איז אן אומגליקלעכע... א „ניעשטשאסמע“...
זי האָט זיך מיטאַמאָל דערמאָנט אין איר עלטערער שוועסטער-מאשא,
וועלכע דער פאָטער האָט געמאכט פאר א דינסט. ער, פארוואָס איז זי צו-
ריקגעקומען, ווען זי איז אין אַדעס אַנטלאָפן מיט א „ליובאָוויק“... געוואָלט
זיך אין ים אריינגווארפן... דער „באטשא“ האָט זי צוריקגעברענגט פאר די
האָר... זי געשלאָגן...

און זי איז אומעטיק געוואָרן.

דאָס אלץ האָט זי דערציילט, בייסנדיק מיט אירע בליציקע ציין דאָס
ברויט מיט דעם ווייסן קעז. אָפגעגעסן, איז איר פנים באַשלאָגן געוואָרן
מיט אַ געזונטער ראָזיקייט. זי האָט זיך פארטראכט און גענומען די גי-
טארע:

— ווילסט... איד דיר זינגען א ליד... א רוסיש ליד... ער, ווען איד
האָב עס געזונגען קאָלקאן...
— ווער איז קאָלקא?

— ער, קאָלקא... א יינגל... מיין יינגל... נו, איד וועל דיר זינגען...
און זי האָט מיט א פארטראכטן בליק, בלאַנדזשענדיק מיט אירע
שמאָלע פינגער איבער די סטרונגעס פון דער גיטאַרע, אָנגעהויבן צו זינגען
אַן אַלט רוסיש ליד. איר שמים איז געווען אַ האלב-קינדערשע, אַ שונקעלע,
ווי געדעמפט זילבער:

„די געסט זענען געקומען צו דער חתונה אין דער „צערקווע“, די
גלאָקן האָבן געקלונגען... די כלה איז געווען אין אַ ווייסן קלייד... די כלה איז
אַן אַרעמע געווען... און דער חתן איז געווען דער יונגער גראַף... אָבער דער
אַלטער גראַף האָט נישט געוואָלט די אַרעמע כלה. און די גלאָקן האָבן גע-
קלונגען, און מען האָט געפירט די כלה אינעם ווייסן קלייד... אָבער זי איז
שוין אַ טויטע געווען...“

דער „פראַפּעסאָר“ האָט געהערט. ער האָט געקוקט ווי איר ברוסט
האָט זיך ריטמיש געהויבן פון גערירטקייט, און איר בליק איז פארנעפלט
געוואָרן פון א צארטן אומעט. אים האָט זיך געדאכט, אַן ער חלומט, אז
מיט אים איז געשען עפעס א פארוואנדלונג, און ער איז איצט דער באַזיצער

פון א גרויסן רייכטום. ער האָט אויך געוואָלט עפעס אויסזינגען, אָבער זײַ
נע לידער זענען אנדערע, ייִדישע, און ער האָט פארטראַכט געזאָגט:

— אַלגא... ווען דו קאָנסט עפעס זינגען...

— אײך קאָן... אַ ציגאַנסקאַ... אַ מאַלדאַוואַנסקאַ...

— און אַ ייִדיש... אַלגאַ... קאָנסטו...

— ייִדיש... קאָן נישט זינגען...

און פּלוצלונג האָט זי קינדעריש=פארטראָגן א זאָג געמאָן:

— יאָ... מיין פאַפּא קאָן זינגען ייִדיש... ער אַ „יעוורעי“... יום=כיפור...

„סודני=דיען“... ער אַ צילינדער טוט אָן... אין דער גרויסער סינאַגאָגע, אין
אָדעס גײט ער... די מאַמאַשאַ אויך געקאָנט ייִדיש...

אַ פייער האָט זיך באוויזן אין דעם יונגס אויגן, ער איז אויפגע=
שפרונגען:

— אַלגאַ... דו ביסט אַ ייִדישע...

— אײך... יאָ... אַ ייִדישע... אָבער צו די „זשידעס“, דאָרט... אײך נישט

גײן... אָט בײ אונדז... אין אָדעס... אַ יעוורעי... אַלץ אייגנס, ווי אַ „רוסקי“...

מיין באַטקאַ, אַ יעוורעי, אָבער נישט קײן זשיד... בײ אונדז אין אָדעס...

כולגינאנעס געמאַכט אַ פּאָגראַם... „סטראַשאַנאַ“... מיין באַטקאַ און מײנע

ברידער... זיך געשלאָגן... מיט מעסערס... זיך געשלאָגן...

זי האָט זיך פארקלערט, און ווי צו זיך אליין שטיל געזאָגט:

— מיין קאָלקאַ... נישט קײן ייִד... אַ „רוסקי“... שוין אַ גרויסער... אַז

אַפיצער...

— ווער איז קאָלקאַ?...

— אָך... קאָלקאַ...

און זי איז שטיל געבליבן, נאָך די ניטארע האָט אַ קרעכץ געטאָן.

8.

פאר די אלע טעג פון זייער וואנדלען איז דאָס געווען דער ערשטער
טאָג און דאָס ערשטע אָרט, וואָס האָט דעם „פּראָפּעסאָר“ געמאַכט פּאָר=
געסן אין אלעם ארום. דער ליכטיקער טאָג, די לינדקײט און בלויקײט פּין
הימל, אָן אַ וואָלקנדל, די שטילקײט און פּרודלעכקײט פונעם וואַלד, האָבן
ווי צוגעזאָגט אַ נײַ לעבן.

אַ „נײַ לעבן“, באַנייען דאָס לעבן, דאָס איז געווען דער געדאַנק, וואָס
האָט אים נישט פּאַרלאָזן אויף קײן טאָג, פאר די יאָרן זײט ער איז אַוועק

פונעם שמעמל, פארלאָזט דאָס ווייב מיט די צוויי קינדער און ארומגי-
 וואַנדלט מיט די בעמלער איבער דער מדינה. ער איז דעמלט אַלט געווען
 צוויי און צוואַנציק יאָר. זעקס יאָר זענען איבערגעלאָפן. פאר די זעקס יאָר
 האָט ער שוין נישט ארומגעקרייזט ארום דעם שמעמל, ארום דער פארלאָ-
 זענער בודקע, ווו ער האָט דאָס ווייב מיט די קינדער איבערגעלאָזן. אין
 שפעטע, טונקעלע נעכט האָט ער זיך פארקליבן, פון קיינעם נישט געזען, ווי
 א מת פון יענער וועלט, ער האָט געשמעקט צו די פארהוילטע ברעטער פון
 דער בודקע, צו דעם טוכלען ריח פונעם גרינווארג, מיט וועלכן דאָס ווייב
 האָט געהאנדלט, דער זעלבער ריח פון דלות, פון וועלכן ער איז אנטלאָפן.
 ער האָט אפילו אייגנמאַל געזען זיין ווייב די ענגה. עס איז זי שווער געווען
 צו דערקענען. אָבער די קינדער האָט ער נישט געזען. ער האָט נישט איינ-
 מאַל אייסגעשמעקט א ציטערדיקע האנט א קלאפ צו טאָן אין דעם טונ-
 קעלן, פארהויכטן שייבל פון דער בודקע. און מיט פארנעפלטע אויגן פון
 הייסע טרערן אנטלאָפן צוריק אין דער וועלט אריין.

שוין צוויי יאָר, אָז ער ווייסט גאָרנישט וועגן זיינע קינדער. ער קלערט
 אַליין זעלמענער וועגן זיי און ער פילט דערביי א דינעם שמאָך ערנעץ ביים
 הארץ, וואָס לויפט דורך ווי אַ בליץ. אין אַזאַ מינוט וואָלט ער אוועקגע-
 געבן דעם קנויל געלט אינעם זעקל, וואָס ער האָט פארשמעקט אויף דער
 ברוסט. דאָס געלט, וואָס ער האָט געקליבן דורך די יאָרן, דאָס געלט, וואָס
 דארף אים העלפן צו דעם נייעם לעבן.

ער האָט זיך דערמאָנט ווי היינט פארטאָג, ווען ער האָט זיך געשלאָגן
 מיט „בערזש כלאַפ“, וואָס האָט אים געוואָלט באַרויבן, איז דאָס געלט גע-
 לעגן אין אַלגאס הענט. מיט וואָס פאר א פשוטער, קינדערישער ריינקייט
 זי האָט אים דאָס געלט צוריקגעגעבן, ווי זי האָט זיך געשלאָגן פאר אים,
 זי, די פרעמדע, וואָס איז אים אזוי אייגן און גאָנצע געוואָרן.

— אַלגא... —

זיין הארץ איז פול געווען פון אַ פייערלעך געפיל. ער האָט איצט אַליין
 געוואָלט דערצייגן אַלגאָן. ער האָט צוגנופגעלייגט אין האַלב-רוסישע און
 האַלב-יידישע ווערטער די געשיכטע פון זיין לעבן, וואָס האָט פאר אים
 אַליין אויך געהאַט דעם רייך פון א בוך, ווי ער וואָלט דאָס געלייענט און
 פארקאפט געוואָרן פון די ווייטערדיקע בלעטער. אָבער אַלגאָ איז איצט ווייט
 געווען פון אים. פאַר אירע אויגן זענען אויפגעשוומען אירע קינדערשע
 יאָרן אין אַדעס. דאָבט זיך, אזוי נישט לאַנג, אין ווי ווייט איז דאָס אַליין
 אוועק. אירע מרויעריקע קינדער-יאָרן אין דער פריילעכער שמאָט אַדעס,

וואו זי איז ארומגעלאָפן איבער די הייפלעך פון דער „מאָלדאוואַנקע“. וואו די יונגלעך פון דער גאָס האָבן זיך געשלאָגן צוליב איר, ווי ווילד, ווי הפסד און ווי פריילעך איז געווען דאָס לעבן.

דערנאָך איז געשמאָרבן די מאַמע... דער „באטקא“ האָט ארויפגעלייגט אויף איר זיינע קורצע, גראָבע הענט...

שפעטער האָט זי געמוזט ארומגיין איבער די הייף, איבער די שענקען און „טשיינעס“, שפילן, זינגען און מאַנצן, ביינאָכט באדינען דעם „באָטקא“ קאָס“ חברים, די אַלמע שיכורים און „זשוליקעס“, וואָס האָבן זי געכאַפּט אין די ווינקלען, געאַטעמט אויף איר מיט דעם מוטנעם ריח פון בראָנפן, געקניפט און געזוכט אירע ליפן מיט זייערע גישט פרישע מיילער. אַלנאָ האָט געשלאָגן, זי האָט זיך אויסגעלערנט שלאָגן, דראַפּען, בייסן און שמעגל דיך זיין גרייט זיך צו שיצן.

דעמלט איז צו איר חברטע אַניומאַ געקומען צופאַרן איר ברודער קאַלקאַ. ווי נאָך זי האָט אים דערזען, האָט זי דערפילט עפעס אַ זיסן שמאָך אין האַרץ. זי איז דעמלט שוין אַלט געווען פופצן יאָר. ער איז אַלט געווען אַכצן. און וואו זי איז געגאַנגען, האָט זי אים געזען. אַחוץ ביינאָכט, אין חלום.

קאַלקאַ איז געקומען פון פעטערבורג, וואו ער האָט געלערנט אין „קאַ-דעמיסקי קאַהפּוס“. ער האָט דאָרט געהאַט אַ רייכן זיידן, א גענעראַל. און איינגמאַל אין יאָר, איז ער געקומען קיין אַדעס, צו זיין שוועסטער אַניומאַ. אַלנאָ האָט זיך איצט דערמאַנט, ווען קאַלקאַ איז געקומען דאָס לעצטע מאָל, זומער, ווען זי האָט זיך פאַרליבט אין אים.

בלויע נעכט זענען געווען אויפן „וואַל“, אויפן ברעג פונעם ים. אויבן „פערעסיפ“, וואו דער ים ליגט איבער די דעכער פון דער שטאָט, דאָרט האָט ער איר דערציילט פון פעטערבורג, וועגן די בעלער, וואו עס מאַנצן אָפיצירן, גענעראַלן, מיט דאַמען אין ברויליאַנטן. און אויך וועגן אַרעמע מיידלעך, וואָס ווערן באַגליקט צוליב זייער שיינקייט. אַלנאָ האָט איר געוואָלט באַגליקט ווערן, זי האָט געוואוסט, אז זי איז שוין, ער האָט איר געזאָגט, ווי שוין זי איז...

זי האָט געגלויבט, אַז קאַלקאַ וועט זי קיינמאַל גישט פאַרלאָזן, זי איז געווען פאַרליבט אין זיין שטאַלצן, בלאָנדן קאַפּ, אין זיין אויסגעפאַסטער, מיליטערישער קליידונג און אַפילו אין זיינע ווייסע הענטשקעס, וואָס ער האָט שמעגליך געמראָנגן.

דערנאך האָט ער באַדאַרפט אַוועקפּאַרן, אַלנאָ האָט געפּילט, אז ער רייסט מיט איר האַרץ און זי האָט נישט געווסט וואָס צו טאָן.
זי געדענקט, אפילו ווי אַווי דאָס איז געשען. זי איז געלעגן ביי זיינע פּיס... און אין איין נאַכט, א ליכטיקע און א וואַרעמע, איז זי מיט אים פאַרבליבן ביי טאָג, ביים ברעג. די נאַכט איז ביי איר פאַרבליבן ווי אַ חלום, כאַטש פאַר דער נאַכט האָבן די ברודער געשפּיגן אויף איר און דער „כאַטש קאַ“ האָט זי געשלאָגן מיט די שטייול. פון דעמלט אָן איז די צייט געלאָפּן מאַדנע שנעל. קאַלקאן האָט זי שוין מער נישט געזען און ווען זי האָט געקלערט וועגן אים, האָט זי אים געזען אַ טאַנצנדיקן אויף די בעלער, אין די ווייסע הענטשקעס.

איצט ווייסט זי שוין, אַז קאַליא האָט זי אָפּגענאַרט און זי ווייסט נאָך פיל זאַכן... זי ווייסט, אז אַלע ווילן זי אָפּנאַרן... נאָר אין זיד פּילט זי אַ כוה, א כוח פון איר שיינקייט, פון געפעלן... זי ווייסט, אז ס'איז דאָ א רייזע כע וועלט, פון וועלכער מען קאָן אַלץ באַקומען, אָבער אירע יאָרן לויפן שנעל און ס'איז איר אַ שאַד. זי ווייסט, אַז דאָרף, אין געסל, אין וואַרשע, אין דער פרעמדער שטאָט, גייט איצט ארום די שוועסטער מאשא ארום די רויבערדיקע טעפּ, א מידע און אַ אָפּגעלאָזענע. דער „כאַטשא“ טרינקט און די ברודער קריגן זיד צוליב געלט, וואָס זיי האָבן אָנגעקליבן דורכן טאָג. גיין, זי וויל נישט גיין צוריק. ווהיין וועט זי גיין, ווהיין וועט זי פירן דער יונג? זי וועט גיין ווייטער מיט די ליכטיקע וועגן, איר האַרץ האָט געצויגן ווייטער... ווייטער... אַלנאָ האָט פאַרמאַכט די אויגן. די לינדע וואַרעמקייט האָט זיד צעגאַסן אין איר מיט א זיסער מידקייט און זי האָט געפּילט ווי זי גייט אריין אין אַ דרימל.

מיט פאַרמאַכטע אויגן, אין האַלבן דרימל, האָט זי מיטאַמאָל דערפּילט זיין הייסן אַטעם. אָבער זי האָט נישט מורא געהאט פאַר אים. זי האָט אפילו דערפּילט זיין הייסע, צאַפּלענדיקע האַנט אויף איר אַקסל. זי האָט ווי שטענדיק צוגעדריקט די גיטאַרע צו איר ברוסט און זיד אריינגעלאָזן אין געם זיסן דרימל.

דער „פּראָפּעסאָר“ האָט עפעס גערעדט צו איר, אָבער זי האָט נאָר פאַרנומען זיין ברענענדיקן אַטעם, זי האָט אין פאַרטראַגנטיק געזאָגט:
— פיר מיר נישט צו די „זשידעס“... איך וויל בעסער גיין... אַוועק...

קיין „ראַסיעיא“,.... קיין אַדעס... אַליין וועל איר גיין...
— אַלנאָ... — האָט דער יונג מיט א שטילער, הייסער שמים גערעדט — אַלנאָ... דו וועסט נישט גיין אַליין... דו וועסט זיין ביי מיר א „גראַפּי“

גייע... און אַרטיסטקע... איד וועל דיר ווייזן ווער איד בין... וועסט זען... אלץ וועט זיין אנדערש... איד בין נישט קיין בעטלער... איד בין אויך אן אד-מיסט... מיר וועלן אַוועקגיין צו אנדערע מענטשן... איד וועל דיר דערציילן פון מיין לעבן...

ער האָט גערעדט שטיל און עס האָבן זיך געענדערט אירע געדאַנקען. זי האָט דערפילט אין זיך אַ צופילוס פון גייעס כוח. זי האָט זיך אויסגע-צויגן אין איר גאַנצער לענג, אירע קרעפטיקע פיס האָבן זיך ארויסגעריסן פון איר ברייטן און קורצן קליידל און אַ שטיק בלענהנדיק לייב האָט א לויכט געפאַן אין דער זון.

— ער... „שטאַרט וואַזמי“...

און זי איז אויפגעשפרונגען, א גרויסע, א פרעמדע און א רייזנדיקע.

דער יוגנט האָט ארויסגעכאַפט דאָס זעקל מיט געלט:

— איד האָב געלט... אַלגא... און איד וועל נאָך האָבן... איד וועל אלץ

מאַן... אַלץ פאַר דיר...

זי האָט איצט, אפשר צום ערשטן מאַל, א קוק געמאַן אויף אים. זיין שווארצע, קרעפטיקער קאַפ האָט איצט געלויכטן מיט א יוגנטלעכן און קרעפטיקן גלאַנץ:

— ציגיניער... האָט זי אַ זאָג געמאַן ווי צו זיך.

— גיין, נישט קיין ציגיניער... אַלגא... א ייד... איד בין אַ ייד... און

דו ביסט אויך אַ יידישע... איד וועל גיין מיט דיר וווּ נאָך דו וועסט וועלן... מיר וועלן לערנען... שפילן... זינגען... לעזן ביכער...

ער האָט פיכערהאַפט ארויסגעכאַפט פונעם זאַק א גרויס בוך:

— זעסט, אַלגא... אָט דאָס בוך... דאָ איז אלעס געשריבן... אזוי ווי

מיין לעבן...

ער האָט איר צוגעפראָגן דאָס בוך. דאָס איז געווען אַ דיק בוך מיט צעקנײַטשטע בלעטער. זי האָט אויפגעריסן די אויגן און קינדעריש לאַנג-זאם איבערגעלייענט:

— „גאַרק“...

און מיט קינדערישער פרייד אין אירע קלאַרע, גלאַנציקע אויגן, האָט

זי אויסגעשריגן:

— איד ווייס... „גאַרק“... מאַקסיס גאַרק... מיין „פּאַדוואַ“ אַניו-

טאַ... זיין בילד... א „פּיסאַטעל“... א שרייבער... ביי אונדז זאָגט מען... ער געווען אַ „באַסיאק“...

און זי האָט זיך צעלאַכט, בליצנדיק מיט אירע פרישע, ווייסע ציין.

דאָס בוך איז געלעגן אויף דעם ווייכן מאָר, אָנגעשפארט אין א ברײַטן שאַטנדיקן בוים, זייערע פעק זענען געווען נאָענט צוגעצויגן צו זיך אזוי, אַז ער האָט געפילט איר קילן אַמעם. ער האָט געלייענט און זי האָט געהערט. דאָס וואָס ער האָט איצט געהערט זיין אייגענע שטים, וואָס זיין מויל האָט ארויסגערעדט ווערטער אין דער רוסישער שפראך, איז פאַר אים געווען אַ נייע איבערראַשונג, ווי ער וואָלט צום ערשטן מאל אױספֿרובירט זיינע א דערפֿינדונג. ער האָט זיך נאָך קײנמאל מיט קײנעם נישט געטױלט דערמיט, וואָס ער האָט אַלע יאָרן געלייענט, אױסטוענדיק די בעטלער-מאסקע. ער האָט געלייענט ערגעץ אין פרעמדע אונטערנאַסן, אויף פרעמדע טרעפּ, בײַ די צאַנקענדיקע ליכטלעך, אין די חורבות, וווּ די בעטלער האָבן זיך געזאמלט.

עס האָט זיך אים געדאַכט, אז ער האָלט אין זיינע הענט עפעס אַ כײַ-שוף, מיט וועלכן ער וועט זי צובינדן צו זיך. ער האָט אפילו נישט געפילט, אַז ער רעדט מיט אַ שפראך פֿון אַ פרעמד און ווייט לעבן, ער האָט גע-לייענט פֿון דעם בוך, ער האָט ארויסגעכאַפּט ווערטער, וואָס זענען באַלד פארוואנדלט געוואָרן אין א געוועב פֿון דינע און שמאַרקע פעדים, וואָס האָט זײַ בידע פארבונדן.

דאָס בוך צווישן זיי האָט באדאַרפֿט זיין די ערשטע אַנטפֿלעקונג פֿאַר איר, אַז ער איז נישט קיין בעטלער. און אים האָט זיך געדאַכט, אז אין דעם ליכטיקן טאָג, אין דעם שטילן און פֿרידלעכן וואָלד, האָט ער אַראָפּ געוואָרפֿן פֿון זיך דעם בעטלער-שטויב צו וועלכן ער וועט זיך שוין קײנ-מאל נישט אומקערן.

אַלנא האָט געהערט.

זי איז געווען קינדעריש פֿאַרהערט און פֿאַרטראַגן אין דעם גאַנג פֿון דעם, וואָס עס איז געשען מיט דעם מענטש, וואָס האָט פֿאַר איר ווי ארויס-געשפּאַנט פֿון דעם בוך. זי האָט מיט אַלע חושים נאָכגעפֿאַלגט וואָס מיט אים איז געשען. זי האָט איצט פֿאַרגעסן אין אלעם וואָס זי האָט דורכגע-לעבט, זײַט זי האָט פֿאַרלאָזן די היים. אויך ער איז פֿאַר איר היינט געוואָרן אַז אַנדערער. זי האָט אַ סוף געמאַן אויף אים און ווי צום ערשטן מאל אין אים דערזען אַ נייעם מענטש. זי האָט געכאַפּט דעם פֿאַרבענקטן, הייסן בליק פֿון זיינע אויגן. אַ יוגנטלעכע פֿרישקײט האָט איצט געשפּילט אויף זיין

טונקל, בייניק פנים. זייערע בליקן האָבן זיך באַגענגט און ער האָט איבער־
געריסן דאָס ליינען:

— אַלגא... —

די זעלבע וואַרעמקייט, מיט וועלכער ער האָט געלייענט, האָט ער אַ
ריינגעליינט אין דעם קלאַנג, און ער האָט זי צאָרט אָנגענומען ביי דער
האנט. אירע אויגן האָבן אַ שפּיל געמאַן און זי האָט געזאָגט:

— ליינען נאָך... וואָס איז געווען ווייטער... נו, ליינען...

— אַלגא... — האָט ער נאָכאמאָל געזאָגט — אַלגא... דוף מיד ביי

מיין נאָמען... איר הייס: שמעון...

— איר ווייס נישט אַזאָ נאָמען... ביי אונדז: גרישא, יאַשא, וואָלאָ

דיא...

— ניו... דוף מיד, שמעון...

זי האָט אים לאַנג אָנגעקוקט, און פּלוצלונג געזאָגט:

— סימאָן...

און זי האָט זיך צעלאַכט.

— דאָס נישט קיין שיינער נאָמען... אַ, קאַליא... ניקאַליאַ... אַט, אַ

שיינער נאָמען...

דער ווינג האָט דערפּילט אַ טיפּן שטאַך. אַבער אַלגא האָט אים פּלוצ־
לונג אַ גלעט געמאַן איבער די האָר און קאַפּריזנע אַ זאָג געמאַן:

— סימאָן... ליינען ווייטער...

ער האָט צום ערשטן מאַל דערפּילט איר קליינע, קינדערישע, וואַרעמע
און קרעפטיקע האַנט און ער האָט ווייטער געלייענט.

אויך אויף די בלעטער פון דעם בוך האָט אַ מענטש געוואַנדערט אַ
בער די וועגן, אויך אין דעם בוך האָבן מענטשן געזוכט אַ ניי לעבן זיך
אויפצוהייבן פון דער געפאַלנקייט. און שמעון האָט שוין פון לאַנג געפּילט
אַ ברודערלעכע נאָענטקייט צו די מענטשן. שוין יאָרן ווי ער האָט זיך פאַר־
בונדן מיט די מענטשן און מיט די ביכער. נאָך ווען ער איז געווען אַ יינגל,
אַ יתום אין שמעטל, נאָך ווען ער האָט געלערנט אין דער ישיבה און גענעסן
ברויט ביי פרעמדע טישן.

מיטן כוח פון די ביכער איז ער אַנטלאָפּן פון דעם שמעטל, ארייַג־
געקענטן זיך אויף יאָרן אין דער גרויזאַמער בעטלער־וועלט, אויסגעהאַ־
מערט זיין מאַסקע און פאַרהוילן זיין פנים פאַר מענטשן. ער איז געווען
אַ בעטלער, אַבער פון הינטער דער בעטלער־מאַסקע האָט ער געקוקט אויף
די מענטשן און אויף זייערע נעגן.

ער איז געווען דאָס רעסעניש אין דער בעטלער-וועלט. מען האָט נישט געוואָסט אין וואָס עס ליגט זיין כוח, מיט וועלכן ער האָט געקאָנט פֿלעפּן די מענטשן, ביי וועלכע ער האָט געבעטלט. ער האָט געשפּילט די ראָל פֿון דעם מעפיסטאָ, געשטאָכן מיט ביטערע אמתן די, וואָס האָבן אים געגעבן גר-בות, געקוקט אויף זיי מיט ביטול און געוואָרפֿן זיי אין פנים אריין אמתן, וואָס האָבן זיי פארשעמט. דאָס איז געווען זיין טרייסט פאר דעם אָפּגרונגט איז וועלכן ער האָט געלעבט.

ער האָט געקאָנט אויפֿרודערן דאָס געמיט און דאָס געוויסן פֿון די ריי-כע סוחרים פֿון די ייִדישע וואַרשעווער גאסן. די באַלעבאָטים האָבן ביסלעכע-ווייז אין אים דערפֿילט א שטאַלצן און שמאַרקן מענטש. מען האָט גענומען אויסטייטשן זיינע רייד און געפונען אין זיי טיפע רמזים און געדאנקען, ער האָט געקאָנט די ייִדישע גאס, און די ייִדישע גאָס האָט געקאָנט דעם אומ-היימלעכן הוצפהדיקן בעטלער, וואָס מאכט פריילעך און אומעטיק, דעם „פּראָפּעסאָר“. און אין די גרויסע, ייִדישע קראַמען, אויף שמחות אין לוויית איז מען געוויינט געוואָרן צו הערן זיינע רייד, אין וועלכע מען האָט געפונען אַ טיפֿן באַשייד.

ער האָט געהאט א סך וועגן דעם צו דערציילן. און קיינער האָט נישט געוואָסט וועגן זיינע סודותפֿולע און שמאַרקע באַגעגענישן מיט פרויען, וואָס ער האָט מיט זיין קלוגער און לוסטיקער פרייהייט ארויסגענאַרט פֿון זייער רע אומעטיקע, באַלעבאָטישע שמובן, און איבערגעלעבט מיט זיי זיסע אין באַהאַלטענע גאַענטקייטן, וועגן וועלכע קיינער אהויף אים האָט נישט געוואָסט.

ער האָט געלעבט א דאָפֿלט-לעבן און אַ דרייפאַכיק, ווען ער האָט בא-דאַרפט און ער האָט געגלויבט, אַז עס וועט קומען דער טאָג, ווען ער וועט ערגעץ, אין אַ גרויסער רוי, זיך אַוועקוועצן מיט אַ פּעדער אין דער האַנט, דערציילן דאָס בוך פֿון זיין ווונדערלעך לעבן. דערווייל געפינט ער אין די ביכער שטיקער פֿון זיין געמיט, פֿון זיין לעבן, אָבער קיינער איז אים נישט אזוי ברודערלעך-גאַענטט ווי דער נייער, פרייער, ריזיקער מענטש, וואָס ליגט צעלייגט אין דער ברייטער רחבות פֿון זיין גרויס האַרץ, איבער די וועגן פֿון זיין אומענדלעך לאַנד, אויף די זוניקע ברעגן פֿון דער „וואַלאַגאָ“. דער וויי-טער און אזוי גאַענטער מענטש, מאַקסים גאָרקי.

ווי גוט איז, וואָס אַלגאָס אויגן זענען אזוי כרייט אויפֿגעריסן, וואָס זי הערט אים מיט אַזאַ גרויסער געשפּאַנטקייט.

שמעון האָט געלייענט און אַ גרויסע פרייד און אַ גרויסע דערוואַרטיג

איז געוואקסן אין זיין הארץ. ער האָט מיטאַמאָל דערפילט, אז דער היינטיגער
טיקער טאָג איז אַ גרויסער, ווי אַן אָנהייב פון אַ נייעם וועג. זיין ווילד הארץ
האָט געקלאַפּט אין דערוואַרטונג. היינט האָט ער באַקומען אַלגאָן,
אַ שטאַרקן און אַ זיסן שותף צו דעם נייעם וועג.

ער האָט געלייענט און אים האָט זיך געדאַכט, אַז צוזאַמען מיט אַלגאָן
מאַגט ער זיך אַהין צו יענע ברעגן, אַז ביי דע וועלן זיי פריידיקע אויסשפאַן
נען די גרענעצלאָזע וועלט, אַז זיי וועלן אנטפלעקן נייע ערטער, מענטשן
און געשעענישן.

אויך דאָ, אין בוך, האָט זיך דערציילט פון אַ פרוי, אַ יונגע, אַ פרייע
און אַ קרעפטיקע, אויך זי האָט געוואַנדערט, מיט יעדער שורה אינגעם בוך
איז זי געענטער און היימישער געוואָרן, אַט, אַט ווערט זי פארוואַנדלט אין
אַלגאָן.

שמעון האָט מער נישט געקאָנט לייענען. אים איז עפעס ווי אַ שאָד
געוואָרן אויסצוטרינקען מיטאַמאָל די זיסע פריידיקייט און בענקשאַפט,
וואָס האָט געשטראַמט פון דעם בוך און ער האָט איבערגעדריסן דאָס
לייענען.

אַלגאָס בליק איז געווען ווייט אוועקגעשראַגן. זי האָט אַ קרעכץ געמאַן:
— אד, ווי גוט...

זי האָט פארוואָרפן דעם קאַפּ, אירע האַר האָבן זיך צעלאָזן און איר
האַלב-אַפן מויל האָט געשפילט אין אַ פארטראַכטן שמייכל:

— אַט דאָס זענען אמתע מענטשן... הארציקע... נישט אזוי ווי אונז-
דזערע...

— מיר וועלן גיין... דאָרט... צו זיי... אמת... אַלגאָן...

און צום ערשטן מאָל האָט ער דערפילט דעם קרעפטיקן, שיכורנדיקן
ריח פון אירע לעבעדיקע האַר.

זיי האָבן געשמעקט מיט דעם ריח פון וואַלד.

* * *

שטיף האָט זיך די זון גערוקט צו מערב. די ליכט האָט זיך געטוישט
אין אַ קילן, זילבערנעם געפיל. עס איז געווען שוין ווייט נאָך האַלבן טאָג.
אין וואַלד האָט זיך געשאַטמט. עס איז געווען ווונדערלעך שטיף.

א פרעמדע קלאסיש פון סוף-זומער האָט דעהמאָנט, אַז דער מאָג פאַר-
 שווינדט, כאָטש אין דער ווייט זענען נאָך געלעגן גאַלדענע פאַסן ליכט.
 אַלנאָם קאָפּ אין געלעגן אויף זיין אַרעם, ער האָט געזען ווי עס פאַר-
 מאַכן זיך אירע אַייגן אין אַ דרימל, וואָס האָט שווערער געמאַכט איר קאָפּ
 אויף זיין אַקסל. זי האָט מיר געאַטעמט און אירע קינדערישע פינגער האָבן
 געדרימלט ביי די סטרונעס פון דער גיטאַרע.
 שמעון האָט זיך אַרומגעקוקט. שטיקער לאַנקעס האָבן זיך אין דער
 ווייט געבאָדן אין אַ זעלזאַם ליכט און האָבן אויסגעזען ווי גליקלעכע
 אינדזלען.

ער האָט געוואָס, אַז דאָ נישט ווייט, הינטער די פּלאַכע זאַמל-בערג-
 לעד, ליגן וועגן צו נאָענטע דערפער און שטעטלעך. אַפילו דאָס שטעטל,
 וווּ עס וואָגלען זיינע צוויי אַרעמע און פאַרלאָזטע קינדער, ליגט אויך נישט
 ווייט פון דאָנען. ער האָט שטיל און פאַמעלעך אַריבערגעלייגט זיין זעמל
 מיט געלט פון איין באַהעלטעניש אין אַן אַנדערער. אויף זיין פנים האָט זיך
 פּלוצלונג באוויזן אַ שאַרפע זאָרג.

ער האָט אַ קוק געמאַן אויפן הימל. אין דער בלייכער, אַפגעקילמער
 בלויקייט אין נישט געווען צו געפינען קיין שפרענקלעך וואָלקן. ער וואָלט
 אַזוי געהאַלטן אַלנאָם קאָפּ דורך טעג און נעכט, אַז אַי איבעררייס. עס האָט
 זיך נישט געוואָלט איבעררייסן איר קינדערישן דרימל אין וועלכן עס איז
 געלעגן די נאנצע פּולקייט און פּרישקייט פון איר יוגנט. ער האָט אָבער גע-
 וואָס, אז זיי דאַרפן גיין.

10.

עס איז אים אַ שאַך געווען איבערצורייסן איר יוגנט שלאַף, וואָס האָט
 פאַרגאַסן איר פנים מיט אַ ראָזקייט פון געזונטער רו. שלאַפנדיק האָט אַלנאָ
 אויסגעזען ווי אַ פאַרבלאָאָנזשעט קינד און אויך אין איר קערנדיקער ווייב-
 לעכקייט איז געווען עפעס רירנדס, וואָס האָט מער אַנטציקט ווי גערייצט.
 אויך שמעון האָט געהאט דאָס געפיל, ווי ער וואָלט געהיט אַ שיינ געוויקס,
 וואָס מען דאַרף פלעגן און צירן.

ער האָט פאַרוויקסן אוועקגעלייגט איר שלאַפנדיקן קאָפּ אויף דעם
 ווייכן מאָך, אריינגעלייגט דאָס בוך אינעם זעקל און גענומען זיך גרייטן צום
 גיין.

דער היינטיקער מאָג האָט אים אַ סך צוגעזאָגט. אַלנאָם איינהערן זיך

צו דעם, וואָס ער האָט איר געלייגט פונעם בוך, האָט זי אים גאַנצט און
אייניג געמאַכט. נאָך פיל יאָרן האָט ער איצט געפילט ווי זיין הארץ איז אָנגע-
געזעטיקט מיט רו. און ער האָט דערפילט אין זיך א נייעם צופלוס פון כוח
בייצומען יעדער שמערונג אויף זיין וועג. ער האָט זיך אויפגעשמעלט אין
זיך ארוםגעקוקט אין דער ווייט. ער האָט אויפגענומען די שטיקלייט, וואָס
איז געלעבן ארום. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז די מענטשן זענען ערגעץ פאַר-
שוונדן און נאָר ער און אַלנאַ זענען פאַרבליבן אַליין.

שמעון האָט געקאָנט די געגנט. ער האָט געוואוסט, אז מען באַדאַרף
אַריבערגיין די נישט-ווייטע זאַמד-בערג פון הינטער וועלכע עס זענען זיך
ארויס די טעלעגראַף-דרענגער מיט די ווייטע טעפּלעך און דראַקטן, אַראַפּ-
לאָזן זיך אויפן שאַסיי, וווּ עס ליגט דער לובלינער טראַקט מיט שמעמלעך
גאַנצע אײַנס פונעם אנדערן. ער האָט געוואָלט, איידער עס ווערט נאכט,
צוגיין צו אַ נישט-ווייט שמעמל, וווּ ער האָט געקאָנט אַן אַלמע יודענע, וואָס
פלעגט אויפגעמען בעמלעך. דאָרט וואָלט ער געקאָנט מיט אַלנאַ איבער-
געכטיקן, די אַלמע האָט געהאַט א קליין, האלב-איינגעפאלן הייזל אויפן
טראַקט הינטערן שמעמל. זי האָט זיך פאַרגומען מיט ליינן קאַרטן, אַפּ-
שפּרעכונגען. דאָס יידישע שמעמל האָט פאַר איר מורא געהאַט. מען האָט
געאָגט, אז זי איז אַ געשמדע, אַז זי איז אַ מכשפה און האָט צו טאָן
מיט שדים. ער האָט מורא געהאַט מיט זיין זעקל געלט צו געכטיקן ביי אַ
פוילישן פויער, ווייל ער האָט געוואוסט פון פיל געשיכטן וועגן דערהרגעמע
און באַרויבטע יידן, וואָס האָבן געגעכטיקט אין פויערישע כאַטעס. און ווי
שמענדיק, ווען ער האָט זיך געלאָזט איבער אומבאַשטימטע וועגן, האָט זיין
הארץ געצאפלט פון אומרואיקן דערווארטן. זיין פעיקייט אריינצוגיין אין
פאַרשידענע ראַלן האָט שוין איצט אין אים געברויזט. ער האָט געוואוסט,
אַז עס וועט שווער זיין צווישן יידן אין יידישע שטובן אַריינצופירן אַלנאַ
מיט איר נישט-רוסישן לשון.

ער האָט אַ קוק געמאַן אויף איר. עס איז שווער געווען אין איר צו
דערקענען אַ יידישע און אים האָט אַ בליץ געטאָן אַ געדאַנק אריינצוגיין
אין דער ראַל פון אַן אַדעסער. רעדן האלב-יידיש און האלב-רוסיש. ער האָט
זיך אָנגעבוין און אָנגעמענדיק אַלנאַ פאַר אַ האַנט, זי גענומען וועקן:

— אַלנאַ... קום... עס איז שפעט... עס ווערט נאַכט...

זי האָט געעפנט די אויגן. זי איז נאָך זעט אויס געווען פאַרטראַגן אין
שלאָף און נישט געוואוסט וווּ זי געפינט זיך:

— קום, אַלנאַ. מען דאַרף גיין...

זי האָט זיך אויפגעזעצט. עס איז געוואָרן קיל. זי האָט אַ ציטער גע-
טאָן אין גענומען פארריכטן אירע האָר. שמעון האָט זיך געפאָרעט ביי דעם
זעקל.

— וווהין וועסטו מיר פירן... ווידער אַהין צו דיי...
אים איז מיטאַמאָל שווער געוואָרן. די נאנצע ליכטיקייט און גרינגע-
קייט פון דעם טאָג איז מיטאַמאָל פארשווונדן. ער האָט נאָך נישט געוויסט,
וואָס איר צו ענטפערן. און ווידער האָט די שרעק זי צו פארלירן אויפגע-
הויבן דעם קאָפּ. דער יונג האָט געהאט אזויפיל איר צו זאָגן, און ער האָט
נישט געפונען קיין ווערטער. ער האָט געוויסט, אַז ער דארף שוין עפעס טאָן,
אז זי זאָל אים טרויען און גיין מיט אים.

— קום, אָלגאָ... איר וועל דינגען אַ שטוב... איר האָב געלט...

זי האָט געקוקט אויף אים מיט קינדעריש-פארוואַרנטע אויגן:

— מען וועט נישט אריינגלאָזן... אזעלכע...

זי איז געוויינט געווען, אַז ווען איר באַטקאָ מיט די ברידער האָבן
געוואָלט ערגעץ דינגען אַ דירה, האָט מען זיי נישט געוואָלט האָבן, אזוי ווי
ציניינער.

— איר האָב געלט... אָלגאָ... איר וועל באַצאלן...

עס איז נאָך פאַר אים נישט קלאָר געווען ווי אזוי, נאָך ער האָט אין
דער מינוט שוין געזען פאַר זיך אַ שטוב מיט אָלגאָ, אַז אייגענע שטוב,
מיט אַ פאַרמאָכטער טיר. אין אַוונט זיצן זיי אין דער ליכטיק, לויטענען ביי
כער און דערציילן...

און אפשר אַוועקפאָרן ערגעץ ווייט... צו אַנדערע מענטשן...

— קום... — האָט ער געזאָגט — אָלגאָ... עס וועט זיין גוט...

און זיי האָבן ביידע אַ שפּאַן געמאַן. זיי האָבן זיך נאָך אומגעקוקט
צוריק אויף דעם אָרט אין דעם וואַלד, ווו עס האָט זיך שוין אָנגערוקט
אַ טונקעלע פרעמדקייט פון אַוונט. זיי האָבן זיך געלאָזן פאָרויס. און זיך
אויפגעהויבן אויפן זאַמד-באַרג, און דאָ האָבן זיי שוין אין דעם לעצטן,
געפּלדיקן ליכט דערזען דעם ווייסלעכן פאַס פון דעם שאַסיי. זיי זענען
שווייגנדיק אָפּגעגאַנגען עטלעכע טריט, און פּליצלונג האָט די שטיקקייט
אַרום, ווי אַ ציטער געמאַן, ווי אַ ווייטער, פאַרדומפענער דונער וואָלט זיך
זרגעץ איבערגעקלאָרעט. שמעון האָט פאַרהאַלטן זיינע טריט און האָט זיך
אַרימגעקוקט. דער הימל איז געהאַנגען אַ טיף-בלוייער, אַ קלאָרער. אויף
דעם מערב-זוים האָבן נאָך געשפּילט די שמראַלן פון דער זון, וואָס האָט
זיך גענומען זעצן:

— מען שיסט ערנען... — האָט ער ווי צו זיך אַליין געזאָגט, אין דער
הגע האָט זיך ווידער אַ פּרייסל געמאַן די שטיקלייט. אויבמאָל און — נאָכ־
אַמאָל. עפעס אומהיימלעכעס איז געלעגן אין דעם ווייטן קראַך, ווי
אַ מורמל פון אַ שווערן און ביזן כּוה.

„מען לערנט שיסן“ — האָט שמעון אַ קלער געמאַן, און ער האָט
זיך דערבײַ דערמאָנט, ווי ער פּלעגט יינגלױז לויפן זען, ווי מען לערנט
די זעלנער שיסן, נישט ווייט פונעם שמעל, אין דער פעסטונג, אונטער
די אומעטיקע גרינע סודותדיקע בערג און די רויטע, גראַבע ווענט אין
קױלעכדיקע אומהיימלעכע מויערן.

דאָס האָט אים דערמאָנט, אַז מיט דעם וועג וואָלט ער איצט געקאָנט
גיין, וווּ עס געפינען זיך זיינע קינדער. אָבער ער האָט איצט נישט געוואָלט
קלערן דערפון, וואָס קאָן אים דערווייטערן פון אַלגאַן און פון דעם נייעם
לעבן, צו וועלכן ער האָט געוואָלט גיין. זיי האָבן זיך אַראָפּגעלאָזן פון אײן
בערגל. און די גאַנצע געגנט האָט זיך ווידער פאַר זיי פאַרשלאָסן. זיי האָבן
זיך ווידער אויפגעהויבן און אַלץ געענטער האָט זיך דער שאַכיי געזען. עס
האָבן זיך אויך אַלץ דײטלעכער די פּרייסלענדיקע, ווייטע דונערן געהערט.
שוין נישט ווייט פונעם שאַסיי, וווּ מען האָט שוין פונדערווייטן גע-
קאָנט זען די שפיצן און דעכער פון באַוווינטע ערטער, האָבן זיי דערהערט
אַ מאָדנעם קלימפּעדיקן גערודער, ווי עפעס אַז אײזערנע שווערע זאַך
וואָלט זיך אָן אויפהער געשלעפט און געריבן אין דער ערד. דער שווע-
רער געקלימפּער איז געווען אַזוי ווייט פון דער שטיקלייט און רו פון דעם
ליכטיקן מאַג אין וואַלד.

מיט אַ שמאַלן, לײטיקן וועג האָבן זיי זיך אַראָפּגעלאָזן. דאָ האָט מען
שוין געזען פּלױטן און האַלב־דאָרפישע הייזלעך און שפּילנדיקע דאָרפישע
קינדער בײַ די פּלױטן. דאָס שווערע גערודער פונעם שאַסיי האָט זיך שוין
דאָ דײטלעך געהערט און דאָס ווייטע דונערן האָט זיך פון צײט צו צײט
אויסגעמישט מיט דעם גערודער.

מיטאַמאָל האָט זיך פון אַ טירל אין פּלױט באַוווּזן אַ הויכער פּויער,
אַנגעטאַן אין שטיוול, אין אַ בלוי טיכּן הימל. ער האָט פאַרריסן זײן לאַנגן
האַלדז און עפעס געזוכט אויף אַ בוים.

דערזענדיק אַלגאַן מיט שמעונען האָט ער זיי באַטראַכט מיט
אַ בולטן השק צו פרעגן ווער זיי זענען און פון וואָנען זיי קומען. אַמױסמנס

הָאָם נַעֲקוּמַת מִיַּם חֶשֶׁד אֹן פֶּאָרוֹוֹנְדֶּרֹונג אוֹיף אָלְנאַס גִּיטאַרע. ער הָאָט
שוין אפילו א זאָג געמאַן:

— אַ, מוֹזיקאַ...

דעמלט הָאָט שמעון געזאָגט:

— גוטן אָונט, „גאַספּאַדאַזש“...

— גוטן אָונט.

— זאָגט מיר באַלעבאַס... וואָס איז הָאָס אַזאַ גערודער אויפן שאַס...
אַזאַ פּאַרעכץ...

— „אַ גאָ... באַ וואַינאַ“... ווייל ס'איז מלחמה... ווייסט איר נאָכ־
גישט דערפון... אַז...

ביידע זענען זיי שטיין געבליבן, גישט וויסנדיק וואָס צו זאָגן. שמעון
הָאָט דערפילט עפעס ווי אַ שמויס פון אַ שטראַס בלוט. ער הָאָט גישט
געווסט, וואָס עס וועט געשען אין אַ מינוט אַרום:

— אָט, מענטשן ווייסן גישט אַז ס'איז מלחמה... — הָאָט דער פויער
ווייטער גערעדט — אַז דער רוס שלאָגט זיך מיטן דייטש שוין וויפל פענן...
אָט הערט מען שוין קלאַפן... בוך=בוך... ביי איוואַנגראַד ערגעץ... איר
הָאָט געוויס געהוילעט אויף אַ חתונה... און נאָרנישט געווסט... הָאָט דער
פויער געלאַכט, ווען זיי זענען געווען אַ פּאַר טריט ווייס פון אים.
— אָלנאַ... הערסט... ס'איז אַ מלחמה...

זי הָאָט געקוקט אויף אים מיט צעשראָקענע אויגן. זי הָאָט זיך
אַ וואַקל געמאַן און מיטאַמאַל אָנגעהויבן צו וויינען:

— איצט וועלן אַלע אַוועקגיין אויף דער „וואַינאַ“... מיינע ברידער,
און דער „באַטמאַ“, און קאַלקאַ... מיינע ברידער וואָבן געדינט ביי די סאָל־
דאַטן... און קאַלקאַ אַז אַפּיצער...

שמעונען איז ליידיק געוואָרן אין האַרץ. זי איז מיטאַמאַל געוואָרן
פרעמד. אָבער באַלד הָאָט זי אויף אים אַ קוק געמאַן און מיט טרערן איז
די אויגן געזאָגט:

— און דו אויך אַוועקגיין... אַלע... אַלע... איר בלייבן אַליין...

— אָלנאַ... איר וועל דיר גישט איבערלאָזן... מיר וועלן פאַרן אין
שטאַט... איר וועלן פאַרן מיט דיר... מיר וועלן זיך גישט צעשיידן...
און מיט שנעלע טריט האָבן זיי זיך אַריינגעלאָזן אין די ערשמע געס־
לעך פון דעם קליינעם, האַלב־דאַרפֿישן שטעטל.

שוין פון די ערשטע, דאָרפישע הייזלעך, האָט מען געקאָנט דערפילן, אַז עס איז געשען עפעס אַ גרויס, משונהדיק געשעעניש. עפעס אַ שרעק און אַן אומרו האָט געקומט פון אלעם אַרום, כאָטש אויפן ערשטן בליק האָט זיך גאָרנישט געענדערט, עס זענען געשטאַנען די דאָרפישע הייזלעך, די כאָטעס מיט די אַלמע שמרויענע און מיט גרויעס מאָך באַוואַקסענע דע-כער האָבן זיך מיט זאַפטיקער טונקלקייט אַריינגעשניטן אינעם קלאָרן, פאַרנאַכטיקן הימל. פויערישע קינדער האָבן שוין אויף אַונט פאַריאָגט פון פעלד די קי, וואָס זענען גענאַנגען שווער-באַלאָדענע מיט וואַקלענדיקע, פולע אייטערס און האָבן פרידלעך גערשוועט און זיך געריבן אין די פלוויסן. די באַרוועסע פויערישע קינדער מיט די ווייסע, פלאַקסענע האָר האָבן, ווי אייביק, מיט זייערע בלויע אויגן ווי מיט שאַרפע מעסערלעך, פול מיט חשד און ניויר, זיך אַריינגעשניטן אין שמעונען מיט אַלאַנא. אַלאַנא מיט איר גיטאַרע און דער שוואַרצער מענטש מיטן זעקל אויף דער פלייצע האָבן אויפגערודערט די דרימלענדיקע געסט, זיי האָבן גישט געוויסט ווי אזוי זיי אויפצוגעמען. אַ קליין, האַלב-נאַקעט יינגלעך האָט ווילד אַ לויף געטאָן און אַריינגעשריגן אינעם הייפל:

— מאַמאַ... ציגיינער...

באַלד האָט זיך באַוויזן אַ פויערטע. זי איז געבליבן שטיין, אָנגע-שאַרט אין דער פורטקע, פאַרליינט די הענט אויפן בויד און געקוקט מיט חשד, מיט חוזק און אומרו. און ווי מען וואָלט זיך איבערגעגעבן געהיימע סיגנאַלן, האָבן זיך באַלד ביי אַלע פורטקעס באַוויזן פויערטעס און פויערים. זיי האָבן זיך איבערגערעדט און איבערגעשריגן וועגן די פרעמדע, וואָס וואַנדערן דאָ אַרום.

דער יונג האָט געקאָנט דאָס פוילישע דאָרף און ער האָט דערפילט, אַז אונטער דער רו ליגט דאָ אַ באַהאַלמענע אויפגערייצטקייט, וואָס שמעקט מיט געפאַר און הפקרות. ער האָט געוויסט, אַז עס איז בעסער וואָס גיכער דורכצוגיין.

אַבער וואָס געענטער צום שמעמל און צום ברייטן, לובלינער שאַסיי, אַליץ געדיכטער האָט זיך געטראָגן אין דער לופט דער טראַסקענדיקער רעש, וואָס איז גענאַנגען פון דאָרט. אַליץ געענטער האָט זיך געהערט דאָס שווע-רע קלימפערן, ווי מען וואָלט געקאָלערט ריזיקע, אייזערנע פעסער איבער יאָפּיציקע שטיינער.

גאָר אָט האָבן זיי פאַרקערעוועט מיט דער ערשמער געפלאַסערטער
גאָס, וווּ עס האָבן זיך שוין געדיכטער געצויגן אַ ריי אַלמע, האַלב־שטאַָ-
טישע היילעך. אויך דאָ איז מאָדנע שטיל און ליידיק געווען. דאָס איז,
זעט אויס, געווען אַן אונטערגעסל פונעם ייִדישן שמעסל, און דאָ האָבן
זיי מיטאַמאָל דערזען דעם ערשטן ייִדן. דער ייִד איז אויך געווען באַרוועס,
מיט אַ שווער, פּויעריש ווינטער־הימל אויפן קאָפּ. דער ייִד האָט געמראָגן
צוויי עמער וואַסער. שמענען האָט אַ צי געמאָן צו אים, ווי ער וואָלט
באַגעגנט אַן אַלמן באַקאָנטן, אָבער דער ייִד איז געגאַנגען איילנדיק, ווי ער
וואָלט געלאָפּן און נישט געוואָלט קיינעם זען אויף זיין וועג. דאָ האָט אים
שמעון פאַרהאַלטן:

— ר' ייִד...

דער ייִד האָט אַ צאַפל געמאָן. ער האָט גיך אַ קוק געמאָן אויף שמעון
גען, ווי פאַרוונדערט.

— ר' ייִד... אפשר ווייסט איר... וווּ קאָן מען דאָ איבערגעכטיקן, אין

אַ ייִדישער שטוב...

דער וואַסערטרענער האָט אים מיטן קאָפּ אַ רוף געמאָן אין אַ טונקל
פאַדערהייזל פון אַ נידעריק, אַלט הויז. דאָ, אין דעם טונקעלן שמאַלן פּאַָ-
דערהייזל, פון וואַנען עס האָט זיך געזען אַ ליידיק שטיקל אויסגעטרעטן
פעלד, האָט דער ייִד אַראָפּגעלאָזן די עמערס. ער האָט אויפגעהויבן אויף
שמענען זיינע קאַליעדריקע, שווערע, ייִדישע אויגן:

— ווער זענט עמי...

— ר' ייִד... האָט שמעון געזאָגט — מיר זענען פרעמדע... מיר

דאַרפן דאָ איבערגעכטיקן... וואָס טוט זיך אין שמעסל...

— פּונדאָנען קומט עמי... דאָ איז נישט גוט... נעכטן האָבן מיר

דאָ געהאַט אַ שוואַרצן מאָג. די זעלנער האָבן געראַבעוועט ייִדן...

— וואָס פאַר אַ זעלנער?...

— די רוסישע... אַרעסטאַנטן... וואָס זענען געגאַנגען אויף דער

מלחמה... האָבן זיך אַרײַנגעריסן פונעם שאַסיי... געהרגעט האָבן זיי נישט...

גאָר געראַבעוועט... גאָט צו דאַנקען, היינט איז שוין שטייל... עמי זענט

ייִדן... — האָט דער ייִד אַ קוק געמאָן אויף אַלאַז, וואָס איז געשטאַנען

מיט גרויסע, דערשראָקענע אויגן. זי האָט פאַרשטאַנען וואָס דער ייִד

רעדט...

— עמי זענט ייִדן... — קומט ארײַן... — האָט דער ייִד גענומען די

עמערס. ער האָט אַ שטוב געמאָן אַ נידעריק, אָפּגעריבן טירל, וואָס איז

געהאָנגען אויף איין זאָוויאַסע און פון דער פייכטער טונקלקייט האָט אַ קלאַפּ
געטאָן אַ שטיקנדיקער ריח פון אַ קעלער. אויך אַ היימישער און וואַרעמער
ריח פון קארטאָפּל האָט אַ בלאָז געטאָן פון דעם גידעריקן קיכל, וואָס האָט
אין דער טונקלקייט געשפּילט מיט רוימע רעדלעך פּייער.

שמעון מיט אַלאַנאָ זענען יאָמײַן געבליבן. מוטאַמאַל האָט זיך דעהערט
אַן אַלמע, רייסנדיקע, ווייבערישע שטים:

— וואָס האָסטו פאַרמאַכט די לאָדן? ... ס'איז דאָך נאָך גרויסער
מאָגן... מען זעט דאָך נישט די ליכטיקע שייזן...

— יידענע — האָט דער וואַסערטרעגער געענטפערט — ווילסטו, אַז
די זעלבער זאָלן קומען מיט אַ וויזט...

— מיינע צרות קאָנען זיי ביי מיר נעמען...

דער ייד האָט אַ שטופּ געטאָן דעם לאָדן פון דעם קליינעם, אויסגע-
זעצטן פענצטערל, און די בלויע, פאַרנאַכטיקע ליכט האָט אַ שפּאַר געטאָן.
די געקומענע האָבן דערזען וווּ זיי געפינען זיך.

זיי זענען געווען אין אַ לאַנגער קאַמער מיט אַ ליימענער פּאַדלאַגע,
מיט אָפּגעריסענע, גרינע ווענט. אין מיטן דער קאַמער איז געשטאַנען
אַ קרומער, הילצערנער טיש, אויף וועלכן עס איז געלעגן אַ גרויס דאָרפיש
ברויט און אַ מעשענער לייכטער. ביי דער וואַנט געבן פענצטערל, אַ באַרג
אַלמע, צעריסענע פּויערישע שטיינל און שיר, און אַ קליין טישל מיט
אַ דרייפּוסיק שוסטער-בענקל. אַ געדיכטער ריח פון טוכלע אַלמוואַרג איז
געשטאַנען ווי אַ וואַלקן. אויף אַן איינגעפאַלן באַנק-בעטל, איינגעהילט אין
אַ גרויען טוך, איז געלעגן די יידענע. זי האָט אויפגעהויבן איר צעפאַמלטן
קאַפּ, מיט צוויי שוואַרצע, שלעכטע און דערשראָקענע אויגן. ווען זי האָט
דערזען שמעונען מיט אַלאַנאָ, האָט זי אויסגעשמערקט אירע שוואַרצע,
דערשראָקענע הענט און אויסגעשריגן:

— ווער איז דאָס... וויי איז מיר... וואָס זענען דאָס פאַר אַ מענטשן...
יואל...

יואל האָט זיך אַליין אויך דערשראָקן. ער האָט גענומען שטאַמלען:

— ס'זענען יידן... פרעמדע... זיי זוכן וווּ צו נעכטיקן:

— גוטן אָונט, מומעשי... — האָט זיך אָנגערופן שמעון. ער איז
גלייך אַריין אין דער ראָל פון אַ לייכטן, פריילעכן מענטש, ווי ער איז
געוויינט געווען עס צו טאָן, ווען ער איז געקומען אין דער פרעמד, און ער
האָט גלייך צוגעקלערט אַ תירוץ:

— מיר זענען דאָ געווען אין אַ דאָרף... אויף זומער-ווינונג... מיר
האַבן גאַרנישט געווסט, אַז ס'איז אַ מלחמה...

— וואָס הייסט, צ'האַט נישט געווסט... ווי איז מיר... מען הערט
דאָך שוין דאָס שיסן... פון אינאָנגראָד... ס'איז דאָך פול דער שאַסיי פון
מיליטער... יידן לויפן דאָך פון די שמעטלעך...

און זי האָט זיך צעקלאַנגט מיט אַ יום-כיפורדיקן ניגון:

— ווי איז מיר... דאָס אומגליק איז דאָך אַזוי גרויס... מען טרייבט
די יידן פון די שמעטלעך מיט די בעבעכעס... פון דער גרענעץ... ס'זעט
אַרויסגיין אויפן שאַסיי וועט עמיץ זען... ווי קענט עמיץ נעכטיקן... עמיץ זעט
דאָך, אַז ביי מיר איז נישטאָ וו... מ'שטייגט געזאָגט...
זי האָט אַ קוק געטאָן אויף אַלגאַן און אירע אויגן זענען ווידער אָנגע-
געפילט געוואָרן מיט בהלה:

— אוי ווי מיר... און ווער איז דאָס... אויך אַ יידיש קינד...

— יאָ, מומעשי... דאָס איז... מייז... מיין ווייב...

די יידענע האָט מיט פייערדיקע אויגן געקוקט אויף אַלגאַן, און ווי צי
זיך אַליוין אַ זאָג געטאָן:

— ס'הוילך... און פון וואָגען זענט עמיץ... פון ווייט?...

— פון וואַרשע... מומעשי...

— פון סאַמע וואַרשע... מוזט עמיץ דאָך אַהיימפאַרן... ווער ווייסט,
וואָס ס'זעט זיין... מיר ווינען דאָ צווישן גוים, מ'שטייגט געזאָגט...

און די יידענע האָט גענומען דערציילן, אַז שוין פיל טעג, ווי די
מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן, איז באַלה געוואָרן אַ בהלה אין דער געגנט,
אַ לויפעריי, אַז איר מאַן יואל איז אַ שטיקל שוסמער, לאַטעט אַלמע
שטיוול פאַר די פויערים, האַנדלט צו מיט אַ פעלכל, אַז די גוים זאָגן, אַז
מען וועט אַרויסטרייבן די יידן פון די שמעטלעך און פון די דערפער, אַז
דאָ וועט מען זיך שלאָגן, ווייל די פעסטונג „אינאָנגראָד“ איז נישט ווייט,
אַז די יידן פון מלאָווע זענען אַנטלאָפן, אַז אין קאַליש איז געווען
אַ שחיטה...

שמעון האָט זיך געזעצט אויף דעם שוסמער-בענקל, אַלגאַ האָט זיך
אַראָפגעלאָזט אויף אַ קעסל ביי דער טיר און דער ייד איז געשפאַנען
אויף זיינע באַרוועסע פיס מיטן שווערן היטל אויפן קאַפ און פאַרלוירענע
הענט.

פון דרויסן האָט זיך אלץ געהערט דאָס שווערע קלימפערדיקע גער-
דער. עס איז געוואָרן טונקל. דער גרויסער שוואַרצער טאַפ קארמאַפּל

אויפן כיכל האָט געפרעפלט און געשוימט. שמעין האָט געהערט דאָס לאַנגע
גע, השכותדיקע דערציילן פון דער יידענע, אויף-ער האָט דערפילט ווי
ס'הייבט זיך אויף אין אים א וואַרעמע כוואַליע בלוט. זיין הארץ האָט
אויפגעצאָפלט און אין זיין קאָפּ זענען אויפגעשטיגן סנוילן געדאַנקען. ער
האָט געפילט, אַז נישט איין געשעעניש, נישט איין משונהדיקע איבערלעג-
בונג, וועט ער מוזן דורכקומען, אָבער אין דעם גערודער, וואָס האָט זיך
אויפגעהויבן אין אים, האָט אויך געקלאָפּט עפעס אַ גרויסע, פריידיקע דער-
וואַרטונג. אַ ברענענדיקער גייגיר צו נייע וועגן, ווייטע און געוואַנטע. ער
האָט געפילט, אַז געבן אים איז אַלנאָ, און דאָס האָט אים צוגעוואַנט
אַ גרויסע און זיסע טרייסט, וואָס האָט געשימערט צו אים ווי אַ שמערן
פון דער סודותדיקער, געפלידקער ווייט.

12.

אין דער הויפטשטאַט וואַרשע איז שוין פונעם ערשטן טאָג זינט די
מלחמה איז אויסגעבראָכן, געשמאַנען אַ שטיקנדיקע געפרעסמקייט, ווי
אַ ריויקע האַנט וואָלט אָנגעכאַפט די שטאַט פאַרן האַלדן.
נישט געקומט אויף דער הונדערטיאָריקער הערשאַפט פון די רוסן,
איז די מלחמה געווען ווי אַ פרעמדע, און די פוילישע גאָס האָט מיט
אַ פאַרדריקט שווייגן צוגעקומט די געשעענישן, מיט אַ פאַרטייעט וואַרטן
אין האַרץ, כאַטש שוין אין די ערשטע מעג האָבן שוין פיל וואַרשעווער
אייגנוויינער באַקומען פינצטערע בשורות וועגן זייערע זין און מעגער, וואָס
זענען געפאלן אויף די נאָענטע פראָנטן.

די גאַסן זענען פול געוואָרן מיט רוסיש מיליטער, גלייך ווי זיי וואָלטן
מיטאַמאָל אַרויס פון ערגעץ אַ באַהעלמעניש. זיי זענען געגאַנגען אָן אויב-
הער. זעגנדיק מיט די שווערע שמויל, האָבן זיי אָנגעפילט די לופט מיט
דעם געדיכטן, שווערן ריח פון דזשענעץ. זיי האָבן אפילו קיין לידער נישט
געזונגען, פילנדיק די אייביקע פרעמדקייט פון דער פוילישער גאַס.
די וואקזאלן זענען טאָג און נאַכט פאַרליינט געווען מיט די בלאַנג-
דזשענדיקע מאַסן זעלנער, וואָס האָבן גערויעט ווי גרויע ווערים אויף
דער ערד.

די גרינע, סודותדיקע בערג פון דעם וואַרשעווער ציטאַדעל, אַרום
וועלכער עס האָבן זיך אַרומגעטראָגן די שרעקיקע געשיכטן פון געהאַנגענע
זון פאַרפייניקטע, האָבן זיך באַלד אין דעם ערשטן טאָג אָנגערופן מיט

א געוואלדיקן אויפרייס, וואָס האָט אַרויסגעריסן די פענצטער און די הייזער פון די אַרומיקע פּעריפּעריעס און נאָענטע גאַסן פון דער שטאָט. דער אויפרייס פון דער אָנגעזאַמלטער אַמוניציע איז אויסגעטייטשט געוואָרן ווי אַ מיטל צו פאַרווישן די מיליטערישע גנבות פון אַלע יאָרן. עפלעכע מעג נאָכאַנאַנד האָט מען פון די אונטערערדישע פעסטונג-פּאַויליאָנען געפירט געהרגעטע און פאַרוונדעטע, און אַלץ איז געווען איינגעהילט אין אַ סוד, ווי דאָס וואָלט פאַרגעקומען אין אַ פרעמד לאַנד. אין אַ פאַרטאָג האָט וואַרשע דערזען הויך אויפן הימל איבער דער שטאָט אַ ווונדערלעכן ב א ל א ו אין דער פאַרם פון אַ ריזיקן ציגאַר. דער ציגאַר האָט זיך פאַמעלעך געטראָגן און געווינט אויף אַ שרעקלעכער הייך. ער האָט אַרומ-געקרייט דעם האַרזיאָנט, זיך אָפּגעשטעלט איבער דעם טייל שטאָט, וווּ די בערג פון דער פעסטונג זענען געלעגן, און באַלד האָט אַ שלימער געטאָן אַ רויטער פּלאַם און אַ טויבער ריס האָט אַ שאַקל געטאָן די ערד. דאָס איז געווען דער ערשטער דייטשער צעפעלין.

די מענטשן האָבן זיך אַרויסגעשיט אויף דער גאַס, גלויבנדיק, אז קיין זייטיקן מענטש קאָן דאָס נישט שאַדן, אז דאָס איז געצילט נאָר אין די רוסישע זעלנער.

עס האָבן אויך צום ערשטן מאל זיך באַוויזן אויפן הימל קליינע, קוים צו דערזען שוואַרצע צעלעך, אויף וועלכע מען האָט געקוקט מיט גייגיר און נישט געלויבט, אז דאָרט אויבן זיצן מענטשן... און נאָר די ערשמע געהרגעטע אויף דער רוסיקע גאַס דורך אַ באַמבע פון אַ דייטשן אַעראַ-פּלאַן, האָבן פאַרייאָנט די מענטשן אין די טויערן. און יעדעס פינטעלע אויפן הימל האָט אַרויסגערופן אַ קרום, בהלהדיק געלויף.

עס איז געווען ערב יום-כיפור, ווען אויף די יידישע גאַסן האָבן זיך באַוויזן פאַרשטויבטע פּראָווינצער פּורלעך און וועגעלעך, אָנגעפאַקטע מיט פאַרשמאכטע יידן, ווייבער און קינדער. זיי זענען געזעסן אויף זייערע יידישע, בהלהדיקע פעק בעטגעוואָנט, זעקלעך און פעקלעך. פון זייערע גריי-גע פנימער האָבן געקוקט זייערע צעשראַקענע, בלאַנדזשענדיקע אויגן. זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי די הויפן, זיך איינגעבעטן אין די יידישע הייזער, אין די קעלערן און בוידעמס. האָס זענען געווען „ביעזשענצעס“ פון די שמעפלעך גאַענט פון פּראָנט. זיי האָבן דערציילט שרעקלעכע מעשיות, ווי מען האָט זיי געטריבן פון זייערע היימען, ווי די קאָזאַקן מיט די נאהייקעס האָבן געשלאָגן און געהרגעט און גערויבט, ווי זיי האָבן איבערגעלאָזט זייער

גומס, זייערע שטובן פון עלטער, עלטער=זיידעס און זיך געלאָזט לויפן נישט צו וויסן ווהין.

מען האָט גענומען „זאפאסנע“ סאַלדאַטן. יידן מיט בערד זענען גע=לאָפן אין די שולן אַרײַן שוין מיט זעלנערישע הימלען. אין די יידישע הױז=מערגעסלעך איז געשטאַנען אַ יאָמער און אַ קלאָג.

דער יקרות איז געוואָקסן פון מינוט צו מינוט. די געוועלבלעך זענען געווען האַלב=פאַרמאַכט. די גבירים האָבן זיך פאַרזאָרגט און אויסגעקויפט וואָס נאָך ס'איז געווען, און די אַרעמעלייט האָבן נישט געהאַט פאַר וואָס צו קויפן קיין ברויט.

דערווייל איז מען געקומען זאָגן, אַז עס זענען שוין דאָ געהרגעטע יידן פון פּראָנט. דער ערשטער איז געווען אַ פּרעגער פון דער פּאַוע גאַס, וואָס איז ערשט מיט עטלעכע טעג צוריק אַוועק אין „זאפאס“ און איז געהרגעט געוואָרן הינטער מלאָווע. און באַלד האָט מען דערהערט נעמען פון נאָענטע שמעט און שמעטלעך, וווּ עס קומען פאַר שלאַכטן. מען האָט גערעדט פון מלאָווע, פון קאַליש און פון זאַקראָטשיים. און אין די שטילע נעכט האָט מען זייפלעך געהערט דאָס ווייטע פאַרדומפענע דונערן פון האַרמאַטן, וואָס האָט זיך נישט אײַנגעשטילט אויף קיין מינוט.

אויף דער דזשיקע גאַס איז אַ יידענע געלאָפן מיט אַ יאָמער. זיך אפילו נישט געזענגט מיטן מאַז... אַוועקגעגאַנגען אָן אַ שטיקל ברויט... נאָך אַ קויש געמאַן די מזוזה... חתנים, אויסגעדינטע זעלנער, וואָס זענען נישט לאָנג צי=ריקגעקומען פון מיליטער, האָבן זיך געזענגט מיט די פאַרהלשמע כלות, און אַ געווייזן איז געגאַנגען פון די אַרעמע הויפן.

יידן זענען געלאָפן מיט די לאַנגע יום=כיפור=ליכט. און עס האָט אויס=געזען, ווי פון ערנעץ האָט זיך אָנגעפּראָגן אַ סוף צו דער וועלט. מען האָט דערציילט, אַז אין די שמעטלעך, וווּ דאָס „וואַיסק“ גייט אַדורך, ראַבענוועט מען די יידישע שטובן, מען יאָגט און מען פּרייבט און ווי שמענדיק האָט זיך געדאַכט, אַז די מלחמה איז קעגן די יידן.

מיט יעדער מינוט איז געוואָקסן די בהלה. מען האָט אָנגערופן נעמען פון די נאָענטסטע שמעטלעך אַרום וואַרשע. טייל האָבן געזאָגט, אַז זיי האָבן אַליין געזען „דעם דייטש“, אַז דער רוסישער גענעראַל=גובערנאַטאָר איז אַנטלאָפן און אַז די וועלדער ברענען אַרום דער שטאָט.

דערווייל איז צוגעפלאָן דער אָונט און דער יום=כיפור האָט זיך אויס=געמישט מיט דער שרעק און אימה. די יידישע גאַסן זענען אײַנגעהילט גע=וואָרן אין טרויער. פון די שולן און די מיניום אין הייפלעך האָבן זיך דער=

הערט תפילות. די „ביעזשענצעס“ זענען זיך צעגאנגען איבער די שולן אין זייערע קינדער זענען געשלאפן אין פרעמדע שטובן, ווו די לויבט האָבן אין מערוזשערס מיט זאָמד געבלינצלט אין דער שרעקיקער נאַכט. עס האָבן זיך דעהערט די הייזערדיקע שטימען פון די בעל-תפילות און אין דער פלוצ-לונגדיקער שטיילקייט האָט זיך דעהערט דער אַלמער ניגון פון כל גררי... דער אַלמער וויינענדיקער ניגון האָט זיך פאַרפלאַכטן מיט דעם ווייטן דראַ-ענדיקן געמורמל פון דער מלחמה.

דער הימל איז געווען בלוי און שמרענג, און גאָר דאָס שאַרכן פון אַ פאַר וואַכעדיקע שטיוול האָבן זיך אייליק דורכגעראַגן דורך דער ייִדישער נאַס, ווען אַ פאַרשפעטיקטער גוי האָט דערשראַקן דורכגעשפאַנט דאָס ייִדישע געסל.

אויך ביי די ייִדישע בעטלער, הינסער דער „פאַוואַנזקער ראַנאַטקע“ אויף דער „בוראַקאָוסקע“ און אין „קלײן-פאַריז“, איז געווען אַ גרויס גע-רודער.

דער יום-כיפור-סעזאָן איז פאַרשמערט געוואָרן. מען האָט גישט גע-טיילט קיין נדבות ווי יעדעס יאָר אין די מעג, און די די שטאַמעס בעטלער פון דער פרעמד, פון די אַרומיקע שטעטלעך, האָבן זיך געוואָרפן אין אַלע זייטן.

ביי „פייפקען“ אין דער בודע האָט מען געדאַונט. די קאַליקעס אין קראַנקע האָבן געמאַכט אַ מנין. זיי האָבן געוויינט און געקלאָגט, דען זיי זע-נען צוילב דער מלחמה אָפגעשניטן געוואָרן פון זייערע שטעטלעך. „פייפקע“, פאַרקערט, איז געווען צופרידן, ער האָט צוגעקלערט אַ נייע פרנסה פאַר בעטלער, ער וועט אַרויסלאָזן „ביעזשענצעס“, וואָס זענען כלומרשט אַנטלאָפן פון דער מלחמה. ער האָט באַדויערט, וואָס עס איז נישטאָ דער יונג, דער „פראַפעסאָר“. ער וואָלט געמוינט דערצו. פאַר די בעטלער איז אַ שלעכטע צייט, אָבער פאַר די „ביעזשענצעס“ וועט דער עולם נעבן. און פייפקע האָט געדאַונט און געבעטן גאָס ער זאָל אים העלפן אין דער נייער פרנסה.

* * *

מיטאַמאָל האָט זיך מיט רעש געעפנט די טיר פון פייפקעס בודע און עס האָבן זיך אַריינגעשטעלט דער אַלמער „אַדעסער קאַצאַפּ“ מיט די צוויי זין. זיי זענען געווען אָנגעטאָן אין נייע שטיוול, מיט זעלנערישע הימלען

אויף די קעפ. דער אלטער איז געווען רויט און זיינע וואַגסן זענען געווען פארדרייט אַרויף.

די בעטלער האָבן געמיינט, אַז די קאַצאַפּעס זענען געקומען זיך שלאָגן און עס איז געוואָרן אַ יללָה פון די קראַנקע און האַלב־משוגענע ווייבער.

די קאַצאַפּעס זענען אָבער געווען רואיק און זיך פאַרהאַלטן ביי דער טיר. זיי האָבן אויסגעזען ווילד און פרעמד ביי די ברענענדיקע ליכט און די אַלטע, צעבראַכענע יידן אין דער בעטלער־באָדע.

פּלוצלונג האָט דער קאַצאַפּ אַרויסגעצויגן פונעם בוזעס אַ גראָב יום־כיפור־ליכט און געזאָגט:

— יידן... היינט איז יום־כיפור... „סודגי דיען“... איר אויך אַ ייד... געברענגט אַ ליכט... אייער אייגער האָט צוגענומען ביי מיר מיין טאָכטער... אָלגאָ... אַ קינד פון אַכצן יאָר... אַ קראַסאָוויצע... מיין בעסטע טאָכטער... אָלגאָ... זי איז אַ יתומה... איר געקומען צו אייד... ביי די הייליקע ליכט... איר זאָלט מיר זאָגן... וווּ זי איז, מיין טאָכטער... מיר מוזיקאַנט... אָרנט־לעכע מוזיקאַנט... מיין באַטקע אויך אַ מוזיקאַנט... אַ קאַפּעלמיסטער אין פּאַלקס...

איצט איז אַ „וואָגאַ“... מיר אַלע, רוסישע... גייען קיין „ראַסיאַ“... „נאַ ראַדינו“... מיינע זין, סאָלדאַטן... מיר גייען אויף דער „וואָגאַ“... זאָגט מיר, וווּ איז אָלגאַ... מיין טאָכטער...

עס איז אַרויסגעגאַנגען פייפקע. ער האָט אָנגעוויזן אויף די ברענענדיקע ליכט און האָט געזאָגט:

— מיר זענען אַלע יידן... כאַטש בעטלער, קאַליקעס, אָבער מיר שווערן ביי די ליכט, אַז מיר ווייסן נישט וווּ דער יונג מיט דער מויד זענען... מען זאָגט, אַז זיי גייען אַרום איבער די שטעטלעך, זינגען און טאַנצן און מאַכן אַ סך געלט... אָבער קיינער ווייסט נישט וווּ זיי אַחבעטן...

— מיר דאָ... אויך דאַווענען... — האָט דער אַלטער געזאָגט. ער האָט געהייסן די זין זיך שטעלן נעבן אים און האָט פון דער קעשענע אַרויסגע־נומען אַ קליין מהזורל.

— וואָ... וואָ... — האָבן די בעטלער זיך געוונדערט — טאַקע אַ ייד... און ווי נאָר מען האָט זיך געשמעלט דאַווענען, האָט זיך דער אַלטער צעוויינט און צעכליפּעט און מיט אַ צעבראַכן קול האָט ער אויסגעשריגן:

— יידן... דאַוונט פאַר מיין אָלגאַ... פאַר מיין „סיראַטאַ“... אַז זי זאָל קומען קיין „ראַסיע“... קיין אַדעס... צו איר טאַמ, דעם „פּיאַניצע“... די זין האָבן אים גענומען הינטער די הענט, זייערע העלדזער זענען

געוואָרן רויט און זיי האָבן אים געוואָלט אוועקפירן. אָבער ער האָט נישט
געוואָלט:

— דא, מיט יידן... היינט איז „סודני דיען“... יום-כיפור... און דער
חזן האָט אָנגעהויבן כל-גדרים...

.18

דער יום-כיפור-טאָג האָט זיך דורך הונדערטער יאָרן יידיש לעבן אין
פוילן, מיט זיין אייגנארטיקער פאַרב און שטימונג, אַריינגעקעמט אין
שטרענגן, קאָמוניקאציע פון דעם לאַנד. אויך די פּוילישע נאַטור
האָט זיך צוגעפאַסט צו דעם אַלס, „יידישן“, טאָג פון משפּט.

דעם יום-כיפור-טאָג, וואָס איז צוגנויפגעפאַלן מיט די לעצטע, אָפּ-
שטאַרבנדיקע טעג פון שפּעטן זומער און האַרבסט, האָט געפונען אַ שטיקל
שותף אין דער פּוילישער נאַטור. אין איר פאַרקלעמטן, עלעגישן טרויער
פון שטאַרבן. אין דעם פּוילישן „גאַלדענעם האַרבסט“, וואָס האָט לאַנג אָנ-
געהאַלטן אין זיין אומעטיקער שיינקייט.

צו מיינסט האָט אין דעם טאָג געלויבטן אַ הויכע, קעלטלעכע זון און
קליינע, פּרידלעכע וואָלקנדלעך האָבן אין אַ פאַמעלעכן פייערלעכן גאַנג,
ווי אַ פּאַליע זיך געטראָגן איבערן ריינעם, ווי פאַרטראַכטן הימל און וווּ
ערגעץ אַ שטיקל לאַנגע, אָדער אַ בוים, האָט ער אָפּגעריכט זיין לאַנגזאַמען
טויט אין דער פּראַכט פון זיין פּלאַטיקער גסיסה.

אויך דער יום-כיפור-טאָג האָט, ווי אַלעמאַל, זיך געשטעלט מיט אַ
שטיקל, ווייך ליכט פון דער פרעמדלעכער, ווייטער האַרבסט-זון און אַ פּרוּמע
פאַרבטייקייט האָט זיך צעלייגט און אַרויסגעשלוּמערט פון יעדער יידיש
הויז.

די שטענדיקע-ענגע און רוישיקע יידישע גאַסן זענען ליידיק געווען און
פון די פאַרהעמערטע טירן פון די קלייטן און קראַמען האָט זיך געדאַכט,
אַז די יידן האָבן ערגעץ ווייט, אין אַ געהיימען וועג, זיך אויסגעטאַן פון
דער וועלט און אַוועק ערגעץ אין אַ בעסערער און שענערער.

אַזוי איז אויפגעשטאַנען אויך דער יום-כיפור-טאָג. מיט איינגעשטייל-
טע, ווייכע טריט, ווי מתים, האָבן זיך יידן געשלייכט אין די שולן, איינגע-
הילטע אין אַלטיקייט. מיט אַראַפּגעלאָזענע קעפּ, ווי זיי וואָלטן נישט געוואָלט
זען די וועלט.

פון די פענצער האָבן אַרויסגעבלינצט בייטאַניקע, בלייכע פּלאַמען פון

די ווייסע ליכט, און עפעס אן איינגעהאלטענער אָטעם האָט אָפגעשטעלט די קלאַנגען פון לעבן.

באַלד האָבן זיך די שולן אָנגעפילט, דער געפיל פון די ברענענדיקע ליכט האָט איינגעהילט די מענטשן און פון אַלע וועגן איז געוואָרן איין וועג, אַרויף, צום אייביקן, סודותפולן הימל. פון אַלע ווערטער איז געוואָרן איין געוויין, וואָס האָט זיך געריסן פון אַן אייביקייט.

אַנדערש אָבער האָט דער היינטיקער יום-כיפור-פּאָג אויסגעזען אין דער יידישער וואַרשע. נאָך הונדערטער יאָרן האָבן זיך אין דעם פּאָג די גאַסן אָנגעפילט מיט פרעמדע, אָנטלאָפּענע יידן. געיאָגטע פון דער מלחמה, האָבן זיי דורכגעריסן דאָס אויסגעהיטענע געוועב און זיך אַריינגעבראַנגן מיט בהלה, וואָכעדיקייט און פרעמדקייט.

עס האָבן משונה-ווילד אויסגעזען די געפאַקטע פורן מיט יידן, וואָס האָבן אין מיטן יום-כיפור זיך באַוווּזן אויף די גאַסן. די יידן זענען אַרויס פון די שולן און זיי האָבן דערפילט, אַז עס האָט זיך איינגעבראַכן אַן איי-ביקייט.

פון די ברעגן שטאַט, פון דער אומהיימלעך ליכטיקער און האַרבסטי-קער ווייט, האָבן דראַענדיק געמורמלט די האַרמאַטן און די שמילע און אונטערטעניקע תפילות זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ יללה.

נאָך געילה זענען פול געוואָרן די יידישע גאַסן. רעדלעך מענטשן זע-גען אַרויס פאַר די טויערן. וויסמע בשורות פון דער אַרומיקער געגנט, ווי-דער האָט מען געזאָגט, אַז דער שונא שטייט הינטער דער שטאַט און ווידער האָט מען געזעגנט מענער און זיי, וואָס זענען אַוועק אין דער מלחמה.

שטיל און באַהאַלטן האָבן זיך פון דער פּוילישער שטאַט אַרויסגע-שליכט אַלסגעזעסענע, רוסישע הייזער. עס האָבן געצויגן געפאַקטע ווע-גענער, מיט האָב און גוטס פון רוסישע באַאַמטע, פון מיליטער-לייט און פאַמיליעס, וואָס האָבן שוין פון אַנג פאַרגעסן, אַז זיי זענען רוסן. און אין דעם גערודער, וואָס האָט נישט געהאַט קיין גלייכן דורך דורות, האָט מען מיטאַמאָל דערזען ווי אַן אייביקייט ברעכט זיך פאַר די אויגן, ווי אַ ריזיקע מאַכט ווערט קליין און שוואַך. אַזוי האָט מען אין די יידישע גאַסן מיטאַמאָל אָנגעהויבן באַמערקן, ווי עס פאַרשווינדן געשטאַלטן פון דער צאָרישער מאַכט, פון וועלכער דער יידישער טייל שטאַט האָט צענדליקער יאָרן גע-ליטן. עס זענען פאַרשווונדן פאַליציאַנטן, באַוווּסע פון זייער רשעות. עס איז פאַרשווונדן דער „סטאַיקאָווע“ מיט דער אַנגער באַרד, וואָס האָט אייביק געיאָגט די יידישע „פשעקופּקעס“; עס איז פאַרשווונדן דער „משוּ-

גענער פריסטאו", פאר וועלכן מען איז אנטלאפן, ווען ער איז דורכגעגאנגען גען די דזשיקע גאס. עס האָט זיך געדאַכט, אַז עס קראַכט אַ גאַנצע וועלט פון הונדערטער יאָרן.

אין דער נאַכט האָבן אויך די ייִדישע בעטלער ביי דער פּאַוואַנזקער „ראַגאַמקע“ געזענגט די אַדעסער קאַצאַפּעס.

באַלד נאָך געילה האָבן דער אַלטער מיט די זין איינגעפאַקט זייערע קאַלירטע, ציגיינערישע זעק, זייערע רוסישע קעסטלעך, לייטערלעך און רינגען, מיט וועלכע זיי האָבן געמאַכט זייערע קונצן. דאָס הרובע הויז, וואָס זיי האָבן פאַרנומען, האָט זיך אויסגעלאָשן, ווי עס וואָלט אָפּגעברענגט, און אַ פּחד האָט זיך אַוועקגעלייגט אַרום דעם הויז.

דאָס גאַנצע פעבל פון די פּאַוואַנזקער הינטערנעסלעך האָט זיך פאַרזאַמלט אַרום, קוקן ווי די אַדעסער קאַצאַפּעס גייען אַוועק קיין „ראַסיי“.

מיטאַמאָל האָבן זיך די קאַצאַפּעס אויסגעשטעלט, דער אַלטער מיט די צוויי זין, אָנגעטאָן אין די רוסישע „פּאַדיאָוקעס“, מיט זיי איז אויך געווען די עלטסטע פּאַכטער מאַשאַ, אָנגעטאָן אין שטיוול, מיט אַ „קאָסינקע“ אויפן קאָפּ, האָט זי געהאַלטן צוויי מעשענע טאַצן.

זיי האָבן אַרויסגענומען די כלים צום שפּילן. דער אַלטער אַ קלאַרע נעט, איין זון מיט אַ האַרמאָשקע, דער צווייטער — אַ טראַמפּייט. די נאַכט איז געשטאַנען אַ טונקעלע, אַ שמרענגע, און דער אַלטער קאַצאַפּ האָט אַ געשריי געטאָן:

— זייט געזונט... „פּראַשטשאַטיע“... מיר גייען אַהיים... קיין אַדעס! סאַ... און עס האָט אַ בראַזג געטאָן די מוזיק. דער אַלטער האָט געבלאַזן אין דעם קלאַרנעט, ווי ער וואָלט געשפּריצט מיט פייער. דער זון האָט צע־ריסן די נאַכט מיט זיין טראַמפּייט, די האַרמאָשקע האָט געוויינט און גע־לאַכט און מאַשאַ האָט אַ בלענד געטאָן מיט אירע טאַצן, ווי פּלאַמען וואָלטן זיך געצונדן אין דער נאַכט.

דאָס ראָד מענטשן איז געוואָרן וואָס אַמאָל גרעסער, אפילו די בעטלער און קאַליקעס מיט פיפקען אַליין זענען אַהער געקומען.

דער רייסנדיקער מאַרש האָט פּאַרטויבט דאָס ווייטע, ברילנדיקע שיסן, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז אַ גרויסע, משונהדיקע סאַווע האָט זיך צעלאַכט.

באַלד האָט זיך די האַרמאָשקע ווי פּאַרקייבט און אָנגעהויבן וואַרפן מיט פּונקען־מענער. ליכטיקע, לויפנדיקע, פּאַלנדיקע. די טענער האָבן זיך

געקווילט גיכער און גיכער. דער קלארנעט האָט אַ כאַפּ געמאַן פאַרן האַרץ און אַ כליפּע געמאַן.

— ע=ד... — האָט דער אַלמער אַ געשרי געמאַן — „דאָוואָי...“
„פּא אַדעסקאַמו“... פּא מאַלדאָוואַנסקאַמו“...
און אַ שטעל אַרויס געמאַן אַ פּוס מיט אַ גלאַנציקן שמיול, אַ דריי גע=טאַן מיטן קנעכל:

— „פּאַנעמאַליעט“... יום=כיפור... אַזוי ווי אַ ייד...
ער האָט אַ פּאַטש געמאַן מיט די הענט און אַ גיי געמאַן קרום=קיי=לעכיק. באַלד איז אים פּאַרלאַפּן דער זון, פּאַרליינט די הענט אויף דער פּליי=צע, דעם קאַפּ אין אַ זייט, אַ צאַפּל געמאַן, געוואָרן קליין ווי אַ האַלבער מענטש, און גענומען גיין אויף קליינע, קליינע פּיסעלעך.
— ע=ד... „פּאַשאַל“...

די האַרמאַשקע האָט זיי פּאַרשיט מיט אַ קורצן אַטעם און גיד, גיד געשיט אויף זיי מיט קאָלירטע פּונקען, ווי מיט פּאַטשערקעס.
די „פּאַרדיאָווקעס“ זענען ביי זיי געווען צעקנעפּלט און די קושטשמעס האָר האָבן זיך אַרויסגעריסן פּון הינטער די זעלנערישע הימלען. מען האָט שוין גישט געזען קיין פּיס. עס האָט זיך געדאַכט, אַז די מענצער רוקן זיך אויף אַ גליטש, דרייען זיך אויף אַ דינעם, גישט=געזעענעם דראַט.
דאָ האָט מאַשאַ אַ קלאַפּ געמאַן אין די פּאַצן, ווי אַ זומער=פּייגעלע אַ צאַפּל געמאַן אויף אַן אָרט און אַוועקגעפּלויגן.
דער עולם האָט וואַינע געמאַן פּון זויסער פּרייד, ווי אַ קרעכץ פּון פּאַהגעניגן האָט זיך אַרויסגעריסן פּון דעם מענטשן=האַד, און אַ געמורמל פּון אַנטציקונג האָט זיך אַ טראַג געמאַן.

די מוזיק האָט זיך איבערגעריסן. דער אַלמער איז שמיין געבליבן, וויגנדיק זיך אויף די פּיס און איז מיטאַמאַל געוואָרן איינגעפּאַלן. ער האָט אויסגעמאַן דאָס זעלנערישע הימל, ווי ער וואַלט געבעטן אַ גהבה, אָבער גישט קיין גרבה האָט ער געבטן, ער האָט אַ גיי געמאַן מיט אַ פּאַרלירע=געם קאַפּ און קוים האַלמגדיק זיך אויף זיינע ברייטע, קורצע פּיס אין די ברייטע, ציגיינערישע הויזן, האָט ער אויסגעשריגן מיט אַ קול פּון אַן אַלטן מאַן:

— איד וועל אייד זאָגן... „נאַ פּראַשמשאַניע“... הערט, וואָס עס וועט אייד זאָגן אַן אַלמער מוזיקאַנט... אַן אַלמער „פּיאַנצע“... מיר גייען אַוועק קיין אַדעס... אַהיים... „אַדעסאַ ומאַמאַ“... דאָ איז גישט אונדזער לאַנד... דאָ — „פּאַלשאַ“...

ער איז געווען שיכור און האָט זיך געוויגט אויף זיינע ברייטע פיס.
— איך פאַר אַהיים... מיט מיינע זין... מיינע יונגען גייען אַוועק...
פאַר סאַלדאָטן... עס איז אַ „וואַינאַ“... מיינע זין, די „קראַסאָוויצעס“...
איך בלייב אַליין. מיט מיין מאַשאַ... די יתומה...
ער האָט אָנגעהויבן פינטלען מיט זיינע שווערע, בלויע אויגן און מיט
טרערן אויסגעשריגן:

— ברודער... יידן... וווּ איז מיין אַלגאָ?
און ער האָט אַ ריטשע געמאַן ווי אַן אַקס, מיט אַ צעבראַכן און שיכור
געוויין.

— מיר האָבן געשפילט פאַר איר... אפשר... איז זי ערגעץ דאָ... אפשר
וועט זי הערן איר „באַטקאַס“ קלאַרנעם... די האַרמאַשקאַ... איר ברודער...
אפשר הערט זי אונדז...

און ער האָט ווידער אַ רעווע געמאַן אין דער גאַכט אַרײַן:
— אַלגאָ... טאַכטער... קום מיט אונדז... מיר גייען קיין אַדעס...
אַהיים... אַלגאָ... טאַכטער מיינע...

די זין האָבן פאַרפאַקט די כלים. זיי האָבן געשוויגן. זיי האָבן גענומען
די זעק מיט די קעסטלעך אויף די פלייצעס, און ווי זעלנער אַוועק מיט
דעם זאַמדיקן וועג צו דער וואַרשעווער „ראַגאַטקע“.

ווייבער האָבן געוויינט, און אַ שרעק האָט זיך געטראָגן פון דער פינצ-
טער. עס האָט זיך געדאַכט, אַז די שיינע אַלגאָ וואַנדלט דאָ ערגעץ אַרום
און באַלד וועט זי זיך באַווייזן מיט איר ליכטיקער און יונגער געשמאַלט.
און נאָר דאָס פאַרדומפּענע שיסן האָט זיך געטראָגן פון דער סודות-
דיקער ווייט. עס זענען פאַרשטומט געוואָרן די זעלנערשע טרויט פון די
„אַדעסער קאַצאַפּעס“ און אַ שטילע, שרעקיקע פינצטערניש האָט איינגע-
הילט דאָס היין.

אַ לאַנגער, איבערפולטער, זינדדיקער צוג מיט גרינע און גרויע רוי-
טישע וואַנאָנען פון אַלע קלאַסן, מיט רויטע באַנאַזש-וואַנאָנען פאַר סאַל-
דאַמן און פּערד-פלאַטפאַרמעס מיט לאַנגע, סטערטשענדיקע לופּעס פון
האַרמאַטן — האָט זיך דער צוג, פייפנדיק און וואַיענדיק, געטראָגן צו
דעם אַלטן, שוואַרצעלד-געלן וואַקזאַל פון דער יידישער שטאָט בערדי-
טשעוו.

דער האַרמסט איז שוין דאָ געווען איינגעגעסן מיט אַ נאַסן און קאַלטן נעפֿל, און אַ דינער, עסנדיקער רעגן האָט לאַנגזאַם געמריפט איבער די נאַסע, אַלמע ברעמער פון וואַקואַל. דער צוג האָט זיך אָפּגעשמעלט און עפעס אַ פאַרנעפֿלמע, שווערע שמימע האָט אויסגעשריגן, ווי מיט הפּקרן, גווישן חוזק:

— סמאַנציאַ בערדימשעוו...

עס האָט זיך דערפֿילט אַן עסנדיקער ריח פון רויך, נאַפּט און אייז. פון דעם צוג האָבן זיך גענומען אַרויספאַקן פּאַסאַזשירן. זיי זענען געקראַכן מיט זייער געפעק פון די הויכע טרעפּ פון די וואַגאַנען. דער וואַגאַנע זאַל איז פאַרפּונקטליך געוואָרן פון מענטשן, מען האָט זיך געשטופּט, געשריגן. טייל האָבן זיך געשטופּט מיט זייער געפעק צוריק אין די וואַגאַנען און אַ ברייטער, בייכיקער קאָנדוקטאָר, מיט גראַבע, פאַרדרייטע וואַגאַנס, האָט זיך געאַמפּערט מיט עטלעכע יידן, וואָס האָבן געשטופּט זעק און פעק אין וואַגאַן אַרײַן. ער איז געשמאַנען אויף זיינע ברייטע שטייול, מיטן בלעכענעם לאַמטערן אין דער האַנט און די יידן נעבן אים האָבן אויסגעזען, זען, אין דעם נעפֿל, אַזוי ווי די פּליגן.

דער נאַסער נעפֿל האָט איינגעהילט דעם געלן, אַלטן וואַקואַל און נאָך דער גרויסער מעשענער גלאַק, וואָס איז געהאַנגען אין מיטן, האָט געגלאַנצט ווי אַ זון אין דעם גרויען אומעט.

פּויערטעס מיט קאַנען מילך, מיט גרויסע אַנטאַנער עפֿל אין די פאַרפּוכער, מיט ווייסן קעז אין די קאַלירמע, מאַלאַרוסישע האַנטעכער, האָבן זיך געלאָזן צו די רויטע וואַגאַנען, וווּ די סאָלדאַטן זענען געווען פאַרשפּאַרט מיט די פּערד אונטער ברעמער. טייל סאָלדאַטן זענען געשפּרונגן גען פון די הויכע וואַגאַנען מיט טשייניקעס נאָך „סיפּיאַטאַק“. זיי האָבן אויך מיט עפעס אַ ביי-קול, וואָס האָט געקלונגען ווי אַ לייכטער חוזק, געשריגן: „בערדימשעוו“. אַ צעקנייטשמער „גאַראַדאַוואַי“, מיט אַ צוג גרויס הימל, האָט געאייילט מיט זיינע הילכיקע, פאַרבליאָטיקטע שטייול און דער דאַשעק ביי דעם גרינעם הימל אויף דעם גרויסן, קיילעכדיקן קאַפּ פון דעם זשאַנדאַר האָט געגלאַנצט אַ נאַסער פונעם רעגן.

פון דעם לעצטן וואַגאַן זענען צווישן די פּאַסאַזשירן אויך אַרויסגעשטיגן צוויי, וואָס האָבן זיך געהאַלטן צוזאַמען, ווי זיי וואַלטן מורא געהאַט זיך צו פאַרלירן.

דאָס איז געווען אַ הויכער, שוואַרצער יונגעראַמאן, אַנגעמאַן אין אַ גרויער קורמקע, מיט אַ גרינעם טוך אויפן האַלדז. ער האָט געטראָגן

הויכע שמייוול און זיינע שווארצע געקרויזמע האָרן האָבן זיך אפּערגעריסן פון אונטער דער קעפּקע, מיטן פאַרריסענעם דאַשעק. געבן איז נעשטאַנען אַ יונגע פּרוי, אָנגעטאַן אין אַ צו גרויסן, גרינעם זשאַקעט און אַ רויט הימעלע אויף איר קאָפּ, שוואַרצע, צעלאָזענע האָר. די אויסגעפאַסטע, הויכע געקנעפּלטע שמייעלעך האָבן זגראַכנע אַרומגעכאַפּט אירע שלאַנקע, הויכע פּיס.

זי האָט געטראָגן אין דער וואַנט אַ קוישל געפלאַכטן פון שמריק און אונטער דער האַנט אַ גיטאַרע, איינגעוויקלט אין אַ מיכל.

ביידע זענען שטיין געבליבן האַלמנדיק זיך פאַר די הענט. עס האָט זיך געקאַנט דאַכטן, אַז זיי זענען גאָר נישט זיכער צי זיי זענען געקומען אַהין, וווּ זיי האָבן באַראַרפּט. דער יונגערמאַן האָט אַ קוק געטאַן אַרום זיך און האָט געזאַגט:

— דאָ איז בערדיטשעוו... אַ יידישע שטאָט... קום, אָלאַנאַ... מיר וועלן זיך דאָ אַרומזען...

— לאָמיר בעסער פאַרן קיין אַדעס... — האָט אָלאַנאַ קאַפּריו אַ שפּיל געטאַן מיט אירע גרויסע, פאַרשאַטמטע אויגן — צו וואָס בערדיטשעוו... דאָ זענען בלוז זשוליקעס...

— מיר וועלן פאַרן קיין אַדעס... אָלאַנאַ... דערווייל וועלן מיר זיין דאָ... —

ער האָט אַ קוק געטאַן אויף דעם גרויסן, שווערן זשאַנדאַרם אין האָט צוגעגעבן:

— דאָ זענען יידן... זיי וועלן אונדו קיין שלעכטם נישט טאַן... אָלאַנאַ האָט קאַפּריו אַ שפּאַן געטאַן און זיי האָבן זיך געלאָזט צו דער מיר, דורך וועלכער די פאַסאַזשירן האָבן זיך געשמופּט אין שטאָט אַרײַן. זיי זענען דורכגענאַנגען דעם גרויסן, טונקעלן וואַקזאַל, וווּ ס'איז געשטאַנען אַ געדיכטע, פּייכטע, געפּלדיקע לופּט. זיי האָבן זיך געגלייטשט איבער דער שמייערנער, בלאַטיקער פּאַדלאָגע, אויף וועלכער עס זענען געזעסן פאַרשלאָפענע פאַרשוונען מיט זייערע פעק און זעק.

יידן, יידן מיט בערד, מיט שוואַרצע און גרויע, ווייבער שוואַרצע, מיט געדיכטע, שוואַרצע אויגן, זוכנדיקע און פאַרדעכטיקטע, האָבן גע-קומט פון אַלע זײַטן. מ'האַט אויך געקומט מיט אַ ווילדער נייגערקייט אויף די צוויי פּרעמדע, שמעונען און אָלגען, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז אָט וועלן זיי אַרומגערינגלט ווערן פון די שוואַרצע, צודרינגלעכע בליקן

ערשט ווען זיי האָבן זיך אַרויסגעפאַקט פון דער וואַקאַצאַל-טיר, וואָס האָט געפירט אין שמאַט אַרײַן, האָבן זיי אינעם רעגנדיקן געפּל דערזען בערדיטשעוו.

דאָס איז געווען אַ רוינעריקע געסט, ווי אַן אַלט, אָפּגעריבן בילד, אָפּגענאַסן מיט דעם שוואַרצען ליכט פון דעם טריבן טאַג.

רײַען גידעריקע שוואַרצע הייזער, אונטער גרינע, פאַררענגטע און אומעטיקע דעכער, געדיכט-אַנגעבויעטע געוועלכער, קלייטלעך און סטראַ-גאַנעס, צוזאַמענגעקלאַפטע פון ברעמער אײַנס אויפן אַנדערן. אין דער שוואַרצער, צעפאַרענער בלאַטע פון דעם פּלאַץ, ברוקירט מיט אַלטע שפּי-ציקע שטייגער, זענען געשטאַנען אַלטע, צעדרייטע שאַרבאַנען, אויף הוי-כע, פאַרבלאַטיקטע רעדער, געשפּאַנטע צו קליינע, ווי קינדערישע, דאַרע פּערהילער. אַ רעש און אַ געשריי פון די שוואַרצע, בערדיקע בעלי-עגלות און פּורמאַז-יונגען האָט זיך אַ טראַג געטאַן, ווי זיי וואַלמן באַדאַרפט איינגעמען די וועלט.

ווייכער זענען אַרומגעלאָפּן מיט גרויסע ברויטן, ווי די רעדער, מיט אייער און קעז, מיט קנישעס און געפלאַכטענע חלות. די בעלי-עגלות האָבן געקנאקט מיט די בייטשן און גערופן פאַסאַזשירן, כאַטש ס'איז נישט געווען ווער עס זאָל פאַרן.

באַלד האָט זיך דער גאַנצער געפילדער ווי אויסגעלאָשן, ווען די שרייענדיקע בעלי-עגלות האָבן, דרייענדיק מיט די בייטשן און שפּריצנדיק מיט בלאַטע, זיך אוועקגעלאָזן אין די פאַרנעפּלטע, טונקלע גאַסן.

ערשט איצט האָבן די געקומענע דערזען אין אַ זייט אַן אַלטן, אויס-געריבענעם טראַמווי-וואַגאָן, וואָס איז געשטאַנען אויף שמאַלע, פאַר-בלאַטיקטע רעלסן. צום טראַמוויי איז געווען צוגעשפּאַנט אַ דאַר פּערדל. דאָס פּערד, צוגעפּעסטיקט מיט גראַבע שטריק ביי דער זייט, איז געשטאַ-גען מיט אַן אַרפּאַנעלאָזן קאַפּ אין אַ זעקל אַרײַן און געקאַפּטע די בלאַ-טע מיט די דאַרע, מידע פּיס.

אין טראַמוויי אַרײַן האָבן זיך געפאַקט עטלעכע יידן און ווייכער. דער קאַנדוקטאָר, מיט אַ בייטש אונטערן אָרעם און אַ לעדערן היטל אויפן קאַפּ, האָט געגעסן אַ ווייסע בולקע. נאָך אַ ייד, מיט אַ שאַרבע אויפן אַקסל, האָט געשריגן, אַז מען דאַרף פאַרן. אַ הויכער, גרויער ייד האָט געוויזן מיטן פאַראַסאַל, ער זאָל וואַרטן.

שמעון מיט אָלגאַן האָבן זיך אַרײַנגעזעצט אין טראַמוויי. באַלד איז צו צוגעקומען דער יוד מיט דער טאַרבע, האָט זיי לאַנג אָנגעקוקט און אַ זאָג געמאַן:

— יונגערמאַן... ס'קאָסט צען קאָפּיקעס פון אַ פּאַרשווין...

שמעון האָט געזען דורכן פּענצטער פון טראַמוויי, ווי אין אַ וײַט פון פּלאַץ — אין אַ ווינקל, אונטער אַ דעכל, וואָס האָט געשיצט פונעם רעגן — זענען געשטאַנען אין אַ געדיכטן ראָד אַ גרופע יונגעלייט, שוואַרצע, מיט קומשמעס האָר, אָנגעמאַן האַלב־זעלנעריש. זיי האָבן געטרונקען בראַנפן און געזונגען טרויעריק. מאַמעס, שוועסטער און ווייבער האָבן זיי דערלאָנגט ווייסע טיכער מיט עסן, געוויינט און זיך געזעגנט.

— דאָס זענען נעבעך ייִדישע „זאַפּאַסנע“, וואָס גייען אַוועק...

שמעון האָט באַצאָלט דעם קאָנדוקטאָר, וואָס האָט אַליץ געקוקט אויף אים און אויף אָלגאַן, אויף די צוויי פרעמדע פּאַסאַזשירן, און האָט צום סוף געזאָגט:

— פון וואָנען פאַרט מען?...

— פון וואַרשע...

— פון וואַרשע... טאַקע אמת, אַז וואַרשע ברענט?...

דערהערט, אַז זיי זענען „ביעזשענצעס“, האָט זיך דער קאָנדוקטאָר ערשט צערעדט. עס זענען צוגעקומען נאָך יידן און ווייבער און שמעון האָט זיך דערוואַס, אַז דאָ, אין בערדימשעוו, זענען שוין דאָ אַנטלאָפּענע פון פּוילן, פון וואַרשע און פון אַנדערע שטעט.

דער יוד מיטן פּאַראַסאָל איז געקומען. מען האָט שוין באַדאַרפט פאַרן, דער פּורמאַן פון דעם טראַמוויי האָט אָבער געוואָלט הערן וועגן וואַרשע. דעמלט האָבן די יונגע אַ שטופ געמאַן דעם טראַמוויי און מען האָט אָנגעהויבן פאַרן איבער אַ לאַנגער, בלאַטיקער גאַס מיט שוואַרצע לעכע הייער פון ביידע זייטן, מיט איינגעפאַלענע פּלויטן און שטיקער רויע ערד.

דער נאַנצער טראַמוויי האָט גערעדט צו שמעונען און שמעון האָט דערפילט, ווי אַ גרויסע וואַרעמקייט צעגיסט זיך אין אים. עפעס אַ געפיל פון היימישקייט מאַכט אים פול דאָס האַרץ.

דאָס איז געווען די ערשטע רוסישע שטאָט, די ייִדישע שטאָט אין רוסלאַנד, וועגן וועלכער מען האָט אַזויפיל דערציילט פון איר אָרעם, ייִדיש, האַרציק לעבן. שמעון איז אַרײַן אין זיין ראָל פון רעדן מיט פרעמדע דע מענטשן, וואָס ער האָט אַזוי ליב געהאַט. ער האָט דערציילט ווי אַזוי

ער איז אַנטלאָפֿן פֿון דער מלחמה אין וואַרשע, ווי די דײַטשן שיסן, ווי ער האָט זיך קוים מיט זײַן ווייב דורכגעריסן.

די ווייבער און די יידן האָבן דערצײלט וועגן דעם אומגליק, אַז מען האָט אויך דאָ צוגענומען יידן, זײַן און פֿאַמערס פֿון „זאַפֿאַס“ און ווער ווייסט צי מען וועט זיך הלילה דאָ נישט שלאָגן.

דער ייד מיטן פֿאַראַסאָל, וועלכן מען האָט מיט דרד-ארץ גערופן ר' מאיר, האָט זיך אויסגעלאָכט:

— שוטים... בהמות... ווי קומט מען אָהער? ... קיין בערדיטשעוו... דער דײַטש מײַנט דאָך נאָר „פֿאַלשאַ“... איי, מען נעמט יידן, איז טאַקע שלעכט...

ר' מאיר איז, זעט אויס, געווען אַן אָנגעזעענער בעל-הבית און קײַ גער האָט אים נישט אַנטקעגן גערעדט.

דערווייל איז מען געפֿאַרן. די שטאָט בערדיטשעוו איז געוואָרן גע- דיכטער. די נאסן זענען געווען פֿול מיט שוואַרצעלעכע שטאַנס פֿון יידן און ווייבער. די יידן האָבן געמראָגן שוואַרצע, אכטקאָנטיקע הימלען, טײַל הויכע, טוכענע קאַרטוון, מיט לאַנגע, געשפֿאַלמענע רעק. אָרעמע יידן האָבן געמראָגן הויכע הימלען ווי די קאַצאַפֿעס. שוואַרצע יונגעלייט, מיט אַלמאָדײַשע, קײלעכדיקע קאַפֿעלושן, אין טיפֿע קאַלאַשן, האָבן געשפֿאַנט אין דער בלאָטע.

ידישע מיידלעך, שוואַרצע, מיט בלישמשענדיקע אויגן, זענען גע- גאַנגען מיט ביכלעך אונטער די אָרעמס, מיט אונטערגעשניטענע קורצע האָר.

אַלנאָ האָט שוין גערעדט רוסיש מיט עפעס אַ יידיש מיידל און זי האָט מיטאַמאָל דערפֿילט זיך ווי אין דער היים. עפעס עמעצער האָט אָלגען געגעבן אַ ווייס קיכל און זי האָט נישט געוואָלט נעמען. צום סוף האָט זי ווי אַ קינד געגעסן דאָס קיכל און מיטאַמאָל, מיט שמראַלנדיקע אויגן, געזאָגט:

— אַר, „ראַסיאַ“... דאָ איז גוט... דאָ איז נישט „פֿאַלשאַ“... גוטע מענטשן זענען דאָ...

דערווייל האָט זיך דער טראַמווי אָפֿגעשטעלט און פֿון ביידע זײַטן אַלײַע, וווּ עס זענען געשפֿאַנען די האַרבסטיקע, גאַלע בײַמער, האָבן זיך פֿון געפֿל אַרויסגעשניטן קלײַנע, ווייסע הייזער מיט גערטנער אַרום. דאָ זענען שוין געווען שמאַלע טראַטוואַרן און פֿון די הייזער האָט אַרויסגע- קומט אַ גלאַנץ פֿון רו און וואַרעמקײַט.

אויף אַ גרויסער שילד איז מיט גאַלדענע אותיות, אויף רוסיש, גע-
ווען אויפגעשריבן: „באַנק“ און באַלד האָבן זיך איבער די געדיכטע היי-
זער באַווויזן די בלייכע, גאַלדענע „ציבעלעס“ פון דעם רוסישן „סאַבאַר“.
די שטאַט האָט זיך אויפגעהויבן מיט שפיצן פון צערקוועס. שמעון
האָט דערפילט דעם ערשטן צופלוס פון עפעס אַ גרויסער פרייד, פון דער
פרעמדקייט און היימישקייט דערפון, וואָס אַלגאַ האָט גערעדט מיט
מענטשן און אירע אויגן האָבן געבליצט און געשפילט. אים האָט זיך גע-
דאַכט, אַז אין די געדיכטע יידישע גאַסן, אין דעם געווימל פון דער יודי-
שער אַרעמקייט, וועט ער געפינען מיט אַלגאַן עפעס אַ גרויסע, גאָר גישט
קלאַרע פרייד.

און דאָ האָט זיך צו אים צוגעבויגן אַ שוויינגדיקער יונגערמאַן, מיט
אַ שוואַרצן, אומעטיק בערדל און אים שטייל אַ זאָג געמאַן:
— יונגערמאַן... און ווי איז ביי אײך מיט די „וואַיענגע“ זאַכן? ...
וואָס פאַר אַ בילעט האָט איר, ... ווייל דאָ וועט מען אײך באַלד פרעגן...
מען זעט אַ נייעם מענטשן... גאָר אַ יונגערמאַן...
שמעון האָט עפעס געענטפערט און איז מיט אַלגאַן אַרויס פונעם
מראַמוויי.

זײ זענען, זעט אויס, געווען אין סאַמע צענטער פון דער שטאַט.
אין מיטן סמווער האָט זיך פון דעם נעפל אַרויסגעזען אַ ברייטער, אַג-
געפעלצטער „גאַראַדאָוואַי“ און שמעון מיט אַלגאַן זענען אַוועק מיט
אַ לאַנגער, בלאַטיקער גאַס, אַליין גישט וויסנדיק ווהיין זײ גייען.

15.

עפעס איז געווען אַזוינס אין דער לופט פון דער אַלטער שטאַט בער-
דיטשעווען, וואָס האָט שמעווען געוועקט און גערופן, גלייך ווי ער וואַלט
ביז איצט קיינמאָל גישט געאַטעמט. עס האָט זיך אים סדר געדאַכט, אַז
אַט די לופט האָט אים געפעלט דורך אַלע יאָרן פון זײן יוגנט.
עפעס האָט זיך דאָ, פון ערגעץ, געטראָגן אַ געמיט, וואָס האָט גע-
מאַכט קלאַפן זײן האַרץ מיט גייע דערוואַרטונגען גלייך ווי די ביכער.
וועלכע ער האָט געלייענט, אין זײן דאַפלט-לעבן, צווישן די בעטלער, ווו
קיינער האָט גישט געוויסט וועגן זײן גרויסן און פריידיקן וואַרטן אויף
אַ ניי און גרויס לעבן.

אויך עפעס א דינע וואַנט, וואָס איז געשטאנען צווישן אים און אַל-
 גאָ, איז דאָ פאַרשוונדן, באַלד ווי נאָר זיי זענען אַהערגעקומען. דאָס איז
 געווען אַ פרעמדקייט, וואָס איז געשטאַנען צווישן זיי די גאַנצע צייט פון
 זייער וואַנדערן. כאַטש ער האָט זי אַזוי גאַנצט געהאַט נעבן זיך, האָט ער
 זי נישט געקאַנט דערהאַנדלן. פון איין זייט איז געשטאַנען זיין ביז-אויס-
 טיך לעבן, זיין קינדהייט אין שמעטל, שפעטער זיינע ערשטע יוגנט-יאָרן,
 מיטן ווייב, מיט די קינדער, וואָס איז פאַרבליבן ווי אַ פאַרטרונקענע און
 פאַרצויגענע ווונד, אַ האַלב-פאַרהיילטע און פאַרגעסענע. אָט די ווונד
 האָט ער אָבער באַדאַרפט כסדר איבערבינדן מיט נייע און פרישע אייג-
 דרוקן, אַז ער זאָל זי נישט דערהפילן. און ערשט דאָ, ווען אַלגע האָט באַ-
 קומע צוריק איר שפראַך און איר לאַנדשאַפט, איז זי געוואָרן פאַר אים
 אַזוי פשוט און פאַרשטענדלעך, אַז ער האָט מיטאַמאָל דערפילט איר
 ווילד, אַפן האַרץ, כאַטש זי האָט נישט געווסט ווי אַזוי צו רעדן דערפון.
 שמעון, וועלכער איז געווען גרייט דורכצומאַכן די שווערסטע פרוּזן
 אויף זיין וועג מיט אַלגע, ווי ער וואָלט געזאַנגען מיט פאַרמאַכטע אויגן,
 האָט גלייך דערפילט די ענדערונג, וואָס איז אַריינגעטרעטן אין זייער
 גאַנצטקייט.

שמעון האָט געווען ווי היימיש זי האָט זיך אריינגעפאַסט אין דער
 פאַרב פון דעם אַרומיקן לעבן, כאַטש זי האָט זיך געריסן קיין אַדעס. ווייל
 איר אויגן געווען גאָר פּרעמד די אַלמע, געדריכטע יידישקייט, וואָס האָט
 אַרויסגעשימערט פון יעדער ווינקל אין דער שטאָט.

די מלחמה האָט דאָ אַהער אַריינגעוואָרפן אַ שאַטן, וואָס האָט אויפ-
 גערודערט די אַרעמע געטלעך, פון וואַנען מען האָט אָפּט געהערט אַ קרעכץ
 און אַ געווייזן פון אַ ווייב, אָדער אַ מוטער, ווען מען האָט פון שטוב אַרויס-
 גענימען אַ מאַן, אָדער אַ זון און מיליטער. עס האָט וויד אָבער אויך
 געלאָזט פילן אַן אויפגעלעבטקייט פון אַרבעט און האַנדל. דאָס האָט מען
 געקאַנט דערקענען אין די לויפנדיקע יידן מיט פאַררוקטע היטלען און
 אין די אָנגעפאַקטע, גיהעריקע פּורלעך לעדער-שטיינער און אַנדערע פעק,
 אַרום וועלכע עס האָבן זיך געפאַרעט מענטשן מיט אַ ביהלהדיקן געאָייל.
 ווי אין יעדער קלענערער שטאָט, האָט איינער געווסט וואָס עס מוט
 זיך ביי דעם אַנדערן. אויך דאָ האָט מען ביי יעדן הויז, ביי יעדן מויער,
 געקאַנט זען אַלמע באַלעבאַטים, וואָס האָבן אויף זיך געטראָגן, אַלע ווי
 איינער אַ שטיק פון דער יידישער שטאָט, וואָס האָט דורך דורות אָנגע-
 קליבן אַ פאַרב, ריח און געמיש, וועלכער איז נאָר דאָ געווען צו געביענען.

דאָ האָט מע געוואסט ווער פון די הייזער און פאמיליעס עס זענען שוין באַגליקט געוואָרן הורך דער מלחמה. מען האָט אויך גערעדט פון די גרויסע יידישע גבירים, וואָס האָבן אָנגענומען „פאָדראַדן“. די אַלטע גאָסן האָבן זיך אָנגעפילט מיט אַ גערודער.

עס זענען געלאָפן די נייעסן וועגן די מלחמה געשעענישן און פאָד שמעונען, דעם פּוילישן ייד, האָט ווילד געקלאַנגען אַלץ, וואָס מען האָט דאָ גערעדט וועגן פּוילן, ווי וועגן אַ ווייט און פרעמד לאַנד. ער האָט זיך ערשט איצט דערוואָסט וואָס פאָראַ ווייטקייט און פרעמדקייט ס'הערשט דאָ צו דעם לאַנד, וווּ ער איז געבוירן. זיי האָבן שוין אין די ערשטע טעג געהאַט דאָ באַקאַנטע און פּריינד און דאָס אַדאַנק די רוסישע ביכער, וואָס ער האָט געלייענט און דער שפּראַך, וואָס איז אים געווען באַקאַנט, ווי אויך צוליב זיין פעיקייט גיך היימיש צו ווערן צווישן פרעמדע. דערצו האָט אויך צוגעהאָלפן אַלגאָ מיט איר „מאָלדאַוואַנקער“ לשון, וואָס איז אַזוי ענלעך געווען צו דעם אַדעסער יידיש, געמישט מיט רוסיש און אוק-ראַיניש.

יעדן טאָג האָבן זיי דערוואָרבן באַקאַנטע שטובן, וווּ מען האָט זיי געהאַלפן ווי „ביעזשענצעס“. זיי זענען כּסדר געווען אַרומגערינגלט מיט מענטשן אויף דער גאָס. מען האָט זיי גערופן פון איין שטוב אין דער אַנ-דערער, זיי מכבד געווען און זיך איבערגענומען מיט זייער גורל.

ווי יעדער פּראָוויניצער שטאָט, איז אויך בערדיששעו געווען צעפּיילט אין צוויי טיילן: אין אַן אַלטער שטאָט און אַ נייער, וואָס האָט געהייסן „נאַוואַסעראַיעניע“ און האָט זיך אַרויסגעריסן אין דער הויך מיט אַ שו-מער פון גיילייט און פּאַרריסנקייט.

אין דעם גידעריקן טייל, ביי דעם האַלב-אויסגעטריקנען און לימיקן טייכל „גנילאָפּיאטקע“, אַזוי געלעגן די אַלטע שטאָט. דאָ האָט אויסגע-זען ווי אַן אוקראַיניש דאָרף, מיט גידעריקע, קרומע און אַראָפּגעזעצטע הייזער. דאָ איז געלעגן אַ שוואַרצעלעכע אַלשקייט. די געסלעך זענען געווען שמאַלע, מיט דאָרע סעדלעך אַרום די הייזער, מיט אַלטע אויסגעריבענע פּרויבעס. פון די גידעריקע מירן און פענצטער האָט אַרויסגעקוקט אַ בלינד-דע טריבקייט. דאָ האָט געוויגט די אַרעמקייט, דאָ האָט מען נאָך גע-טראָגן וואַסער פון די פּלומפן און ברונעמער. גרויע, שפיציקע שטיינער, מיט אויסגעריסענע גריבער האָבן באַדעקט די גאָסן און שטיקער רויע ערד זענען געלעגן אונטער די אַלטע, שוואַרצעלעכע פּלוימן.

דער הארבסט האָט דאָ אַוועקגעלייגט אַ שווערע גרויקייט און די מענטשן האָבן זיך פאַרהויקערטע, ווי ווינגערדיקע, גרויסע פליגן, גע-רועט אין דער שוואַרצעלעכער לופט. דער אַלטער רוסישער „סאַבאַר“ האָט זיך אויפגעהויבן פונעם טאַל מיט די געגילדעטע און גרינע שפיצן. צו זיינע וועגן, וואָס זענען געווען אָפגעטומשעט מיט מאָך און אַלמע, פאַרגעפלטע צייטן, זענען געווען צוגעטוליעט שורותווייז די יידישע קלייטן און ביידלעך. און אין דער סאַמע אַלטער, גרויער וואָנט פונעם סאַבאַר, הינטער די געגילדעטע צלמים און איקאָנעס, האָט זיך אַרײַנגעשיטן די האַלב-קײלעכדיקע מיר פון דער אַלטער, יידישער שניט-קראָם, איבער וועלכער עס איז געווען אויפגעשריבן מיט יידישע אותיות דער יהוסידיקער נאָמען פֿון דעם סוחר: „ברוך הוא וברוך שמו“. די יידישע אותיות אויף דער פלייצע פונעם רוסישן קלויסטער האָבן אויסגעזען ווי עפעס אַ גע-מיש פון אַלמע, דוררדיקע גייסטער, וואָס זענען דאָ פאַרשמינערט גע-וואָרן צוזאַמען מיט דער צייט.

אַנדערש האָט אויסגעזען דער נייער טייל שמאַט „נאַוואַסמראַעניע“, וואָס האָט זיך אויפגעהויבן מיט ווייסע מויערן און „סאַסבניאַקעס“. איבער דער לאַנגער „ביליפילער גאַס“ האָט זיך געצויגן דער בולוואַר, וואָס איז באשטאנען פון אַ בלאַטיקן טראַטוואַר מיט שיטערע אַקאַציע-בײַ-מער פון ביידע זייטן. דאָ זענען פון די אַמאָליקע צייטן נאָך פאַרבליבן אַל-טע „קאַזאַנע“ הייזער מיט באַלקאָנען, שילדן און רעקלאַמעס. פון צייט צו צייט האָט אַ שפּיל געטאָן אַ צו גרויסע, רייסנדיקע שילד מיט אַן אויפ-שריפט: „באַנק“, אָדער „קאַנדיטאַרסקאַיאַ זשאַרוש“, אָדער „פאַריקמאַ-כער אַבראַשאַ“ און עס האָט זיך געדאַכט, אַז עמעצער אַ לץ מאַכט נאָך אַ גרויסע שמאַט. עס האָט דערמאָנט אין עפעס אַ קאָלירט שפּיל-קעסל פון אַ פיפיקן קונציגמאַכער, וואָס וועט באלד פאַרשוויגן ווערן און פאַר-שווינדן.

אין דעם טייל שמאַט האָבן די מענטשן אַנדערש אויסגעזען. דאָ האָט מען געקאָנט באַגעגענען פאַרשידענע טיפן. וואָס האָבן פאַר אַ פרעמדן אויסגעזען ווי פאַרשטעלטע און אַרויסגערופן אַ לוסטיקייט פון עפעס אַ שפּיל, גלייך מען וואָלט געווען אין אַ טעאַטער. אויך שמענען האָט זיך צומאָל געדאַכט, אַז ער קוקט אויף אַ טעאַ-טער-שפּיל, וווּ די אַלטפרענקישקייט רעגט אַן מיט אַ פריידיק געפיל פון אינטימקייט, ווי אויף אַ מאַסקן-באַל. פאַר די עפּלעכע טעג האָט שמענען שוין געקאָנט די גאַס מיט די מענטשן, וואָס האָבן מיט זיך געטראָגן אַ טייל

פון דער שטאָט. ער האָט מיט דער געניטקייט פון וויין בעמלער-שולע אויב געכאפט געשטארמט פון דער בערדימשעווער גאס. דאָס זענען געווען האַלבע און גאַנצע משוגעים, פריילעכע און ביזע בעמלער, ווערמל-זאָגער אין „משודאַקעס“. און ער האָט געזען, אז דאָס, וואָס ער אַליין איז געווען פאַר די עמלעכע יאָר בעת ער האָט זיך געשלעפט מיט די בעמלער: דער „פּראָפּעסאָר“ דער „אַריינזאָגער“ — איז געווען ווייט פון דער גלאַטקייט און באַרעדענדיקייט פון יעדער משרת, וואָס שטייט דאָ אויף דער שוועל פון קלייט. ער האָט געזען, אז די כלומרשמע משוגעים און כיטראַקעס זענען דאָ ביי זיך אין דער היים.

אַלגע האָט דאָס אויך פאַרשטאַנען אויף איר אופן, כאָטש איר איז נאָך פרעמד געווען די קלוגשאַפט און געפרוומקייט, וואָס איז געלעגן אין דעם לשון פון די פאַרשויגען. אָבער נישט די וועלט און נישט דעם וועג האָט איצט שמעון דאָ געזוכט. דאָס, וואָס ער האָט דאָ געזוכט, האָט ער שוין געפונען, באַלד איז דעם ערשטן, געפלידן טאָג, ווען ער איז ארויס פון דעם טראַכטווי און מיט אַלגעאָן אַוועק מיט דער גאָס אָן אַ ציל. דעמאָלט זענען זיי לאנג גענאנגען איבער גאַסן, באַרג-אַראָפּ און אַרויף, איבער זיי טיקע, אַלמע, שוואַרצעכע געמלער און שפילע גאַסן, מיט שימערע, אָפּגעזונדערטע הייזער.

שמעון האָט געוויסט, אז די הויפט-גאַס מיט דער בויכיקער צאַרישער פּאַליציי איז פאַר אים איצט, אין די מלחמה-טעג, אין דער פרעמדער שטאָט, נישט געוונטשן. ער איז נישט געווען זיכער, צי מען וועט אים נישט נעמען אין מיליטער. כאָטש ער האָט לויט זיינע פאַפירן דיגען נישט באַדאַרפט, איז ער לאַנג אין יענעם טאָג אַדורכגעגאַנגען מיט אַלגעאָן איבער די זייטיקע גאַסן.

זיין האַרץ איז געווען פאַרקלעמט. ער האָט געפילט, אז ער טוט נישט פאַר אַלגעאָן דאָס, וואָס ער וואָלט באַדאַרפט טאָן, און ווידער איז אים באַפאַלן די שרעק זי צו פאַרלירן. ער האָט געמאכט דעם ערשטן שריט און אויף לאַנגע יאָרן זיך אָפּגעשניטן פון פּוילן אָן אַ צוריק-וועג. אָט וועט זיך אַלגע אַריינזעצן אין דער באַז און אין עמלעכע שעה וועט זי זיין אין אַדעס, אָפּגעשניטן פון אים, און ער וועט זי שוין קיינמאָל צוריק נישט געווינען. די שטאָט איז מיטאַמאָל געוואָרן אין זיינע אויגן קליין, ליידיק און אַרעם. דער קורצער, רעגנדיקער האַרבסט-טאָג האָט זיך געטונקלט. דער פייכער מער נעפל האָט זיך שווער געלייגט, ווען ער איז מיט אַלגעאָן געבליבן זיצן אויף אַ שפילער גאַס, אויף די פייכע טרעפלער פון אַ הויז.

— מיר איז קאלט... — האָט אַלנאָ געזאָגט.

שמעון האָט איר געהאַט אַ סך צו זאָגן. ער האָט איר געקאָנט זאָגן, אַז באַלד וועט מיט זיי געשען עפעס. ער האָט געוואַרט, ער איז געווען זיכער, אַז ערגעץ דורך פאַרוויקלטע וועגן גייט צו זיי עפעס אַ ווונדערלעך געשעעניש. אָבער ער האָט נישט געוואוסט ווי אזוי עס איר צו זאָגן. זי האָט אַראָפּגעלאָזן דעם קאַפּ און ווי זי וואָלט גערעדט צו זיך אַליין, ווי עס רעדן קינדער, האָט זי געזאָגט:

— אין אַדעס איז איצט נאָך וואַרעם... די זון שיינט און דער ים איז אזוי בלוין... בלוין...

16.

אזוי ווי יעדן אָונט, האָט יעדער קלונג ביי דער מיר אַרויסגערופן אַ פּריילעכן, יוגנטלעכן גערודער און מאַטיע שמעקעלמאַן איז אַליין געלאָפּן עפענען. מען האָט שוין כמעט געוואוסט ווער עס קומט, ווייל עס זענען געווען כמעט שמענדיק די זעלבע פּריינד און חברים — דער קרייז פון דער יידישער אינטעליגענץ. כאַטש נישט אַלע האָבן צוליב זייער עלטער זיך געקאָנט צו דער יוגנט פאַררעכענען, זענען זיי אָבער געווען געבונדן מיט איין גייסט און איין דערציאָונג, וואָס האָט זיך געצויגן פון זייערע ערשטע קינדער-יאָרן אָן.

יעדן אָונט האָט מען זיך באַגעגנט מיט דער זעלבער היימערקייט. זעלמן ווען די צוזאמענערפן זענען געווען אין אַן אַנדער הויז, דער שמענדיקער אַדעס פאַר די פּריינד און חברים איז געווען ביי מאַטיען שוין פון יאָרן. נאָך ווען דער אַלטער שמעקעלמאַן, מאַטיעס פאַטער, האָט געלעבט, איז אין די אָונטן די שטוב פול געווען פון יוגנט.

דער גרויסער, פעסלדיקער, קופערנער סאַמאָואַר האָט באַגעגנט מיט אַ וואַרעמער געמיטלעכקייט די אַלע אַלמע באַקאַנטע. יעדעס ווינקל פון דער אַלטער, יידישער שטוב — פון דורות איידעלע יידן, אָנהייבנדיק פון אַלע מער פרומקייט, שאַפּטערהדיקער מיטכילישער וועלטלעכקייט און די ערשטע יאָרן פון רעוואָלוציאָנערן אויפברוי — האָט געדינט מיט וואַרעמקייט און גרייסקייט צו גומס און גלויבן אין מענטש.

די אַלמע אַלמנה שמעקעלמאַן, מאַטיעס מוטער, האָט נאָך געלעבט אין געוואַכט אַויף צו דערהאַלטן דעם שימער פון יידישקייט און באַלעבאַטישקייט אין דער שטוב. דער יוגסטער זון, מאַטיע, דער אייביקער סטודענט,

איז פון מאָג צו מאָג אלץ ענלעכער געוואָרן צו זיין פּאָטער, צום אַלטן שמעקעלמאַן. ווי פון זיין פּאָטער, איז גענאַנגען פון אים אַ בנעימותדיקע פּריילעכקייט און גוטסקייט, וואָס האָט געשמעקט אזוי ווי איידעלע בשמים. נישט געקוקט אויף די שווערע קלעפּ, וואָס זענען געפאַלן אויף דעם הויז, איז די לעצטע יאָרן פאַר דער מלחמה — און ספּעציעל דער לעצטער קלאַפּ, דער פּויל פון דעם נאָך נישט אַלטן שמעקעלמאַן — זענען דער גלאַנץ איז די וואַרעמקייט פון דער שטוב נישט געמינערט געוואָרן.

ווי נאָך עס וואָבן זיך געשטעלט די לאַנגע, האַרבסטיקע אָונטן, איז מאַטיעס שטוב געוואָרן דער פּונקט פון דעם גאַנצן קרייז. באַזונדערס די לעצטע חדשים, זינט עס איז אויסגעבראַכן די מלחמה, איז די שטוב אָנגעפּילט געוואָרן מיט אַן אויפגעלעבטקייט, וואָס האָט אַריינגעצויגן דעם גאַנצן קרייז.

שוין אין די ערשטע טעג פון דער מלחמה, וווּ נאָך די צייטונגען האָבן געברענגט די ידיעה וועגן „ביעזשענצעס“, האָט מען דאָן אין דער שטוב, גערעדט וועגן הייליק. מאַטיע שמעקעלמאַן איז געזעסן אין דעם שטיין חדר פון זיין פּאָטערס קאַבינעט, וווּ עס האָט זיך נאָך, דאַכט זיך, געפּילט דער ביטערלעכער ריח פון זיינע ציגאַרן, און האָט ווי זיין פּאָטער, מיט אַן אַי-בערגעבויוגענער, הויכער פּלייצע און מיט אַן ענלעכן, פּערלדיקן כתב, געשריבן, אויף זיין שטייגער, אן אויספירלעכן פּלאַן צו באַזאָרגן די אַרעמע, וואָס ווערן גערופן צום מיליטער, העלפּן די פּרויען און עלטערן פון די צייט גענומענע און אַויד אָנגרייפּן מיטלען און וווינגענען פאַר „ביעזשענצעס“, אַנטלאָפּענע פון די ערשטער, וווּ די מלחמה שפּילט זיך אָפּ.

נעבן מאַטיען איז שוין געזעסן זיין ערשטע און אייביקע חברטע פּאַ-ניע, זיין פּרוי און זיין „צווייטע מאַמע“, ווי מען האָט זי גערופן אין קרייז. ווי שמענדיק, איז פּאַניע געווען די ערשטע, מיט וועלכער מאַטיע האָט געפּילט זיינע געדאַנקען, פון דער פּריסטער יוגנט אָן, נאָך פון דער גימנאַזיע, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן זייער נאָענטקייט.

פאַר פּאַניען האָבן זיך ווירער אָנגעהויבן גרויסע טעג מיט איר מאַטיען, ווייל דורך אַלע יאָרן האָט זי איר נאָענטקייט צו מאַטיען געפּילט נאָך דורך געמיינזאַמער אַרבעט פאַר עפּעס אַ העכערן ציל. איצט האָט זי דערפּילט, אַז די גרויסע אַרבעט איז געקומען. אַ וואַרעמע פּרומקייט האָט געשלאָגן פון אירע גרויסע, קלאַרע אויגן און איר הויכער בלייכער שטערן פון אַ צדיקת האָט זיך באַדעקט מיט אַ שאַטן פון זאָרג, ווי שמענדיק, ווען עס האָט באַדאַרפט עפּעס נעמאַן ווערן.

* * *

*

היינט, כאָמיש דער אָונט איז געווען אַ נאסער און געפֿלדיקער, איז מען זיך צוגנויפֿגעקומען צו מאָטיען נאָמיש שפּעט. מאָטיע און פּאניע האָבן היינט ספּעציעל, דורך איינעם צום אנדערן, צו וויסן געמאָן וועגן אַ וויכטיק געשעניש.

אין דעם גרויסן, אַלט־פרענקישן מיטל־צימער זענען אין דעם אָונט געווען באַזעצט אַלע שטולן און אויך די לאַנגע, אַלטע סאָפּע איז באַזעצט געווען פֿון מענער און פֿרויען. די שטוב האָט איצט דערמאָנט אין די אַלטע בילדער פֿון די רוסישע, געהיימע, רעוואָלוציאָנערע פּאַרזאַמלונגען אין די אַכציקער יאָרן. אויך די יחוסדיקע, ייִדישע בערדיטשעווער שטוב האָט נאָך, אין איר פּאַרב און געמיט, געמראָנגן עפעס פֿון יענע צייטן.

פֿאַר אַלעמען האָט זיך געוואָרפֿן אין די אויגן די וואַרעמע שוואַרצ־קייט פֿון האָר און אויגן, וואָס האָבן אַרויסגעבליצט פֿון אַלע ווינקלען. מאָטיע אַליין, מיט זיינע לאַנגע, שוואַרצע, גלאַנציקע האָר איבער דעם הויבן, קיילעכדיקן שטערן און די גרויסע, שוואַרצע, קינדעריש־ריינע און פּאַר־בענקטע אויגן. פּאַניע, אַ בלייכע, מיט איר וואַרעמען ערנסט בליק, האָט אין דער שטוב, ווי אַ זיידענער פּאַרהאַנג, שטענדיק מיט זיך פּאַרהוילן עפעס ווי אַ הייליקייט, וואָס דאַרף זיין פּאַרדעקט.

ווי שטעניק, איז אויך היינט, אין מיטן צימער, אויף אַ ווייכער שטול, געזעסן דער ליבלינג פֿון דעם קרייז, דער יונגער סמודענט באָריס, מיט זיין ברייט, וווייך פנים און קרעפטיקן וואַלד האָר, וואָס האָט אומרוואיק, ווי די געצווינגלער, זיך אַראָפּגעלאָזן איבער זיין ברייטן, ליכטיקן שטערן. ער איז געוועסן פּאַרלינג אַ פּוּם איבער אַ פּוּם, אָנגעמאָן אין זיין אייביקער, שוואַר־צער, סמודענטישער קורטקע, מיט די מעשענע קנעפּ, וואָס איז פֿון ביידע זייטן אַקסל מיטאַמאָל איינגעפּאַלן. זיין קאָפּ איז געווען שטאַלץ פּאַרריסן און זיינע אויגן האָבן געלויבטן מיט אַ יוגנטלעכער פּולקייט, וואָס איז געווען פּאַרשטענדלעך נאָך פּאַר די מענטשן פֿון דעם קרייז, ווייל באָריס איז געווען דער אומגילקלעכסטער פֿון אַלע.

אַט דער סמודענט באָריס האָט פּאַרלוירן זיינע הענט אויף אַ שרעק־לעכן אופּן. ער האָט באַגלייט זיין געליבטע צו דער באַן און איר געוואָלט איבערלאָזן אַ בוקעט בלומען, ווען דער צוג האָט שוין געהאט גערירט. דער

צוג האָט אים אָפגעשניטן ביידע הענט. אָט דער שיינער און געראשענער באַריום איז געבליבן אָן הענט און ער האָט נישט געוואָלט לעבן. אויך דעמאלט איז דער אומגליק פון אַ פריינד געוואָרן די לעבנס־אויפ־גאַבע פאַר מאַטיען און פאַניען, וועלכע האָבן אים מאַראַליש צוריקגעגעבן זיינע הענט. זיי האָבן געשאַפן אַרום אים אַ קולט, ווי פאַר אַ הייליקן, ער איז געווען דער ליבלינג פון אַלע. און קיין שום פאַל האָט אים קיינמאַל נישט געגעבן צו פילן זיין לאַגע.

אויך איצט איז באַריום געווען אַרומגערינגלט פון זיינע פריינד. און עס איז שוין אזוי פשוט און גאַטירלעך געווען, ווען פאַניע האָט געהאלטן געבן זיינע ליפן דאָס גלאַז טיי, פון וועלכן באַריום האָט געטרונקען, ווען ווער פון די פרויען האָט אים פאַרריכט די האַר, אָדער ווער פון די חברים האָט אים אַרײַנגעלייגט אַ פאַפיראַס אין מויל און אים דערלאָנגט פייער. עס איז גענוג געווען צו זיין אין דעם קרייז אָן אַוונט, אז דאָס זעלמזאַמע בילד זאָל ווערן גאַטירלעך, ווען אַלע הענט האָבן געאיילט צו פאַרטרעטן די הענט, וואָס דער יונגער מענטש האָט פאַרלוירן.

באַריום איז געווען דער שמאַלץ און דער מאַראַלישער קוואַל פאַר דער גאַנצער בעסערער יידישער יונגט אין דער שטאָט. עס איז אויך געועסן דער שרייעבר היימאָויטש, ארום וועלכן עס איז געלעגן עפעס אַ סוד, וועגן זיינס אַ ווערק, וואָס ער האָט שוין געהאט געשריבן דאָס גאַנצע לעבן. ארום יעדן פון די מענטשן איז געווען אַזעלכעס, וואָס האָט וועגן אים עפעס געוואָגט און איז פאַרשמוטט געוואָרן אין לויף פון דער צייט. עס זענען געווען אויך אַזעלכע, וועלכע מען האָט גאָר געקענט פון זייער פאַרגאַנגענהייט. יעדער פון זיי האָט ערגעץ וווּ געזוכט זיין וועג, זיך געריסן אין דער וועלט. טייל זענען שוין צוריקגעקומען אנטווישטע און מידע און צוריק אריינגעוואקסן אין דער קלײנער, געוויינטער און אידילישער וועלט פון דער שטאָט.

גאָר מאַטיען און פאַניען האָט נישט געלאקט די ברייטע וועלט, כאַטש מאַטיע איז דורכגענונגען דעם פויכער פון די שטרעבונגען צו וואַנדערן. אויך פאַניע האָט זיך אַ צייט געקליבן אויף קורסן, אָבער איז ערגעץ זענען זיי אזוי נישט גויטיק געווען ווי דאָ, אין דער היים, וווּ יעדער האָט געוואוסט זייער ווערט און זיי האָבן אין דער קלײנער מאַס געקאָנט אָפשאַצן זייערע דערגרײכונגען.

עס האָט זיך אויך פיל געענדערט פאַר די מענטשן פון דעם קרייז אין די לעצטע עטלעכע יאָר. איידער עס זענען דערגאַנגען צו זיי די טרייס־

לונגען פון דעם גרויסן שמורעם אין די רוסישע הויפטשטעט, איז פאָרביי זייער ערשטע יוגנט. דער אָפּשיין פון די געשעענישן איז געקומען צו זיי מיט אַ גרויסער פאַרשפּעטיקונג.

די אַלטע, אויסגעוואַרעמטע שטובן זענען געשטאַנען ווי פעסטונגען, מיט זייער אַלטער, יידישער געפרוּומקייט און שכל, פאַר דעם קליינעם, אַרעמען לעבן. די שטובן, פולע מיט טראַדיציע און שרעק פאַר דער גרויסער סער וועלט, האָבן לאַנג געהאַלטן די זין און מעכטער אונטער זייערע פליגל.

מאָטיע שטעקעלמאַן איז אויך געווען איינער פון די פאַרשפּעטיקטע, וואָס האָט אַליין נישט פילנדיק, מיט גוטע מידות פון זיין פאַטער און זיידן, געוואָלט פאַרריכטן אַלע פעלערן פון דער וועלט.

אַזוי איז איבערגעלאָפּן זיין יוגנט, אין וועלכער עס האָט זיך אויך אַריינגעפלאַכטן די יוגנט פון זיין חברטע פאניע, וואָס האָט געלעבט בלויז מיט זיין לעבן, און קיינער האָט נישט געקאָנט זאָגן, וואָס זי איז פאַר אים, ווי ער אַליין האָט דאָס אויך אויף קלאָר נישט געוואָסט.

דער היינטיקער אָונט איז געווען דער ערשטער, נאָך אַ לאַנגן איבער-רייבן, פון פאראיאָרן ווינמער, ווען אין דעם זעלבן מיטל-ציימער, ביי די שטעקעלמאַנס, האָט אָונט ביי אָונט געזאָגט דער גרויסער סאַמאָוואַר און די שטולן זענען געדיכט געווען באַזעצט.

אין יענע אָונטן זענען נאָך גענאַנגען די גרויסע און הייסע דיסקו-סיעס וועגן ביכער, וועגן קונסט און מעאַטער. עס האָט זיך לאַנגע חדשים גענרייט דאָס אויספירן דעם פלאַן פון איינאַרדענען גרויסע יידישע קול-טור-אָונטן אין שטאָט, אראָפּברענגען יידישע שרייבער פון פוילן און רוס-לאַנד און אויסנוצן אויך די אייגענע קולטור-קרעפטן. דער פלאַן איז אויך געווען די אַרבעט פון מאָטיען און פאניען. אויך דעמלט זענען אויפן טיש, געבן מאָטיען, געלעגן עפּלעכע זייטלעך פאַפיר, געשריבענע מיט זיין כתב, פון וועלכע ער האָט אַרויסגעלייענט זיינע, ביזן לעצטן פונקט, אויסגעאַר-בעטע פלענער.

אויך היינט האָט מאָטיע, מיט זיין ווייכער, וואַרעמער שמים, געמאַל-דן מיט פייערלעכקייט, אַז עס שטייט פאַר אַ גרויסע, ערנסטע אַרבעט, אַז די מלחמה הייבט זיך אָן פילן אויך אין בערדימשעו און ער האָט גע-רופן זיך צונויפקומען צוליב דעם, וואָס אין שטאָט האָבן זיך באַוווּזן „ביעזשענצעס“, קרבנות פון דער מלחמה, וועלכע מען מוז שוין העלפן.

פאניע איז געשטאנען געבן אים, איר פנים האָט געלויבטן מיט אַ גרויסער פייערלעכקייט. עס איז געווען שטיל און אין דער שטילקייט האָט מאַטיע געעפנט די טיר אין אַ צווייטן צימער. באַלד האָט ער זיך באַוווּן און האָט שטיל געזאָגט:

— איר שטעל אייד פאַר די ערשמע צוויי „ביעזשענצעס“, וועלכע איר האָב היינט אין אָונט באַגענגט אויף דער גאַס, אינעם רעגן... אָן אַ דאָר איבערן קאַפּ... אָן אַ גאַכט־לעגער...

אַלע האָבן זיך אויפגעהויבן און אויף דער שוועל האָבן זיך באַוווּן שמעון מיט אַלאַן.

17.

אַלע אויגן זענען געווען געווענדעט אויף די צוויי פּרעמדע. אַ וואַרע־מער שטראַם פריינדלעכקייט האָט זיך אַ שראַג געטאָן פון זיי, פון אַלע אָנוועזנדיקע אין דער שטוב, ווען זיי האָבן געקוקט אויף די צוויי יונגע מענטשן, וואָס זענען אין זייער נאַיווער פאַרשמעלונג נאָר וואָס אַרויס פון דעם מלחמה־פייער. כאַטש שמעון און אַלאַן האָבן נאָר גאַרנישט באַ־וווּן צו דערציילן.

נאָך דער ערשמער מינוט איז געוואָרן אַ לעבחהפּמע באַוועגונג אַרום דעם פּאַרל. עס איז באַלד פאַר זיי געמאַכט געוואָרן אַן אָרט ביים טיש און פון אַלע זייטן האָבן זיך געטראָגן אויסרופן פון גוטסקייט און מיטגעפיל.

— קומט אַהער...

— זעצט אייד...

— אפשר דאָ... אויף דער ווייכער שטול...

— איר זענט נעבעך מיד... צעבראַכן...

שמעונען האָט מען אַוועקגעזעצט אויף אַ ווייכער שטול אין פאַר אַל־נאָן האָט מען געמאַכט אַן אָרט אויף דער סאָפּע און זי איינגעדעקט מיט אַ וואַרעם טור. פאַר זיי זענען שוין געשטאַנען הייסע גלעזער פיי, כאַטש נאָך פריער, ווי נאָר מאַטיע האָט זיי פון דער גאַס געברענגט צופירן, האָט זיי די אַלמע פרוי שמעקעלמאן, אין איר צימער, מכּבּר געווען מיט טיי און „וואַרעניע“. די אַלמע פרוי האָט זיי אַפילו גישט געפרעגט ווער זיי זענען. פאַר איר איז געווען גענוג, אַז איר מאַטיע האָט זיי געברענגט. איצט האָט מאַטיע נאָך אַלץ געקוקט אויף זיי, מיט זיינע ווייכע, גרויסע, קיגל־דערישע אויגן.

אויך פאניע האָט פון דער ערשטער מינוט גענומען אַלגאָן אונטער איר שוין, כאָטש זי האָט געפילט, אַז דאָס מיידל איז לויט איר וועזן ווייט און פרעמד פון איר גזע. פאניע האָט אויך מיט איר וויבלעכן אינסטינקט דערפילט, אַז דאָס איז איינע פון די פאַרבאָאָנדרושעטע נפשות, מיט וועלכע כע עס געשען פאַרוואַנדלונגען, אָן זייער ווילן און פאַרשטאַנד. זי איז אָבער געווען גערירט פון איר ווילדער שיינקייט. און כאָטש אַלגאָ האָט געשוויגן און אויפגעלעבט נאָר דעמלט, ווען מען האָט דערמאָנט איר היים-שטאָט אָדעס, האָט פאניע שוין אַרויסגעפילט, אַז אַלגאָס צוזאַמען האָנג מיט דעם מאָן, מיט שמעגען, איז נישט קיין געוויינלעכע, אַז דאָ ליגט עפעס אַ פלאַנמער, עפעס אַ ליבע-אַוואַנטורע, וואָס איז געווען אַזוי ווייט און ווילד-פרעמד פאַר איר געמיט. פאניע האָט אַפילו נישט גע-וואָסט, ווי אַזוי מיט מאָטיען צו רעדן וועגן דעם.

אָט די נישט-קלאַרקייט און פאַרדעכטיקע פאַרבאָאָנדרושעטקייט, וואָס האָט געקלאַפט פון אַלגאָס וועזן, האָט נאָר מער גערייצט און געמונטערט פאניעס האַרץ, וואָס האָט אייביק געזוכט צו מאַן עפעס גוטס און דער-הויבנס. זי האָט אין דעם געפונען איר אייגענע, גרויסע ליבע און נאָענט-קייט צו מאָטיען, וועלכע איז שמענדיק געווען פאַרבונדן מיט דעם ווילן צו מאַן גוטס. אויך אַלגאָ האָט צום ערשטן מאָל אין איר לעבן דערפילט ארום זיך מענטשן פון אַן אַנדערער וועלט, וואָס קוקן אויף איר מיט ריינע בלי-קן פון אַמתער פריינדשאַפט און איר איינגעבוירענע נישט-צומרוילעכקייט, וואָס האָט שמענדיק אין איר געוואַכט ווי אַ שוין-וואַנט, איז ביסלעכווייז אָפגעפרעמט. זי איז געווען ווי דערשיטערט פון די נייע, נאָר קיינמאָל נישט געאָנטע געפילן, פאַר וועלכע זי האָט נישט געפונען קיין נאָמען. אַ מידע פון דעם אַלעם, וואָס איז מיט איר געשען, האָט זי זיך געלאָזט שווי-מען אָן אַן אָפּהאלט. זי האָט ווי פאַרגעסן און זיך אָפּגעשניטן פון אלעם, וואָס איז געווען ביז אַהער. עס האָט נאָר געוואַכט אין איר דער כוח פון איר יוגנט. דאָס איינציקע, וואָס האָט זי געשראָקן און דאָך געלאָקט, איז געווען דער פרעמדער מענטש שמעזן, מיט וועלכן זי איז געווען פאַרבונדן, אַליין נישט וויסנדיק ווי אַזוי.

זי האָט נישט געקאָנט קלערן וועגן שמעגען, אַז עס זאָל נישט אויפ-שטייגן פאַר איר קאָלאַס בילד. נאָר דעמלט איז פאַר איר קלאַר געוואָרן, אַז זי איז פאַרבונדן מיט אַ מאַן. ביידע זענען פאַר איר געוואָרן — איי-נער. און דער איינער איז שמענדיק געווען קאָליא, ניקאָלא, דאָס ערשמע יונגל, וואָס האָט זי געשלאָגן מיט דעם זיסן ווייטיק פון בענקשאַפט. גי-

קאַלאַי, וועלכן זי האָט שוין איצט געזען ערגעץ, אין דעם שפּאַלצן שימער פון אַן אָפּיציר, אויף א פּערד, רייטנדיק אין דער מלחמה, ווי ער באַפּעלט און הערשט.

און גראַד, ווען זי איז געבליבן מיט שמעגען אַליין, האָט זי ערשט דערפּילט, ווי שטארק זי בענקט נאָך קאַליאָן. בלויז שמעגנס אימפעט און זיין שטענדיקע גרייטקייט צו גיין און וואַנדערן, האָט זי צו אים צוגעבונדן, ווייל סײַ ערגעץ, אין זיד, האָט זי געגלויבט, אַז שמעגן וועט זי ברענגען צו קאַליאָן.

אַנדערש איז געווען שמעגנס געמיט אין דעם אָונט. ער האָט געהאט דאָס געפיל, ווי ער וואָלט זיך אויף אַ געהיימינישפּולן אופן פאַרשטענדיקט מיט עפעס אַ מיסטישן כוח, וואָס פירט אים צו זיין ציל. ערשט היינט אין אָונט, ווען ער איז געבליבן מיט אַלגאַן אויף דער גאַס, אין רעגן, האָט עפעס אין אים געוואַרט, מיט דער זיכערקייט, אַז עס וועט זיך אים עפע־גען די טיר אַהין, ווהיין ער האָט אַזוי געגאַרט צו קומען. ער האָט גע־פּילט, מיט עפעס, ווי אַ צופּלוס פון אַ נייעם כוח, וואָס האָט ווי אויפגע־זונגען אין אים, אַז אין דער קליינער זייטיקער, אַלטער שטאַט איז אַנגע־גרייט פאַר אים אַזוינס, וואָס וועט אים ארויספירן אויף אַ נייעם וועג, צו אַ ניי לעבן.

דעמאָלט האָט ער דערזען מאַמען. ער האָט דערזען דעם בליק, זיינע וואַרעמע, גרויסע, גלויביקע אויגן פון אַ ברודער און חבר.

און שמעגן האָט אים גארן נישט געקאַנט. ער האָט מער נישט גע־קאַנט אַריין אין זיין אויסגעאיבטער בעמלער־ראַל. ער האָט אין דעם מענטש, וואָס האָט זיך צו אים באוויזן אין דעם רעגנדיקן אָונט, געפונען אַלץ פון די ביכער, וואָס ער האָט געלייענט, שמעגן האָט מער נישט געקאַנט פון זיך ארויסבאַקומען די אַלע אויסגעפרוּומע, בעמלערישע פאַרמלען, אויף וועלכע ער איז געווען אַזאַ מייסטער. ער האָט דערפּילט, אַז ער האָט היינט באַגעגנט דעם ערשטן, לאַנג און הייס־דערוואַרטן מענטש, וואָס ווייסט די וועגן צו אַ נייער וועלט. ער האָט אפילו אין דער מינוט נישט געקלערט וועגן אַלגאַן. שמעגן האָט געקענט פרויען, באַזוגדערס פרויען פון דער וועלט, אין וועלכער ער האָט די לעצטע יאָרן געלעבט. ער האָט געוויסט, אַז זי איז גלייך צו אַ נישט־צייטיקער פרוכט, אַן אַראַפּגעפּאַלצ־גער פון בוים, וואָס דאַרף האָבן אַ סך וואַרעמקייט און צייט, אַז עס זאָל אַרויס פון איר די ביטערקייט און האַרבקייט. ער האָט געוויסט, אַז אויף

דעם בעטלער-וועג וועט ער אויך זי פארלירן, ווי ער האָט פארלוירן אַג-
דערע, מיט וועלכע ער האָט זיך באַגענגט אין דער אָפּגעוונדערטער וועלט
פון שטיקער געוועזענע מענטשן, צעריסענע און ארויסגעוואָרפענע פּונעם
לעבן.

* * *

עס זענען נאָך אלץ געקומען מענטשן. יונגעלייט און פרויען. יעדער
פון די געקומענע האָט זיך צום ערשטן באַגריסן מיט שמעווען און אַל-
נאַן, שטיי, מיט אַ וואַרעמען בליק פון מיטגעפיל און באַוונדערער האַרציק-
קייט.

שמעון האָט געקענט מענטשן. ער האָט זיי דורכגעלויכטן מיט זיין
שאַרפן און געאיכטן פאַרשטאַנד. ער האָט געזען פאַניען און אים האָט
זיך כסדר געוואָלט אָפּוואַשן פון עפעס, אַיידער ער וועט וואָס עס איז נע-
מען פון אירע רייגע, וואַרעמע הענט.

ער האָט דערזען באַריסן, וואָס איז אַלץ געזעסן אין דער מיט שטוב,
מיט זיין רייגעס, שפּאַלצן און ליכטיקן קאַפּ. ער האָט נאָך נישט געוואָס
די געשיכטע, ווי אַזוי ער האָט פאַרלוירן זיינע הענט, אָבער ער איז שוין
געווען מיט אים פאחברודערט, אַזוי ווי מיט מאַטיען און ער האָט אין
אים נישט געקאָנט געפינען נאָרנישט דערפון, וואָס עס איז געווען אין די
קאָליקעס און אינוואַלירן פון זיין בעטלער-וועלט. ער האָט פאַרשטאַנען,
אַז מען קאָן זיין אָן הענט און געבן פון זיך אַזאַ שטראַלנדקע ליכטיק-
קייט, וועלכע שלאָנט פון דעם יונגן, אומגליקלעכן מענטש.

אים האָט זיך מיטאַמאָל פאַרוואָלט אויפשטיין און רעדן. לאַנג און
אויספירלעך דערציילן. דערציילן פון זיין לעבן, וועגן דעם, אַז ער איז
געאַנגען אַהער נישט ווי אַן אַנטלאָפענער פון דער מלחמה, נישט ווי קיין
„ביעזשעניען“, אַז ער איז אַנטלאָפן פון זיין ביז-אויצטיק לעבן, אַז ער
דאַרף נישט די הילף פון אַ נאַכטלענער, נאָר אַן אַנדערע הילף, אַ הילף
פאַר זיין נשמה, פאַר זיין גייעם וועג.

דאָ אָבער האָבן אַלע געוואַרט ער זאָל דערציילן פון דער מלחמה, פון
די גרוילן און שרעקן, וועלכע ער האָט איבערגעלעבט.
דערווייל איז אַרום מיש גענאַנגען אַ געשפּרעך. טייל פון די געסט האָ-
בן געברענגט צייטונגען, רוסישע און אויך יידישע פון וואַרשע. אין די

צייטונגען זענען אלץ געווען דערמאָנט די פּוילישע שמעט, וואָס זענען פאַרנומען געוואָרן דורך דעם שונא. וועגן יעדער אַזאַ שמאַט האָט מען געפרעגט שמעונען. ער האָט געקענט די שמעט און האָט דערציילט.

ער האָט פאַרגעסן אין דער מלחמה און האָט דערציילט פון זיין יוגנט, פון זיין שמעטל, פון מענטשן, פון וואַנדערונגען. זיינע אויגן האָבן געשפּילט און זיין ברויט, פאַרביק פּויליש לשון האָט דאָ מיטאַמאָל ארויסגערופּן אַ הייטערקייט. ער האָט נאָר, ווי אַ פעלערהאַפּטן אבר, אויסגעמיטן צו דערציילן וועגן די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן. און ווי אַ וונד האָט ער אין זיין דערציילן נישט באַרירט זיינע צוויי פאַרלאָזענע קינדער.

אַבער דאָ, ביים טיש, האָט זיין דערציילן אריינגעטראָגן אַן אויפגע-הויבנקייט און היימושקייט. שמעון איז מיטאַמאָל באַשאַנקען געוואָרן מיט יענער אויפּמערקזאַמקייט, וואָס גיט גלייך אַ זיכערקייט און אַ פּרייקייט.

אויך אַלנאָ האָט איצט, מיט איר פאַרטראָגנקייט און ווייטן בליק, געקוקט אויף שמעונען און אויף אַלע, ווי זי וואָלט נישט פאַרשטאַנען. וואָס עס איז געשען און ווי אַ פאַרבלאַנדזשעט קינד, האָט זי זיך צוגע-טוליעט צו פאַניען. און איידער וואָס, איז זי איינגעשלאָפּן מיט איר גע-זונטן, יוגנטלעכן שלאָף.

דעמלט האָט פאַניע מיט איר וואַרעמער שטימע געזאָגט:

— מיר האָבן זיך פאַררעדט... טייערע... מיר האָבן פאַרגעסן... רי מענטשן זענען מיר. וווּ וועלן מיר זיי לייגן שלאָפּן?... אַלעמשיקען וועל איר געמען צו זיך...

מען האָט זיך שטיל איבערגערעדט און עס איז געבליבן, אַז שמעון וועט בלייבן געכטיקן ביי מאַטיען.

מאָדנע ניר האָט ביי שמעונען געקלאָפּט דאָס האַרץ. אין ער האָט טיף אין זיך געבעטן, ביי עפעס אַ כּוּח, ער זאָל מיט גאַרנישט פאַרדאַרבן און צערייסן דאָס וואַרעמ געוועב פון ליבשאפט און דערהויבנקייט, וואָס ער האָט דערשפּירט אין זיך.

עס איז שוין געווען שפעט. טייל זענען אַוועק, איבערלאָזנדיק אים אַ שטאַרקן, פּריינדלעכן האַנט-דרוק. אַנדערע זענען פאַרבליבן, כּדי צו זאַמען, ווי אַלע מאָל, אַפּצופירן אהיים באַריסן. אויך מאַטיע האָט זיך אַנגעטאָן אַפּצופירן באַריסן אהיים און ער האָט זיך געווענדט צו שמעון:
נען:

— אויב איר ווילט, קאנט איר בלייבן אין דער היים... איר קום שוין צוריק... עם איז נישט ווייט... אפשר זענט איר מיד?
 — ניין — האָט שמעון געזאָגט — איר וועל מיטגיין מיט אייך...
 און מיט באַריסן אינדערמיט, האָבן זיך אַלע אַראָפּגעלאָזן פון די עמלעכע טרעפּ.

עס איז געווען פינצטער, אָבער באַלד ווי מען האָט געעפנט די טיר, האָט זיך צוזאמען מיט דער פייכטער קעלט אריינגעריסן דאָס בליצנדיקע ליכט פונעם גאָס-לאַמטערן, וואָס האָט עלנט געשימערט, און שמעון האָט דערזען דאָס קליינע, ערנסטע און טונקל-באַלויכטענע, ביינאַכטיקע בערדי-משעוו.

18.

כמעט אין זעלבן הויז, וווּ עס האָט געוויינט מאַטיע שמעקעלמאַן, האָט אויך געוויינט פּאַניע. מען האָט באַדאַרפט דורכגיין אַ קליין גערמל אין הויף, וווּ עס האָט געפירט אַ שמעגל און אַ דאַרפיש פּלויטל מיט אַ פּורטקע. אין אַ הילצערנעם געבוי, אויפן צווייטן שטאַק, אין אַ שמאַלן קאַרידאָר, זענען געווען צוויי טירן. איין טיר האָט געפירט אין דער דירה פון דער משפּחה קאַלינאַ, פּאַניעס עלטערן, וואָס זענען אויף דער עלטער געבליבן אַליין; און די צווייטע, באַזונדערע טיר, האָט געפירט צו פּאַניעס צימער.

שוין זייט יאָרן, נאָך דעם ווי פּאַניעס יינגערע שוועסטער האָט התונה געהאט, און דער עלטערער ברודער האָט זיך אריבערגעקליבן קיין קישוו, האָט פּאַניע פּאַרנומען דאָס אָפּגעזונדערטע צימער, מיט די עלטערן אין שכנות, און געפירט איר אייגענע באַלעבאַטישקייט.

אָזוי אַרום זענען פּאַניע מיט מאַטיע, פון די יונגע יאָרן אָן, אויך געווען שכנים, אין איין הויף, און האָבן זיך קיינמאָל נישט צעשיידט.

דאָס איז געווען אַן אַלטע בערדישעווער גאָס, וווּ די הייזער, באַוויינט מיט פון בלויז יודן, האָבן זיך געקייטלט און אריינגעוואַקסן איינס אין דעם צווייטן, אָזוי ווי די אייגנזיגער. אַלמע, גרויסע משפּחות, פון די ערשטע צייטן, וועלכע קיינער האָט נישט געדענקט זייער אָנהייב, האָבן זיך, ווי די הייזער — פּאַרפּלאַכטן.

דאָס זענען געווען רעשטן, פּאַרבלעבענע פון די שהימות אונטער די פּוילישע, קאָזאַקישע און מאַטערישע סמומעס און מלחמות. אין די ווינקעלעך פון די אַלמע גאָסן און הייזער איז נאָך געלעגן די

אימהדיקע טריבקייע פון יענע צייטן, אָבער הונדערטער יאָרן ייִדיש פּאָלקס-
לעבן האָבן פאַריאַנט די שאַטנס פון עלנט און אויסגעוואַרעמט ריווקע גע-
שמאַלטן פון גייסט און גבורה. אַ געזונטע און געדיכטע ייִדישע באַפעלקע-
רונג מיט רויט, קרעפטיק בלוט האָט אויסגעטראָגן די לעגענדאַרע גע-
שמאַלטן פון צדיקים, די מיסטישע פיגור פון ר' לוי יצחק, אַ נאַצע קייט
געשמאַלטן פון פרומקייט און וועלטלעכער קלוגשאַפט, די ערשטע ראָמאַנ-
טיק פון אמתן פּאָלקס-מעצטער און אירע שעפּער: גאַלחפּאַדען, ספּיוואַקאָוו-
סקי און פּישוואָן. אַ פאַרביקער געמיש פון אַלטפרענקישע פּוילשקייט און
טערקישן מזרח, וואָס איז פאַרשלעפט געוואָרן מיט די מוידנער טערקישע
געפאַנגענע דורך די רוסישע קאַזאַקן. זענען זיי פאַרבליבן אין דער גע-
דיכטקייט פון ייִדישן לעבן און צוגעגעבן דער טיפּער ייִדישער עקזאַטיק דעם
טעם און פּיקאַנטקייט פון טערקישן פעפּער.

אַט דער געמיש פון פעס אַ מזרחדיקן אַנלויה, מיט אַ געדיכטער
ייִדישקייט, צוזאַמען מיט אַ רוסישער געמישלעכקייט, וואָס איז געווען אַזוי
ענלעך צו אַדעס, האָט אַלגאַן גלייך אַרומגענומען מיט היימישקייט און
צוטרוילעכקייט, ווען זי איז אַ דרימלענדיקע, אונטער פאַניעס מוטערלע-
כער נומסקייט געגאַנגען נאָך איר, שפאַנגענדיק דורך דעם טריבן, דרימלענ-
דיקן הייפל אין דעם שפעטן, אַסייענדיקן אָונט, ווען פאַניע האָט זי געפירט
צו זיך אין צימער געכטיקן.

אַלגאַ האָט נישט געוויסט, וואָס פאַר אַ שטורעם פון איבערלעבונג
דאָס איז געווען פאַר פאַניען אַרײַנצופירן דאָס פרעמדע, ווילד-שיינע וועגן
אין איר צימער, אין דעם פאַרהייליקטן ווינקל, וואָס זי האָט דורך יאָרן
אויסגעבויט פאַר איר גרויסער ליבע, פאַר איר און פאַר איר מאַטיען.
צוליב דעם באזונדערן, אייגענעם צימער האָט זי דורך יאָרן געפירט
אַ שמילן און העפטיקן שטרייט מיט אירע עלטערן, די אַלמע, אַנגעזעענע
אין שמאָט משפּחה קאַליגאַ, וועלכע האָבן נישט געקאַנט שלום-מאַכן מיט
די פאַר זיי נישט פאַרשמענדלעכע באַציונגען צווישן זייער פאַניען אין
מאַטיען.

אָבער מאַטיע, דער אייביקער סטודענט, האָט אַלץ געגעבן לעקציעס
און דערפון זיך אויפגעהאַלטן מיט זיין מוטער, די אַלמע פרוי שטעקעלמאַן.
ער האָט נישט געקלערט וועגן קיין תכלית און פאַניע האָט קיינמאַל וועגן
דעם נישט גערעדט מיט אים.

אַזוי זענען געגאַנגען יאָרן, פאַניע האָט געאַרבעט אין דער אַפּפּטיק,
זי האָט געענדיקט פעלדשער-קורסן, זי האָט געגעבן לעקציעס אין אַ ייִדי-

שער שול, אויך געהאלפן די אלמע עלטערן. און אלץ, וואָס זי האָט געטאָן, איז געווען כדי אויפצוהאלטן דאָס פארהייליקטע ווינקל, איר צימער מיט דער אויסגעטרוימטער סאָפּע, וווּ מאָטיע האָט אין שטילע אָונגן געקאָנט אויסציען זיינע לאַנגע, יינגלשע פיס, אריינגראָבן זיינע לאַנגע, ווייסע אים-דעלע פינגער אין דער געדיכטער מאַסע פון זיינע שוואַרצע, גלאַנציקע האָר, ווען פאַניע האָט אומגעשטערט געקאָנט זיצן נעבן אים, דערלאַנגען אים די „אייגענע“ גלאַז טיי, וואָס זי האָט געקאָכט אויף דער קליינער ספירט-מאַשינקע.

לאַנגע יאָרן האָט פאַניע, ווי אַ שוואַלכ, געבויט אָט די קליינע, געמיט-לעכע, אָפּגעזונדערטע היים. אַזוי ווי זי האָט מיט מאָטיען געטרוימט אין די יונגסטע שול-יאָרן.

אין דעם צימער האָט זי מיט מאָטיען געלייענט די ערשטע ביכער, וואָס האָבן געשאפן זייער „געמיינזאַמען וועג אין לעבן“, און פאַניע גע-דענקט, ווען מאָטיע איז צום ערשטן מאָל געקומען צו איר, אין דעם צי-מער. זיי זענען צום ערשטן מאָל געבליבן אַלליין. זי געדענקט דאָס גרויסע און זיסע האַרץ-קלאַפן און מאָטיעס ערשמע ווערטער, ווען ער האָט איר גע-זאָגט: „מיר אַכטן די ליבע צווישן אַ מאַן און אַ פרוי, נאָר ווען זי איז פאַר-בונדן מיט אַ הויכן אידעאַל“ און ער איז פלוצלונג אויסגעוואָקסן פאַר איר, אַזוי גרויס און ווייט, אַז זי האָט זיך פארשעמט פאַר דעם זיסן קלאַפן פון איר האַרץ.

און נישט נאָר מאָטיע אַלליין איז דעמלט געקומען אין איר צימער. זי געדענקט דאָס ערשמע גרויסע בוך, וואָס ער האָט מיט זיך געברענגט, דאָס בוך, וואָס האָט אַריינגעטראָגן אַזאַ גרויסע ענדערונג אין אירע געדאַנקען! און געמאַכט פון איר אַן אַנדערן מענטש. זי געדענקט, ווי זיי האָבן דעמלט ביידע, ביז פאַרמאָג, צוגעשפאַרט אַ קאָפּ צו אַ קאָפּ, געלייענט דאָס ווערק. „וואָס טוט מען“ — איז געווען דער נאָמען פונעם בוך, פון טשערנישעווי-סקי. דעמלט האָבן זיי ביידע געשווירן צו גיין מיט דעם וועג פון דעם בוך, און צום ערשטן מאָל האָבן דעמלט פאַניעס פינגער געגלעט מאָטיעס זיי-דענע האָר און צום ערשטן מאָל האָבן זיינע ליפן באַרירט איר שמערן.

* * *

איצט, אין דעם שפעטן האַרבסט-אָונט, האָט פאַניע געעפנט די טיר פון איר צימער פאַר אַלגען. דאָס איז געווען דער ערשטער, פרעמדער

מענטש, אַחוץ מאַטיען, וואָס האָט אין דער שפּעטער שעה אירערגעטרעטן איר שוועל.

אַט דאָס מיידל מיט דעם רויטן היטעלע, מיט דער גימאַרע, וועלכע אַלנאַ האָט נישט געוואָלט איבערלאָזן אין ערגעץ, האָט דאָכט זיך, גע= טראָגן מיט זיך אַ נייעם ווינט. פאַניע האָט מיטאַמאָל דערפּילט, אַז אַט דאָס יונגע, שמאַרקע לייב מיט די פּולע, קרעפּטיקע און שיינע גלידער, פון וועלכן עס גייט אַ רויער ריח פון לעבן און קראַפט, טראָגט מיט זיך עפעס פון אַ נייער צייט, פון נייע טעג און נייע געשעענישן. צוזאַמען דער= מיט האָט פאַניע דערפּילט אויף זיך עפעס ווי אַז עוף, אַז עוף, וואָס זי וואָלט געוואָלט, אַז מאַטיע זאָל וועגן אים נישט וויסן. עס איז איצט געווען איר שפּילער און טיף אין איר באַהאַלטענער פאַרלאַנג, אַז אַלנאַ זאָל, אויף ווי ווייט מעגלעך, נישט נוצן און נישט באַרירן אין איר צימער דאָס, וואָס איז פאַרבונדן מיט איר מאַטיען. די זאַכן, וואָס זענען נאָך פאַר אים. זי האָט זיך געשעמט און וואָלט דאָס קיינמאַל פאַר מאַטיען נישט געקאָנט אויסזאָגן. זי האָט זיך ווי אַליין געקנייפט אין געדאַנק פאַר די „קליינביר= גערלעכע פאַראורטיילן“, מיט וועלכע מאַטיע האָט אָפּט באַצייכנט אירע קאַפּריזן. דאָס איז אַבער געווען אַ ניי געפּיל, וואָס זי האָט איצט אזוי בולט געשפּירט, עפעס ווי דער גרויסער און זיסער ציל פון יאָרו, דער באַהאַלטע= נער ציל פון דעם אָפּגעזונדערטן צימער וואָלט אָפּגעשמאַרבן.

פאַניע האָט אַבער גיך גערופן צו הילף טאַקע מאַטיען. זי האָט אים גערופן אין איר געדאַנק, זיך דערמאַנט זיינע טרעפּלעכע ווערטער, ווי ער רעדט אויף זיין שטייגער און עס דאַכט זיך איר, אַז יעדעס וואָרט זיינס צינדט אַז, מאַכט ליכטיק און אַלץ ווערט אזוי קלאַר אין דעם ליכט.

ער וואָלט געזאָגט: „נישט וויכטיק איז דאָס צימער און דאָס „פּערזענ= לעכע לעבן“ — וויכטיק איז דער ציל“...

אַבער טיילמאַל, ווען זי קומט אַהיים פון דער אַרבעט, אָדער פון די לעקציעס, אַ מידע, אָדער ווען זי געפינט ביים שפּיגל אַן ענדערונג אין איר געזיכט, אין אירע האַר, וואָס ווערן שיטערער, אָדער זי געפינט אַ נייעם קנייטש אויפן שמערן — דאַכט זיך איר, אַז זי דאַרף עפעס ראַטעווען.

איצט דאַכט זיך איר, אַז אין דעם פרעמדן מיידל, וואָס זי ווייסט נישט פּוננאָען זי קומט און וואָס עס טוט זיך אין איר האַרץ, זעט זי ווי אַ פאַרלייקענונג פון איר אייגן לעבן, וואָס גייט אזוי גיך אַוועק. איצט איז די טיר פונעם צימער געעפּנט. פאַניע האָט ליכטיק גע=

מאכט און די פארהרדומלמע אָלגא האָט אויסגעריסן אירע גלאַנציקע, גרוי־
סע און שפּילנדיקע אויגן:

— אַד, ווי גוט דאָ איז... — האָט זי אויסגעשריגן — ווי „אויסנאַ“...
און זי איז שטיין געבליבן פאַרבליפט.

אַ וואַרעמע פּרייִדוקייט האָט אַ שטראַם געטאָן ביי פּאַניען אין האַרץ.
אָלגא איז געשטאַנען, אירע אויגן האָבן זיך גענליטשט איבער די
ווענט, וואָס זענען געווען פאַרהאַנגען מיט „אַנזיכטס“־קארטן, מיט פאַר־
פּריקנטע בלומען, מיט פּויערישע קרעלן, אויף די שישלעך מיט ביכער, מיט
פּאַטאַגראַפיעס, אויפן ווייסן בעט, אויף די קאָלירמע, אוקראַינישע קילימס
און רוסישע אויסגעהאַפטענע האַנטוכער, וואָס זענען געווען געשליפט אין
די ווינקלען.

פּאַניע האָט איר דערלאָנגט אַ שטול, כדי זי זאָל זיך נישט זעצן אויף
דער סאָפּע, און אליין — פאַרשעמענדיק זיך פאַר דער קליינלעכקייט פון
איר טאַט — האָט זי אָלגאן אוועקגעזעצט אויף דער סאָפּע, זי ארומגע־
נומען און אויסגעשריגן:

— עס געפעלט אייך ביי מיר, אָלעטשקאַ? ... אמת? ... דאָס האָב איך
אַליין... אַלץ אליין זיך איינגעאַרדנט... פאַר מײַן אייגנס... פאַר מײַן אַר־
בעט... אָן קיינעמס הילף...

און פּאַניע האָט אין זיך אַליין דערשפּירט אַ שוין לאַנג נישט־געפּילטן
שטראַם פון יוגנטלעכקייט, גלייך ווי אָלגא וואָלט זי אין דעם דערמאָנט.
זי האָט אַראָפּגעוואָרפן דעם מאַנטל און אין איר קאָפּ האָבן זיך געהויבן
קנוילן געדאַנקען וועגן גרויסע באַרימטע פּרויען, וועגן וועלכע מען שרייבט
אין די ביכער. פּרויען, וואָס האָבן געקאָנט אַזויפיל מקריב זיין. איצט איז
אַ מלחמה, דאָס פּאָלק ליידיט, אָלגא איז די ערשטע געליטענע, וואָס באַ־
דאַרף איר הילף. זי וועט זי נישט אָפּלאָזן, זי וועט זי אָפּוואַשן, דערוואַ־
רעמען, זאָט מאַכן און אפּשר וועט זי איר ווייזן אַ וועג אין לעבן. זי איז
אַזוי יונג און קאָן נאָך אַזויפיל דערגרייכן. זי דאַרף נאר גוטע הענט. זי
וועט דאָס זאָגן מאַטיען. ער וועט דאָס פאַרשטיין.

אָלעטשקאַ... — האָט זי געזאָגט — באַלד וועלן מיר האָבן וואַרעם וואַ־
סער... מיר וועלן זיך וואַשן... טייערע, רופּט מיך פּראָסט פּאַניאַ... וואָס
האַט איר דאָ, אין דער „קאַרזינקע“? ... און די גיטאַרע וועלן מיר דאָ
אויפהענגען... אין דער פּרי וועט איר מיר עפעס זינגען... אַ, יאָ? ... איקראַ־
אינכע לידער... און קיין ייִדישע קענט איר נישט? ... אַט דאָ וועט איר

זיך ביי אונדז אויסלערנען.. איר זענט דאָך אַ ייִדישע... ביי אונדז איז דאָ אַ „קרוזשאַק“... „לובימעלעס“... דיין חבר האָט געזאָגט, אַז די ביסט אַן אַרטיסטקע... דאָס איז גוט... מיר דאַרפֿן טאַלאַנטן, וואָס זאָלן אונדז העלפֿן... שאדט נישט, אַז איר זאָג דיר „דו“? ... אַלעמשיקאָ...

אַלגע האָט אַלץ געקוקט אַרום זיך. זי האָט געקוקט אויף פּאַניען און איר האָט זיך פּלוצלונג געדאַכט, אַז זי איז אין אַדעס און קוקט אַרײַן דורך אַ פענצטער פֿון אַ פרעמדער שטוב. זי האָט שמענדיק געוואָלט זײַן צווישן פרעמדע, ווייל אין דער היים איז איר געווען שלעכט. איצט נעמען זי פרעמדע מענטשן אַרײַן אין זייער שטוב, וווּ ס'איז אַזוי גוט, מען „אוכאַ“ זשעוועט“ זי און מען באַדינט זי. אפשר נאָרט זי עמעצן אָפּ, אפשר וועט מען זי באַלד כאַפֿן. אַך, ווען דאָ וואָלט געווען אַדעס...

עפעס האָט אין איר אַ שפּאַר געטאָן, איר איז געוואָרן ענג און זי האָט זיך פּלוצלונג צעווייגט, מיט אַ רײסנדיק, קינדעריש גשווייזן.

און זי האָט זיך מיטאַמאָל צערעדט, אויף איר נעמישמער, קאָלירטער שפּראַך:

— איר פֿון אַדעסער, „מאַקדאָוואָנסא“... א יתומה... מיין „כאַטקאַ“ א „שאַרמאַנשטיק“... א „פּיאַניצע“... איר אין „פּאַלשאַ“ געטאַנצט אויף די הויפּן... וואַרשעווער זשוליקעס... שלעכטע מענטשן... דער... סימאָן... אַ פּוילישער... אָבער אַ גוטער... איר מיט אים אַוועק...

ווען אַלגע האָט דאָס אָפּגעזאָגט איז זי שטיל געבליבן. זי האָט אײַנגעגראָבן די הענט אין אירע האָר.

פּאַניע איז געבליבן זיצן נעבן איר און האָט זיך פּאַרטראַכט.

19.

קיין בעסערע הענט, ווי פּאַניעס, האָט זיך שמען פאַר אַלגען נישט געקאָגט ווונטשן. פאַר אַלע טעג פֿון זייער וואַנדערן און כסדרדיקן וואַכן אײַ בער איר, האָט ער געפּילט, אַז אַלגע קאָן אים יעדע מינוט פּאַרשווינדן. כאַטש זי איז אים קיין ווייב נישט געווען, האָט ער אין דער גאַנצער פֿון איר געשעפּט עפעס אַ כּוּח פֿון אַ זיסן וואַרטן. ער האָט איצט מיטאַמאָל אַראָפּ געוואָרפֿן פֿון זיך דעם עול פֿון אומזיכערקייט און זײַן האַרץ האָט גערומט מיט דער מענערישער געדולדיקייט פֿון דעם באַוווסטזײַן, אַז קײנער פּאַראַ געמט נישט זײַן אָרט.

שמעון האָט דורך זיין אָפּגעגרינגעצטער וועלט פון אָרעמקייט, געפּאַלנע-
קייט און קראַנטהאַפּטער גערייזצטקייט, אין די יאָרן פון זיין בעמלער-גאַנג,
נישט אריינגעשפינט זיין אייגן לעבן אין דעם ראציקן געוועב פון דער
וועלט, ער האָט געקאָנט פון דעם מיסט און אָפּפאַל אַרויספאַנגען פאַר זיך
אַנטפּלעקונגען פון דער מענטשלעכער נאַטור.

ער האָט אויך געקענט ווייכער און געווסט זיין פארפירערישן כוח,
וואָס האָט זיי מיטגעריסן, פאַר זיי האָט געהאט א רייז זיין הפקדוקע
גרייטקייט צו פאַרבינדן זיך מיט יעדער, וואָס האָט נאָר געהאט אין זיך
אַ טראַפּן שיכרות.

וואָס עס האָט צו אַלגאַן, האָט ער געווסט, אז לאַנג וואָלט ער באַ-
דאַרפט קלאַפּן אין דער פאַרהעמערטקייט פון איר קאַפּרוז-מיידלשן דרימל.
ער האָט געווסט, אַז דאָס אויסגעטרוימטע בילד פון אירע מיידלשע בענק-
שאַפּן איז ווייט נישט ענלעך צו אים. אַז נאָר אַ צופּעליקער שמוּס קאָן
עפענען פאַר אים איר נאָענטקייט.

ער האָט אָבער געפילט, אַז אויף דעם וועג מיט איר וועט ער געפינען
די פאַרוואַנדלונג, וועלכע זי האָט געגאַרט. און שוין דאָ, דעם היינטיקן
אַוונט, זעט ער די סימנים פון דער אַנדערער וועלט, וואָס לאַגט אים שוין
אַזוי לאַנג.

די נאַצע קראַפט פון זיינע אייגנשאַפּטן צו געווינען מענטשן, וואָס ער
האָט אויסגעפרווט דורך די בעמלער-יאָרן, האָט ער אָנגעווענדט אויף מאַ-
טיען, מיט וועלכן ער איז איצט געאַנגען איבער די טריבע, טונקלע, ביי-
נאַכטיקע געטלעך פון דער פאַר אים אזוי סודותפולער און פרעמדער שטאַט.
די טריבקיט און די שטילקייט פון דער שפּעטער שעה האָט איבערגע-
ריסן זייער געשפרעך. איצט זענען זיי שווייגנדיק צוגעקומען צו מאַטיען אין
הויז. מאַטיע האָט מיט א פּלוצלונגער אומרויטקייט, וואָס האָט זיך אין דער
פינצטער איבערגעגעבן שמעונען, אויפגעשלאָסן די טיר און אין דעם מאַ-
מענט, ווען מאַטיע האָט געעפנט די טיר, האָט שמעונען מיטאַמאָל אַ קלאַפּ
געמאַן אַ משונהדיקער געדאַנק צו פאַרשווינדן. דאָס איז געווען איינער פון
שמעונס בלייז-אידעען, וואָס ער האָט געמאַגן אין זיין וועזן, ווי עפעס אַ
מונקעלן צומיש אין זיין בלוט, וואָס האָט ביי פאַרשידענע אומשטענדן זיך
אַנגערופן אין אים.

שמעון האָט זיך אַ וואַקל געמאַן אויף אַ מינוט אין דעם פינצטערן
פאַדער-הויז. ער האָט זיך פאַרהאַלטן און נאָר אַמאָל אַרויסגעשטעקט דעם
קאָפּ צו דער נאַס, ווי ער וואַלט געוואַלט אריינגעמען אין זיך דאָס טריבע

בילד פון דער פּרעמדער, ביינאַכטיקער גאס, און מיט א לייכטן גרויל, וואָס
 האָט זיך איבערגעגלייטשט איבער זיין רוקן, האָט ער לאַנגזאַם נאָך מאַטיען
 אַריינגעשפּאַנט אין צימער. זיין מוח האָט גיך געאַרבעט. עס איז אים פּלוצ-
 לונג אַיינגעפאַלן, אַז אויך אַלגע האָט געקאַנט אויף דעם אופן פאַרשווינדן.
 מאַטיע איז געווען ערגסט און שווייגנדיק, ער האָט שמעגען אַרייַ-
 געפירט אין אַ צימער, וואָס איז געווען דעם געשטאַרבנעם פּאַטערס, דעם
 אַלטן שמעקעלמאַנס קאַבינעט. יעדעס מאָל, ווען מאַטיע האָט אין אַונט
 אַריבערגעטרעטן די שוועל פון דעם צימער, האָט ער זיך נישט געקאַנט
 באַפרייען פון עפעס אַ מיסטיש געפיל. ער האָט באַדאַחפּט רופן צו הילף
 פיל דערפון, וואָס ער האָט געוויסט, אויף צו פאַרמיינן די פיינלעכע אומ-
 היימלעכקייט, ווי עפעס נאָך אַ לעכעדיקער אַמעס וואָלט אַרומגעגאַנגען אין
 דעם צימער. אפשר איז דאָס געווען צוליב דעם, וואָס קיין זאַך אין דעם
 צימער איז נישט געענדערט געוואָרן נאָך דעם פּאַטערס טויט. יעדעס
 ווינקל איז פול געווען מיט דעם נאַענטן מענטש, וואָס האָט אַריינגעאַמעמט
 דאָ דעם אַמעס פון זיין גאַנץ לעבן. עס האָט זיך אַלץ געדאַכט, אַז עס פילט
 זיך נאָך דער ריח פון זיין ציגאַר, און דאָס הענטל פון זיין פּעדער האָט
 נאָך געהאַט די סימנים פון זיינע פינגער. אַרום זענען געשטאַנען די עדות
 פון זיינע גענג און זיינע געווינהייטן. עס זענען דאָ געלעגן זיינע ביכער
 און זיינע יידישע ספרים און די ווייבע, געבעטע פּאַטערשטול איז געווען
 אין דער מיט, אַיינגעפרעסט פון זיין געזעס. אויף דער טונקעלער וואַנט איז
 אויך געהאַנגען זיין בילד אין אַן אַלמער, געשניצטער ראַם פון שוואַרצן
 האַלץ. און קונדיק אויפן בילד, האָט זיך געקאַנט דאַכטן, אַז דאָס איז
 מאַטיע, מיט אַ ווייסער, שמאַלער באַרד און אַ יידישן זיידענעם קאַפּל
 אויפן קאַפּ.

ווען שמעון האָט אַ קוק געטאָן אויפן בילד, איז פאַר אים אויפן אָרט
 קלאָר און פאַרשטענדלעך געוואָרן מאַטיע, מיט זיין מילדן בליק און יענער
 איידלקייט, וואָס מאַכט אויך איידל אין שטיל אַלע אַרום זיך.
 — דאָס איז מיין פּאַטער... — האָט מאַטיע געזאָגט — דאָס איז
 געווען זיין צימער... זיין קאַבינעט...

— איך האָב מיין פּאַטער כמעט קיינמאָל נישט געקענט... — האָט
 שמעון געענטפערט און האָט זיך געכאַפּט, אַז ער זאָגט דאָס צום ערשטן
 מאָל, אַז ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געהאַט וועמען דאָס צו זאָגן.
 מאַטיע האָט פאַרהאַלטן זיין בליק אויף שמעגען און ביינע האָבן גע-
 שוויגן. שמעון איז געשטאַנען אין דער מיט צימער און מאַטיע ביים פענצ-

מער, קעגן דער וואַנט, ווו ס'איז געהאַנגען דעם פאַטערס בילד. מיטאַמאָל
האַט זיך מאַטיע אַ כאַפּ געטאַן, ער איז אַרײַן אין צווייטן, זײַטן, טונג-
קעלן צימער און פון דאָרט אַרויסגעבראַכט אַ הילצערנע שטול. ער האָט
אַוועקגעשטעלט די שטול פאַר שמעונען.
— זיצט... זיצט...

און שמעון האָט מיט זײַן דורכהרײַנגלעכקײַט דערפילט, אַן מאַטיע
האַט ערשט איצט, אין דער מינוט, אָפּגעטריבן פון זיך עפעס אַ פײַנלעכן
געדאַנק, וואָ האָט אים געהאַלטן דעם גאַנצן וועג. שמעון האָט פאַרשטאַ-
נען און עס איז געווען פאַר אים קלאָר, אַז דאָס האָט מאַטיע געקלערט
וועגן אים, דעם פרעמדן מענטש, וועגן וועלכן ער האָט סמעט גאַרנישט
געוואוסט. אַ מענטש מיט אַ וואַנדער-זעקל.
— טוט אױס דעם מאַגל... זעצט אײך...

שמעון האָט אױסגעטאַן די קורטקע. מאַטיע האָט זי אַ כאַפּ געטאַן,
זי אַוועקגעטראָגן אין פּאָדער-צימער אַרײַן. שמעון האָט זיך געזעצט.
ווען מאַטיע איז צוריקגעקומען, האָט ער שוין מיט זײַן געוויינלעכער
מילדקײַט אין טאָן, זיך געווענדעט צו שמעונען:

— מיר וואָלטן באַדאַרפט אַ ביסל צו שמועסן... וועגן... וואָס צו
טאַן וײַטער... אָבער איר זענט געוויס מיר... איר האָט אַ געלענער... איר
וועל אײך ווײַזן ווו דאָס איז... אױבן... דאָס שטיבל איז בײ אונדז געווען
פאַר געסט... אָבער דאָרט איז וואַרעם... איר וועט זיך דאָרט קאָנען אױס-
רוען...

שמעון האָט געפילט, אַז מאַטיע איז גרײַט נאָך לאַנג מיט אים צו
רעדן. און אױך ער האָט געהאַט אַ פאַרלאַנג נישט אַוועקצוגײַן פון דעם
הויז און פון דעם מענטש, ווי אַ צופעליקער וואַנדערער, וועלכן מען האָט
געגעבן אַ גאַנצעלעגער אין אַ האַרבסטיקער נאַכט אין אַ זײַטיק, אײבעריק
צימערל. ער האָט געוואוסט, אַז זײער אײבערנעריסענער שמועס אויף דער
גאַס וועגן דעם, וואָס פאַר אַ פאַספאַרט און פאַפירן שמעון האָט און צי
ער איז נישט מאַביליזירט אין דער מלחמה, איז אפשר דאָס וויכטיקסטע
אין דער קלײנער, רוסישער שטאָט, ווו מען באַמערקט יעדן נײעם און
פרעמדן מענטש, און אַרויסגעמענדיק פון דער אונטערשטער קעשענע
אַ פעקל פאַפירן, ווו עס איז אױך געווען געלט, האָט שמעון אַוועקגע-
לײגט דאָס פעקל אויפן ברעג טיש און געזאָגט:

— איר האָב געוואָלט אײך ווײַזן... דערווײל בין איר מיט מײנע דאָ-
קומענען אין אַרדענונג... איר געהער דערווײל נישט צום „זאַפאַס"... עס

דאַרף נאָך געדויערן, ביז מען וועט רופן מיין קאַמענאַריע... איר האָב איר
נאָך געוואַלט זאָגן...

שמעון האָט איבערגעריסן, עס האָבן אים פאַרפעלט די פשוטע ווער-
טער אויף צו געווינען דעם צוטרוי פון דעם מענטש, פון וועלכן עס איז
געזאַנגען אזא מילדע גאַענטקייט.

— דאָס איז גוט... — האָט מאַטיע פשוט געזאָגט — דאָס איז גוט,
וואָס איר זענט פריי פון מיליטער... אָבער...

אויך מאַטיע האָט, זעט אויס, נישט געפונען די ווערטער צו פרעגן
דאָס, וואָס איז געווען גויטיק צו וויסן.

שמעון האָט מיטאַמאָל דערפילט אַ פאַרלאַנג גאַרנישט צו פאַרהוילן
פאַר דעם מענטש. און אים האָט אַ בליץ געמאָן אַ געדאַנק פאַר אַלעם
אים צו זאָגן, אַז ער האָט געלט. צוליב דעם האָט ער פון פעקל פאַפירן
אַרויסגענומען אַ פאַר געלט-אַסיגנאַציעס. און מיט אַ לייכטקייט איז סאָן,
ווי מען רעדט צו אַ גלייכן מענטש, אַ זאָג געמאָן:

— איר האָב געלט... איר האָב דערווייל פון וואָס צו לעבן... איר דאַרף
נישט...

מאַטיע האָט אַ קוק געמאָן אויף דעם געלט, זיינע איידל-אויסגעשני-
טענע ליפן אונטער די דינע, ווי זיידענע פערדעס פון זיינע וואַנסן האָבן זיך
אַ דריי געמאָן אין אַ לייכטן שמייכל:

— דאָס איז אויך גוט... אָבער... געלט, ליבער פריינד... איז נישט
אַלץ... מען דאַרף זיך שאַפן אַ לעבן... איר ווייס נישט... צי איר האָב רעכט
אייד אַויסצופרעגן...

שמעון האָט געהאַלטן דאָס געלט אין דער האַנט, מאַטיע איז אויפ-
געשמאַנען פון דעם פאַטערס ווייבער שטול, אויף וועלכער ער איז געזעסן,
און האָט, אַרײַנגלאָזנדיק זיינע שמאַלע, ווייסע פינגער אין זיינע פונקעלע,
גלאַנצדיקע האָר, זיך געלאָזן גיין איבער דעם צימער.

— וואָס ווילט איר מאָן?... צי רעכנט איר דאָ צו בלייבן?... אין דער
עיקר... מיט וואָס קאָן איר העלפן?...

— איר קאָנט מיר העלפן... — האָט שמעון געזאָגט.
מאַטיע האָט זיך אָפגעשטעלט און זיינע גרויסע, וואַרעמע אויגן האָבן
זיך פאַרהאַלטן אויף שמעונען:

— מיט וואָס?...
שמעון איז אויפגעשמאַנען, ער האָט אַ כאַפּ געמאָן אַ בור, וואָס איז
געלעגן אויפן פיש און מיט לויכטנדיקע אויגן אויסגערופן:

— מיט דעם...

ער איז צוגעגאנגען צו אַ שענקל מיט ביכער, וואָס איז געשאַטאַנען ביי דער זייט וואָנט, און, אַרױפֿלייגנדיק די האַנט אויף די רוקנס פֿון די בילדער, נאָך אַמאָל, שמאַרקער איבערגעחזרט:

— מיט דעם...

מאָטיע האָט נאָך אַלץ געהאַט דעם שמייכל אויף די ליפֿן. ער האָט זיך צוריקגעזעצט אויף זײַן אָרט און לאַנג נאָכגעדענקט. אויך שמען האָט זיך געזעצט. ער איז איצט געזעסן מיט דער גאַנצער וואָג פֿון אַ באַרעכטיקטן מענטש, ווייל ער האָט געפֿילט, אַז צווישן אים און מאָטיען איז אײַנגעפֿאַלן אַ וואַנט, אַז איצט געשעט עפעס, אויף וואָס ער האָט געוואַרט לאַנג און הייס. מאָטיע האָט גענומען דאָס בוך פֿונעם טיש, ווי דאָס וואָלט געווען דער עיקר פֿון זײַער געשפרעך, און האָט שטיל און וואַדעם אַ פֿרעג געמאַן:

— און... און אייער פֿרוי?...

20

עס איז שוין געווען נישט ווייט צו מאַן, ווען מאָטיע האָט געפֿירט שמעונען צו דעם שטיבל, וווּ ער האָט באַדאַרפט געכטיקן. זײ זענען דורכגעגאַנגען אַ לאַנגן קאָרידאָר, וווּ עס האָט זיך דורכגעשלאָגן אַ שוואַכע ליכט פֿון דעם הויכן דאַרפֿענצטער. אין דעם מומטעם ליכט האָט שמען אויפֿגענומען די ריחות פֿון דעם אַלטן קאָרידאָר, און עס איז ביי אים געבליבן אַזאַ געפֿיל, ווי ער וואָלט געזען די נשמה פֿון דעם אַלטן הויז. דער קאָרידאָר איז געווען אָנגעפֿילט פֿון לעבעדיקע ריחות, וואָס האָבן אַרויסגעשלאָגן פֿון זײ. פֿאַר אַלעס איז דער קאָרידאָר אויסגעלייגט געווען מיט האַלץ צום הייצן. דאָס האַלץ איז געלעגן אין סקערהעם אָנגעשניטענע קלאַפּערן און געאַטעמט מיט אַן איידעלן ריח פֿון וואַלד און זשיוויע. דאָ זענען אַרומגעגאַנגען ריחות פֿון אַ לאַנג און זאַט לעבן. די ריחות פֿון געזייערטע אווערקעס און עפל זענען געווען געמישט מיט נאָך ריחות פֿון יום-טובֿים, פֿון אַלמער ייִדישקייט און רחבות.

שמען איז געגאַנגען ווי שיכור פֿון זיך אַלײַן, פֿון די געפֿילן, וואָס האָבן געברויזט אין אים. נאָך דער נאַכט, וואָס ער איז אָפֿגעזעסן מיט מאַן-טיען, נאָך זײַער לאַנגן שמועס. און שמען האָט אָנגעהויבן גלויבן, אַז איצט וועט ער אויף זײַן וועג באַגעגענען בלוז גומס, דאָס בעסטע איז געווען דאָס, וואָס ער האָט איצט פֿאַר מאָטיען נישט געהאַט מער קײן סידות און ער

הָאָם נַעֲקָאָנַט פֿרײַ און אָפֿן קוקן אין מאָטיעס קלאָרע, מילדע, ברידערלעכע אויגן. די זעלבע לעבעדיקע ריחות פון אַן אַלמער, אויסגעוואַרעמטער, מענטשלעכער שטוב האָט שמעון אויך דערפילט אין דעם קליינעם דאָר=שטיבל, עטלעכע טרעפלעך העכער פונעם קאַרידאָר, וווּהין מאָטיע האָט אים אַרויפגעפירט. דאָס איז געווען אַ קליין שטיבל, וואָס האָט זיכער אין דעם געוועזענעם גרויסן הויז געדינט פאַר אורחים און צופעליקע געסט. דאָ איז געווען וואַרעם פון אַ גרויסן אויוון, וואָס איז געהייצט געוואָרן פון יענער זייט וואָנט. עס זענען געשמאַנען אַ הילצערן בעט און אַ מישל. אויף אַ באַנק איז געשמאַנען אַ שיסל וואָסער צום וואַשן זיך. און זעט אויס, צוליבן העג=טיקן גאַסט, זענען אויפן טיש אין אַ מעלער, פאַרדעקט מיט אַ האַנטוכל, געווען אָנגעגרייט עטלעכע גרויסע שטיקער ברויט, אָנגעשמירט מיט פוטער, באַלייגט מיט ווייסן קעז.

מאָטיע האָט אים שטיל אויסגעמשלט ווי אַזוי צו געפינען די מיר אין מיר אַרײַן, ווען ער וועט עפעס באַדאַרפֿן. ער איז אַ מינוט געשמאַנען אין דעם האַלבן טונקל פון דער שטוב. ער איז געווען הויך און שמאַל און זיינע לאַנגע, ווייסע פינגער האָבן כסדר געקעמט זיינע האָר. מיטאַמאָל איז ער צוגעלאָנגען נאָענט צו שמעונען, ער האָט אים דערלאָנגט די האַנט און מיט האַלבפאַרמאַכטע אויגן, פון גערירטקייט, אים שטיל געזאָגט:

— דאָס אַלין, וואָס איר האָט מיר דערציילט פון אויער לעבן, איז פאַר מיר אַ מתנה... אן אָפֿן מענטשליך האַרץ איז דאָס טייערסטע פאַר אונדז... אַ סך גרויסע מענטשן, מיט וועלכע מיר שטאַלצירן, זענען געקומען פונעם סאַמע אָפֿגרונט... אַזעלכע מענטשן זענען פאַר אונדז אַ גרויסע טרייסט... דער שענסטער מוסטער איז אונדזער מאַקסים גאַרקי... אפשר זענט איר אויך איינער פון די, וואָס וועט דערציילן דער וועלט דעם אַמת...

און ער איז גיך אַראָפֿגעגאַנגען צו זיך אין צימער. שמעון איז געבליבן פאַהערט אין איין קלאַנג, וואָס איז געבליבן העג=גען אין דער לופט, דאָס איז געווען דער קלאַנג „גאַרקי“. „אפשר זענט איר איינער פון די“... אַזוי האָט מאָטיע געזאָגט וועגן אים און אים פאַרגליכן מיט גאַרקי... אים איז איצט עפעס קלאָר געוואָרן, אפשר טראַגט ער אין זיך אַ בוך, אד, וויפל ער וואָלט געקאָנט דערציילן, און צענדליקער בילד=דער פון זיין לעבן, אויסטערלישע באַגעגענישן, מענטשן און געשעענישן האָבן אָנגעהויבן לויפן פאַר זיין זיגען.

גלייך דערנאָך האָט אַ בלאַסע גרויקייט זיך אַרײַנגערױסן דורכן פענצ=טער. עס האָט גענומען שטאַנן. שמעון איז נאָך לאַנג געזעסן אויפן בעט און

געקלערט. ער האָט פאַרלאָזן דאָס קליינע לעמפל, וואָס האָט זיך געאַמט פּערט מיט דעם גרויען ליכט פונעם פאַרמאָג, וואָס איז כסדר געוואָרן אַלץ העלער. ער האָט אַ בליק געטאָן דורכן פענצער און דערזען אינעם געפל איינגעהילט די פּאַרדרימלטע וועלט, קליינע, פייכטע, שלאָפנדיקע הייזער און פייכטע, אומעטיקע ודעכער. אָבער שמען האָט געוואָס, אַז איז די דרימלענדיקע הייזער לעבן מענטשן און דאָס איז געווען גענוג, אַז זיין האַרץ זאָל קלאַפן פון אַ זיסן גייגער.

ער איז אַראָפּ פונעם בעט און, געפייגענדיק ביי דער טיר אַ רינגל, האָט ער פאַררינגלט די טיר. אים האָט אַרומגענומען אַ לאַנג נישט געפילטע פרייד דערפון, וואָס ער איז אַליין אין די פיר וועגט, אַליין מיט זיין לעבן, מיט זיין כוח, וואָס ער פילט אין זיך. זיין האַרץ האָט געקלאַפּט אין דער וואַרטונג פון נייע אַנטפּלעקונגען אויף דעם וועג. ער האָט איצט געהאַט דעם פאַרלאַנג צונויפצונעמען אַלץ, וואָס ער טראַגט אין זיין וועזן, און עס איז בערצייילן, ווי מען ציילט אַ פאַרמעגן. דאָ, אין דעם פאַרמאָכטן צימער, אין דער שעה, איז דער פּרעמדער שטאַט, וווּ קיינער קאָן אים גאַרנישט צונען מען. אים איז געוואָרן גוט און רואיק. ער האָט מיד פאַרמאָכט די אויגן, פול מיט דערוואַרטונג אויף דעם נייעם טאָג.

מאָטיע ווייסט שוין פון אַלץ. קיין שום פּלעקן זענען מער נישטאָ אויף זייער פריינדשאַפט. נישט ווייט פון אים, אין גוטע הענט, געפינט זיך אַלאַב, וואָס וואַקסט ווי אַ פּרוכט פאַר אים. ער וועט אַלץ טאָן צו געווינען איר צו טרוי, איר יונג און ווילד האַרץ, איר ערשטע דערוואַכטע ליבע.

ער האָט פון זיך אַראָפּגעוואַרפן די קליידער, זיך אויסגעצויגן אויפן בעט, און די מירקייט האָט געשמאַקט דורכ זיינע גלידער. ווען אַלעס זאָל נאָך דאָ זיין, געבן אים, ער זאָל פילן די קילקייט און גלאַטקייט פון אירע האָר. צו האָט זי אַלץ געזאָגט פאַניען אַזוי, ווי ער האָט אַלץ געזאָגט מאָטיען?...

אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט געפונען עפעס אַן אוצר און ער קאָן זיך באַנוצן מיט דעם פאַרמעגן ווען ער וויל. דאָס איז געווען זיין ערשטע פרייד מיט דעם אמת, די פרייד, וואָס ער האָט געפינען וועמען דעם אמת אָנצוטרוען.

שוין לאַנג האָט ער גענאַרט מענטשן. דאָס איז געווען זיין וועג, זיין דערפאַל, זיין כרויט. מאָטיע האָט ווי אַראָפּגענומען פון אים די פּרעמדע הויט און ער האָט דערפילט, אַז ער געהער צו זיך און צו זיין גורל. ער האָט מער נישט מורא געהאַט פאַר דעם מאַרגנדיקן טאָג, נאָכדעם ווי די

נאכט האָט אים פאַרבונדן מיט מאַטיען אין אַ גרויסער נאַנטקייט. ער האָט זיך איבערגעגעבן אין זיינע ווייסע הענט. ווען מאַטיע האָט אים גע- פרענט וועגן אָלאָאן, האָט ער אַפילו קיין קלער נישט געמאַן און געענט- פערט:

—ניין... דאָס איז נישט מיין פרוי... דאָס איז אַ פרעמדע...

און ער האָט אים דערציילט פון זיין לעבן, פון אלעם, פון אלע יאָרן.

שמעווען האָט זיך געוואָלט, אַז נאָך לאַנג זאָל דויערן די נאכט. אָבער דאָס בלייבע, גרויע ליכט האָט זיך געריסן אין פענצטער אַרײַן. ער האָט זיך אײַנגעגראָבן טיפער אינעם בעטגעוואַנט, פילגריק ווי אַ וואַרעמער שטרעם פאַרגיסט זיין מוח און דער שלאָף לייגט זיך אויף אים שווער. מיט אַמאָל האָבן זיך דערטראַגן קלאַנגען, ווי עפעס שווערס, מגנישטריקס וואָלט זיך לאַנגזאַם דערנענטערט. אַזעלכע קלאַנגען האָט שמעון שוין וווּ גע- הערט, ווי עפעס אַ פייגלעכער גאַנג פון אַ סך טריט. דאָס איז געווען ענדלעך צו דעם משונהדיקן קלימפערן אויף דעם לובלינער שאַסיי אין די ערשטע טעג פון דער מלחמה.

עפעס אַ גרויסער אומרו און געשפאַנטקייט האָבן זיך אָנגעטראַגן פון די קלאַנגען. שמעון האָט געוואָלט זיך אַרויסרייסן פון דעם פייגלעכן רעש, אָבער זיינע פיס האָבן זיך נישט געקאַנט באַוועגן.

עס איז געווען עפעס אַ גרויסע טונקעלע שטוב, ווי אַ קאַמער. שמעון האָט געזוכט אַ טיר און נישט געפונען. ער האָט געדענקט, אַז מאַטיע האָט אים געוויזן דעם וועג צו דער קיר-טיר אַראָפּצוגיין פון עטלעכע טרעפּ- לעך. אָבער ער האָט נישט געקאַנט געפינען דעם וועג. עס איז אַליץ טונקעל- לער און שווערער געוואָרן און מיטאַמאָל האָט ער דערהערט אַ שטיל גע- וויין. דאָס געוויין איז געגאַנגען פון אַ טיפּן, פינצטערן ווינקל. און פלוצ- לונג האָט ער דערזען זיינע צוויי קינדער. דאס איז געווען זייער געוויין. זיי האָבן גערופּן און געשמרעקט צו אים זייערע הענטלעך, אָבער ער איז געווען געליימט און האָט נישט געקאַנט צוגיין צו זיי. די קינדער האָבן זיך געצויגן צו אים, אָבער עמעצער האָט זיי געהאלטן און געשלעפט צו זיך. מיטאַמאָל האָט זיך באַוויזן מאַטיע. ער האָט געכאַפט ביידע קינדער אויף די הענט און איז פאַרשווונדן. דעמאָלט האָט שמעון דערזען, אַז אַרום ברענט, אַ שטיל, גליענדיק פייער קריכט פונעם סופּיט, סיקעט און פילט אַן מיט רויד דאָס גאַנצע שטיבל.

מיטאמאָל איז אַלץ פאַרשוונדן און פון אַ טיפּן ווינקל האָט זיך באַ-
וויזן אָלנאַ. זי איז געווען נאַקעט און ווי איינגעהילט אין כלוילעכן געפּל.
זי האָט לאַנגזאַם געשוועבט, און איר קוועלנדיק לייב האָט זיך אַרויסגע-
ריסן אין אַ מאַנץ, ווי זי וואָלט געווען געטראַגן פון אַ ווינט. זי האָט מיט
אַ נאַקעטער האַנט געשפּילט אויף דער גיטאַרע און די קלאַנגען זענען עג-
לעד געווען צו דעם רעש פון דעם לובליגער שאַסיי. זי האָט טאַנצנדיק
עמעצן גערופן פון דעם טיפּן, פינצטערן ווינקל. און אַט האָט זיך באַוויזן
אַ יונגער, רוסישער אָפיציר. ער איז געווען יונג און שיי... „אַט דאַס איז
קאַליאַ... מיין קאַליאַ“... — האָט אָלנאַ געשריגן און זי האָט זיך אַ וואָרף
געטאַן צו זיינע פּיס.

פון דעם אָפיציר איז מיטאמאָל געוואָרן מאַטיע. ער האָט אַרומגעג-
מען אָלנאַ, זי צוגעדריקט צו זיך און לאַנגזאַם גענומען מיט איר טאַנצן.
— „מאַטיע“ — האָט שמעון געשריגן, אָבער דאַס געשריי איז נישט
אַרויס פון זיין קעל.

* *
 *

מאַטיע איז געשטאַנען איבער שמעונען, ער האָט אים געדריקט פאַרן
אַרעם.

שמעון האָט זיך ווילד אַרומגעקוקט. דאַס שטיבל איז געווען פול פון
טאַג-ליכט. מאַטיע איז געווען אָנגעטאַן אין אַ גרויען שלאָף-ראַק, מיט
אן האַנטוך אויפן האַלדז.

— כ'האַב אייך אויפגעוועקט... פריינד... איר ווילט נאָך שלאָפן...
כ'האַב געוואָלט מיט אייך טרונקען טיי...

שמעון האָט ווילד געקוקט אויף אים. ער האָט זיך נישט געקאַנט
אַרויסרייסן פונעם חלום. ער האָט זיך אויפגעזעצט און מיט אַ צעמישטן
בליק געקוקט אויף מאַטיען.

— עס האָט זיך אייך עפעס געחלומט... — האָט מאַטיע מילד גע-
זאָגט און שמעונען האָט זיך געדאַכט, אַז מאַטיע וווייסט עפעס, אַז ער
ווייסט אַלץ און מען קאָן פון אים גאַרנישט באַהאַלטן.

— חלומות קומען, ווען עס איז דאָ אַז איבערלאַדונג פון פּסיכישער
גענערגיע... אזוי ווי אַ קורצשלוס... ביי אַ שלעכטער פאַראייניקונג פון עלעק-
טרישע דראַמטן... ווען אַ מענטש אַרבעט ריכטיק... לאַדט אויס זיין כוח ביי
וויכטיקע אַרבעט... זענען נישטאָ קיין חלומות...

— איך האָב געהאַט אַ שווערן חלום — האָט שמעון געזאָגט.
— דער עיקר איז... די וואָר... — האָט מאַטיע אַ שמיכל געמאָן —
דערפאַר וועט די וואָר זיין אַ גוטע... איר וועט געפינען אַרבעט, איר וועט
לערנען... ליינען... רוען... און ביינאַכט וועלן אייך קיין חלומות נישט
מאַמערן...

— איך קום שוין אַראָפּ... — האָט שמעון געזאָגט. ער האָט זיך צוליב
עפעס נישט געוואָלט אָנטאָן אין מאַטיעס קעגנוואָרט. און ווי נאָך מאַטיע
איז אַראָפּ פון די טרעפלער, איז שמעון אַראָפּ פונעם בעט.
דער טאָג איז היינט געווען אַ העלערער, דער רעגן האָט אויפגעהערט.
עס האָט זיך אויסגעלייטערט, און איבער די פייכטע דעכער האָבן זיך געזען
דורכן פענצער בלייכע, געפלאַיקע, בלאַנדזשענדיקע שטראַלן פון דער
פאַרהוילענער, האַרבסט־יקער זון.

21

אַלע האָט זיך אויפגעכאַפט אין דער פרי נאָך דער ערשמער, אויסגע-
שלאָפענער נאַכט אויף אַ ווייך און וואַרעם געלעגער.
זי האָט געעפנט די אויגן און נישט געוויסט וווּ זי געפינט זיך, כאַטש
זי האָט בױ שפעט אין דער נאַכט נאָך געהערט פאַניעס שטים. זי האָט
געהערט ווערטער, וואָס זענען איר ווינציק באַקאַנט געווען. פאַניע האָט זי
גערופן: „אַלעמ־שקאַ“ און „טייערינקע“. אָבער די אייגעבוירענע נישט-
צוטרוילעכקייט צו פרעמדע מענטשן האָט אַלץ געוואַכט אין אַלנאָן. איר
האַט זיך כסדר געדאַכט, אַז אַלץ, וואָס טוט זיך מיט איר, איז עפעס איינע
פון די „קונצן“, וואָס שמעון דער „פּראָפּעסאָר“ מאַכט. ווייל זי האָט אין
שמעון פון אָנהייב אָן געזען עפעס אַ קונצנמאַכער, וואָס קאָן אַלץ באַ-
שאַפן, דאָס וואָס האָט זי אַמיינסטן געלאָקט צו גיין מיט אים.
איצט, ווען אַ געפלאַריקער שטראַל פון דער האַרבסט־זון האָט אויפ-
געצאַפלט אויף דער ראָזער וואַנט פון פאַניעס צימער און אַ שפיל געמאָן
אויף די זויבערע זאַכן פון דער שטוב, ווען זי האָט דערפילט, אַז זי איז
אַפגעוואַשן און אָנגעמון אין פאַניעס אַ ריין העמד, האָט זי זיך אין אַלעס
דערמאַנט: אין פאַניע, אין דעם אָונט און אין די אַלע שמיכלענדיקע גוטע
מענטשן, וואָס זי האָט געכמט געפונען. דאָס ערשמע האָט זי אַ זוך געמאָן
מיט די אויגן איר גיטאַרע. און אַט האָט זי געפונען די גיטאַרע. זי איז
געהאַנגען אויף אַ בלו־זיידענעם שנור, פונקט קעגנאיבער איר. קוקנדיק

אויף דעם זיידענעם שנור ביי דער גיטארע, וועלכע פאניע האָט אָנגעבונדן מיט אַזאַ שיינעם שלייף ביי דעם גרויף, האָט זיך אָלגאַן מיטאַמאָל געדאַכט, אז אַ קינדערישער מאַרד פון גליק האָט דורכגעפלאַמערט פאַרביי דער שמוב.

זי האָט דערזען פּאַניען, וואָס האָט זיך דערנענטערט צו איר אַ שמייכל: דיקע, אָנגעטאַן אין אַ ראָזן מאָרגן-ראַקס, האָט זי געמראָגן אַ מע-צעלע מיט קיבלעד און אַ גלאַז מילך.

אַלגאַ האָט גיך פאַרמאַכט די אויגן, אויס מורא, אַז דאָס אַלץ זאָל גישט פאַרשוונדן, ווי אין אַ חלום. מיט אַ קלאַפּעדיק האַרץ און מיט אַ גע-פיל, אַז זי האָט זיך מיט עפעס פאַרשולדיקט, האָט זי דערהערט פּאַניעס וואַרעמע שטים:

— אַלעטשקע... גוט מאָרגן... ווי איז זיך דיך געשלאָפּן...

אַלגאַ האָט געקוקט אויף איר מיט שרעק. קיינער האָט זיך נאָך קיינ-מאָל גישט געפרעגט, צי זי איז גוט געשלאָפּן.

און זי האָט זיך מיטאַמאָל אויפגעזעצט.

— פּרינק, אַלעטשקע... אַ ביסל מילך... אַ קיבלעלע... ביסט דאָך נאָך

אַ קינד... — האָט פּאַניע געשמייכלט.

אַ שטראַל פון דער זון האָט זיך אַ וויקל געטאַן און זיך געזעצט אויף דעם ראַגד פון גלאַז מילך און אַלגאַ האָט דערפילט אַ מאָדנעם יום-טובּ=דיקן ריח פון דער מילך מיט דעם געבעקס. דער ריח האָט זיך אויסגעמישט מיט דעם גאַלדיקן ליכט — מיט דער ווייכקייט פון דעם בעטגעוואַנט. אַלגאַ האָט זיך ווי פאַרשעמט. זי האָט זיך דערמאַנט אין די פּרימאָרגנס אין דער היים, אין אַדעס אויף דער „מאַלדאַוואַנקאַ“. די אינדערפריען נאָך די שיכונג רע געכט פון דעם באַטקאָס „שאַרמאַנשטיקעס“, ווען זי האָט געמוזט דערלאַנגען די ברידער די געפוצטע שטיוול אויף זייערע צעדרייטע געלע-לערס. זי האָט זיך דערמאַנט אין דער אַרעמער גאַס מיט די בייזע שכנים און די גידעריקע, שיכורע, דראַענדיקע שטים פון פאַטער.

דאָרט איז אַלגאַ געווען אין איר אייגענער וועלט און זי האָט אלץ געוויסט. דאָ ווייסט זי גישט, צי זי זאָל אויסציען איר האַנט צו דער שמעקנדיקער מילך און וואָס זי האַרף זאָגן דער פרעמדער און — אַזוי נאָענטער פּאַניען.

איר האָט זיך געדאַכט, אַז אויך די גיטארע, אַ באַצירמע מיט דעם הימלבלויען באַנד, איז געוואָרן אַ קינד און האָט זיך אָנגעמרונגקען מיט דער שמעקנדיקער מילך.

פון דעם אלעם האָט אַלגאָ דערפילט אַ פאַרלאַנג זיך אויפצוהייבן
פונעם געלעגער, צו שטיין אויף אירע שמאַרקע פיס, ווי זי וואָלט געוואָלט
זיין גרויס ערגעץ צו גיין.

זי האָט זיך איצט דערמאָנט אַלץ, וואָס זי האָט ביינאַכט דערצוילט
פאַניען. וועגן איר היים, וועגן שמעונען, וועגן איר אַנטלויפן פון וואַרשע
מיט אים, ווי מיר זי איז געווען ווען זי איז איינגעשלאָפן און ווי פאַניע
האָט געקוקט אויף איר מיט אַזעלכע גרויסע, פאַרווונדערטע, ווי דערשראָ-
קענע אויגן.

איצט האָט זי געהאַט אַ געפיל, אַז זי דאַרף איר שוין מיט עפעס
אַפדינען, אָדער באַלד אַוועקגיין פונדאָנען. איר איז געוואָרן אומעטיק און
שווער.

פאַניע האָט געקוקט אויף איר מיט אַ שמייכל:
— גו, אַלעטשקאַ... טרינק די מילך... זיי גישט אומעטיק... קוק גישט

אָווי...

— איך וויל אויפשטיין... — האָט אַלגאָ געזאָגט. — כאַמיט זיך
גישט... איר בין גישט אַזאַ „באַריניאַ“... מען זאָל מיר אין בעט אַריין
דערלאַנגען...

און זי האָט אַ שמייכל געטאָן.

— ביי אונדז ווענען גישטאָ קיין „באַריניעס“... אַלעטשקאַ... ביי אונדז
ווענען דאָך דאָ גוטע פריינד... הברים... און איינער העלפט דעם אַנדערן...
ווען דו וועסט דיר איינאַרדענען... „אוסטראָיען“... וועסטו העלפן אַז אַג
דערן אין אַ גויס... דו ביסט יונג... ביסט אַ שיינע און שמאַרקע... און אפשר
האָסטו טאַלאַנט... וועסט זיין אַ אַרטיסטקע... מעגסטו וועלן דיר ליב
האַבן... וועסט זיי דעהפרייען מיט דיין געזאַנג... מיט דיין שפילן... האָסט
דאָך מיר צוגעזאַגט, אַז דו וועסט מיר עפעס זינגען און שפילן אויף דער
גיטאַרע... זעסט... אַלעטשקאַ... כ'האַב דיין גיטאַרע אָנגעטאָן אַ באַנד...

אַלגאָ האָט ווילד אַ לאַך געטאָן. זי האָט אויפגעהויבן אַ פאָר ליכטיקע,
קוועלנדיקע אויגן אויף פאַניען. זי האָט געוואָלט עפעס זאָגן און איידער
זי האָט געוואוסט וואָס, האָט זיך ביי איר אַרויסגעריסן, ווי עמעצער וואָלט
דאָס געזאַגט פאַר איר:

— „דאָראַגאַיאַ“... טייערע...

פאַניע האָט לאַנג אויף איר געקוקט. אַלגאָס וואָרט האָט ביי איר
אַרויסגערופן עפעס אַ מאַדנעס ציטער פון אומדערוואַרטקייט. פאַניע האָט
געהאַט אַ פאַרלאַנג אַ פאַל צו טאָן אויף איר און צודריקן איר קאָפּ צו זיך

זי האָט זיך אָבער ווי אין עפעס דערמאָנט און האָט נאָך אַרויפגעלייגט איר האַנט אויף אַלגאָס קאָפּ. זי האָט געפילט די יוגגע, פרישע גלאַטקייט פון אירע האַר. פאַניע האָט אַראָפּגעשלונגען אַ וואַרעמע כוואַליע פון גערירטע קייט און געזאָגט מיט אַ שפּילנדיקער שטרענגקייט:

נו, אויב אַזוי... הויב זיך אויף... מאַרש... מיר וועלן ביידע צוזאַמען אויפּרוימען די שטוב... דערנאָך וועסטו מיר עפעס זינגען... נאָכמיטאָג וועלן מיר גיין זען דיין פּרוינד...

אין ווייניג מינוט איז אַלגאָ אַראָפּ פונעם געלעגער. זי איז שטיין געבליבן באַרוועס, ווי א ריזיק, פארבאַנדזשעט קינד. פאַניע האָט געזען, אַז אַלגאָ געפּינט זיך אין אַ פאַרלענגהייט, אַז זי קוקט זיך אַרום, נישט געפּינענדיק קיין אופן ווי אַזוי צו האַנדלען, מיטאמאָל אָבער האָט זי זיך אַ לאַז געמאַן צו דער טיר, וווּ זי האָט געכטן אין אַוונט אוועקגעשטעלט איר האַנטמקוישל מיט אירע זאַכן. זי האָט עס נישט געפונען. דערנאָך האָט זי געזוכט איר קליידל, וואָס זי האָט ביינאכט אויסגעמאַן און נישט געפּינענדיק עס, האָט זי שטיל אַ זאָג געמאַן.

— מיינ קליידל...

דעמלט האָט פאַניע זיך צעלאַכט. איר פנים האָט געשמראַלט פון פּרוי-דיקן געלעכטער:

— אַלעמשיקא... דיינע זאכן זענען נישטאָ... מען האָט זיי צוגעגנבעט... — און זי האָט מיט קינדערישער פּרוידי זי אָנגעהויבן באַוואַרפן מיט זאכן. —

— מו אָן, אַלעמשיקא... דיינע זאכן זענען שוין נישט גוט פאַר דיר... זיי זענען אָפּגעטראָגן... מעסט אָן די...

נאָך עטלעכע מינוט איז אַלגאָ געווען אָנגעמאַן אין אַ ניי קליידל, מיט נייע זאָקן, נאָך די שיד האָבן פאַר איר נישט געפאַסט און זי איז געבליבן אין אירע הויכע, געקנעפּלטע שטייוועלעך.

אַלגאָ איז געשטאַנען פאַר שפיגל. דאָס קליידל איז געווען פאַר איר פונקט ווי געמאַסן און די טונקלע-גרינע קאָליר האָט אויפגעשפּילט ביי איר העל פנים און טונקעלע האַר. די זאָקן זענען געווען אָפּגעצויגן אויף אירע שלאַנקע פיס. אַלגאָ האָט זיך אַליין נישט דערקענט און מיט אַ פאַרבאַפּטן אַמעס האָט זי קיים אַרויסגעזאָגט:

— איז אייך נישט קיין שאַד?...?

— ניין... טייערע... איר בין זייער גליקלעך...

דעמלט האָט אָלגאָ אַ כאָפּ געטאָן פון דער וואַנט די גיטאַרע, זיך
אוועקגעזעצט און אַ קלאָפּ געטאָן אַ ברייטן אַקאָרד. זי האָט פאַרוואָרפן
דעם קאַפּ און צום ערשטן מאָל האָט פאַניע דערהערט איר טונקעלע שטים,
פול פון געדעמפּטן מעטאַל, וואָס איז וואַלד צוגעדרונגען צום האַרץ.

אָלגאַם גרויסע, קינדערישע הענט האָבן געבאַנדזשעט איבער די
סטרונגעס און זי האָט לאַנגזאַם און שטיל, מיט עפעס מאָדנע רוסישע ווער-
טער, וואָס זענען געמישט געווען מיט נאָך עפעס אַ לשון, געזינגען אַן אַלט
ליד, וואָס פאַניע האָט געהערט נאָך אין די קינדער-יאָרן.

פאַניע האָט אויף קלאָר נישט פאַרשטאַנען די ווערטער פונעם ליד,
אַבער די שטוב איז מיטאַמאָל פול געוואָרן פון עפעס אַ געמיט, וואָס האָט
געהאַלטן געשפּאַנט דאָס האַרץ מיט אַ זיסער קוועל און עס האָט זיך גע-
וואָלט, אַז דאָס געמיט זאָל דויערן אַלץ לענגער.

— גוט... — האָט פאַניע געזאָגט. — גוט... דו ביסט אַן אמתע צי-
גינגערין... אַלעטשקאַ... דו ביסט פול מיט האַרץ...
— איר נישט קיין צינגאַקאַ... — האָט אָלגאַ געענטפערט מיט דער-
שראַקענע אויגן — איר... אַ רוסישע... אַ יידישע...

זי האָט אַ וואָרף געטאָן מיט די האַר און מיטאַמאָל אַ לויף געטאָן מיט
די פינגער איבער די סטרונגעס פון דער גיטאַרע. די מענער האָבן ווי גע-
קאַכט און געזאָטן אויף די סטרונגעס. עס איז נאָך געווען גאַנץ פרי. פאַניע
האָט נאָך באַהאַרפט אַראָפּגיין אין גאס איינקויפן צו מיטאַג. זי האָט בא-
שטימט דעם היינטיקן ערשטן טאָג אוועקצוגעבן אָלגאַן.

זי האָט זיך לאַנג געאַמפערט מיט דער דעה, צי זי זאָל איבערלאָזן
דאָס פרעמדע, ציגינגערישע מיידל אַליין אין איר צימער. זי האָט נישט
געהאַט קיין צווייפל, אַז אָלגאַ איז נישט פּעיק אויף קיין שלעכטס, כאָטש
דאָס וואָס זי האָט געוואָס פון איר לעבן און איר היים, איז שווער און
פרעמד געווען פאַר פאַניע, אָבער פאַניע האָט קיינמאָל — קיינעם אין איר
צימער נישט איבערגעלאָזן. זי האָט געהאַט צענדליקער זאַכן אין איר
ווינקל, וואָס זי וואָלט נישט געוואָלט עמעצנס אויב זאָל זיי זען. דער עיקר
מאָטיעס בריוו און אירע אייגענע זאַכן, וואָס זענען געווען עדות צווישן איר
און איר מאָטיען... צום סוף האָט זי געזאָגט:

— נו, אַלעטשקאַ... מיר מוזן זיין באַלעבאַסטעס... מיר וועלן אַראָפּ-
גיין עפעס קויפן צום מיטאַג... וועסט דערווייל אַנקוקן אונדזער מאַרק...
טאַמער וועסטו דאָ זיין פאַר זיך אַ באַלעבאַסטע... זי האָט איר אָנגעמאָן

א קאלירט טיכל אויפן קאָפּ. דאָס טיכל האָט אַלגאָן זייער געפאַסט און זיי זענען ביידע אַראָפּ אין גאַס.

מיט אַ גאַס, באַרג-אַראָפּ, זענען זיי צוגעקומען צו אַ רוישנדיקן פּלאַץ, וווּ עס זענען געשטאַנען אויסגעשמעלט ביידלעך. אויף דער ערד זענען געזעסן אוקראַינישע פּויערטעס אויף אויסגעלייגטע זעק מיט גרינס און מיל-ביקס. ביי די יאַטקעס האָבן אַרויסגעהאַנגען רויטע שטיקער פּלייש. יידן און ווייבער האָבן גערוישט און געשריגן. אומעטום, וווּ פּאַניע איז צוגעזאַנגען, איז געוואָרן שטיל, און יעדער פון די צעשריגענע מענטשן האָט פּאַניען באַגענגט מיט שמייכל.

אַלגאָ איז געגאַנגען נאָך איר. זי האָט געפילט אויף זיך די בליקן פון די מענטשן, וואָס האָבן געקוקט אויף איר ווילד און פּרעמד.

די זון האָט שוין איצט געשיינט. דער טאָג האָט זיך געשמעלט אַ ליכט-טיקער, און אַלגאָ האָט נאָך אַלץ געפילט די יום-טובדיקייט, וואָס האָט גערוט אין איר האַרץ.

22

עס זענען געלאָפּן די קורצע ווינטער-טעג, אַ יואָד נאָך אַ וואָך, אַ חודש נאָך אַ חודש. פאַר שמעונען איז שוין איצט די שטאַט נישט געווען קיין פּרעמדע. מיט יעדן טאָג האָט זיך פון איר אָפּגעטאָן דער שליייער פון פאַרהוילנקייט דאָס וואָס האָט פאַר אים אין אָנהויב אויסגעזען צופעליק און כאַאָטיש, האָט שוין אָנגענומען אַן איינגעשטעלטע אָרדענונג פון אַ מענטשלעכער געסט מיט טאָג-טעגלעכע אינטערעסן אין אַמפּערנישן.

עס זענען פאַר אים אויסגעלאָשן געוואָרן אַ סך קאָלירן, וואָס האָבן אין אָנהויב פאַר אים געשפילט און אים געלאָקט. איצט האָט שוין די איי-ביקע צייט געלייגט די טעג אזוי ווי ציגל. און יעדער אַוועקגעאַנגענער טאָג האָט אַלץ מער פאַרשווייגלעכט דאָס לעבן.

שמעון האָט שוין געהאַט אַ סך נייע מענטשן אַרום זיך. ער האָט גיך די מענטשן אויף זיין שטייגער דערקענט. ער האָט געווסט וואָס יעדער פון זיי קאָן פאַר אים זיין, אזוי ווי מען זיצט אויף אַ מעאַטער-שטיק, וואָס מען קען פון פריער, און מען ווייסט אַלץ, וואָס עס וועט ווייטער קומען.

דאָך האָט זיך אַזויפיל אָפּגעטאָן און געענדרט פאַר זייער צייט. ער האָט געהאַט אַרום זיך מענטשן, און יעדער פון די מענטשן האָט באַראַרפט

זיין אַ שטאַפּל, וואָס זאָל אים זיך העלפן אויפהויבן פון דעם אָפּגרונג, פון וועלכן ער איז אַרויס.

ער האָט געוונען די פריינדשאַפּט פון מאַטיען, וואָס האָט כסדר פאַר אים געזאָרגט און האָט באַלד, אין די ערשטע טעג, נישט געקוקט אויף די פיל געשפרעכן דורך די אַוונטן, וואָס זענען פאַר שמעונען געווען אַ קוואַל פון נייע באַגריפן, נענומען זוכן פאַר אים אַהבעט. שמעון האָט געפילט, אַז מאַטיע האָט אין דעם באַשעפטיקן שמעונען געזען אייגע פון די וויכטיקסטע דערגרייכונגען. און נישט וועלנדיק אַנווערן מאַטיעס צוטרויען. האָט ער אונטערגעהאַלטן זיין מיינונג. כאַטש ער האָט אין דעם ערשטן אַוונט געוויזן, אַז ער האָט נאָך געלט, האָט מאַטיע ווי נישט געוואַלט וויסן דערפון. ער האָט מער נישט דערמאָנט וועגן דעם און האָט אויך מער מיט שמעונען נישט גערעדט וועגן אַלנאַן.

אין אַ פאַר טעג אַרום האָט אים מאַטיע מיט גרויס צופרידנקייט אָנגעזאָגט, אַז ער האָט באַקומען פאַר אים אַרבעט, פון וועלכער ער וועט קאָגען לעבן און אין די אַוונטן וועט אים נאָהנישט שמערן צו לייענען און זיך לערנען.

צו דער אַרבעט האָט אים מאַטיע אַליין אַוועקגעפירט. דאָס איז געווען ביי מאַטיעס אַ קרוב, וואָס האָט באַקומען אַ „פּאַדריאָד“ פון זעלנערישע פעלצלעך פאַר דעם מיליטער. דער באַלעבאָס האָט געהייסן ר' אבא, אַ הויכער, איידעלער ייד, וואָס האָט קוים מיט זיינע דינע איידעלע הענט זיך צוגערירט צו די גראַבע, רויע, סאָלאַטישע פעלצלעך. די פעלצלעך זענען באַשטאַנען פון אַ שטיק האַלב־רויע, שאַפּענע פעל, באַדעקט מיט גרינעם, האַריקן, זעלנערישן שיגעלן־קאָרם. די פעלצלעך האָבן געהאַט אַ שווערן ריח פון רויע פעל און האָבן געהאַט אין זיך די אַרעמקייט און משונהדיקן שניט פון תכריכים פאַר טויטע. די פעלצלעך האָט מען געאַרבעט אין די טויזנטער. און צו דער אַרבעט האָט זיך גענומען אַ האַלבע שטאַט, ווייבער, מענער, און יוגנט. די אַרבעט איז געווען אַן אייליקע און בהלהדיקע. מען האָט גערעדט, אַז ר' אבא ווערט רייך פון דעם „פּאַדריאָד“ אין אַ האַלבע שטאַט בערדימשטון, איידעלע יידן, יוחרים, וואָס האָבן זיך יאָרן אַרומגע־טרייט און געזוכט פרנסה, האָבן צוגעלייגט זייערע אויסגעאיידלטע הענט צו די רויע גראַבע שטיקער פעל.

מען האָט געאַרבעט אין אַ לאַנגער קאַלמער הילצערנער שאַפּע, יידן מיט בערד האָבן געשימטן מיט בלאַנקענדיקע מעסערס, עמלעכע מאַשינען האָבן גערוישט, ביי די מאַשינען זענען געוועסן בלייכע ווייבער, גייטאַריגס,

אלמנות, מיידלעך, א שווערער, שטיקנדיקער ריה פון די פעל האָט געדיכט געמאַכט די לופט, און ר' אבא מיט אַ גאַנצן שטאַט משפּחה האָבן אָנגע- פירט מיט דער אַרבעט, געיאָגט און געהיט.

שמעונס אַרבעט איז באַשמאַנען אין פּאַקן די גרויסע זעק און קאַסטנס און פירן צו דער באַז.

די אַרבעט האָט ביי אים צוגענומען דעם גאַנצן טאָג ביז אין שפעטן אָונט. ווען ער איז אַ מידער געקומען אויף דער לעקציע פון דער רוסישער שפּראַך, וואָס מאַטיע האָט אים געגעבן, זענען זיינע אויגן צוגעפאַלן פון מידקייט. עס האָט אויך אויסגעזען, אַז מאַטיען איז נישט לייכט אָנגעקומען פאַר אים די אַרבעט צו שאַפן, ווייל ווי שמעון האָט געהערט, האָבן זיך צו דער אַרבעט געריסן אַ סך יונגעלייט פון די באַלעבאַטישע שמובן, דען די אַרבעט פאַר דער אַרמיי האָט צייטווייליק באַפרייט פון מיליטער-דינסט. דערפאַר האָט ר' אבא ווייניק געצאָלט און שמעון, ווי אַ פרעמדער, האָט באַדאַרפט שווערער און מער אַרבעטן. שמעון האָט געוואָלט, אַ באַ-קלאָנגן זיך פאַר מאַטיען אויף דער אַרבעט וואָלט אריינגעברענגט צווישן זיי אַ שאַטן, ווייל מאַטיע האָט, ווי יעדער אינגעלענגט פון זיין שניט צו יענער צייט געוואָלט זען אין יעדן פּאַלקס-מענטש די צוויי בעסטע שות-פיים: אַרבעט און בילדונג.

מאַטיע האָט אויך געזוכט פאַר שמעונען אַ „סטאַנציע“ וווּ צו וויי-נען. דערווייל איז ער געשלאָפן אויבן, איז שטיבל ביי מאַטיען, וווּ מען האָט נישט געהייצט, און ער האָט געליפן פון קעלט.

אין די אָונטן זענען, ווי אַלעמאַל, צו מאַטיען געקומען זיינע חברים און חברטעס. עס זענען געקומען די, וואָס שמעון האָט געקענט פון די ערשטע אָונטן, און אויך — נייע. דאָרט זענען, ביי דעם סאַמאָואַך, גענאַנגען רעשיקע געשפּרעכט וועגן ביכער, וועגן פּאָליטיק. אָבער שמעון איז ביסלעכט ווייז אָפּגערוקט געוואָרן פון דעם קרייז, צוליב זיין אַרבעט אין די שפעטע אָונטן. דער איידעלער ייד, ר' אבא, האָט אין שמעונען דערפילט אַ פליגן און ביליקן אַרבעטער און ער האָט אויף אים אַרויפגעלייגט וואָס מער פליכטן. טיילמאַל אים פאַרהאַלטן ביז אין דער שפעטער נאַכט.

ווען שמעון איז געקומען פון דער אַרבעט, האָט אים מאַטיע באַגעגנט מיט טרוומף און זיינע גוטע און ריינע אויגן האָבן געשטראַלט פון אַנט-ציקונג.

— נו, ווי גייט די אַרבעט? ...

אין ער האָט אים אַלץ געגעבן צו פאַרשטיין, ווי גוט דאָס איז, וואָס ער האָט די אַרבעט באַקומען. מאַטיע האָט נישט געזען די מידיקייט אויף שמעונס פנים. די געשפרעכן זייערע זענען געוואָרן אַלץ זאַכלעכער. מאַטיע האָט אים אַלץ גערעדט וועגן דער סטאַנציע, וואָס ער האָפט צו געפינען פאַר אים, וווּ ער וועט זיין זעלבשטענדיק און לעבן פון זיין אַרבעט. רערנאַר, ווען מען האָט זיך גענומען צום לערן-בוד, איז שוין שמעון געווען מיד. ער האָט געמוזט אויפשטיין זייער פרי און די לעקציעס האָבן אים אַלץ ווייניג קער געגעבן.

פאַר דער גאַנצער צייט האָט מאַטיע קיין איין מאָל מיט שמעונען נישט גערעדט וועגן אַלגאַן און שמעון האָט, אין די שפעטע נעכט, אַ מידער פון דער אַרבעט, אין דעם קאַלטן אויבערשטן צימערל, שוין געבענקט נאָך די טעג, ווען ער האָט זיך מיט אַלגאַן געשלעפט איבער די וועגן. שמעון האָט איצט אַלגאַן זעלטן ווען געקאָנט זען. ער האָט זי טיילמאָל, אין די אַוונטן, געזען מיט פאַניען, ווען זי איז מיט איר געגאַנגען אַהיים און ער האָט זיך דערווייט, אַז אויך אַלגאַן האָט מען פאַרזאָרגט אַז אַרשט וווּ צו אַרבעטן. די אַרבעט איז באַשטאַנען אין באַדיגען די צוויי אַלמע לייט, די קאַליקעס, פאַניעס עלטער, וואָס האָבן געוויינט אין דער אָפגעוונדערטער דירה מיט פאַניען אין הויז. דערביי האָט אַלגאַן אויך געפירט די באַלעבאַ-טישקייט ביי פאַניען און נאָך אין די אַוונטן האָט זי פאַניע מיטגענומען צו מאַטיען אַדער ערגעץ אַנדערש, צו וועמען פון דעם קרייז, וווּ אַ לע האָבן זיך אַנטציקט מיט איר זינגען און שפילן אויף דער גיטאַרע.

ער האָט אַלגאַן קיינמאָל נישט געקאָנט זען אַליין, ווייל זי איז שמעונע דיק געווען מיט פאַניען, און שמעון האָט מיט פאַרצווייפלונג געפילט ווי עס טרעט אַריין צווישן אים און אַלגאַן אַ פרעמדיקייט און אַ שטח, וועלכן ער וועט קיינמאָל שוין נישט דעריאָנן.

שמעון האָט געבויט פלענער וועגן פאַרשווינדן מיט אַלגאַן. ער האָט צו-געטראַכט ווערטער פאַר איר, ווערטער, וואָס זאָלן רייזן איר הפקדע נאַטור, אויבשפילן פאַר איר מיט זיין גרייטקייט צו וואַנדערן, וואָס האָט זי אַזוי געכישופט. ער האָט געקענט איר ווילדע נאַטור און אירע פאַרדרימלעכע בענקשאַפטן, צו וועלכע ער האָט נישט געפונען קיין צוטרױט און קיין שפאַרד. ער האָט אויך געפלאַנט צו רעדן מיט מאַטיען, זאָגן אים, אַז ער, מאַטיע, האָט אים נישט פאַרשמאַנען, אַז ער איז אַן אַנדערער און זיין וועג איז אַן אַנדערער. אַז ער פילט אין זיך אַ כוח עפעס צו זיין. אַז ער איז גע-לאָפן פון זיין פריערדיק לעבן צוליב עפעס אַנדערש, אַז ער האָט בענק-

שפאטן, און ער האָט לײב אָלגאָן און קאָן נישט זײן זײט איר צעשיידט, און ער האָט געוואָלט פון אָלגאָן מאַכן אן אַרטיסטקע... אַ מאַלאַנב... שמעון איז אַרומגעגאַנגען מיט אַ שטורעם אין האַרץ. ער האָט מיט אַמאָל דערפילט, און ער איז אַרײן אין אַ טעמפּן ווינקל.

די צײטונגען זענען געווען פול מיט באַשרײבונגען פון דער מלחמה, ווי די דײטשן האָבן פאַרנומען אַלץ מער פּוילישע שטעט און שטײען הײב טער וואַרשע און שמעון האָט געזען, און ער האָט נישט קײן צוריקגאַנג. אויך דאָ, אין דער שטאָט, איז דאָס לעבן געוואָרן אָנגעשמערעגטער און שווערער. עס איז געוואָרן געפערלעך צו וואַנדערן איבער שמעט און וועגן אָן ריכטיקע פאַפירן. און דער אײדעלער יוד ר' אבא, האָט אים באַלײגט מיט אַרבעט. שמעון האָט אַלץ אָפּטער אַ קלאַפּ געמאַן דער ריח פון פּרײז-הײט, פון וועגן, פון וואַנדערן, אָבער דער ווינטער האָט זיך אַלץ שווערער געלײגט און פאַרקאַוועט די קלײנע שטאָט אין קעלט, נאָך פון די גבירישע הײער האָט אַרויסגעקומט דער הויד פון אויסגעוואַרעמטער רואיקײט און זאַמקײט.

שמעון האָט אַלץ געזוכט און צוגײפגעשטעלט ווערטער פאַר אַ גרויסן געשפּרעך מיט מאַטיען. ער האָט געגלײבט אין מאַטיעס רײנקײט און גוטס-קײט, אָבער נישט אַלץ, וואָס שמעון האָט אים צו זאָגן, וועט דערנײן צו אים, מאַטיע האָט נישט געקענט און נישט פאַרשטאַנען דאָס לעבן, ווי עס האָט עס געקענט — שמעון. און פון זײנט אײנעם אן אַוונט, ווען שמעון איז שפּעט אַהײמגעקומען פון דער אַרבעט און געזען אָלגאָן, בײַ מאַטיען, ווי זי איז געזעסן בײם טיש, אַ דערוואַרעמטע אַ זײגענדיקע און שפּילנד־קע, און ארום — יוגעלײט און פּרױען, אין לעבן אָלגאָן א יונגער סמודענט מיט שוואַרצע, גלאַנציקע האָר, וואָס האָט מיט דערוואַרעמטע בליקן גע-קומט אויף איר, האָט ער דערפילט, און אַלע זענען דאָ שטאַרקער פאַר אים און קאַנען בײַ אים אָלגאָן צוגעמען.

ער איז אין דער נאַכט, אויף דעם פרעמדן געלענער, לאַנג געלעגן אָן שלאַף. ער האָט אין זײן צעשטורעמט געמיט געשריבן אַ בוך. עפעס האָט אויסגעזונגען אין אים, און עס האָבן זיך אָנגעצונדן בילדער פון אויס-געבענקטע וועגן, גײע ווערטער, ווי לײדער, האָבן זיך צעקלונגען אין זײן גע-מיט. אַ נײער כוח האָט זיך ווי אַרײנגעגאַסן אין זײן בלוט פאַר איר, פאַר אָלגאָן.

ער האָט צוגײפגעקליבן אין זײן געדאַנק איר יעדעס וואָרט און איר יעדן בליק. ער האָט זיך נאָכאַמאָל פאַרלײבט אין איר. ער וועט נאָכאַמאָל

אָנצײַנדן אין איר דעם באַגער צו גיין מיט אים, ווי דאָרט, אין דער וואַרשע=
ווער בעמלער-נעסם. ער וועט גיין מיט איר, ווייט פון אַלע מענטשן, און זיין
פאַר איר דער איינציקער באַשיצער.

.23

ווי אַ ווינט, וואָס דערטראַגט זיך פאַר אַ שטורעם און טראַגט אַרײַן
אַ גערודער, האָט זיך דאָ מיט יעדן טאַג דאָס לעבן אויפגעטרייסלט און
אַרויס פון זײַנע אַלמע, פאַרשטאַרטע געווינטקײטן. יעדן אינדערפרי האָט
געברענגט עפעס אַ ניי געשעעניש. מיט אַ פּיכערדיקער שנעלקײט האָבן זיך
אַ טראַג געמאַן ענדערונגען, און די אַלמע ייִדישעכע פאַרבן פון דער ייִדיש-
שער שטאַט האָבן זיך געבײטן מיט נײע קאָלירן און נײע קלאַנגען.
עפעס אַ שטרענגקײט האָט אַרײַנגעדונגען פונעם לאַנד, וווּ די מלחמה
האָט זיך איינגעבײסן מיט אייזערנע צײן און אויפגעפרעסן דאָס פּרוערדי-
קע לעבן.

עס האָבן זיך באַווײזן אויף די גאַסן מיליטער-לײט. אין די שפּעטע
נעכט האָט מען געהערט דאָס קלינגענדיקע מאַרשירן פון זעלנער, עפעס
האָט מען ערהען אַרום דער שטאַט געבײט, געפירט איין און געהילץ, און
נײע מענטשן, גרויסשטאַמישע, האָבן באַזעצט די עמלעכע בעסערע הייזער.
עס האָבן זיך געעפנט צוגעפוצטע רעסטאָראַנען, קאַפּען מיט קלינגענדיקע
נעמען. עס זענען פארהונגען געוואָרן צימערן און סטאַנציעס. און אין די
פאַרגאַבטן האָט מען אָנגעהויבן זען זיין און טעכטער פון אַלמע ייִדישע
בערדימשעווער הייזער שפאַצירן אויפן בולוואַר מיט פרעמדע, האַלב-און
גאַנץ-מיליטעריש-געקלײדטע. די ייִדישע דאָקטוירים פון שטאַט האָבן זיך
באַווײזן אין מיליטערישע מונדירן. עס זענען אויך אָנגעפאַרן אַ סך „ביע-
זשענצעס“ פון פּוילן און פון וואַלינער קאנט, וואָס זענען אַרײַן אין דער
מלחמה. און די אַלמע, רואיקע גאַסן האָבן אויפגעקלונגען מיט שפאַרן און
פריצישע ברייטשקעס, וואָס די אָפיצירן האָבן גענומען אין די אַרומיקע,
פריצישע הייף.

עס האָבן אָנגעהויבן קומען ידועות וועגן געהעגעמע, אומגעקומענע
אויף דער מלחמה, זיין און מענער פון וויבער. צוזאַמען דערמיט האָבן זיך
געלאָזט הערן מעשיות פון אומטרייע ווייבער, וואָס פירן זיך שלעכט אויף,
האָבן אַנדערע מענער. מיידלעך פון גומע, ייִדישע שטובן האָבן זיך אָנגע-
הויבן באַווײזן אויפן בולוואַר, געשמײקטע און געמאָלטע. מיט ווייסע טיכ-
טע

לעד, „קאָסינקעס“ און רוישע קרייצן אויף די קעפּ, ווי באַרמֶהאַרציקע שוועסער. ביינאַכט האָט מען געהערט געשרייען, געלעכטער און געזאַנג פון וועטשערִינקעס מיט אָפיצירן, און די אַלמע ייִדישע שטאַט האָט באַקומען אַ נייעם און פרעמדן גייסט.

דער ווינטער האָט זיך אויך אַוועקגעשטעלט מיט ווייסע, פּראָסטיקע טעג און אַ שטייפן, סקריפענדיקן שניי אונטער די פיס. אין די אָונטן האָט נאָר איין טייל פון דער שטאַט געלעבט. דאָרט, וווּ עס האָבן געלויבטן די עטלעכע נייע קאַפען און עס האָבן געברענגט לאַמטערן, האָט מען געקאָנט זען שפּאַצירן די באַקאַנטע איז שטאַט יוגנט מיט נייע, געקומענע צוליב דער מלחמה. עס האָבן געקלונגען גלעקלעך פון שליפלעד. דאָרט האָט מען געהערט געלעכטער פון פרויען און יוגנעלייט. נייע געקומענע, מיליטערישע און האַלב־מיליטערישע האָבן געווימלט אין געפאַסעטע וואַנדלעך און פּאָטערנע פעלצלעך; ואון נישט צו וויסן פון וואַנען, זענען געשלאָסן געוואָרן באַקאַנטשאַפטן מיט די אויסגעהיטענע באַלעבאַטישע „באַרישניעס“ פון די אָנגעזעענע ייִדישע שטובן.

אין די אָונטן האָט שוין שמעון געווינט אויף דער „סטאַנציע“, וואָס מאַטיע האָט פאַר אים געפונען, ביי אַן אלמנה מיט אַ זון און אַ טאָכטער ראַזעטשקע. ראַזעטשקע האָט אויך געאַרבעט ביי אַ „פּאַדריאַר“, וווּ זי האָט געדייט וואַסענע הויזן פאַר די רוסישע זעלנער.

די סטאַנציע איז געווען ווייט, כמעט הינטערן שטאַט. אין אַן אַלט און אויסגעקילט, הילצערן הויז האָט שמעון זיך געהאַט זיין קעמערל, וווּ עס איז אויך געשלאָפּן דער אלמנהס זון היים. ער איז אַלט געווען איין און צוואַנציק יאָר און האָט באַדאַרפט גיין דינען אין מיליטער. צוליב דעם איז ער נישט געשלאָפּן דורך די נעכט, זיך „געצערט“ און אויסגעזען ווי אַ מת. פון זיין געל, איינגעשרומפן פנים האָט מען געזען נאָר דעם שווערן, אָנגעווייטיקטן בליק פון זיינע שרעקלעך־שוואַרצע, פיבערדיקע אויגן. דאָס יונגל האָט געהוסט און געשפיגן. און די אלמנה האָט אַלץ מורא געהאַבט, אַז ער זעט צו נומ אויס און מע וועט אים נעמען אויף דער מלחמה.

איצט, אין די שפעטע און קאַלמע אָונטן, ווען שמעון איז געלאָפּן פון דער אַרבעט, האָט ער שוין נישט געהאַט ווען אַפּצוטערעטן ביי מאַטיע. די לעקציעס האָבן זיך איבערגעריסן און די עטלעכע ביכער, וואָס מאַטיע האָט אים געגעבן צו זיך אויף דער סטאַנציע, האָט ער נישט געהאַט ווען צו לייענען.

מ'האָט אויך אָנגעהויבן רעדן, אַז גיך וועט מען אָנהייבן פרעגן אויף
דאָקומענטן. און שמעון האָט נאָך אַמאָל דערפילט, אַז ער איז אַרײַן אין
אַ ווינקל, פון וועלכן ער מוז צוריק אַרויס.

* *
*

פאַר דער גאַנצער צײַט האָט שמעון נאָר איין מאָל געזען אָלגאַז. ווען
ער האָט געפירט צו דער באַן א וואָגן מיט אָנגעפילטע זעק פארטיקע פעלצ-
לער, האָט ער זי דערזען, זי האָט געמראָגן די גיטארע און א בוך אונטערן
אַרעם. שמעון האָט זי אינעם ערשטן אויגנבליק גישט דערקענט. ער האָט
דערפילט עפעס אַ באַקאַנטן אומרו, וווּ צום ערשטן מאָל, ווען ער האָט זי
דערזען. זי איז געוואָרן אַ סך שענער און דיקער ווי זי איז געווען. זי האָט
געקוקט אויף אים מיט אַ פאַרווונדערטן בליק, ווען ער איז איר פאַרלאָפן
דעם וועג, ווי זי וואָלט אים גישט דערקענט. אָבער באַלד האָט זי מיט איר
קינדערישער פשוטקייט אַרויפגעלייגט אַ האַנט אויף זײַן אַקסל און געזאָגט:
— אַ, סימאָז... וווּ שלעכט דו זעסט אויס...

און זי האָט גענומען דערציילן, אַז פאַניע האָט זי געשיקט צו אַ לע-
רער, וואָס לערנט מיט איר זינגען און דעקלאַמירן לידער פון דעם בוך.
שמעון האָט גענומען דאָס בוך. דאָס איז געווען אַ דיק בוך פון לידער
און דעקלאַמאַציעס. דאָרט זענען אויך געווען בילדער פון רוסישע שרײַ-
בער און אַרטיסטינס. אָבער פון דעם אַלעם האָט שמעון נאָר געזען דעם
סמודענט. צו וועלכן אָלגאַז גייט. און אַ דינער שטאָך האָט זיך דורכגע-
גלייטשט דורך זײַן האַרץ.

זי האָט דערציילט, אַז דער סמודענט לערנט זי זײַן אַן אַרטיסטקע;
אַז ער איז אַ גומער, אַז ער זינגט און האָט אַ שיינע שטימע; אַז זי האָט
גישט קײן צײַט, אַז זי מוז וואַשן וועש; אַז פאַניע זאָגט, אַז אַ מענטש
מוז אַרבעטן, אָבער זי וויל פאַרן קײן אַדעם. כאָטש פאַניע איז אַ גומע,
האָט איר געגעבן קליידלעך און לערנט זי זינגען יידישע לידער; אַז דער
סמודענט איז אַ פריילעכער, ווי אַ ציגיינער.

דער וואָגן מיט די זעלבערישע פעלצלעך איז געשפאַנגען און געוואַרט
אין מיטן דער גאַס, און שמעון האָט גישט געקאַנט מיט איר רעדן. ער
האָט געוואָלט אַ סך איר זאָגן, זי דערמאָגען ווי זי האָבן ביידע געוואַנט

דערמ. זי האָט אויפגעהויבן אירע גרויסע, שפולנדיקע אויגן און מיט דער פריערדיקער זיסער קינדערישער הייזערדיקייט, פאַרקלערט געזאַגט:
— יאָ... ס'איז געווען גוט... ער, „משודאָק“... וואָס זשע ווילסטו?..
— איד וויל מיט דיר רעדן, אָלגאַ... איד וויל דיר זאָגן עפעס... זייער וויכטיקס... איד וויל מיט דיר אַוועקפאַרן... עס וועט דיר זיין ווי אַמאָל...
איד וויל זיין מיט דיר...

זי האָט געקוקט אויף אים. זי איז געווען אוממעסיק:
— איד מוז שוין גיין...

שמעון איז געשטאַנען נעבן איר און אַרײַנגעאַטעמט דעם קאַלמן, פּראָסטין אַטעם פֿון איר פּריש מויל. ער איז געווען גרייט אַלץ לאָזן און שוין אַוועק מיט איר איבער אַלע וועגן. אַ קנויל פֿון ווייטיק און בענקשאַפט האָט זיך אויפֿגעהויבן אין אים און ער האָט גערעדט גיך, אָן אַ זין:
— אָלגאַ... ס'איז אַ מלחמה... מיר וועלן זיך פאַרלירן... זעסט, איד אַרבעט שווער... פּריער בין איד געווען אַ פּרייער פּויגל... דו אויך... איצט וועסטו זיין אַ דינסט... אָלגאַ... מיר וועלן אַוועק פֿון דאַנען, פֿאַרן איבער אַנדערע שטעט... געדענקסט, ווען מיר האָבן געלייענט דאָס בוך? ... גאַרקי...
זי האָט געקוקט אויף אים. זי האָט אַראָפּגעלאָזן דעם קאַפּ...
— וווּ וווינסטו? ... האָט זי פּלוצלונג געפרעגט.
— איד ווויז אויף אַ סטאַנציע... ס'איז נישט גוט, אָלגאַ... איד האָב געוואָלט זיין מיט דיר...

זי האָט אים פאַרשעמט אַ קלאַפּ געמאַן איבערן קאַפּ, וואָס איז גלייכ־צײַטיק געווען אַ גלעט:

— קום צו אונדז אויפֿן הויף... דאָרט, ביי די אלטע קאַלינעס... וווּ איד ווויז... איד וועל דיר זען דורכן פענצטער... איד וועל אַראָפּגיין צו דיר...

דער באַלענאַלע פּונעם וואָגן האָט געשריגן צו אים. דער וואָגן האָט גערירט פּונעם אָרט. אָלגאַ האָט אַ שפּאַן געמאַן. שמעון האָט געקוקט אויף אירע הויבע, שפּאַרקע און געשניצטע פּיס, אויף אירע הויבע שטיוועלעך, וואָס ער האָט איר געקויפט. די שטיוועלעך זענען געווען נאָס און פאַר־קלעפט מיט שניי. זי האָט זיך דערווייטערט. ער האָט אַ קוק געמאַן אַרום, אויף דער אוממעסיקער נאָס, וואָס איז געלעגן אין דער גרויער קעלט. און עפעס האָט אים אַזאַ קלעם געמאַן, אַז זיינע אויגן זענען פאַרלאָפּן מיט טרערן פֿון בענקשאַפט. ער האָט אַ לויף געמאַן נאָך איר. זי האָט זיך דער־שראַקן און ווידער אים ווי נישט דערקענט:

— אַלגאַט... — האָט ער אויסגעשריגן — צו דעם לערער... דעם סמוך-
דענט... זאָלסטו נישט גיין...!

אַבער נישט דאָס האָט ער געוואָלט איר זאָגן. ער האָט איר געוואָלט
אַנזאָגן, אַז ער איז דער זעלבער, וואָס ער איז געווען, אַז ער וועט איבער-
לאָזן דעם וואָגן, די אַרבעט, די סמאָנציע, אַז ער האָט פאַר קיינעם נישט
קיין מורא, אַז ער וועט גיין מיט איר. זי האָט געקוקט אויף אים מיט
קינדעריש-צעשראָקענע אויגן.

— אַלגאַט... גיי נישט צום סמודענט...

זי האָט מיטאָמאַל א שמייכל געמאַן. זי האָט מיטאָמאַל פאַרשטאַנען
וואָס ער מיינט.

— „וואָס טושוואָקס“... — זי האָט א קוק געמאַן אויף אים מיט עפעס
אַ נייעם אויסדרוק אין בליק, וואָס ער האָט ביי איר קיינמאַל נישט געזען.
עפעס אַ להכעיס און אַ רייז איז געווען אין איר שפּילנדיקן בליק.

— אַלגאַט... איר וועל קומען צו דיר אויפן הויף... מאָרגן... וואָרט
אויף מיר...

— „כאַראַשאַ“... — האָט זי געשריגן אויף רוסיש — „כאַראַשאַ“...
און זי האָט זיך פּלוצלונג קלינגענדיק צעלאָכט.

דער פּורמאַן מיט דער ביימז איז אים שוין געלאָפּן אַנטקעגן און
געשריגן אויף דעם טונקעלן, בערידמשעווער לשון:

— מען וועט פאַרשפּעטיקן דעם באַן... „שאַלטיק“...

מיט איין שפּרונג איז שמעון געווען אויפן וואָגן. ער האָט איצט גע-
קאָנט אַרבעטן פאַר אַלע. ער האָט געקאָנט איבערקערן וועלטן. די גרויע
קעלט האָט זיך אָנגעצונדן מיט אַלגאַט שמייכל:

— ווייז...!

24

דאָס מאָל, ווען שמעון איז מיט דעם וואָגן סאָלדאַטסקע פּעלצלער
פאַרפאַרן צום וואָקזאַל, איז ער געווען ווי אָנגעטרונקען מיט אַ שטאַרקן
וויין. די באַנענעניש מיט אַלגאַט האָט אים אויפגעהייכערט און אויפגע-
וועקט זיין לויט צו גיין מיט איר אָן אַ ציל און אָן אַ גרענעץ. ער האָט
גאָר אַלגאַט קיינמאַל נישט געזען אַזוי שוין ווי היינט. ער האָט ווי אַלעמאַל
געדענקט יעדע אירע באַוועגונג און יעדעס וואָרט אירס, וואָס ער האָט

אויסגעטייטשט אויף פאַרשידענע אופנים. אין זיין פאַרליבטקייט האָט שמעון, פאַר דער גאַנצער צייט פון זיין צוזאַמען וואַנדערן מיט אַלאָאָן, פאַר אַלע מעג און געכט, אין דעם געמיש פון איר ווייבלעכקייט און קינד-דערישקייט, נישט געקאַנט אָפּמעסן די מאָס פון איר געפיל צו אים. ער האָט געוואוסט, אַז נאָך אין דער שטענדיקער גרייטקייט צו וואַנדערן קאָן ער שמעניק געפינען אַן ענטפער אין איר נאָענטקייט, מיט אַ גלעט אָדער אַ שמייכל, וואָס האָט אים אַזויפיל צוגעזאָגט און געביישופט.

אויך די היינטיקע באַגעגעניש האָט איבערגעלאָזן אין אים אַזאַ שיכט-רות. ווי אַ זיסער וויין וואָלט זיך אַריינגעגאַסן אין זיין בלוט, האָט ער זיך איצט געפּראָגן צווישן דעם רעש פון די בערדיטשעווער 'צעשפּילטע טרע-גער און באלענאַלעס, וואָס האָבן געזעצט מיט פאַרע אויפן פּראָסט, פאַר-באַבלטע אין אָפּגעריסענע בורקעס און צעדרייטע וואָלאַקעס. שמעון האָט געשלעפט די זעק אויף דער פּלייצע, געשיט מיט ווערמלעך אויפן וואַר-שעווער לשון, וואָס האָט אריינגעברענגט אַ באַוונדערע פּריילעכקייט אין דער חברה. ער האָט געפונען אין זיך די פּרוערדיקע לוסטיקייט, ווען ער איז געווען אַ „פּראָפּעסאָר“ צווישן די פּוילישע בעמלעך. שמעון האָט גע-וואוסט, אַז דאָס זענען די לעצטע מעג, און כּיים געדאַנק, אַז ער וועט ווידער זיך לאָזן אויף די אומבאַקאַנטע וועגן, פּילנדיק געבן זיך אַלאָאָן, האָט זיך אויפגעהויבן אין זיין האַרץ אַ פּריידיקע פּאַליע, ווי ער וואָלט זיך אויפגע-הויבן און געפּלויגן.

ער וועט פאַרלאָזן די שטאָט מיט די גרויע, אָרעמע גאַסן, ר' אַבאָאָ מיט די זעלנערישע פעלצלעך. ער וועט בענקען נאָך דעם גוטן, איידעלן מאַ-טיען, וואָס האָט אים נישט פאַרשטאַנען, וואָס גלויבט, אַז אַרבעטן ביי ר' אבאָס פּאָדריאַד איז פאַר שמעונען גענוג. אָבער שמעון האָט געבענקט נאָך עפעס אַנדערש. ער האָט אַצינד קלאָר געזען זיין וועג, אַליץ ווייטער און וויי-טער, און געבן אים, די איינציקע, אַזוי ווייטע און אַזוי נאָענטע אַלאָאָ.

אָפּגעוואָרפן די זעק מיט די פעלצלעך און אָפּגעווערמלט זיך מיט די בערדיטשעווער וואָקסאַל-יונגען, האָט שמעון נאָך לאַנג אַרומגעוואַנדלט ארום וואָקסאַל. פון ערגעץ איז אָנגעקומען אַ צוג. איינגעהילט אין פּראָסטיקן געפּל, האָט ער מיטגעברענגט אַ רויכיקן קאָסעם פון דער ווייט, וואָס האָט אויפגעברויזט שמעונס געמיש. ער איז געשטאַנען הינטער דער וואָקסאַל-געביידע און געקוקט אין דער ווייט, וווּ די וועגן האָבן זיך פאַרטראַגן אין דער בלויקייט פון דער פּראָסטיקער לופט און ווי שמענדיק איז זיין פּריידי-קייט איבערגעגאַנגען אין אַ ברעגענדיקן אומעם. די אָפּגע וועלט האָט

אויף אים אן אָמעס געמאָן מיט שמה. ער האָט מיר אָפּגעאַממעט און איז מיט דעם פאַרדריקטן אומעט אַוועק צוריק אין שטוב אַרײַן.
ער איז געגאַנגען מיט די שמאַלע אויסערשטאַטישע געסלעך און הייב־ לעך, וואָס זענען געלעגן פאַרקאַוועטע אין דער קעלט, באַצויגן מיט אַ פּראָס־ מיקער פאַרשטאַרטקײט.

אַרעמע יידן און ווייבער, אָנגעפּעלצטע אין שמאַטעס, האָבן געקלאַפּט מיט די פּיס, האָבן געקלאַפּט מיט די פּיס פון קעלט. פון די חרובע שוואַרצ־ לעכע הייזער האָט זיך געמראָגן אַ שטיקנדיקער רויך און אַן אַלמע, טרובע און עלנמע ייִדישקײט האָט געקוקט פון די פאַרפרוירענע פענצטער.

נאָך וואַרשע, וווּ שמעון האָט געלעבט כמעט אַלע זײַנע יאָרן, האָט זיך אים איצט געדאַכט, אַז די גאַנצע שמאַט האָבן קינדער אויסגעקלעפּט פון גרויען לײם און די מענטשעלעך זענען צונויפגעשטעלט פון שמאַטעס. ער האָט אין אַ פאַרהויכט פענצטער פון אַ קרומער, הילצערנער שטוב גע־ זען אַרויסקוקן אַ פּאַר טריבע אויגן פֿון אַ קראַנק קינד. דער בלייכער פּלעק פון דעם קינדערישן פּנימל איז געווען גרינלעך־גרוי און אים איז דורכגע־ לאַפּן אַ שמאַך פון דער דערמאָנונג אין זײַנע אײַגענע קינדער, דאָרט אין שמעטל. און מיטאַמאָל האָט זיך פון אים אָפּגעמאַן זײַן הפּרקע פּרײַקײט. זײַן בליק איז געלאָפּן איבער די טריבע ייִדישע פענצטער, פאַרשמעקמע מיט שמאַטעס פאַר דער קעלט. ווייבער זענען געזעסן אויסגעזעצטע אין די געוועלבלעך, פאַרכאַבלמע אין צעריסענע שאַלן, האָבן זיך געוואַרעמט בײַ פּײַער־מעפּ. אַ משוגענער, מיט לאַנגע פּאַטלעס האָר, אײַנגעוויקלט אין שמאַטעס, איז געשטאַנען צוגעשפּאַרט צו אַ וואַנט. ער האָט געקלאַפּט מיט די צײַן און געוואָקעט אויף אַ קול צו זיך אַלײַן:

— ס'איז מיר קאַלט... יידן... ס'איז מיר קאַלט...

זײַן באַרד איז געווען באַדעקט מיט פּראָסס. זײַן פּנים איז געווען בלווי און די נאָז רויט ווי אַ ווונד. קײנער האָט זיך נישט צוגעהערט צו זײַן געוואָק, און שמעון האָט אַ קלער געמאַן וועגן די הונדערטער פעלצער בײַ ר' אבאן.

אַן אַלמע יידענע האָט געמראָגן אַ מאַפּ, פון וועלכן עס האָט געזעצט אַ פאַרע. זי האָט געמישט מיט אַ הילצערנעם לעפּל און געשריגן:

— הייסע עפל... יידן... הייסע עפל...

שמעון האָט געקויפּט אַ פּאַר עפל. די עפל האָבן געברײט. ער האָט זײ צוגעמראָגן דעם משוגענעם:

— נאָ...

און ער האָט אים אַרײַנגעלייגט די עפל אין די בלויע הענט.
דער משונגענער האָט א כאפּ געטאָן די עפל און זיך נאָך העכער צע-
וואָיעט. ער האָט אַרײַנגעוואָרפן די עפל אין זײַן צעפליקטער קאַפּאַטע,
זײ צוגעמוליעט צום האַרץ און אָנגעהויבן העשען פון הנאה. דערגאָך האָט
ער אָן עפל צוגעלייגט צו דער נאָז, צום מויל, צו די אויערן און זיך צע-
לאַכט מיט אַ ווילד געלעכטער צוזאַמען מיט משונגהדיקע, וואָיענדיקע
ווערטער:

— אַ שרפה אויף זײ... אויף די גבירים... זײ איז וואַרעם... האַ...
מענטשן האָבן זיך אַרומגעשטעלט. באַלד איז געוואָרן אַ רעדל אַרום
שמענען, אַ ידעגע, אַ שוואַרצע, מיט גרויסע, אָנגעוויימיקטע אויגן, האָט
געפרעגט:

— ווער איז דער יונגערמאַן? האַ? אַ פּריץ?...

— אַ פּרעמדער... פון די אָנגעפאַרענע...

— אַ גוט האַרץ... אַ יידיש האַרץ...

— אפּשר וועט ער עפעס געבן פאַר אַ קראַנקן?...

דאָס ערשטע מאָל האָט שמעון זיך דערזען אַרומגערינגלט פון בעט-
לער און אים איז מיטאַמאָל באַפאַלן אַ חשק זיך אויסצומישן מיט דער
אַרעמער נאָס, אָנצײנדן די אַלע פאַרהושכטע מענטשן מיט אַ בעמלערי-
שער הפּקער פּרײלעכקייט, שיטן מיט הייסע עפל, מיט געלט און ווערט-
לעד, אויפּרודערן די אַרעמע געסלער, זאָגן זײ עפעס אַ שפרוד און אויפ-
הייבן אַ מאַני, אַ ווילדן, זיך לאָזן אַרויף צו דער שטאַט, וווּ עס ווויגען
די רייכע, דערשרעקן ר' אבאן, ווערן צוריק דער „פּראָפעסאָר“ פון די פּויל-
לישע בעמלער.

ער האָט געוואָלט אַרויסנעמען זײַן געלט, וואָס ער האָט געהאַט באַ-
האַלטן אין דער טיפּער קעשענע פון זײַן בורקע, אַוועקגעבן עס דעם קראַנקן
קינד מיט דעם גרינעם פּנים, אוועקלויפן צו מאַמען און אים זאָגן, אַז
ער וויל נישט אַחטעמן פאַר ר' אבאן, אז ער וויל וואַנדערן, אַז ער וויל
זײַן מיט אַלגאָז, גיין מיט איר, זינגען, ליב האָבן זי און פילן איר שמעקע-
דיקן אָמעם.

אַבער ער איז שוין איצט ווייט געווען פון די שוואַרצעלעכע געסלער.
ער איז שוין געטאַנגען ארויף מיטן בולוואַר, צו דער הויפּט, „ביעלאָפּאַלער“
נאָס, וווּ פון די פענצטער האָט אַרויסגעקוקט אַ וואַרעמער גלאַניץ, און די
קוימענס האָבן געאַמעמט מיט אַ רואיקן רויך פון זאַטקייט. ער האָט מער
נישט געוואָלט גיין צו ר' אבאן. ער האָט געוואָלט אזוי גיין צום לעצטן מאָל,

אריינקוקן אין די ווינקלען פון די שטילע, פארדריםלמע הויפלעד. אפשר זאל ער גיין צו מאַמע, אין דעם שטילן, וואָרעמען קאַבינעט מיטן בילד פון זיין שיינעם טאַטן. אַ קוק טאָן אויף ומאַטעס איירל פנים מיט די שיינע אויגן, וואָס לאָזן זיך אַראַפּ, ווען שמעון רעדט מיט אים וועגן אַלאָזן.

ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ער האָט שוין לאנג נישט געגעסן. ער האָט גישט געוואָלט גיין אויף דער סטאַנציע, וווּ די אַלמנה האָט פון די שוואַרצע, אַרעמע טעפּ אַרויסגעקראַצט פאַר אים דאָס ביסל עסן. ער האָט זיך אַריינגעלאָזן אין איינע פון די גאַסן, וווּ (מענטשן האָבן געאיילט און כּאלד האָט ער דערזען אַ טיר, אויף אַ פאַר טרעפלעד, וווּ ס'איז געהאַנגען אַ שילדל מיט אַ רוסישן אויפּשריפט „אַביעדי“. דאָס איז געווען אַ גאַרקיד און ער האָט געעפנט די טיר. אַ הויכער, שוואַרצער יונגעראַמאן אין אַ שפיציק, פומערן הויפל און אַ שוואַרץ-הונעוויק ווייבל, האָבן אים באַגעגנט מיט גלאַנציקע בליקן, פול מיט חשד:

— וואָס ווילט איר? ... יונגעראַמאן! ... — האָט דאָס ווייבל ווינקענדיק

געפרעגט.

— איך וויל עפעס עסן...

ביי אַ קיילעכדיקן טיש זענען געזעסן עטלעכע פאַרדאַגהמע יונגעלייט מיט פאַרוואַקסענע פנימער, ווי אַבליים. זיי האָבן געקוקט אויף שמעון מיט ווילדן גייגור.

שמעון האָט זיך געזעצט צום טיש. פון דעם געלבלעכן טישטור האָט זיך געפילט אַ ריח פון נאַפּט. ער האָט אויסגעטרונקען אַ גלעזל וואַרעמען בראַנפּו, וואָס דער יונגעראַמאן האָט אָנגעגאַסן פון אַ פּלעשל, וואָס ער האָט געהאַלטן אין דער הויזן-קעשענע, און דאָס ווייבל האָט אים דערלאנגט אַ „זשאַרקאָיע“ פון פּלייש מיט קאַרטאַפּל. שמעון האָט געגעסן דאָס געשמאַקט, בערדיטשעווער מאַכל און פּילנדיק, אַז ער האָט מיט זיך אַריינגעבראַכט אַ שטילשווייגן, האָט ער הויך און פשוט אַ פּרעג געטאָן אויף זיין שטייגער:

— וואָס זשע הערט זיך, יידן? ...

— ס'איז ביטער...

— פאַר וואָס איז ביטער? ...

— מען געמט...

— וועמען געמט מען? ...

— מען געמט אונדזער יאָר...

און אין איין מינוט האָט מען אים אַרומגערינגלט, ווי מען וואָלט גאָר

געוואַרט אויף אים. זיי האָבן גערעדט יעדער באַזונדער און אַלע צוזאַמען.

דאָס זענען אלץ געווען די יונגעלייט, וואָס האָבן באַדאַרפֿט גענומען ווערן צום מיליטער אין דער מלחמה.

— פון וואָס פאַר אַ יאָר זענט איר, יונגערמאַן?... — האָבן זיי גע-
פרעגט.

און ווען שמעון האָט זיי אָנגערופן דאָס יאָר, צו וועלכן ער געהערט, לויט זיינע פאַפירן, האָבן זיי אַלע ווי איין כאָר אויסגעזונגען:

— זענען מיר דאָך אַלע אין „פעסל“... וואָס זשע שווייגט איר?... גייט איר דאָך מיט אונדז צוזאַמען...

שמעונען האָט זיך אלץ אַ דריי געמאָן פאַר די אויגן, ווי ער וואָלט עפעס אַרויסגעלאָזט פון די הענט און עס וואָלט צעבראַכן געוואָרן. ער האָט באַצאָלט פאַרן עסן און איז אַרויס פון דער גאַרקיד. אים האָט זיך שוין געדאַכט, אַז עמעצער יאָגט זיך נאָך אים. ער האָט נישט געפילט, נישט קיין שרעק און זישט קיין געפאַר, נאָר עפעס אַ פרעם, וואָס וואָלט געלעגן אויף יעדער זיינער באַוועגונג. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז די גאַסן זענען ענגער געוואָרן און עמעצער קוקט אויף אים אין ציילט זיינע מריש. ער איז אַוועק מיט דער ערשטער גאַס. דערנאָך איז ער געגאנגען צוריק. דערנאָך האָט ער זיך געלאָזט גיין אַרויף צום צענטער, וווּ עס איז געווען געדרייט פון מענטשן. דאָ האָט ער ביי אַ ווייסן מויער דערזען אַ רעדל מענטשן, וואָס האָבן זיך געהויבן איינע איבער די אַנדערע. זיי האָבן עפעס געזוכט אויף דער ווייסער וואנט. שמעון האָט זיך אָפגעשטעלט, אויף דער וואַנט האָט געקלעפט אַ ווייכע צעמל און דאָ האָט ער שוואַרץ אויף ווייס איבערגעלייגט, אַז: „די און די, געבוירענע אין די יאָרן“... דאָס יאָר פון זיין געבוירן האָט אַ צאַפֿל געמאָן און פאַרשוונדן, ווי עס וואָלט זיך גע-
וואָלט פאַר אים באַהאַלטן און ער האָט עס יעדעס מאָל געפונען.

אַלע וועגן זענען מיטאַמאָל פאַרשוונדן פאַר אים און נאָר אַלע, אַ ווייטע, נישט-דערגרייכבאַרע, איז געבליבן שמיין פאַר אים, ווי אַ צייכן פון אַ גייעם, שווערן וועג.

25.

נאָך אַ לאַנגן אַרומגיין איבער די גאַסן, איז שמעון אַוועק צו דער אַרבעט. דער באַלעבאָס ר' אַבא האָט שוין געוואַרט אויף אים מיט אַ מענה פאַרן לאַנגן זוימען זיך ביי דער באַן. ר' אבא האָט זיך גאַרנישט געקאָנט באַגיין אַן שמעונען. שמעון האָט רואיק דערציילט וועגן דעם, אַז ער דאַרף

שוין די מעג אַוועקגיין אין מיליטער. ר' אבא האָט ווי נישט פארשמאַנען.
ענדלעך איז אים קלאָר געוואָרן, אַז ער מוז אָנווערן אַזאַ גוטן און ביליקן
אַרבעטער און ער האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן פאַר דער באַרד. ר' אבא האָט
נישט באַהאַלטן זיין באַדויערן:

— אַזוי... אזוי, אַ שאַד...

עס וועט זיין שווער צו קריגן אַזאַ מענטש. ער איז געווען זייער פאַר-
זאָרגט. ער האָט אים אָנגעקוקט ווי צום ערשטן מאל און האָט צום סוף
געפרעגט:

— נו, וועט איר טאַקע גיין?...

— נישטאָ קיין ברירה... ר' אבא...

— נו, און קיין פעלער האָט איר נישט?

— וואָס פאַר אַ פעלער? ... — האָט שמעון געפרעגט.

— ווי פאַרלאָזט זיך עס אַ ייד... אָן אַ שטיקל פעלער?...

ר' אבא איז געווען אויפגעבראַכט, גלייך שמעון וואָלט אים אָפגעטאָן
עפעס אַ שלעכטע זאַך. ער האָט אָנגעהויבן זוכן פאַר אים אַרבעט, וואָס
זאָל זיין וואָס שווערער, ווי ער וואָלט געוואָלט זיך אָפגעמען דערפאַר, וואָס
שמעון וועט מוזן אַוועקגיין. און כאַטש שמעון איז שוין געווען פול מיט
פיבער פון די גרויסע ענדערונגען, וואָס האָבן באַדאַרפט אריינטרעטן אין
זיין לעבן, האָט ער זיך מיט זיין געוויינלעכער גיכקייט און לעבאהאפטיקייט
גענומען צו דער אַרבעט. אָבער זיין געדאַנק איז געווען ווייט דערפון, וואָס
ער האָט געטאָן. ער האָט געטראָגן און געשלעפט פעק און זעק, פילגריק
אויף זיינע הענט די אויגן פון ר. אַבאָס גאַנצער משפּחה, וואָס האָט זיך
אַריינגעפלאַכטן אין דעם בהלהדיקן מלחמה-געשעפט און זיך געהאַלטן ווי
שותפים. אזוי איז געלאָפן דער טאָג.

צושמעלן זיך צום מיליטער-פונקט האָט שמעון באַדאַרפט אין צוויי
טעג אַרום. און ער האָט געוואוסט, אַז דאָ, אין דער קליינער שטאָט, וועט
ער נאָך די צוויי טעג אין ערגעץ זיך נישט קאָנען באַהאַלטן און ער האָט
שוין אויף זיך געפילט דעם עול פון אַ פאַרשפאַרטן מענטש, וואָס האָט
נישט איבער זיך צו זאָגן.

ער האָט אַרבעטנדיק איבערגעזיפט אין זיין געדאַנק אַלין, וואָס מיט
אים האָט זיך אָפגעטאָן. ער האָט אַ מינוט דערפילט ווי עפעס אַ שווערער
אומעט האָט אַ קלעם געטאָן זיין האַרץ דערפון, וואָס עס פאַרמאַכט זיך
פאַר אים דער וועג צוריק קיין פּוילן, וווּ עס בלייבן זיינע קינדער און אַ
שטיק לעבן, וואָס רייסט זיך אָפּ פון אים.

אין די מעג זענען שוין ווארשע און א שטיק פוילן לאנג געווען כמעט
ווי אפגעשניטן און באזעצט דורך די דייטשן. וועגן דעם לאנגר האָט מען
שוין דאָ ווינציק געהערט.

שמעון האָט געוואוסט, אז ווי נאָר ער ווערט גענומען צום מיליטער
וועט זיך פאר אים פארהאטן די וועלט און קיינער וועט אים נישט וועלן
האַלטן ביי זיך ווי א דעזערטיר. אים האָט זיך פאַרגעשטעלט, אז מען וועט
אים אַוועקשיקן אויפן פראַנט און ער וועט אומקומען ערגעץ, נישט צו
וויסן וווּ זיין געביין וועט אַהינגומען.

ער האָט באשטימט אין אַוונט זיך צו זען מיט אַלאַן. כאָטש ער האָט
געוואוסט, אז אַלאַן וועט נישט באַנעמען וואָס עס געשעט, ווייל זי האָט אין
מיליטער געזען נאָר אַ מוגדיר, ווי אַ סך רוסישע פאַלקס־מיידלעך. דעמלט
ווען ער האָט געהאט דאָס געפיל, ווי מען וואָלט אים באַדארפן איינצוויקן
לען אין אַ זאַק.

ער האָט געפילט, אז קיינער וועט דאָ נישט זען די געפאַר, וואָס עס
דראָט אים, ר' אבא וועט בלוין באַדויערן, וואָס ער האָט אָנגעווירן אַ גומן
אַרבעטס־בוך, מען וועט פאַרגעסן אין אים נאָר איין טאַג. אַלאַן וועט
בלייבן אַ דייבס, אָדער עס וועט זי באַקומען עפעס אַ שיינער סטודענט.

ער האָט אַלע מאָל איבערגעריסן די אַרבעט און זיך קיין אָרט נישט
געקאָנט געפֿינען. עס וואָט זיך אים געדאַכט, אז ער פאַרשפּעקוט מיט
יעדער מינוט דאָס וויכטיקסטע אין לעבן, וואָס ער וועט שוין נישט קאָנען
ראַטעווען.

ווען ער וואָלט געקאָנט שוין געמען אַלאַן און זיך דורכרייסן קיין
פוילן, דאָרט וואָלט זי געבליבן נאָר מיט אים אַליין.

דער איינציקער מענטש, מיט וועלכן ער האָט איצט געוואָלט רעדן,
איז געווען מאַטיע. אפשר וועט מאַטיע אים קאָנען מיט עפעס העלפֿן.
אָבער מאַטיע איז לעצטנס געווען מיט אים נישט ווי פריער. עס האָט
אויסגעזען, ווי ער וואָלט געווען פאַרזאָרגט מיט עפעס, וואָס איז שמעון
גען נישט באַוואוסט געווען. אָבער אין שמעונס פשוט האַרץ איז אלץ נאָר
געווען אַ ברייט און וואַרעם אָרט פאַר מאַטיען. ער האָט געהאט צו אים
דאָס געפיל פון אומדעהגרייכלעכקייט, גלייך ווי מאַטיע וואָלט געווען אַ
באַשפּעניש פון עפעס אַן אַנדערער, שענערער וועלט. מאַטיעס בילד האָט
זיך פאַר אים געפראַגן אין אַ ווונדערלעך ליכט פון אַ דערהויבענעם
גייסט. און נאָר אים וואָלט שמעון געוואָלט פאַרטרוען אַלע זיינע געדאַנן
קען און אַפילו זיינע געדאַנקען וועגן אַלאַן וואָלט ער אים אָנגעטרויבט.

אָבער גראָד וועגן אָלגאָז, וועגן דעם וועזן, צוליב וועלכן שמעון איז געווען גרייט אויף יעדער שווערן וועג, האָט מאַטיע נישט געוואָלט מיט אים רעדן. יעדעס מאָל, ווען שמעון האָט זיך דערנענטערט צו דעם געשפרעד, האָט זיך אים געדאַכט, אַז דאָס איז מאַטיען נישט צום האַרץ. און שמעון האָט נישט געפונען קיין מוט אים אַלץ צו זאָגן. ער האָט געקוקט אין מאַטיעס ריינע אויגן און אים האָט זיך אויסגעוויזן, אַז ער האָט נישט קיין רעכט אים אַרײַנצומישן אין דער משונהדיקער ליבע פון די צוויי וואַנדערער, כמעט בעטלער.

אויך אָלגאָז האָט דאָך קיינמאָל נישט ארויסגעוויזן איר נאַענטקייט צו אים, און ער איז זיכער פאַר מאַטיען אַ העלד פון אַ פאַרדעכטיקער גע- שיכטע מיט אַ יונג, ווילד מיידל, אַ פאַרפירטע קעגן איר ווילן.

שוין שפעט נאָך האַלבען טאָג, וואָס האָט זיך גענומען לעשן מיט אַ קאלטער גרויקייט, האָט שמעון מער נישט אויסגעהאלטן. ער האָט אויפֿ- געזוכט ר' אבאן, כדי מיט אים צו פאַרענדיקן די חשבונות און געזעגענען זיך מיט דער אַרבעט. ר' אבא האָט אַלץ נישט געקאָנט געפינען קיין צייט דערויף, ער האָט אַלץ געפונען אַרבעט פאַר שמעונען. ענדלעך האָט ער זיך מיט אים צערעכנט און שמעון האָט אפילו נישט באַמערקט ווי דער רעכע- נונג האָט אויסגעזען. ער האָט גענומען געלט און נישט געוואָס וויפֿל. ר' אבא האָט זיך מיט אים געזענגט אויפֿן ייִדישן שטייגער, אים געוואַנטשן ער זאָל באַפֿרייט ווערן פון „גווישע הענט“ און מאַמער וועט גאָט העלפֿן, קאָגן ער קומען צוריק צו דער אַרבעט, ער האָט צו אים הילף גאַרנישט.

שמעון איז ארויס פון דער פאַבריק=שאַפֿע. עס איז געשטאַנען אַ פראַקטיקע לופט, און אויף דער גאַס ואין געווען אַ פאַרנאַכטיקער אוימעט. ער האָט זיך ווידער געלאָזט לויפֿן איבער די גאַסן און אַליין נישט וויסנדיק וווּהין ער גייט, ואין ער געקומען צו דער גאַס, וווּ מאַטיע האָט געווינט. ער איז עטלעכע מאָל אַרומגעגאַנגען אַרום דעם הויז, ער האָט אַרײַנגעקוקט אין די פענצער. עס איז געווען טונקל און שטיל. ער האָט זיך איצט געכאַפֿט, אַז ער ווייסט נישט וועלכער פענצער עס געהערן צו פאַניען און צו די אַלע קאלינעס, וווּ אָלגאָז האָט געווינט. ער האָט נאָך געוואָס, אַז עס איז איצט אין דעם טונקל פונעם אַוונט נישט מעגלעך, אַז אָלגאָז זאָל אים קאָנען דורכן פאַרפרוירענעם פענצער דערזען.

עס איז געווען פינצער אין אַלע פענצער און דאָס האָט אים נאָך מער געגעבן צו פילן זיין עלנט. ער האָט זיך מיטאַמאָל שטאַרק פאַרבענקט נאָך אָלגאָז. עפעס האָט זיך איצט אין אים אָפֿגערופֿן אַ געפיל פון באַליי-

דיקונג, וואָס ער האָט לעצטנס אָפּט איבערגעטראָגן. עס איז אים איצט קלאָר געוואָרן, אַז נאָר בעטלער און הפקר-מענטשן זענען באַפרייט פון דער פּיין פון שעמען זיך. באַרוואָס דאַרף ער דאָ שטיין און בעטלען די רעכט צו זען אַלגאָן, וועלכע ער האָט געפירט דורך אַלע וועגן. ער האָט זיך אַ לאַז געטאָן מיט גיכע מריט און מיט אַן אויפגעשטורעמט האַרץ אַ קלונג גע- מאַן ביים גלעקל פון מאַטיעס טיר.

עס האָט געדויערט. ער איז זיכער געווען, אַז מאַטיע איז איצט אין דער היים גיטשאַ, אָדער אפשר דרימלט ער איז זיין טונקעלן צימער, קעגנ- איבער דעם מאַטנס בילד. און ווידער האָט זיך אים אויף אַ רגע געדאַכט, אַז ער האָט גישט קיין רעכט איבערצורייסן די ווערטפולע רוב פון דעם אויס- געזערמלטן, איידעלן מאַטיען. מיטאַמאָל האָט ער דערהערט שלעפעדיקע, ווייכע מריט. ער האָט דערקענט די מריט פון דער דינסט:

— ווער איז? ... — האָט זי געפרעגט.

— דאָס בין איר... צו מאַטיען... אַן אייגענער...

— צום „פאַניטיש“? ... — האָט זי איבערהגעפּרעגט אַן געעפנט די טיר. עס איז געווען זייער טונקל. זי האָט אַ קוק געטאָן אויף שמעגען און באַטיש זי האָט אים געקענט, האָט זי דערשראָקן אויסגעשריגן:

— וואָס ווילט איר? ...

און זי איז אַנטלאָפן אינעם טונקעלן קאָרידאָר אַריין.

שמעון האָט אַ שפּאַן געטאָן ווייטער. ער האָט באַדאַרפט דורכגיין אַ לאַנגן קאָרידאָר, כדי צו קומען צו מאַטיעס צימער. ער האָט זיך אָפּגע- שמעלט צו כאַפן דעם וועג אין דעם טיפן טונקל. ער האָט באַדאַרפט ארויפ- גיין אַ פּאַר טרעפּ, און ער האָט געהערט ווי די גויעשע דינסט האָט דער- שראָקן געשריגן: „פאַניטיש ומאַטיאַ“. אין איר שטים איז געווען אַ פּויע- רישע שרעק און חוזק. ער האָט זיך אָפּגעשמעלט.

און דאָ האָט שמעון, אין דעם טיפן טונקל, דערהערט פון מאַטיעס טיר שטילע, ווי דרימלדיקע מענער פון אַ גיטאַרע. שמעון האָט גאַרנישט גע- קלערט, ער האָט נאָר געפילט, ווי עס געשעט עפעס, וואָס וויל בשום אופן גישט אַריין אין זיין קאָפּ אַריין.

ער איז געשטאַנען הינטער מאַטיעס טיר, ער האָט אויסגעצויגן די האַנט אַנצוקלאַפן אין איר, אָבער די האנט האָט זיך גישט געוואָלט באַ- וועגן. פון יענער זייט טיר האָט ער געהערט שטיל עפעס זינגען און די גיטאַרע האָט נאָכגעשיקט שטילע, פאַרטראַכטע מענער. די שטימע איז גע- ווען אַ קינדערישע, אַ ביסל אַ הייזעריקע. דאָס איז געווען אַלגאָס שטימע.

שמעון האָט זיך אָנגעשפּאַרט אין דער וואַנט. ער האָט געהערט מרים, אומ-
רויאַקע מרים. עמעצער האָט געפרעגט, עמעצער האָט געעפנט די טיר:
— ווער איז דאָ?...?

— איד... — האָט שמעון געענטפערט און געבליבן צוגעשפּאַרט צי
דער וואַנט.

דאָס איבערגעשראַקענע פּלאַפּלען פון דער נאַרישער דינסט האָט זיך
נאָך אַלץ געטראָגן פון אַ ווייטן, טונקעלן ווינקל. זי האָט דערציילט אויף
איר האַלב-אוקראַינישן און האַלב-יידישן לשון, ווי זי האָט געעפנט די טיר,
זי האָט נישט געוואוסט, אַז דער „באַרין“ מיט דער „באַרישניע“ זענען
דאָרט, און דאָ האָט זי דערזען דעם „דיארקאָ“, אַזאַ שוואַרצער, ווי אַ
„משאַרט“... „באָזשענקא“... זי האָט געמיינט, אַז זי וועט שטאַרבן פון
שרעק...

מאָטיע האָט נישט אָנגעצוגרן די ליכט און אַזוי איז דער פינצטער
געשטאַנען געבן שמעונען. דאָס האָט געדויערט אַ לענגערע וויילע. שמעון
איז אַלץ געשטאַנען צוגעשפּאַרט צו דער וואַנט. זיינע אויערן זענען געווען
אָנגעשפיצט צו יענער זייט צימער, וווּ ער וואָלט מיטן געהער געוואָלט דער-
זען אַלגאַן, וואָס איז דאָרטן שטיל געבליבן.

שמעון האָט געפילט מאָטיעס אָטעם, ער האָט געפילט זיין וואַרעמע
אויסגערוטקייט, ווייל שמעון איז געווען אָנגעפילט מיט קעלט און אומרי-
פון אַנגן אַרומגיין אויף דער גאַס. ער האָט געפילט ווי ווייט און פּרעמד
אים איז איצט מאָטיע. ער האָט נאָך אַלץ נישט געקלערט וועגן דעם, וואָס
עס איז פאַרגעקומען צווישן מאָטיע און אַלגאַן אין דעם טונקעלן צימער.
שמעונס אייפערזוכט איז נאָך אַלץ געווען געווענדיג צו דעם נישט-באַ-
קאַנטן, שוואַרצן סטודענט, וועגן וועלכן אַלגאַ האָט דערציילט, צו דעם
סטודענט, צו וועלכן זי גייט זיך לערנען זינגען.

ערשט איצט, ווען פון מאָטיעס געשטאַלט האָט אַ שטראָם געמאָן די
אויסגערוטע וואַרעמקייט און ס'האָט אַ קלונג געמאָן די געדעמפּטע טענער
פון דער גימזאַרע און אַלגאַס שטילע זינגען, וואָס ער האָט נאָר-וואָס געהערט
פון הינטער דער טיר, האָט אים אַ ברי געמאָן פון עפעס אַן אומבאַקאַנטער
קוועל און אַ רינער שטאַך האָט זיך אָנגערופן אין זיין האַרץ.

מיטאַמאָל האָט מאָטיע אַ שפּאַן געמאָן.

— וואָס איז עפעס פינצטער?... — האָט ער אויסגערופן — פּראָ-
ס'יא... האָט ער אַ רוף געמאָן צו דער דינסט — פאַרוואָס איז פינצטער?...

פראַסיע האָט זיך באַוווּזן מיט אַ לאַמפּ. אַ רויטלעכע שוין האָט גע-
שפּאַלטן די טונקלקייט. די דינסט האָט נאָך אַלץ געקומט אויף שמעונען
מיט אַ שמויכל פון נאַרישעוואַסער צעשראַקנקייט צוזאמען מיט עפעס אַ
כיפרען ווונק און צוגעשאַקלט מיטן שפיץ פון איר גראַבן טור, וואָס זי האָט
געטראָגן אויפן קאָפּ.

מאַטיע איז צוליב עפעס צו צו דער טיר. דערנאָך, ווי ער וואַלט ערשט
איצט דערזען שמעונען, האָט ער ווי שטענדיק זיך צו אים געווענדעט מיט
אַ פראַטעקטאָרישער פריינדלעכקייט:

— נו, וואָס מאַכט איר?... וואָס איז היינט ביי אײך?... שוין נאָך דער
אַרבעט?... אזוי פרי?... קומט אַרײַן... אײער חברטע... אַלאַ, איז טאַקע
ביי מיר... זי זינגט זייער שײַן... מען וואַלט באַדאַרפט זי בילדן... זי איז
אַ טאַלאַנט... זי איז מוזיקאַליש... אַ שאַד...
מאַטיע האָט גערעדט, פאַרמאַכנדיק די אויגן, ווי פאַר דעם פלוזלונגן

ליכט, וואָס האָט זיך אַרײַנגערויסן אין די טונקלע ווינקלען פונעם קאַרי-
דאַר. ער האָט געעפנט די טיר פון זײַן צימער און מיט אַ גײער, צוגהויכער
שטימע, אַ רוף געטאָן:

— קומט אַרײַן... דאָ איז וואַרעם....

שמעון האָט אַרביבערגעשפּאַנט די שוועל. אין מאַטיעס צימער האָט זיך
די טונקלקייט נאָך געאַמפּערט מיט דער נאָר-וואָס אָנגעצונדענער לאַמפּ אין
דער דרימלענדיקער רו פון דעם שטוב. שמעון האָט געקוקט מיט אַלע האַ-
שים פון זײַן אָנגעווייטיקט געמיט. ער האָט געוואַלט מיט זײַן בליק דורכ-
שטעכן, ארומגעמען אַלץ, וואָס דאָ האָט געקאָנט פאַרקומען פריער. מאַטיע
איז שוין איצט געזעסן אויף זײַן אָרט, ביים אַלטן גרויסן שרייבטיש, אויף
דעם פאַטערס ווייכער שטול. קעגנאיבער, אויף דער שוואַרצער, צעראַמע-
נער סאָפּע, איז געזעסן אַלאַנאַ. זי האָט, זעט אויס, גאַרנישט געענדערט אין
איר פּאַזע. ווייל זי איז האַלב-געלעגן, די פיס איינגעוויקלט אין אַ פלעד.
נעבן איר איז געלעגן די גיטאַרע. זי האָט זיך אַפילו אויף איר אופן דער-
פרייט מיט שמעונען. און מיט אַ קינדערישער פשוטקייט אַ פרעג געטאָן:

— אַ, סימאָן... האָסט געוואָס, אַז איר בין דאָ?... דאָ איז אזוי וואַ-
רעם...

און מיט דער זעלבער פשוטקייט האָט זי צוגעגעבן:

— איר דאַרף שוין גײן... איר דאַרף מאַכן דעם סאַמאָוואַר... באַלד
וועט קומען פאַניעמשקע...

און זי האָט זיך אויפגעשטעלט פון דער סאָפּע. זי האָט זיך אויסגע-
צויגן מיט די הענט אין דער הויך, פון וואָס איר קליידל האָט זיך פאַרהויבן
און עס האָט זיך ארויסגעשניטן די פולע קרעפטיקע און רונדע-פיינקייט פון
אירע פיס. ביידע מענער האָבן אונטערגעכאַפט אַלגאָס באַוועגונג, ווען ביי
אירע אויפגעהויבענע הענט האָט אַ שפּיל געמאַן די געמאַקטייט פון איר
האַלדז און ברוסט. און ווען ישמעון האָט אַ קוק געמאַן אויף מאַטיען, האָט
יענער אויפגעהויבן זיין בליק אין דער הויך און שטייל געפרעגט:

— נו, ווי גייט עס אייך ביי דער אַרבעט?...

— איך אַרבעט נישט... — האָט ישמעון שטייל געענטפערט.

— פאַרוואָס?... — האָט מאַטיע געפרעגט און זיין איידל פנים האָט

אויסגעדריקט אַ קוועל.

שמעון האָט אָפּגעשוויגן. אים האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעוויזן, אַז וועגן

דעם וואָס מען רופט אים צום מיליטער, דאַרף ער אויסבאַהאַלטן פאַר מאַ-

טיען. כאָטש צוליב דעם איז ער אהערגעקומען.

מאַטיע האָט אומגעדולדיק געפרעגט:

— איר האָט עפעס בעסערס... געפונען?...

— גיין... נאָר... איר מוז אַוועקפאַרן...

— וווהין ווילט איר פאַרן?...

אין דער מינוט איז אַלגאָ צוגעקומען צום טיש. זי איז שוין געווען אין

איר מאַנטל און האָט אָנגעמאַן דאָס הימעלע אויף אירע שווערע, סונקעלע

האַר. זי האָט דערכאַפט שמעונס לעצטע ווערטער וועגן אַוועקפאַרן. און ער

האַט נאָך אַ לאַנגער צייט ווידער דערזען איר פרישן, גלאַנציקן בליק.

— יאָ... — האָט ער געזאָגט — איר מוז אַוועקפאַרן...

ער האָט אלץ צוליב עפעס נישט געוואָלט זאָגן, אז ער דאַרף גיין צום

מיליטער שוין אין צוויי טעג אַרום.

מאַטיע האָט אַ מינוט געשוויגן און געפרעגט:

— ווו פאַרט איר?...

— איך ווייס נאָך נישט... איר וועל פאַרן ווייטער... אפּשר קיין קיעוו...

שמעון האָט נישט געוואָלט זאָגן: „אָדעס“.

מאַטיע האָט זיך אויפגעשטעלט און געפרעגט:

— נו, און אַלגאָ?...

דאָס וואָרט „אַלגאָ“ האָט מאַדנע אַ קלונג געמאַן אין מאַטיעס מויל.

אין שמעונען האָט עפעס אַ צאַפל געמאַן. אים האָט זיך געדאַכט, אַז איצט

וואָלט ער באַדאַרפט זאָגן עפעס זייער וויכטיקס און וואָניקס.

אין דער מינוט האָט זיך געהערט, ווי די מיר האָט זיך געעפנט אין פּאָדערהויז און באַלד איז אין צימער אַרײַן פּאַניע, זי איז שײַן געבליבן אויף דער שוועל און אויסגעשריגן:
— אַ, מאַטשאַ, דו ביסט נישט אַלײַן? ... דו האַסט געסט... אַך אַלעמאַש-
קאַ...
זי האָט זיך באַגריסט מיט שמעונען און אַלץ גערעדט צו אַלגאַן:

—אַלעמאַשקאַ... וואָס טוּסטו דאָ? ... איד האָב דיר געזוכט... נישט גע-
ווסט, אַז ביסט גאָר דאָ...
דערנאָך האָט זי געזאָגט צו שמעונען און צו אַלגאַן:

— איר זענט שוין פון לאַנג דאָ? ... איד בין פאַרבייגעגאַנגען פריער,
אין געווען פינצטער...
— איד בין ערשט געקומען... — האָט שמעון שמיל געענטפערט אין ס'איז געוואָרן שמיל.

שמעון האָט וואָס גיכער געוואַלט ארויס פון דאָנען מיט אַלגאַן. ער
איז צוגעגאַנגען צו איר און געזאָגט:
— אַלגאַ... איד וועל דיר צופירן... איד וויל מיט דיר עפעס רעדן...
— אַלעמאַשקאַ... דו וועסט דאָך באַלד קומען? ... מען דאַרף שטעלן דעם
סאַמאָוואַר... עס איז שפעט...
זי האָט פאַרריכט אַלגאַן דאָס הימעלע אויפן קאַפּ. און דאָ האָט פּאַניע
געזען ווי אַלגאַ נעמט אַראָפּ פונעם מישל אַ מעוועלע שאַקאַלאַד. אַלגאַ האָט
פלינק אַרײַנגעלייגט דאָס מעוועלע שאַקאַלאַד אין קעשענע.

— אַ, איר זע, אַז איר האָט דאָ אַן מיר געגאַשט...
— יאָ... — האָט מאַטיע געזאָגט... — איד האָב אַלגאַן מכבד געווען...
שמעון האָט אַ קוק געמאַן אויף פּאַניע. אירע ליפּן האָבן אַ צימער
געמאַן, אַ פאַרב האָט פאַרגאַסן איר פנים. זי האָט אויפסניי באַקומט אַלגאַן,
ווי זי וואַלט זי ערשט איצט דערזען, דערנאָך האָט זי אַ קוק געמאַן אויף
מאַטיען. זי האָט זיך אַ גלעט געמאַן איבערן פנים, אַ שפּאַן געמאַן איבערן
צימער. זי איז צו צו דער שוואַרצער סאַפע. עס איז געווען מאַדנע שמיל
און אַלע האָבן געקוקט אויף פּאַניען. פּלוצלונג האָט פּאַניע אויסגעשטרעקט
ביידע הענט און ווי נישט מיט איר קול האָט זי אַ שלוכץ געמאַן:
— גייט... גייט... אַלעמאַשקע...
זי האָט אַ פאַל געמאַן מיטן פנים אויף דער סאַפע און טרייסלענדיק
זיך צעווייגט.

מאַטיע איז צוגעלאָפּן צו איר, זיך געבויגן איבער איר:

— ס'איז גארנישט... נאָרשקייטן... — האָט ער געמורמלט צו זיך

אַליין.

שמעון האָט לאַנגזאַם אַרונטערגערוקט זיין האַנט אָלגאַן אונטערן אַרעם, וווּ זי האָט געהאַלטן די נישטאַרע. ער האָט זי אַ נעם געטאָן פונעם אַרמ:

— קום, אָלגאַ... — האָט ער שטיל און קרעפטיק אַ זאָג געטאָן און זי אַרויסגעפירט פונעם צימער. זי איז שפּרינגענדיק ווי אַ קינד, געגאַנגען נאָך אים, זיך געריסן אויף צוריק, צום סוף האָט זי זיך אַרויסגעריסן פון זיין אַרעם און אויסגעשריגן:

— לאָז אָפּ... ס'מוט וויי...

— קום, אָלגאַ... דו דאַרפסט גיין מיט מיר...

שמעון האָט אַ קוק געטאָן אויף איר און מיטאַמאַל אָפּגעלאָזט איר האַנט. זיי האָבן געשפּאַנט איבערן הויפל, איבער די בערגלעך פאַרפרוירענע נעם שניי. זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי דעם פלוויטל, וואָס האָט געפירט צום צווייטן הויז. וווּ פּאַניע האָט געוויינט.

— אָלגאַ... — האָט שמעון געפרעגט — דו ווייסט וואָס דו האָסט געטאָן? דו האָסט געזען... פּאַניע איז אייפערזיכטיק... זי האָט געוויינט... צו וואָס דאַרפסטו דאָס?...

— איד ווייס... זי איז אייפערזיכטיק... אַלע זענען אַזוי... און מיר אַרמ נישט... זי האָט נישט געוואוסט, אַז איד קען צו אים... ער האָט גע-וואָלט, אַז זי זאָל נישט וויסן... מיר איז אַלץ איינס. ער איז אַ גוטער, מאַטיע... וואָס בין איד שולדיק?... ער הייסט מיר קומען... שוין אַ סך מאַל ביי אים געווען... ער בעט מיר... ער זאָגט...

שמעון האָט טונקל געזאָגט:

— נו, און דו, אָלגאַ... וואָס זאָגסטו?...

— איד זאָג... וועמען איד וויל... האָב איד ליב...

און זי האָט זיך אַ דריי געטאָן אויף איין פוס, אַ טאַג געטאָן און אַ קלאַפּ געטאָן איבער די סטרוגעס פון דער גיטאַרע.

— איד בין אַ „וורעדנע“... איד האָב נישט ליב... קיינעם...

שמעון האָט זי אָנגעכאַפט פאַר אַ האַנט:

— נו, און מיר?...

ער האָט זי מיט אַלע כוחות אַרומגעכאַפט:

— נו, און מיר האָסטו נישט ליב?...

— דיד... —

און זי האָט זיך מיטאַמאָל צעלאָכט. איר מויל האָט געאַטעמט מיט
שאַקאַלאַד. זי האָט ברייט צעשמעלט די פיס און איז פּלוּצלונג געוואָרן
גרויס, אירע האַר האָבן זיך אַרויסגעשלאָגן פון אונטערן היטעלע:
— דײַך...

זי האָט אים אַ ראַציקן גלעט געמאַן איבערן פנים און דער גלעט האָט
מאַדנע ווי געמאַן. שמעון האָט שווער געאַטעמט און זי האָט אַלין געלאָכט.
מיטאַמאָל איז זי שמוץ און אומעטיק געוואָרן. זי האָט אים גענומען
אונטער דער האַנט און מיט אַ צעפיעשמעט קיל אָנגעהויבן רעדן:

— אַד, וואָס וועט זיין? ... פאַנימשקע... זי איז אייפערזוכטיק... אָבער
איך בין נישט שולדיק... ער האָט מיר אַזוי געבעטן... איך וועל זאָגן... ער
האָט מיר אַזוי געבעטן: קום אַרײַן צו מיר... וועכט מיר עפעס זינגען...
ער איז אַ „משעסנער“... אַ ווילער... מאַטיאַ... אַן איידעלער ווי אַן „אוי-
טשיטיעל“... דו ביסט אַן אַנדערער... אַד... דו ביסט אַ זשוליק... אַ פּוּ-
לישער...

און זי האָט געלאָכט מיט אַ יונג, ווילד און הפסד געלעכטער, וואָס
האָט זיך צעטראַגן איבער דער אומעטיקער, קאַלטער, פּראָסטיקער, מונ-
קעלער נאַם.

עס איז נאָך געווען טונקל אין דרויסן, ווען שמעון איז אַרויס פון זיין
„סטאַנציע“, וווּ ער איז כמעט די גאַנצע נאַכט נישט געשלאָפן. ער איז
געלעגן אויף זיין בעטל אין דער דושנער, רויכערדיקער לופט פונעם קלײ-
נעם שטיבל און געהערט די לאַנגע, שווערע קרעכצן פון דער באַלעבאַסטע,
דער אלמנה, וואָס האָט גאַנצע נעכט געפירט אימהרדיקע שמועסן מיט אירע
קרובים פון יענער וועלט, אז זיי זאָגן „לויפן זיך מיען, אז איר יונגל, דער
פּרנסה-געבער, וואָס האָט באַדאַרפט גיין צום „פּרוזיוו“, זאָל באַפרייט
ווערן פון גויאישע הענט“...

אַ גרויע, שווערע און פייכטע לופט האָט זיך אויף אים אַ לייג געמאַן,
ווי נאָך ער איז אַרויס אינעם טונקעלן, פאַרמאַניקן געסל, וואָס האָט זיך
ערשט גענומען וועקן — דאָס שמאַלע געסל מיט די שוואַרצעלעכע, ברודיקע
בערגלעך שניי און די פאַררויכערטע פענצמער, פאַרקאוועטע אין קעלמ,
ווי די גאַנצע לופט וואָלט זיך געשטיקט אין אַ קראַנקן, רייסנדיקן הוסט.
מיט אַ פאַרדומפענעם רעש האָבן געקרייט הענער. עס האָבן געקלאָפּט

לאָדן, און איינציקע, געהויקערטע, ווי צערטראָטענע מענטשן האָבן זיך איי-
ליק, ווי ווערים געטראָגן פון אַלע זיימן.

די לעצטע צוויי געכט, זינט שמעון האָט זיך באַגעגנט מיט אַלאַנז,
האָט ער שוין קיין רו נישט געהאַט. מאָרגן אין דער צייט באַדאַרף ער זיך
צושטעלן צו דעם מיליטער-פּונקט; און אַליז, וואָס קאָן מיט אים ווייטער
געשען, איז פאַר אים געשטאַנען ווי אַ געדיכטער געפּל. ער האָט נישט
געהאַט קיין שום האַפּענונג, אַז מען זאָל אים פון מיליטער באַפרייען, ווייל
די גאַנצע שטאַט איז געווען דורכגענומען מיט דער שרעק, וואָס האָט זיך
געטראָגן פון דעם אָרט, וווּ מען האָט גענומען צים מיליטער די גערופּענע.
אַמיינסטן פאַרצווייפּלט איז געווען די אָרעמקייט, צוליב דער שפּרענגקייט,
מיט וועלכער מען האָט גענומען יונג און אַלט. פון טאָג צו טאָג זענען
אָוועקגענומען געוואָרן הונדערטער מענטשן פון די אָרעמע שטובן. און אויב
עס זענען געווען מיטלען זיך אויסצוקויפּן, איז עס, ווי שמענדיק, געווען
נאָר פאַר די רייכע, וואָס האָבן געקאָנט און געוואוסט דורך וועלכע וועגן
צוצוקומען צו דער „נאַטשאַלסטוואָ“.

דערפאַר האָט שמעון נאָך דער גאַנצער נאַכט קלערן זיך געלאָזן איצט
מיט אַ גאַנצן קנופּ הינטערשטאַטישע פּלעצער אַרדאָפּצו, צו די געלע, „קאַ-
זיאַנגע“ הייזער, וווּ עס איז געזעסן די קאָמיסיע. ער האָט געוואָלט וויסן,
ווי אזוי דאָס זעט אויס. ער האָט געזוכט עפעס, וואָס וואָלט געקאָנט גילמן
זיך צו באַפרייען, כאָטש אויף אַ קורצער צייט, כאָטש אויף אַ פּאָר חדשים.
דערפאַר איז ער געגאַנגען מיט שטיקער צעררויבלטע געסלעך פון
האַלב-דאָרף און האַלב-שטאַט, וווּ אין דעם גרויען שניי האָבן, ווי אַלטע,
קראַנקע ציין, געשמעקט שטיקער חורבות, פּלוימן. עס האָט אויסגעזען ווי
אַן אַלמער בית-עוילם, און אויסגעשטאַהבענע וועלט. שמעונען האָט זיך גע-
דאַכט, אַז ער ליינט אַן אַלט בוך מיט אויסגעריסענע בלעטער, שמות,
וואָס דערציילן וועגן געשמאַרבענע, וואָס האָבן דאָ אַמאָל אַרומגעוואַנדלט
איבער די חורבות.

גראָד היינט האָט ער געפּילט, אַז ער איז יונג און געזונט. ער האָט
געטראָגן איבער דעם שטייפּן שניי, וואָס איז געווען נעקרעפּטיקט פּונעם
הינטערשטאַטישן, פּרויען ווינט. ער האָט געטראָגן נייע, גאַנצע און שטאַר-
קע שטייבול און אַ קורץ, פּומערן פעלצל, וואָס ער האָט דאָ ביי זיין אַרבעט
פאַראיבעריקט; און אויך זיין האַרץ איז געווען פול פון אַן אויפגעברויזט
געפּיל צו אַלאַזן. ערשט איצט האָט זיך אַלאַז פאַר אים אַנטפּלעקט ווי
אַ פּרוי.

ער האָט אין די נעכט אָן שלאָף געקלערט וועגן דער לעצטער באַגע-
געניש, ווען ער האָט זיך געפונען ביי מאַטיען וואַינעם פונקעלן ציימער און
קיין שאַפן פון וועלכן עס איז שלעכט געפיל, אָדער אייפערזוכט האָט ער
אין זיך צו מאַטיען נישט געפונען. שמעון האָט זיך גאַרנישט געוונדערט,
וואָס מאַטיע, דער איידעלער, קינדערישער מאַטיע, האָט זיך פאַרליבט אין
איר. ערנעץ אין דער טיף איז ער אפילו געווען צופרידן, וואָס דאָס איז
שוין געשען, זייענדיק זיכער, אַז צווישן אַלגאַן און מאַטיען איז גאַרנישט
פאַרגעקומען.

שמעון האָט געקענט דאָס לעבן מיט א נפשו און ער האָט זיך נישט
פאַרגעשמעלט, אַז אין זיין וועג מיט אַלגאַן, דער האַלבער צייגנערין פון
דער אַדעסער מאַלדאָואַנקאַ, וועט ער נישט אַנטרעפן אויף יונגע מענטשן,
וואָס וועלן זיך אין איר פאַרליבן. ער האָט אָבער געוויסט, אַז קיינער א חוץ
אים, וועט אין איר נישט אויפוועקן אירע הפקדע גרייטקייטן צו וואַנדערן
אָן אַ ציל.

ער האָט געוויסט, אַז אַלגאַן האָט איצט אַריינגעטראַגן א טיפע צערוג-
דערוג צווישן מאַטיען מיט פאַניען. ער האָט אויך געהאַט די זיכערהייט,
אַז אַלגאַן איז ווייט זיך צו דערנענטערן ווי אַ פרוי צו מאַטיען, אָדער צו
עמעצן אַנדערש פון דעם קרייז, וואָס זיי האָבן דאָ אַנגעטראַפן.
קיינמאָל, פון דער צייט, ווען ער איז מיט איר אַוועק פון וואַרשע אין
אין מיט איר געווען דורך מעג און נעכט, האָט זי גאָר אַזוי זיס און גאַנעם
מיט אים נישט געשפילט, ווי אין דעם אַוונט, גאַכדעם ווי ער איז מיט איר
אַוועק פון מאַטיעס צימער, ווען זיי האָבן איבערגעלאָזט פאַניען אַ וויינענ-
דיקע.

גייענדיק אַנטקעגן דעם פרישן, פרימאָרגנדיקן ווינט, האָט שמעון גע-
פילט, אַז איצט וועט ער אַלגאַן גאָר דאַרפן אַ רוף פאַן און זי וועט גיין
מיט אים אַלץ ווייטער און ווייטער.

וואָס געענטער צו די „סמראַיעזעס“, וווּ מ'האַט גערופן די נענט, אַלץ
אַפּטער האָט שמעון אַנגעטראַפן מענער און פרויען, יונגעלייט און עלטער-
רע, באַגלייט פון מאַמעס און ווייבער און קינדער; „פריזיוויקעס“ און
„זאַפּאַסנע“, האַלב-שלאָפּנדיקע, פאַרוואַקסענע, אויסגעמאַטערטע, וואָס
האָבן זיך חדשים לאַנג געמאַרעט, כדי באַפרייט צו ווערן פון מיליטער,
פון דער מלחמה.

שמעון האָט געוויסט, אַז מאַרגן וועט ער גיין אַהער און אפשר צום
לעצטן מאָל. אַז באלד פון דאַנען קאָן מען אים אַוועקשיקן. עס איז אָבער

אלץ נאך דאָ אַ מאָג, אַ נאַכט, און דאָס איז גענוג צו אַנטלויפן מיט אַלאַנג.
אפשר וועט זי מאַרגן, אזוי ווי אַמערע פרויען, גיין מיט אים אַהער, ווי
אַ נאַענטע, איין און איינציקע, אפשר וועט זי אים איצט ווייזן איר נאַענטע
קייט, איר טריישאַפּט.
אַ וואַרעמע פאַליע האָט זיך צענאַסן איבער זיין האַרץ, און אים איז
מיטאַמאָל געוואָרן גוט.

* * *

אַ לאַנג, נידעריק, געל הויז מיט אַ גרינעם דאַך, מיט אַ לאַנגן, געלן
פלוז אַרומגעצוימט, אַ וואַך=בודקע באַמאָלט מיט רויט=שוואַרץ און ווייס,
געבן וועלכער עס איז געשטאַנען אַן אַלטפּרענקישער רוסישער סאָלדאַט
מיט אַ באַרד און אַן אַלטמאָדישער ביקס — דאָס איז געווען די „פּרי־
סוסטווע“, וווּ עס איז געזעסן די פּרוזיוו-קאָמיסיע, וואָס האָט צוגענומען
צום מיליטער.

אַן אַנגעפּעלצטער „גאַראַדאָוואַי“, אין ברייטע, בלויע הויזן, אין אַ קיי־
לעכיק באַראשקן הימל, מיט אַ מעשענער בלעד, איז געלאָפּן אויף זיינע
צעדרייטע וואַילאָקעס, געיאָגט, געטריבן, אויסגערופן און אַלע מאָל גע־
מאָלדן עפעס אַ נייעס.

אויף דעם פאַרשנייטן, אויסגעטרעטענעם הויף האָבן אַרומגעפינטלט
יידן, ווייבער און יונגעלייט. אַלעמאָל האָט אַ יידענע אָדער אַ מאַמע גע־
חלשטן; איז געוואָרן אַ געלויף, מען האָט געראַשעוועט מיט חלשות=פּראָפּן
און פּלעשלעד טיי, וואָס מען האָט מיטגענומען פאַר די שוואַכע. ביי יעדן
וואָס האָט זיך באַדאַחפּט „שמעלן“, איז געשטאַנען אַ רעדל מענטשן, מען
האָט געגעבן עזות, געוואַנמטן און מיטאַמאָל איז געוואָרן אַ געלויף און אַ
געקלאַג. ווי אויף אַ בית=שולם. פון אַלע עקן זענען אָנגעקומען געפּהיררענע,
צעשראָקענע און צעמומלעט יידן און ווייבער, מען האָט געפּרעגט איינער
ביים אַנדערן:

- וואָס הערט זיך? ... יידן? ...
- מען שעכט...
- מען שניידט...
- ס'איז אַ שרפה...

אָפּגעזונדערט אין אַ זייט, זענען געזעסן אויף זייערע קעסמלעך
אַ רעדל פויערים און פויערמעס אין זייערע ווייסע, שעפסענע פעלצן. נעבן
זיי איז געשטאַנען אַ לאַנגער ריי וועגענער מיט קליינע פויערישע פּערהלעך.
דאָ האָט מען געטרונקען בראָנפן, געשפּילט אויף אַ האַרמאָשקע אין נאָך
איידער מען האָט זיי צוגענומען צו די זעלנער, האָט מען שוין פון דער
ווייטן געפּילט פון זיי דעם שווערן, געדיכטן ריח פון „דזשענעטיש“.

כאַטש ס'איז נאָך געווען אַזוי פרי, איז שוין דאָ אויף דעם פּלאַץ גע-
ווען געדיכט פון מענטשן. מען איז געקומען מיט פורן, אויסגעזעצט מיט
גאַנצע משפּחות. אַ גרויסע ראָד מענטשן האָבן אַרומגערינגלט אַ „באַ-
פּרוייטן“. דער באַפּרוייטער איז גענאַנגען אין דער מיט און מען האָט אים
קוים אַרויכגעזען. ער איז געווען קליין ווי אַ קינד, ער איז געלאָפּן אויף
קורצע, קינדערישע דינע פיסלעך און זיין קליין, פאַרריסן קעפעלע, וואָס
איז באַשטאַנען בלויז פון צוויי שוואַרצע, אָנגעווייטיקטע אויגן אין אַ קליין
דאַר בערדעלע, האָט זיך געשאַקלט צווישן זיינע ביידע הויקערס פון הינטן
און פון פאַרנט. אַ גרויסע יידענע אין אַ גרויען טוך איבערן קאָפּ האָט אים
געפירט פאַר אַ האַנט. זי האָט געכליפעט פון פרייד און אַלע האָבן איר
געוונטשן מזל-טוב. אַ חברה געזונטע, באַשטייוולטע יונגען, „פרויזונג-
קעס“, האָבן הונק געמאַכט, האָבן געשריגן צו דער יידענע:

— אַזאַ „גוואַרדיאַן“ האָט מען באַפּרוייט... און אונדז נעבעך, „שוואַ-
כע ינגלעך“, וועט מען נעמען... זאָל ער שטעלן בראָנפן. אַז נישט... וועלן
מיר אים מסרו...
דער עולם האָט געלאַכט:

— ווי באַפּרוייט מען דאָס אַזאַ „געראַי“?... „פאַניע“ וועט פאַרשפּילן
די מלחמה אָן אים...
די „צוגענומענע“ יודן האָבן אַזוי ווי די גוים, געטרונקען בראָנפן, גע-
זונגען אַלמע יידישע לידער וועגן „פאַניען דיגען“, אַרומגעכאַפט פּרעמדע
מיידן, באַפּאַלן גבירישע יונגעלייט, זיי זאָלן געבן געלט אויף בראָנפן. עס
האָבן זיך געשיט פריילעכע ווערטלעך, צוזאַמען מיט געוויינען פון מאַמעס
און ווייבער.

שמעון האָט זיך שוין דאָ באַקענט מיט אַ גאַנצער חברה, וואָס האָט
געפירט דאָס רעדל. מען האָט זיך אויסגעזעצט אויף לאַנגע בענק נעבן דעם
געלן הויז און מען האָט גערעדט וועגן דעם, ווהיזן מען שיקט די צוגענומענע
צום מיליטער, וועגן שלעכטע און גוטע דאָקטוירים און „נאַטשאַליקעס“.
דערביי האָט זיך שמעון דערוואַסט, אַז מאַרגן דאַרף זיצן דער „שלעכטער

דאָקטאָר, דער מושחמד, וואָס איז ערגער פון אלע גוים, וואָס, "שעכט" און נעמט צו אפילו קאָליקעס.

דער „גאָראָדאָוואָי" איז אלע מאָל אַרויסגעקומען מיט אַ צעמל. ער האָט געעפנט אַ גרויס מויל מיט בלויע ציין און, צוזאַמען מיט אַ געדיב־ מער פאַרע, אויסגעשריגן די נעמען, וווּ ס'האַט זיך אַמיינסן געהערט דער נאָמען „מאַשאָ". ביי יעדן נאָמען איז געוואָרן אַ גערודער און אַ לויפער. מיטאַמאָל איז שמעונען עפעס קלאָר געוואָרן, ווי עמעצער וואָלט אין אים אַריינגעלייגט אַ נייעם, לעבעדיקן אָדער. עס האָט אין אים אַ קלאָפֿ גע־ מאַן אַ ווילן, וואָס איז גלייך איבערגעגאַנגען אין אַ פיבערהאַפּטן דראַנג אויסצופירן. ער האָט זיך דורכגעשמופט דורך דעם שויער צו דעם „גאָראָד־ דאָוואָי" און אים פאַרהאַלטן פאַר אַן אַרבל:

— גאָספּאָרין „גאָראָדאָוואָי" ... איד האַרף מיך שמעלן צום פּריזיוו... אַבער איד וויל גיטשט וואַרמין... איד וויל וואָס גיכער זיין אַ סאַלדאַט...

דער „גאָראָדאָוואָי" האָט געקוקט אויף אים מיט זיינע קיילעכדיקע, גרויע אויגן, ביז וואָנען ער האָט דערזען אַ זילבערנעם רובל אין שמעונעס האַנט, וואָס איז קונטיק אַריינגעפאַלן אין דעם „גאָראָדאָוואָי" ברייטן, גראַבן אַרבל.

— אַהאָ... — האָט דער „גאָראָדאָוואָי" אַ זאָג געמאַן — דו ווילסט היינט... „כאַרזשאָ" ... „מאַזשאָ" ... איד וועל דיך אַריינציען אין „ספּי־ סאַק" ... עס פעלט טאַקע אַ „זשידאָק" ... קום אין קאַצעלאַריע... גיב דינע פאַפּירן...

און דער „גאָראָדאָוואָי" האָט אים אַ פיר געמאַן פאַר זיך, אויף די פייכע, שוואַרצע טרעפּ פון דעם אַלטן, געלן הויז.

לאָנג און שלעפעריק האָט זיך גערוקט דער קורצער, פּראָסיקער ווינטער־טאַג, וואָס האָט זיך פאַר שמעונען אָנגעהויבן נאָך אין דער שונקל־ קייט פון דער נאַכט און עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז עפעס האָט זיך געענהערט אין דעם לויף פון דער צייט, אָדער נאָך פון זיין צייט, פון וועל־ כער ער איז ווי אַרויסגעפאַלן. די צייט איז ווי מיט קאַלמע, פאַרגליווערטע שעהן געקראַכן אַרום דעם געלן „קאַזיאָנעם" הויז פון דער מיליטערישער „פּריסוסטווע".

די מענטשן זענען אריינגעצויגן געוואָרן אין דער שלעפּעריקער פּויל־
קייט און זענען נאָך די ערשמע פּאָר שעה געוואָרן ווי איין דערשלאָגענע
משפּחה און האָבן שוין אָנגעהויבן לעבן אינעם זכות פון די עמלעכע נאָ-
משאַלניקעס און דאָקטוירים, וואָס זענען געזעסן אויבן, אויפן ערשטן
שמאָק, אין די גרויסע, אָנגעהוייצטע צימערן, און יעדער זייער ריר האָט
אַרויסגערופן אַ גערודער ביי די מענטשן, וואָס האָבן באַלייגט דעם ליידיקן
פּלאַץ, געזעסן אויף די פּלוימן, אויף די פּורן, אָדער געטופּעט מיט די פּים
פון קעלט און געדרימלט צוגעשפּאַרטע צו די אַלמע, געלע וועגט פון די
פרעמדע, אומהיימלעכע מויערן.

דער „גאָראָדאָוואָי“ איז אַלעמאָל אַראָפּגעקומען מיט אַ געאייִל, ווי ער
וואָלט געטראָגן איבערהאשנדיקע בשורות. ער האָט זיך געלאָזט אַרומרינג-
לען פון די געפרויענע און פּאַרשמאַרטע מענטשן, געהייסן זיי זיך אויס-
שמעלן רעכטס אָדער לינקס אין רייען, ווי זעלנער, געהאַלטן מיט ערפורכט
אין זיינע קורצע, גראָבע פינגער אַ קאַנצעלאַריע-בוך און צום סוף פּייער-
לעך געמאַלדן, אַ „זייערע בלאַגאָראָדיעס“ וועלן איצט טרינקען מיי. דער-
נאָך האָט ער לאָנג געפּינטלט מיט די אויגן אין בוך, געאַרבעט מיט די
גראָבע ליפּן אונטער די פּאַרדרייטע וואַנסן און מיטאַמאָל אויסגעשריגן:
עפעס אַ צעהרטייטן קלאַנג פון אַ פּאָהגרייזמן ייִדישן פּאַמיליען-גאַמען. עס
האַט זיך געדאַכט, וואָ דער „גאָראָדאָוואָי“ פּאַלט איבער דעם גאַמען, ווי אַ-
בער אַ קלאַץ און ער איז קוים אַרויסגעקראָכן מיט אַ געשריי „מאַרדקאַ“.
די יידן האָבן געלאַכט, געמאַכט פון אים חזק אויפן בערדיטשעווער
אופן און אויף יעדן ייִדישן גאַמען, וואָס האָט זיך נישט אָנגערופן, האָבן זיי
אים געענטפּערט אין כאָר:

— „אַמעריקאַ“...

דאָס האָט געדאַרפט הייסן, אַז יענער געפּינט זיך אין אַמעריקע. דער
„גאָראָדאָוואָי“ האָט שוין נישט געוואוסט וואָס ווייטער צו מאַכן. איז ער מיט-
אַמאָל געוואָרן שמרענג און אַ געשריי געמאַן:

— שמייל זאָל זיין... סמירנאַ... נישט פּומלען... זייער „וויסאַקאָראָדיע“

טרינקען מיי...

און אזוי האָבן זיך געצויגן די שעה און מענטשן האָבן ווי פּאַרגעסן,
אַז פון דאַגען, פון דעם פּוסמן, אומעטיקן הויז, הייבט זיך פאַר אַנדערע
אַן דער וועג פון פּיין און מוּיט; אַז דאָ דרייט זיך די לאַנגזאַמע ראָד פון
גורל, וואָס הענגט אָפּ פון אַ וואָרט, פון אַ שטיקל פּאַפּיר, אונטער וועלכן
עס שטייט אַ לעבן פון אַ מענטש; אַז מאָרגן וועט שוין דער מענטש זיין

אָרומגעשטעלט פון אַ פּרעמדן, בייזן ווילן, וואָס וועט אים אַרײַנפירן אין פֿײַער פון דער מלחמה. שוין דאָ איז די צײַט געווען קײנעמס נישט און די מענטשן זענען שוין געווען ווייט פון זײער אײגן לעבן. אין שוין איז געלעגן אויף זײ די פּאַרבליאָזיקײט פון אַ סטאַדע, וואָס טוליען זיך צו צו דעם אָרט, צו וועלכן מען טרײבט זײ אַלע צוזאַמען מיט אײן טרײט און אײן וועג, ווי דער אײנציקער אָנווייזער איז שוין דער ברויטער „גאָרדאָוואָי“ מיט די בלויע הויזן און צעוירדענע, גאַסע און געשוואַלענע וווּיליקעס.

דאָס אַלין איז אויך פאַר די עטלעכע שעה קלאָר געוואָרן שמעונגען, וואָס איז געשטאַנען אָפּגעזונדערט פון אַלע, צוגעשפּאַרט צו דער וואַנט. אַ שווערע מאַסע האָט געדריקט אויף אים. ער האָט שוין עטלעכע מאָל, פון זײנע ערשטע, גרויע קאַזאַרמע-שעהן געוואָלט אַנטלויפן אין דער וועלט אַרײַן. ער האָט שוין צוזאַם באַדרייערט, וואָס ער האָט אָנגעגעבן זײן נאָמען און זײנע פּאַפירן אין דער קאַנצעלאַרײע. ער האָט אָבער ווי אין אַזעלכע פּאַלן געוואַסט, אַז דאָס אַלין וואָלט זיך באַדאַחפּט אײבערהיזן מאָרגן און ער האָט שוין בעסער געוואָלט גאָר היינט דורכגיין די שווערע פּרוּוו. עס האָט זיך אים אָנגעהויבן דאַכטן, אַז דווקא היינט איז זײן מאָגן, ווידער האָט ער געוואָלט אויסמײדן דעם מאַהגנדיקן „שלעכטן“ דאָקטאָר. און פון מינוט צו מינוט האָט זיך בײ אים געהויבן און געפּאַלן דאָס געמיט.

עס זענען אויך אַרויס ומענטשן מיט צעפּלען פון באַפּרײונג, אָדער פון צײטווײליקער באַפּרײונג, אויף אַ האַלב, אָדער אויף אַ גאַנצן יאָר. יעדן אַזעלכן האָט דער עולם הושר געווען, אַז ער האָט זיך אויסגעקויפט פאַר געלט, וואָס ער האָט געגעבן „כאַבאַר“, אָדער דורך באַמײונגען פון „מאַכערס“. די באַפּרײטע זענען גלייך פאַרשוונדן, באַגלייטע פון קנאה. זײ האָבן זיך נישט אומגעקוקט אויף די, וואָס זענען פאַרבליבן. די פאַרבליבענע זע ווידער האָבן זיך אײנגעלעבט אין די אײנטערעסן פון דעם שטיק קאַלטן פעלד און דעם געלן, גורלדיקן הויז, גלייך פאַר זײ וואָלט קיין אַנדער אָרט אויף דער וועלט נישט געווען.

בל-זמן די מענטשן, געבונדענע פון אײן גורל, האָבן גערעשט, האָט זיך געקאַנט דאַכטן, אַז זײ זענען זאָרגלאָז. האָט מען זיך אָבער מיט וועמען פון די מענטשן צערעדט, האָט זיך דערפילט די שווערע זאָרג און פאַר-צווייפּלונג, וואָס יעדער באַזונדער האָט געטראָגן, גאָר דער קרעכץ פון יעדן באַזונדער. האָט זיך פאַרמישט אין דעם רעש און נישט דערהערט געוואָרן.

אינעם פארלויה פון דעם משונהדיקן טאג האט שוין שמעון געוואסן
 עטלעכע געשיכטעס פון די, וואָס האָבן זיך באַדאַרפט שמעלן צום מיליטער.
 זיי זענען געקומען מיט ווייבער, מיט כלות, אפילו מיט דערוואַקסענע קינדער,
 מיט עלטערן און גוטע פרוינד. יעדער האָט דאָ וועמען געהאַט. שמעון
 איז געווען דער איינציקער, וואָס איז געקומען אליין. ער איז דאָ געווען דער
 פרעמדער און מען האָט אים גערופן „דער פּוילישער“. ווייבער האָבן שוין
 אַרויסגעלאָזן אַ פּאָר טרערן אויף זיין באַזונדערן גורל און געפרוּווט אים
 מכבד. זיין פון די קלימיקלעך און ווייסע זעקלעך און ציכלעך, וווּ זיי האָבן
 געהאַלטן די געבאַקענע „קאַרזשעס“ און קיכלעך, וואָס זיי האָבן מיטגענומען
 פאַר זייערע נאַענטע.

עפעס אַ יוד מיט אַ שטיקל ווי אַפּנעריסענע באַרד האָט שמעונען
 אַוועקגערוּפּן אין אַ זייט און האָט אים גערעדט אַ שידוך, אַ גאַלד-גרוּב,
 מיט אַ כלה אַ שיינהייט, מיט אַן אייגענער קלייט. ער האָט אפילו מיט אים
 אַפּגעמאַכט, אַזוּ טאַמער וועט מען אים „אַסוואַכאַדיען“, איז דאָך אַוואַי
 גוט. און טאַמער נישט, וועט מען אפשר קאָנען אים אַרויסנעמען...

דער יוד האָט אויף אים געקוקט מיט אַ פּאָר אויף שוויט-פאַרוואַרנטע
 אויגן און האָט אפילו געוואַלט לויפן שוין ברענגען די „באַרישניע“.

* * *

שוין שפעט, נאָכן האַלבן טאָג, האָט אַ קלאַפּ געטאָן אַ בלייכע ליכט,
 דער גרויער, קאַלטער פּאַרהאַנג אויפן הימל האָט זיך געעפנט און מיט-
 אַמאָל האָט אַ שמויכל געטאָן די זון. די ווייסקייט אויף די פאַרשנייטע
 פעלדער האָט אַ שפּיל געמאַן מיט אַ בלוי ליכט, געמישט מיט נאַלדיקע
 פלעקן, און די קעלט איז געוואָרן ווייכער און צאַרטער.

עטלעכע שטראַלן האָבן זיך אַ וויקל געטאָן איבער די געווימסן פון
 דעם געלן הויז און עס האָט זיך פּלוצלונג אויפגעהויבן אַ פיבערהאַפטע
 אומגעדולדיקייט.

באַלד האָט די זון גענומען זיך זעצן און אַ ראַזיקייט האָט זיך צע-
 גאַסן אַרום. אַ באַנגלעכער טרויער האָט זיך אַ טראַג געמאַן פּון די גרינע,
 ווייסע דעכער. דאָס געמיט איז געוואָרן עגלעך ביי די יידן צו אַ יום-טובדיקן
 פאַרנאַכט, ווען יעדער וואַרט אויף זיין גורל.

די אויפגעברויזטע אייליקייט איז, זעט אויס, געקומען פון אויבן, פון דער „נאטשאַלסטוואַך“, דען דער „גאַראַדאָוואַך“ איז מיטאַמאָל געוואָרן פייערלעך. ער איז געלאָפן אַרויף און אַראָפּ און געאַיילט:

— „ביסמאַך“... גיכער... זייער „בלאַגאַראַדיע“ איילט זיך...

שמעון איז געשטאַנען אויף די טרעפּ, וווּ עס איז שוין גוט טונקל געווען. ער האָט געפרוּווט פאַרהאַלטן דעם „גאַראַדאָוואַך“ און אים דער-מאַנען אין זיך. אָבער דער „גאַראַדאָוואַך“ האָט אים נישט דערקענט. שמעון האָט אים געמוזט דערמאַנען, ווייל דער „גאַראַדאָוואַך“ האָט גע-דענקט נאָך דעם רובל, וואָס שמעון האָט אים געגעבן. דערפאַר האָט ער אים אַ גלעט געמאַן מיט זיין קורצער, גראַבער האַנט:

— „כאַראַשאַך“... „כאַראַשאַך“...

אַזוי שטייענדיק אין דעם טונקל פון דעם טוכלען, געלן הויז, האָט שמעון מיטאַמאָל דערפילט ווי ווייט ער איז אַוועק פון זיין פּרעזעדיק לעבן, ווען אַלע וועגן זענען פאַר אים געווען גלייך און אָפּן און קיינער האָט אויף אים נישט געהאַט קיין רעכט.

איצט האָט ער מיטאַמאָל דערפילט, אַז אין שטאַט איז דאָ אַלמא, וואָס איז יונג און שטאַרק און פּריי און ער ווייסט נישט אירע געדאַנקען. צוליב איר איז ער אַוועק אַהער, אין דער פּרעמדער ווייט.

די טונקלקייט האָט אים פּלוּצלונג דערמאַנט אין יענער טונקלקייט פּו-געם קאָרידאָר ביי מאַטיען, וווּ ער האָט דערהערט אַלגאַס שטימע און איר גיפּאַרע. אפשר איז זי איצט אויך ביי מאַטיען אין צימער. און אויב מען וועט אים איצט צונעמען צום מיליטער, וועט ער זי פאַרלירן אויף אייביק. ער האָט איצט דערזען פאַר זיך אַלגאַן, אַזאַ גרויסע, אַ מעכטיקע, אַ שפּאַ-גענדיקע אויף אירע יונגע, קרעפטיקע פּיס. ער וועט זי קיינמאָל נישט דער-יאָגן. ווי גוט איז געווען אויף די פּוילישע וועגן, ווען זי איז ווי אַ קינד גע-גאַנגען נאָך אים. איצט האָט זיך אים געדאַכט, אַז ווען מען באַפּרייט אים פון דאַנען, וואָלט ער געפונען אין זיך אַזויפיל נייע כוחות, ער וואָלט גע-נומען אַלגאַן און זי אַ פיר געמאַן, ווייט, ווייט. אויף די הענט וואָלט ער זי אַוועקגעטראָגן. ער האָט אויפגעהערט זען מענטשן אַרום זיך, ער האָט אויפגעהערט הערן דעם רעש, ווי דאָס אַליץ וואָלט פאַרגעקומען ערגעץ אין דער ווייט.

ער האָט געהערט אַ ווייבעריש געוויין, עפעס האָט ווער געחלשט, עפעס האָט עמעצער געשריגן, מען האָט געשריגן מיט אַ שווערער, גראַבער שטימ.

עפעס א מאָדנער, באַקאָנטער קלאַנג פֿון אַ נאַמען און מיטאַמאָל איז אים קלאָר, אַז מען רופט אים.

יא, דאָס רופט מען אים. דער „גאַראַדאָוואַי“ האָט שוין עטלעכע מאָל איבערגעהזרט זיין נאַמען. שמעון האָט אַ לויף געטאָן. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער וואָרפט זיך אַראָפּ פֿון אַ הויכן שטאַק. און ער האָט גע- הערט ווי זיין האַרץ קלאַפט. עמעצער האָט געזאָגט: „ער גייט גיך“, ער האָט מורא, אַז ער וועט עפעס פאַרשפעטיקן.

ער האָט איצט געזוכט אין זיך זיין כוה, אין וועלכן ער האָט שמעג- דיך געגלויבט, אין עפעס אַ קלוגשאַפט וויינע, אַז אייגענע, וואָס ליגט אין אים באַהאַלטן, וואָס העלפט אים שטענדיק; די קלוגשאַפט, מיט וועלכער ער איז געגאַנגען אויף דעם גליטשיקן וועג פֿון אַ בעטלער. אָבער דאָ האָט געשלאָגן עפעס אַ פרעמדער, בייזער און אומבאַקאַנטער גייסט.

שמעון איז אַרויף אויף די טרעפּ און איז אַריין אין די ברייטע, קאַל- טע אַרעמס פֿון דעם „גאַראַדאָוואַי“, וואָס האָט אים ווי אַ וואָרף געטאָן אין אַ ליידליקן הויזן קאַרידאָר.

דאָ זענען געשטאַנען עטלעכע האַלב- און גאַנץ-נאַקעטע מענטשן אין עס האָט געשמעקט מיט אַ ריח פֿון אַ הקדש און אַ באַד מיט גרינע זיף, אויך די בענק און די ווענט און די טיר זענען געווען נאַקעט און שמעון האָט פאַרשטאַנען, אַז ער דאַרף זיך אויך אויסטאָן.

ער איז צוגעגאַנגען צו דער באַנק, וווּ עס זענען געלעגן אָנגעוואָרפֿן בערגלעך וועש און קליידער, און דאָ האָט ער זיך דערמאַנט, אַז אין דער הינטערשמער קעשענע האָט ער אין אַ מאַרבֿעלע זיין גאַנץ געלט. אַ קליי- גער, שוואַרצער גוי מיט אַ הויקער האָט אים אַ שטופּ געטאָן. אָבער שמעון האָט געוואוסט, אַז איבערלאָזן זיין גאַנץ פאַרמעגן אויף דער באַנק איז איצט אַ צו גרויס אייגנשאַעלעניש. האָט ער כאַפּ געטאָן דאָס זעקעלע אונטערן אַרעם און זיך געלאָזט אין דער טיר פֿון אַ גרויסן זאַל, וווּ אַרום אַ גרויסן, גרוינעם טיש, ביי אַ ברענענדיקער לאַמפּ אונטער אַ ווייסן אַסאַזשור, זענען געזעסן עטלעכע מענער.

דער קליינער גוי מיטן הויקער האָט אים אַ כאַפּ געטאָן און אים צו- געשמעלט צו אַ ווענטל און אים אַרויפגעלייגט אַ ברעטל אויפֿן קאַפּ. און בערגעמאַסטן אים, האָט ער אים איבערגעווינגן און עפעס געשריגן צו דעם טיש, וווּ עס זענען געזעסן די „נאַטשאַלסמוואָ“.

די „נאטשאַלסטוואַך“ איז געזעסן אַרום אַ גרויסן, גרינעם טיש, אויף וועלכן עס איז געשטאַנען אַ גרויסער, זילבערנער צלם און אַ גרויסער, בייזיקער, מעשענער סאַמאָוואַר, אַרום דעם טיש זענען געזעסן דריי, איינער אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט לאַנגע פּוילישע וואַנסן, מיט געדיכטע, גרויע האָר, גידעריק געשורן, ווי אַ באַרשט אויפן קאַפּ. ער איז געווען אָנגעמאַן אין אַ לאַנג, ווייס פאַרטרוד, פון וועלכן שמעון האָט פאַרשטאַנען, אז דאָס איז אַ דאָקטאָר. אין מיטן איז געזעסן אַ דיקער פאַרשוין, אַ קיילעכדיקער, מיט אַ גרויסן גאַלן קאַפּ און גרויסע, גרויע, אַרויסגעזעצטע אויגן. אויף דער קלאַפּע פון זיין קורץ, שוואַרץ רעקל האָט געבלישמשעט אַ ווייסער צלם מיט אַ גאַלדענעם קנאַפּ אין מיטן. דער דריטער איז געווען אַ מיליטערישער — מיט גאַלדענע עפּאַלעטן.

פון דער ווייסן, ביי אַ באַזונדער קליין טישל, איז געזעסן אַ קליין, האַר מענטשל, מיט אַ לאַנגן, גאַלן, שפּיציקן קאַפּ, מיט אַ שטייפן, הויכן קאַלנער, וואָס האָט אונטערגעשפּאַרט זיינע גרויסע, לאַנגע אויערן. ווען שמעון איז צוגעקומען צום טיש, האָט דער הויכער דאָקטאָר אים אָנגענומען פאַרן אַקסל, אים אַ דריי נעמאַן פון אלע זייטן, צוגעלייגט דאָס רערל צו זיין ברוסט. מיטאַמאָל האָט דער מיליטערישער מיט די גאַלדענע עפּאַלעטן דערזען ביי שמעונען איז די הענט דאָס זעקל און ער האָט אַ פרעג געמאַן:

— וואָס טראָנסטו דאָ?...

— דאָקומענטן... — האָט שמעון געענטפערט, נישט קלערנדיק. דער מיטלסטער, מיטן גרויסן קאַפּ, האָט זיך אויפגעהויבן און געזאָגט: „— „גאַספּאַדאָ“... עס איז שפּעט... עס איז שפּעט... איד קאָן נישט... מען וואַרט אויף אונדז... אַנגאָ איוואַנגאָונאַ וועט זיך באַליידיקן... שנעלער... שנעלער...“

— שוין דער לעצטער.. „וואַשע בלאַנאַראַדיע“.. — האָט דער קליין גער מיטן הויקער געמאָלדן, שטייענדיק גלייך, מיט די הענט אויסגעצויגן. — גיכער.. גיכער... — האָט געזאָגט דער מיליטערישער און זיך אויפגעהויבן. דער דאָקטאָר האָט עפעס געזאָגט צום קיילעכדיקן מיטן צלם אויף דער קלאַפּע און יענער האָט זיך אנגערופן צו שמעונען:

— וואָס איז דיין אַרבעט?... אַ שניידער?... אַ שוסמער?... צי אַ „קו-פּיעץ“...?

שמעונען האָט אַ בלייז געמאַן אַ געדאַנק:

איך אַרבעט... איך מאַך פעלצלעך... פאַר אונדזערע סאַלדאַמאַן.. אויפן פּראָגמ...

דער קיילעכדיקער האָט אַ זאַג געמאַן צום מיליטערישן:

— ער אַרבעט, „נאַ אַבאַראַגו“... פאַרן „וואַיסק“...

דער מיליטערישער האָט זיך אויפגעהויבן.

— מאַך... מאַך פעלצלעך פאַר אונדזערע סאַלדאַמיקעס... „כאַ ראַשאַ“...

— אַנדריי איוואַנאָוויטש, ס'איז שפעט... „יעי באַגו“... דאָס ווייב וועט זיך בייזערן... נו, מיר גייען...

דער קליינער גוי מיט די לאַנגע אויערן איז צוגעלאָפּן צום מיליטערישן, האָט אים עפעס געזאָגט, דער מיליטערישער האָט אויסגעשריגן:

— „נאַ נאָד“... אויף אַ יאָר...

אַלע האָבן זיך אויפגעהויבן. עס איז געוואָרן אַ גערודער, דער הויז קער האָט אַריינגעטראַגן אַ פּאַק פּומערס און גענומען אַגמאַן די „נאַטשאַל־סמוואַ“... דער קיילעכדיקער, מיט דעם צלם אויף דער קלאַפּע, האָט אָנגע־טאַן אַ גרויס, רוסיש פּומער מיט אַ פעלעריגע און אַ פּומערנע פעסקע אויפן קאַפּ. דער דאָקטאָר האָט אָנגעמאַן אַן אַלמז, צו ענגן, אָפּגעריבענעם פּומער, ווי אַ רבנישן מולייפּ. דער מיליטערישער האָט געקלונגען מיט די שפּאַרן און דער „נאַראַדאָוואַי“ איז געשפּאַנען „סמירנאַ“ מיט דער האַנט ביים הימל „פּאַד קאָזיראַק“ און די „נאַטשאַלסמוואַ“ איז מיט אַ רעש און געקלינגערט אַרויס פּונעם צימער.

שמעון האָט זיך אָנגעמאַן. דער קליינער מיט די גרויסע אויערן האָט געקוקט אויף אים מיט זיינע בלאַסע, טרוקענע אויגן און אים דערלאַנגט אַ גרין פּאַפּירל.

„אַ יאָר... אַ יאָר פּריי... אַ יאָר? — האָט געקלאַפּט אין שמעונס האַרץ און מוח, ער האָט געוואַלט עמעצן אָנוואַגן. אויסשרייען. און ער האָט מיטאַמאַל דערזען, אַז ער האָט גישט וועמען. ער איז אַרויס פּונעם געלן הויז. ער האָט שוין קיינעם גישט געזען. עס איז געזען סוּגל. אַפּרישער, לעבעדיקער ווינט האָט געבלאַזן און אויפן הימל האָבן געפינקלט שמערו.

*
*
*

אין דעם קורצן, פראַסטיקן טאָג איז אויך אַלגאָ אויפגעשטאַנען נאָך אַ נישט דערשלאָפּענער און אומעטיקער נאַכט. און צום ערשטן מאל האָט אַלגאָ לאַנג געוויינט מיט אַזעלכע ווייטיקלעכע, קיינמאל נישט געפילטע טרערן, לינגדיק אויף איר קורץ, דערווייליק געלעגער ביי פאַניען אין צימער. כמעט ביו פאַרטאָג האָט פאַניע גערעדט צו איר. און עס האָט לאַנג געדויערט ביז וואָנען אַלגאָ האָט אָנגעהויבן פאַרשטיין, אז אין דעם אויסגעוואַרעמטן צימערל מיט די געצירטע ווענט, וווּ פאַניע האָט אַרײַנגעטראָגן אַזויפיל גוטסקייט צו איר, וווּ זי האָט זי אַזויפיל געלערנט און צוגעזאָגט פאַר איר אַלץ צו טאָן, אַרויפפירן זי אויף אַ ליכטיקן וועג — אין צווישן פאַניעס ווייסן בעט און איר געלעגער אויסגעוואַקסן עפעס אַ טונקעלער, שלעכטער שאַטן. און כאַטש פאַניע האָט זי אַלץ גערופּן „אַלעמטש-קאָ“ און נישט גערעדט צו איר קיין שלעכטס, האָט אַלגאָ איצט דאָך געפילט, אז זי איז דאָ איבעריק, אז זי האָט דאָ געמאַכט עפעס אַ שאָדן, נישט צו פאַרריכטן, און ווי אַ שטיק פון דעם שאָדן, עפעס אַ שטענדיקער, שפּיט ציקער שפּליטער, האָט זיך אַרײַנגעקריגן צו איר אין דער ברוסט.

דאָס האָט זיך אָנגעהויבן נאַכדעם ווי פאַניע האָט זי געמאַרפּן ביי מאַטיען און אַלגאָ האָט אויף איר אופן פאַרשטאַנען, אז פאַניע איז איינפערזיכטיק. אַלגאָ האָט נישט איינמאל שוין געפילט ווי מען איז אייפערזיכטיק אויף איר, און שטענדיק האָט דאָס ביי איר אַרויסגערופּן אַ מאַדנע באַפּרידיקטקייט. זי האָט קיינמאל נישט געקלערט, אז דערין איז דאָ עפעס שלעכטס.

ווען קאַלקא האָט זי פאַרלאָזן, האָט זי געפילט, אז דאָס האַרץ ווערט איר צעריסן פון בענקשאַפט. זי האָט אָבער קיינמאל נישט געקלערט, אז קאַלקא איז איצט מיט אַן אַנדערער. זי האָט זיך אפילו נישט געקאָנט פאַרשטעלן, אז ערגעץ זאָל זיין אַזעלכע, מיט וועלכע קאַלקא זאָל וועלן זיין. אַלגאָ האָט נאָר געוואַלט צוריק באַקומען קאַלקא, ער זאָל צו איר צוריקקומען. דערפאַר האָט זי לאַנג נישט פאַרשטאַנען, וואָס פאַניע האָט צו איר גערעדט, און ווען זי האָט פאַרשטאַנען, האָט זי זיך פאַר אַלעמען פאַרשעמט, ווי זי וואַלט זיך געפונען נאַקעט אויף דער גאַס.

אין יענעם אַוונט, נאַכדעם ווי זי האָט זיך צעשיידט מיט שמעונען, איז זי ווי שטענדיק גענאַנגען צו פאַניען. זי איז אַרײַן צו די אַלעטע קאַלי-

נעם, צו פאניעם עלמערן, ווו זי האָט ווי שמענדיק צוגעשמעלט דעם סאָ-
מאָואַר, געגרייט די בעטן פאַר די אַלמע לייט. עס איז איר אפילו פריילעך
געווען דערפון, וואָס שמעון האָט צו איר גערעדט אויפן וועג, וואָס ער האָט
איר דערמאָנט זייער וואַנדערן און איר געזאָגט, אַז ער האָט זי ליב.

דערנאָך, ווען די אַלמע קאָליגעס האָבן זיך געלייגט שלאַפֿן און זי
האָט די צוויי אַלטימשקע געלאָזט אינעם לעצטן שטיבל, ווו עס האָט גע-
בליעצלט דאָס רויכע לעמפל, איז איר מיטאַמאָל אומעמיט געוואָרן פון די
קרעכצן, וואָס די אַלמע האָבן אַריינגעשיקט אין דער אָונט-שטילקייט.
יעדן אָונט, ווען זי האָט די אַלמע באַזאָרגט, האָט זי געפילט ווי זיי קלאַ-
מערן זיך אין איר, ווי זי וואָלט זיי געלאָזן געבונדענע שווימען איבערן ים,
געבונדענע פון זייער שוואַכקייט און עלמער. ווען אַלאַז איז אַרויס אינעם
פּינצטערן פּאַרדעוהייזל, איז איר א שוואַרצע קאַץ דורכגעלאָפן זי האָט וויד
דערשראָקן, געבליבן שטיון און דורכן קליינעם פענצטערל געזען דאָס פונ-
קעלע געסל מיט די שימערע, בלינצנדיקע לאַמטערן אויף דער ליידיקער
אומעטיקער גאַס.

דעמלט האָט זיך אַלאַז דערפילט עלנט און ס'איז איר אומעמיט גע-
וואָרן. זי האָט זיך דערמאָנט אין אַדעס, אין די פריילעכע געסלעך פון דער
„מאָלאָוואַנקע“, ווו ס'איז ליכטיק ביי די גרעקן אין די געוועלכער, ווו מען
פאַרקויפט געבראָטענע ניסלעך און זיסקייטן, ווו מען שפילט אויף באַלאַ-
לייקעס און גיטאַרעס, ווו מען זינגט פריילעכע לידלעך וועגן דער „אַדעסאַ
מאַמאַ“.

זי איז אַריין אין צימער צו פּאַניען. פּאַניע איז געזעסן אָנגעטאָן אי-
נעם מוטערנעם היטעלע אויפן קאַפּ, אינעם מאַנטל. זי האָט, ווי אַלע אָונט,
געפרעגט וועגן די אַלמע און אַלאַז האָט איר געזאָגט, אַז די „סטאַרושקאַ“,
די אַלמע מאַמע און דער „דיעדוּשקאַ“ זענען שוואַך. פּאַניע האָט זיך פאַר-
שמעלט דאָס פנים מיט די הענט און זיך ווידער צעווייגט.

אַלאַז האָט זיך אַוועקגעוועזט נעבן איר. זי האָט איר געוואָלט זאָגן
עפעס גוטס, אָבער זי האָט נישט געפונען קיין ווערטער. דעמלט האָט פּאַ-
ניע פּלוצלונג געזאָגט:

— אַלעמטשקאַ.. דו זעסט, אַז איר בין אַליין... מיינע טייערע מאַמע-
מאַמע זענען אַלס און שוואַך. איר האָב נישט קיינעם.. נאָר איין מענטש.
מיין מאַמע... איז צוליב דיר האָב איר היינט געווייגט...
— פאַרוואָס? צוליב מיר? — האָט אַלאַז געפרעגט — איר האָב
דיר עפעס שלעכטס געמאָן...
—

— איך ווייס נישט, אַלעמשיקאַ... — האָט פּאַניע געזאָגט — איך ווייס נישט... אָבער דו האָסט קעגן מיר נישט גוט געהאַנדלט... דו ביסט שוין נישט קיין קינד... דו ביסט אַ יונגע פּרוי... און דו ווייסט, אַז די מעגער זענען... אַפילו די בעסטע זענען נישט ערנסט... ווען עס האַנדלט זיך... דו פאַרשטייסט... כאַמט מיין מאַמע איז אַן אַנדערער... דו האָסט נישט באַדאַרפט גיין צו אים אין צימער...

אַלע אַז שטיל געבליבן. עפעס אַ להכעיס האָט זיך אויפגעהויבן אין אַלגעס ווילד האַרץ. פּאַניע האָט לאַנג גערעדט צו איר און צום סוף געזאָגט:

— דו, אַלעמשיקאַ, האָסט דאָך אַ מעגטיש... אַט דער... ווי הייסט ער... שמען... ער האָט דיר ליב... און דו פאַרשאַפסט אים ליידן...

אַלע האָט געוואָלט דערציילן אַלין, ווי זי האָט מיט איר פּאַטער, מיט אירע ברודער געוואַנדערט, געקומען קיין פּוילן, אַז דער „באַטקאַ“ און די ברודער זענען אָדעסער „שאַרמאַנטישיקעס“, שפּילן אויף די היף. אָבער זי האָט מורא געהאַט, אַז פּאַניע וועט זיך דעמלט פאַר איר דערשרעקן, ווי אַלע פּרעמדע ומעגטישן, וואָס האָבן שמענדיק מורא געהאַט פאַר זיי זי האָט געוואָלט זאָגן, אַז מאַמע איז אַ גוטער, אַז זי האָט נאָר געוואָלט אים פאַלגן, אַז ער איז אַ גוטער ווי אַ לערער. אָבער עפעס אַן אַנדער גע- פיל פון פאַרדרום האָט זי פּלוצלונג באַהערשט. זי האָט נאָרנישט געזאָגט. זי האָט געקלערט: „איך וועל גיין מיט שמענען... אָדער איר וועל גיין אויף דער מלחמה ווי אַ שוועסטער“...

פּאַניע האָט לאַנג געשוויגן און צום סוף געזאָגט:

— יא, אַלעמשיקאַ... איר מיין, אַז אַמבעסטן וועט זיין, ווען מיר וועלן זיך שיידן... איר האָב צו דיר נישט קיין פיינטשאַפט... אָבער איר האָב אים צופיל ליב...

דעמלט האָט זי אַלע צעווייגט. ווייל זי האָט זיך דערמאַנט אין קאַל- קאַן, וואָס איז שוין אַן אַפיציר, ערגעץ אויף דער מלחמה.

אזוי איז זי געבליבן ביז אינדערפרי אין אַ פאַרוויינטן דרימל. באַלד אינדערפרי איז זי אַוועק אויפזוכן שמענען. זי האָט קוים געפונען זיין „סטאַנציע“, וווּ מען האָט איר געזאָגט, אַז שמענען איז אַוועק פאַרטאָגן. אַלע האָט איינגעפאַקט אירע עמלעכע זאַכן, מיט דער ניטאַרע, גרייט גע- מאַכט זיך אַוועקצוגיין. זי האָט נאָר געוואַרט אויף שמענען. פּאַניע איז

אוועק צו דער אַרבעט. זי האָט זיך דריי מאָל אומגעקערט צוריק, געקומט
אויף אָלגאָן, ווי זי וואָלט איר געוואָלט עפעס וואָס זאָגן. צום סוף האָט
זי דורך טרערן געזאָגט:

— אַלעמשיקאָ... איר בין דיר נישט קיין שונא... נעם ביי מיר אַ ביסל
געלט... עס וועט דיר צונויז קומען... אָבער די אַלטימשיקע זאָלסטו נאָר=
נישט זאָגן...

און זי איז אוועק.

אָלגאָ איז אַרײַן צו די אַלטע לײט און, ווי יעדן טאָג, בײ זײ אױפּ=
גערוימט די צװײ שׂמײלעך, אײנגעהײצט און געמאַכט פאַר זײ טײ. דאָס
האַרץ איז בײ איר געװען פאַרקלעמט. זי איז אַלעמאַל אַרױסגעלאָפּן פּון
דער שטוב זוכן שמענען. אָבער שמען האָט זיך נישט באַװײזן. נאָך האַלבן
טאָג האָט מײטאַמאַל אױפּגעשײנט די זון. זי איז צוגעגאַנגען צום פענצטער
און האָט פּלוצלונג דערהערט מוזיק. זי האָט געקלערט, אַז דאָס גײען זעל=
נער אױפּן פּראָגט. אָבער דאָס איז נישט געװען קײן מײלעדרײשע מוזיק.
דאָס האָט געשפּילט אַ טראָמבאָן, אַ האַרמאָשקע מיט אַ נײטאַרע, אױך
אַ פּלײט האָט זיך אַלעמאַל אַרױסגעריסן מיט אַ געדרייטן טרײל. אָלגאָ האָט
זיך אײנגעהערט און מײטאַמאַל האָט עפעס װײ אַ הײסע זאך גערירט איר
האַרץ. מען האָט געשפּילט דעם צײגײנער-ראָמאַנס „אַטשי טשאַרניאַ“,
וואָס זי האָט אַזױ לײב געהאַט.

זי האָט אַ כאַפּ געטאָן איר קױשעלע, זיך אָנגעטאָן, געכאַפט די גײמאַ
רע און אַ לױף געטאָן אַראָפּ אין הױף. זי האָט נישט געקאָנט כאַפּן פּון
וועלכן פּון די אַרומיקע הײפלעך עס הערט זיך דאָס שפּילן. זי איז אַראָפּ
אױף דער גאַס און זי האָט דערזען ווי קינדער לײפּן פּון אַלע זײטן.

— ווו שפּילט מען? ... — האָט זי אױסגעשרײגן.

און זי האָט זיך געלאָזט אין אַ הױפּל אַרײַן.

עס האָט זיך איר געדאַכט, אַז די זון איז אַלץ לײכטיקער געװאָרן.
עס האָט געשײנט און געשמראַלט, די זון האָט זיך אַ גאַס געטאָן אױפּן מע=
שענעם טראָמבאָן, וואָס האָט געבליצט מיט װײסן גאָלד. די שפּילער זענען
געװען אָנגעטאָן אין קורצע, בלויע, רוסישע „פּאַדײאָװקעס“, אין הױכע
שׂמײל און װײסע, סאַראַקולענע הײפלעך. דריי הױכע יונגען און אײנער
אַ קלײנער, אַ ברייטער, אַ גרויער, מיט אַ רױט, אָנגעבלאָזן פּנים, האָט
געבלאָזן אין דער פּלײט. אָלגאָ האָט אַ לױף געטאָן און אַ פּאַל געטאָן צוריק.

די מוזיק האָט זיך איבערגעריסן, עס איז געוואָרן שטיל און מיטאַמאָל
האָט זיך דערהערט אַ רעוועדיק געשריי:
— אָלגאַ... טאַכטער...
אָלגאַ האָט פאַרלוירן איר היטעלע, די גיטאַרע איז געלעגן אויסן שניי.
ביידע ברידער האָבן געהאַלטן אָלגאַן אויף די הענט און דער „באַטקאַ“
האָט געכליפּעט.